

~~333~~

333

અન્ય

જીવની

22

D

②

226

203

(24)

સકલમંગલશિરોમણિ શ્રી દ્વાદશધર્માનુરકતેજ્યો
નમો નમઃ

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્રના શાશ્વતધામમાં શાસનમાન્ય વિદુષી આખી
શ્રી તિલકશ્રાણ મહારાજશ્રીની શ્રી વર્દમાન તપોધર્માનુરક્તા
પરમવિનીત પ્રશિષ્યા સાખી શ્રી તીર્થશ્રાણના પૂર્ણાહુતી
પામતા શ્રી વર્દમાન તપોધર્મની આરાધના નિમિત્તે (શ્રી
વર્દમાન તપોધર્મની ૧૦૦ મી. જ્ઞાણીના પારણા નિમિત્તે)
આલેખન કરાયેલ અનુપમ ગ્રન્થસ્તનમ્-(વ. સં. ૨૦૦૨
ફાગણ સુદ ૮ ને રવિવાર. પાલીતાણા-દેરાવાળાની ધર્મશાળા

~~શ્રી સુધર્માસ્વામી ગ્યાનબંધાર-ઉમારા~~

૮
૧૦૨

સકલયન્ત્ર-તન્ત્ર-મન્ત્રાધિરાજરાજેશ્વર-શ્રીસિદ્ધચક્રેષ્યો નમો નમઃ

વિશ્વવિશ્વમનોવાંછિતપૂરકઃ શ્રીશંખેશ્વરપાર્શ્વનાથો વિજયતેતમામ

શ્રી આનન્દ-ચન્દ્ર-કિરણાવલી-કિરણ ૨.

શ્રીવર્ધમાન તપો મહાત્મ્ય.

[શ્રીજૈનશાસન-માન્ય આગમાદિ સાહિત્યના આધારે
આલેખન કરાયેલ અને પૂર્વ મહાપુરુષોના પુનિત-
વાક્યોથી સંગૃહિત થયેલ]

—: આલેખનકાર અને સંચયકાર :—

શ્રીસર્વશકથિત-સ્વાદ્વાદમુદ્રામુદ્રિત-જૈનશાસનના પરમ રહસ્યભૂત
શ્રીનવપદ-પિયૂષપાનોઘટભવ્યભગ્યભાવોદ્ભોધસૂર્યોદય-શ્રીસિદ્ધચક્ર-
નવપદારાધક સમાજ તથા શ્રીવર્ધમાનતપોધર્મપોષકાઘનેકશાસન-
હિતવર્ધક-સંસ્થાસંસ્થાપક-શ્રીવર્ધમાનતપો-નિષ્ણાત શ્રીસિદ્ધચક્ર-
રાધન-તીર્થોદ્ધારક-વૈયાકરણકેસરી શ્રીઆનન્દભોધિનીવૃત્તિકાર
પન્થાસપ્રવર શ્રીચન્દ્રસાગરગણીન્દ્ર.

: પ્રકાશિકા :

શ્રી ઋષભદેવજી છગનીરામજીની પેઢી.

—: પ્રધાન સંચાલકો :—

શ્રેષ્ઠ છગનીરામજી અમરચંદ

શ્રેષ્ઠ મગનીરામજી માંગીલાલજી

૩૦ સિદ્ધચક્રારાધનતીર્થ, દહેરાખિડકી, ખારાકુવા. ઉગર્જન (માલવા)

વી. સં. ૨૪૭૨

વિ. સં. ૨૦૦૨

કા. સં. ૧૯૪૬

આવૃત્તિ પહેલી

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

નકલ ૧૦૦૦

મુદ્રક:—શા. ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ
શ્રીમહોદય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ-ભાવનગર.

કાન્ય
૩૩૩
૨૨૭

। વર્ધમાનતપોધર્મારાધિકા ગુરુણીજ તપસ્વિની
।ર્યા શ્રીમતી તીર્થશ્રીજ મહારાજનું સંક્ષિપ્ત

જીવનચરિત્ર.

કુટુંબ.

વર્તમાન કાળમાં ચતુર્વિધ જૈનસંઘ જેના ધર્મીષ્ઠપણાનું
માન લઈ શકે એવું અમદાવાદ-રાજનગર નામનું શહેર
માખા ગુજરાત પ્રાંતનું એ મુખ્ય શહેર ગણાય છે અને
। ઇલાકાના અમદાવાદ જિલ્લાનું એ પાટનગર છે. જૈન
ખર મૂર્તિપૂજકોની વિશેષ સંખ્યાવાળા શહેરોની ગણ-
। એ શહેરનો નંખર સૌથી પહેલો આવે છે.

જૈનોની ઝળહળતી જાહોજલાલી અને ધર્માભિમાનના
મંત સ્વરૂપ સરખાં ગગનચુંબી અનેક જૈન મંદિરો, જૈન
।ંડારો અને આલિશાન ઉપાશ્રયો આ શહેરમાં ઠામઠામ
માં આવે છે. ભક્તિવંત શ્રાવક-શ્રાવિકાની ભક્તિના
ણથી આકર્ષિત થઈને પૂજ્ય શ્રમણવર્ગ અને શ્રમણી-
આ શહેરમાં વારંવાર આવાગમન ચાલુ રહેતું હોવાથી
રીના દર્શન પણ આ શહેરમાં ઠામઠામ થઈ શકે છે.

ીજ શહેરની અપેક્ષાએ આ શહેરમાં રહેતા શ્રાવક
।ના સમુદાયની ધાર્મિક અને સામાજિક વિષયમાં આળાદી

અને અશુદ્ધ વિશેષ પ્રમાણમાં જોવાય છે. અનેક જૈન મહર્ષિકો, અનેક જૈન પંડિતો, અનેક જૈનધર્મનિષ્ઠ પુરુષ-પુંગવો અને અનેક સુશીલ શ્રાવિકાઓથી વિભૂષિત થયેલા આ શહેરની બરોબરી કરી શકે એવું આખા ભારતવર્ષમાં બીજું કોઈ શહેર ભાગ્યેજ હશે.

આ શહેરના અનેક દર્શનીય સ્થાનોમાં સ્વ૦ શેઠ હઠીભાઈએ શહેરની બહાર બંધાવેલા અને બહારની વાડીને નામે ઓળખાતા વિશાળકાય ખાવન જિનાલયવાળા જૈન મંદિરની પણ ગણના થતી હોવાથી દેશ-દેશાવરથી અમદાવાદમાં આવનારાઓ ઘણે ભાગે તે મંદિરના દર્શન કર્યા વિના રહેતા નથી.

કાપડના ઉદ્યોગમાં તો આ શહેર હિંદુસ્થાનનું લેડેશાયર ગણાતું હોવાથી આ શહેરમાં અનેક મીલો આવેલી છે. બીજો વહેપાર પણ અહીં બહોળા પ્રમાણમાં ચાલતો હોવાથી બજારો ચોટાઓ અને મારકીટોની સંખ્યા પણ વિશેષ છે.

જહેર રસ્તાઓ ઉપરાંત આ શહેરની વસ્તીને રહેવા માટે મોટી મોટી પોળો અને પોળોની અંદર પણ પોળોની તથા જૂદીજૂદી પોળોને જોડનારા રસ્તાઓની રચના એવી બૂલ-બૂલામણી રીતની જોવામાં આવે છે કે જાણીતો માણસ એક પોળમાંથી બીજી પોળમાં પાંચ જ મીનીટમાં જઈ શકે છે જ્યારે અજાણ્યા માણસને ફરીને જવું પડતું હોવાથી પચાશ મીનીટ લાગે છે તેથી તથા આ શહેરની કોઈ કોઈ પોળનું નામ વિચિત્ર પ્રકારનું સાંભળીને ખેદ તથા આશ્ચર્યનો પણ અનુભવ થાય છે.

આ શહેરમાં ભદ્રથી શરૂ થઈ શહેરના મધ્યભાગમાં

થઈને ઠેઠ સ્ટેશન સુધી જનારો તથા રસ્તામાં આવતી અનેક પોળોને, બજારોને અને મહોદ્વાઓને પોતાની સાથે જોડનારો એક રાજમાર્ગ આવેલો છે. તે રાજમાર્ગના અંગભૂત રીચીરોડ નામના રસ્તાની સાથે જોડાયેલી, જૈન ઓસવાળોની ભરચક વસ્તીવાળી, અનેક ધનાઢ્યોના નિવાસરૂપ તથા ‘રતન’ નામને સાર્થક કરે તેવી રતનપોળ નામની એક મોટી પોળ આવેલી છે.

એ રતનપોળમાં પ્રવેશ કરતાં નજીકમાં જ જમણા હાથ તરફ આસન્નોપકારી શ્રી મહાવીર પ્રભુના મંદિરથી અને ધર્મીષ્ઠ શ્રાવક-સમુદાયથી વિભૂષિત થયેલી નગીનાપોળ આવેલી છે.

આ નગીનાપોળમાં વીસમી સદીની શરૂઆતમાં રણછોડદાસ નામે એક ધર્મીષ્ઠ શ્રાવક રહેતા હતા. તેઓ સ્વભાવે શાંત, ગંભીર, વિચારવંત, ન્યાયી, વ્યવહારકુશળ, ઉદાર અને ધર્માભિમાની પુરુષ હતા. વિદ્વાન સાધુઓના સમાગમથી તેમનામાં શ્રાવક ધર્મને અનુસરના સંસ્કારો સારા પ્રમાણમાં જાગૃત થયા હતા.

તેઓ મોટી આકાંક્ષાવાળા અને દરેક કાર્યમાં ઉત્સાહી હોવાથી જાતમહેનત અને લાગવગના જોરે સરકારી નોકરીમાં પ્રથમ જોડાયા. ન્યાય અને પ્રમાણિકપણાથી તેમાં તેઓ ધીરે ધીરે આગળ વધતા ગયા. તેમની નીતિ-રીતિ સારી હોવાથી ઉપરી અધિકારીઓની તેમના ઉપર સદા સહાનુભૂતિ રહેતી હતી. ભાગ્ય પણ તેમની સહાયતા કરવા લાગ્યું, કારણ કે પૂર્વના પુણ્યનો જ્યારે પ્રાદુર્ભાવ થાય ત્યારે આનુબાનુના સંયોગોને અનુકૂળ થતાં વાર લાગતી નથી અર્થાત્ પુણ્યવંતને જગતમાં કોઈ વસ્તુ દુર્લભ હોતી નથી.

પ્રમાણિકપણથી સરકારી નોકરી કરતાં કરતાં તેમના દરબજાની ચઢતી થતાં થતાં છેવટે મામલતદારના જવાબદારી-ભર્યા અધિકાર ઉપર તેઓ આડઠ થયા. તે હોદ્દા પર રહીને તેમણે પોતાના વિવેક અને બુદ્ધિથી ઉપરી અધિકારીઓનો વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરીને તેમણે ઘણા વર્ષ પર્યંત એ અધિકારને ભોગવ્યો. વચમાં જ્યારે કોઈ વિધન આવી પડતું ત્યારે કુનેહ-પૂર્વક તેને દૂર કરી પોતાના માર્ગને સરળ કરી લેતા હતા.

આવા ઉચ્ચ અધિકાર પર હોવાથી જૈનસમાજમાં તથા જૈનેતર સમાજમાં પણ તેમની લાગવગ અને પ્રતિષ્ઠાના પુનીત પાયા નાંખાયા હતા.

શેઠ રણછોડદાસભાઈનું સાંસારિક જીવન પણ સુખી અને સારું સંસ્કારી હતું. સંસારની લીલાના લાંબા પરિચયથી તેમને હરિલાલ અને વાડીલાલ નામના બે કુલીન પુત્રો થયા હતા.

પોતે કેળવાયેલ હોઈને શેઠ રણછોડદાસભાઈએ પોતાના બન્ને પુત્રોને ગુજરાતી શિક્ષણની સાથે વર્તમાનકાળમાં ઉપયોગી જણાતા અંગ્રેજી શિક્ષણને અપાવી સારા શિક્ષિત કર્યાં. પોતાની કુશળ બુદ્ધિ અને ઉત્સાહપૂર્વકના અભ્યાસથી મોટા પુત્ર હરિલાલભાઈએ દરેક પરીક્ષા પાસ કરીને વકીલ થઈ વકીલાતની સનંદ પ્રાપ્ત કરી.

ત્યાર પછી યોગ્ય ઉમર જાણીને હરિલાલભાઈના લગ્ન રાયપુર-કામેશ્વરની પોળમાં રહેતા સુશ્રાવક.....ની મોતીબાઈ નામની સુશીલ કન્યા સાથે કરવામાં આવ્યાં.

પરંતુ પછી મોતીબાઈ પિતાના ઘરને છોડીને આર્ય

કન્યાઓ માટેના અવિચળ નિયમ મુજબ શ્વશુર ગૃહે આવ્યા. તેમના પુનીત પગલાં અને સહકારથી ઉત્સાહી બનેલા હરિલાલ ભાઈએ ખેડાની હાઈકોર્ટમાં વકીલાતની પ્રેક્ટીસ શરૂ કરી. પોતાની પ્રમાણિકતા અને કુશળતાને લઈને તેમની ગણતરી પ્રસિદ્ધ વકીલોમાં થવા લાગી, તેથી ધીરે ધીરે ઇજ્જત અને આબરુની સાથે તેમને દ્રવ્યપ્રાપ્તિ પણ સારા પ્રમાણમાં થવા લાગી. વકીલાતના ધંધામાં સારી રીતે જાતી ગયા પછી તેમણે પોતાના આખા કુટુંબને પણ ખેડે ખોલાવી લીધું અને ખેડા શહેરનું નાગરિક જીવન જીવવા લાગ્યા. વકીલનો ધંધો ઘણો જ પ્રવૃત્તિમય હોવા છતાં પણ નાનપણથી ધર્મના સંસ્કારો પડેલા હોવાથી પોતાની શ્રાવક તરીકેની ફરજમાં તેઓ કદિ ચૂકતા નહિ.

મુંબઈ ઇલાકાના ખેડા જિલ્લાનું પાટનગર હોવા ઉપરાંત આ ખેડા શહેર ઐતિહાસિક અને જીગજ્જૂનું નગર છે. ઇતિહાસમાં એ શહેર ખેટકપુર તરીકે ઓળખાય છે.

આ ખેડા શહેરમાં જૈન મંદિરો, ઉપાશ્રયો અને પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારો તથા ધર્મચૂસ્ત શ્રાવક-શ્રાવિકાનો સમુદાય પણ સારા પ્રમાણમાં છે.

ખેડા શહેરની બે બાજુએ આવેલી સેઠી અને વાત્રક નામની નદીઓનો સંગમ ખેડા શહેરની નજીકમાં જ થયેલો હોવાથી લૌકિક તીર્થ જેવું તો ખેડા છે જ, પરંતુ ખેડાને તીર્થ તરીકે ગણાવનાર અને એની પ્રસિદ્ધિમાં વધારો કરનાર તો એની નજીકમાં જ આવેલું અને સાચાદેવના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલું માતર નામનું તીર્થસ્થળ છે. ખેડાની અત્યંત નજીકમાં હોવાથી તથા યાત્રીઓ ઘણા ભાગે ખેડે થઈને જ

માતરની યાત્રાએ જતા હોવાથી ‘ ખેડા-માતર ’ તરીકે જ એ ઓળખાય છે.

માતરમાં શ્રી સુમતિનાથ ભગવાનનું આસપાસ ભમતી-વાળું અને ખાવન જિનાલયવાળું તથા ઊંચાઈમાં આકાશની સાથે હરિદ્રાઈ કરતું અત્યંત સુંદર મંદિર છે. તીર્થની યાત્રાએ આવનારાઓની શુભેચ્છાઓ શ્રી સુમતિનાથ ભગવાનના અધિષ્ઠાયક દેવ-દેવીઓના પ્રતાપે શીઘ્રતાથી સફળ થતી હોવાથી તથા એ તીર્થની કોઈપણ જાતની આશાતના કરનારાઓને તેના માઠા ફળની પણ જલદી પ્રાપ્તિ થતી હોવાથી એ તીર્થના તીર્થપતિ શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુની સાચાદેવ તરીકેની પ્રસિદ્ધિ થયેલી જણાય છે. એ તીર્થની યાત્રા કરનાર હરકોઈને શ્રી સુમતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમા ચમત્કારિક હોવાનો આભાસ થયા વિના રહેતો નથી. જૈન તીર્થ હોવા છતાં આસપાસના ઘણા જૈનેતરો પણ સાચાદેવની યાત્રાએ આવતા હોવાથી આખા ખેડા જિલ્લામાં એ તીર્થની ઘણી જ પ્રસિદ્ધિ થયેલી છે. જે તીર્થની યાત્રા કરનારા અનેક નર-નારીઓએ શ્રદ્ધાપૂર્વક સાચાદેવની યાત્રા કરીને પોતાના આત્માને પાપ રહિત કરી દેવત્વનો સાચો સાક્ષાત્કાર કર્યો છે એવા એ તીર્થના તથા તીર્થપતિના સંબંધમાં વધારે તો શું કહી શકીએ ? ટૂંકમાં એટલું જ જણાવી શકીએ કે-“ તીર્થપતિ અને તીર્થની સેવા એ તો મોક્ષમાર્ગના એવા છે. ”

હરિલાલભાઈના નાનાભાઈ વાડીલાલભાઈ પણ ભણીગણીને હોંશિયાર થયા એટલે પિતાની લાગવગથી તેમને ખોરસદના સરકારી ખાતામાં સેક્રેટરીની જગ્યા મળી. તે બંને ભાઈઓએ

પોતપોતાની લાઈનમાં પ્રમાણિકતાથી કામકાજ કરતાં કરતાં
જન સમુદાયમાં સારી પ્રતિષ્ઠા અને પ્રીતિ મેળવવા ઉપરાંત
દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ પણ સારા પ્રમાણમાં કરી.

ગુણવંતા શ્રીમતી ગજરાબહેન.

દોહરા.

જબ તુમ આયે જગતમેં, જગત હસત તુમ રોય;
અબ ઐસી કરણી કર ચલો, તુમ હસો જગ રોય. ૧

ખેડાનગર સોહામણું, જિનમંદિર સોહાય;
દેવશુકની ભક્તિ કરે, શ્રાવકનો સમુદાય. ૨
નાના મોટા મંદિરો, જિનશાસન શણગાર;
ભક્તિ કરે જે ભાવથી, તે ઉતરે ભવપાર. ૩

ખેડાનગરમાં રહેલા હરિલાલભાઈને ઉત્તરોત્તર પૈસા અને
પ્રતિષ્ઠાની પ્રાપ્તિમાં સારો વધારો થતો ગયો. વકીલના ધંધા
ઉપરાંત સમય મેળવીને સમાજના ઉપયોગી તથા પરોપકારના
કાર્યમાં પણ તેઓ રસ લેતા હોવાથી સમાજના આશીર્વાદ
મેળવતા થયા. જૈન સમાજના ધાર્મિક કાર્યોમાં ભાગ લેવાનું
પણ તેઓ કદિ ચૂકતા નહિ. એ પ્રમાણે તેઓ પોતાનો
જરાપણ સમય બરબાદ કરતા નહિ.

હરિલાલભાઈના ધર્મપત્ની શ્રીમતી મોતીબાઈ સ્વભાવે
સુશીલ, નિયમિત અને ધર્મપરાયણ હોવાથી તેમના કુટુંબનું
આરોગ્ય લોકોમાં પ્રશંસનીય થઈ પડ્યું હતું. પૂર્વના પુણ્યના
પ્રતાપથી ધનની આવક, સંપીલું અને નીરોગી કુટુંબ તથા

લોકમાં માન-પ્રતિષ્ઠા વગેરે દરેક પ્રકારની અનુકૂળતાથી હરિ-લાલભાઈનો સંસાર સુખરૂપ ગણાતો હતો.

સંતતિમાં સૌથી પહેલાં તેમને એક પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ હતી, તે પુત્રનું નામ કેશવલાલ પાડવામાં આવ્યું હતું, ત્યારપછી બીજી સંતતિમાં તેમને સં. ૧૯૪૦ ના શ્રાવણ માસમાં એક કન્યારત્નની પ્રાપ્તિ થઈ. સગાં સંબંધીઓને નિમંત્રણ કરી જમાડીને તેઓની હાજરીમાં તે કન્યાનું નામ ગજરા-ખડેન પાડવામાં આવ્યું.

શૈલે શૈલે ન માણિક્યં, મૌક્તિકં ન ગજે ગજે ।
સાધવો નહિ સર્વત્ર, ચન્દનં ન વને વને ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—દરેક પર્વતમાંથી જેમ મણિ-માણિકની પ્રાપ્તિ થતી નથી, દરેક હાથીના કુંભસ્થળમાંથી જેમ મોતીની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને દરેક વનમાંથી જેમ ચંદનની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તેમ સજ્જન પુરુષોની પ્રાપ્તિ પણ સર્વ ઠેકાણે થઈ શકતી નથી.

લવિષ્યમાં મહાન્ લાભને પ્રાપ્ત કરનાર આ પુણ્યવતી ગજરાખડેનના જન્મ થયા પછી ઘરના સર્વ માણસોના સુખ-શાંતિમાં અને વૈભવમાં વધારો થવા લાગ્યો. વિશેષ ‘લાગ્ય-શાળીને ઘેર ભૂત રળે’ એવી કહેવત એમના સંબંધમાં સફળ થતી જણાવા લાગી.

આ સંસારમાં ઘણે ભાગે શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક સંપદાઓના વધારામાં વધારો થતો અને ઘટાડામાં ઘટાડો થતો જેમ જેવામાં આવે છે તેમ આ નસીબવંતી નિર્મળ

કન્યાનો જન્મ થયા પછી હરિલાલભાઈના આરોગ્ય, આબરૂ, સંપત્તિમાં ઘણો જ વધારો થતો ગયો અર્થાત્ ભરતી થવા લાગી.

માતા, પિતા અને સગાં-સંબંધીઓ ઉપરાંત જે કોઈ પણ આ બાબતને જુએ તે બધાં રાજી રાજી થઈ જતાં. અને કહેતાં હતાં કે-આ બાબતું ભવિષ્ય બહુ સારું હોવું જોઈએ, એવું એના આકર્ષક ચહેરા ઉપરથી અનુમાન થાય છે.

શુભ નામકર્મના ઉદયથી સૌને પ્રિય લાગતી આ બાબતને એની સમીપમાં આવનારાં બધાં જ માણસો રમાડતાં અને મીઠાશથી બોલાવતાં હતાં. જ્યારે એ પાંચ વર્ષની થઈ ત્યારે માબાપે એને નિશાળે લાજીવા મૂકી. નિશાળમાં તથા ઘરમાં શિક્ષણ લઈને ગુજરાતી ચાર ચોપડી સુધીનો અભ્યાસ કર્યો. ગજરા જહેનને બીજી બે નાની જહેનો હતી. ત્રણ જહેનોમાં ગજરા જહેન મોટાં તો હતાં જ. તે ઉપરાંત સૌથી વધારે ઠરેલ, શાંત, ગંભીર અને ઓછાબોલા પણ હતા. પૂજ્ય માતૃશ્રીની સાથે હંમેશા જિનમંદિરે દર્શન કરવા તથા ઉપાશ્રયમાં સાધુ-મહારાજ કે સાધ્વી મહારાજ બિરાજતા હોય તો તેમને વંદના કરવા પણ જતા હતા. તથા ધર્મનું જ્ઞાન પણ થોડું થોડું મેળવતા હતા. જ્યારે સમય મળે ત્યારે ઘરમાં સામાયક લઈને તેમાં પોતાનો ધાર્મિક અભ્યાસ વધારતા હતા. તથા ઘરના દરેક કાર્યમાં પોતાની માતાને મદદ કરતા હતા. માતા-પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર આ ગજરાજહેને એ પ્રમાણે વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક શિક્ષણને પોતાના જીવનમાં ઓતપ્રોત કર્યું હતું.

સાંસારિક કારણોને લઈને અમદાવાદ વિગેરે ઘણે ઠેકાણે જવા આવવાનું થયા કરતું હતું. તથા તીર્થયાત્રાદિ ધાર્મિક

કારણોને લઈને પણ ઘણે ઠેકાણે મુસાફરી કરવાનું થતું અને તેમાં અનેક પ્રકારના અનુભવો થતા હતા તે ઉપરથી આખી દુનિયાની લાઈનથી જુદી જ લાઈનમાં ભવિષ્યમાં મુસાફરી કરનારા આ ગજરા ખંડેનના આત્માને એવા પ્રકારનો વિચાર ઘણીવાર આવી જતો કે-દુનિયાની આ બધી ધમાલોની સાથે આત્માનું હિત છે કે અહિત ?

ગજરાખંડેનને પૂજ્ય માતુશ્રીની સાથે અગર તો એકલા જ્યારે ઉપાશ્રયમાં પૂજ્ય સાધ્વીઓને વંદના કરવા જવાનું થતું ત્યારે પૂજ્ય સાધ્વી-સમુદાયના ભણવા-ગણવાના તથા ધર્મક્રિયા કરવાના ઉત્સાહને અને તેમના પાપરહિત પવિત્ર જીવનને જોઈને તેમના મનમાં પણ એમ થતું કે-મારું જીવન પણ આ આર્યાઓની માફક ધર્મમય બની જાય તો કેવું સારું ?

ઉપર જણાવ્યું તેમ સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓમાંથી ગજરાખંડેનનું મન પાછું હઠતું ગયું પરંતુ તેમના માળાપે તો તે સમયમાં તેમના લગ્નનું પણ નક્કી કરી નાંખ્યું.

અમદાવાદ શહેરમાં માણેકચોકથી શરૂ થઈને સ્ટેશન સુધી જનારો કાળુપુર રોડ નામનો એક પ્રસિદ્ધ રાજમાર્ગ આવેલો છે. તે રાજમાર્ગની સાથે જોડાતી અનેક પોળોમાં ‘કડીયાની પોળ’ એ નામની એક પોળ છે. તે પોળમાં કુસુમગરના ઉપનામથી ઓળખાતા દશા પોરવાડ જ્ઞાતિના શા. ચુનીલાલ જયચંદ નામના એક શ્રાવક રહેતા હતા. ભણીગણીને હુશિયાર થયેલા, તંદુરસ્ત અને વ્યવહારકુશળ થયેલા તેમના સુપુત્ર અમૃતલાલભાઈની સાથે આ ગજરાખંડેનનો વિવાહ સંબંધ નક્કી કરવામાં આવ્યો.

સં. ૧૯૫૩ ના ગ્રીષ્મ કાળના વૈશાખ માસના એક શુભ દિવસે માતા પિતાએ ગજરાજેનનું લગ્ન કર્યું. વિનયવતી અને સુશીલ ગજરાજેન પરણ્યા પછી પિતાના ઘરને છોડીને શ્વશુર ગૃહે આવ્યા, અને સંસારરૂપી પિંજરામાં પૂરાયા. સાધ્વી થવાના એમના મનોરથ હાલ તો હવા ખાતા થઈ ગયા. એ વાતને વર્ષોના વર્ષો વીતી ગયા. કાળને જતાં કાંઈ વાર લાગતી નથી. સર્વલક્ષી સમય દરેક વસ્તુના સ્વરૂપને પલટાવી નાંખે છે અર્થાત્ નવાને જૂનું અને જૂનાને જીર્ણ બનાવી દે છે.

ગજરાજેનને સંસારની લીલાનો અનુભવ કરતાં કેટલાંક વર્ષો વીતી ગયાં. તે દરમિયાન તેમને સંસારરૂપી વૃક્ષના ફળ સમાન અનેક પુત્ર-પુત્રીઓની પ્રાપ્તિ થઈ પરંતુ તેઓમાં એક વિમલા નામની પુત્રી સિવાય સર્વ અદ્ય જીવી હોવાથી સર્વનું પરલોકગમન થઈ ગયું અર્થાત્ સંતતિમાં ફક્ત એક વિમલા નામની કન્યા જ જીવતી હતી.

સંસારરૂપી પિંજરામાં પૂરાયેલા હોવા છતાં પૂર્વે જાગેલી વૈરાગ્ય-વાસનાને પ્રતાપે ધરના કામકાજને ચપળતાથી આટોપી લઈને ગજરાજેન બનતા પ્રયત્ને વિદ્વાન મુનિઓના વ્યાખ્યાન સાંભળવાનું અને સાધુ-સાધ્વીના દર્શન કરવાનું ચૂકતાં નહિ. તેમની વૈરાગ્ય-વાસના રાખથી ઢંકાયેલા અગ્નિની માફક પ્રદીપ રહી શકી હતી, તેથી જ્યારે સમય મળી આવે ત્યારે ઘરમાં સામાયક તથા પ્રતિક્રમણ પણ કરતા હતા.

એક વખત એવું બન્યું કે આખા શહેરમાં પ્લેગનો ભયંકર ઉપદ્રવ શરૂ થયો. કર્મસંયોગે એમના ઘરમાં એક સાથે ચાર જણાને પ્લેગ લાગુ પડ્યો. પ્લેગ એ એવી રોગ

હોવાથી ખ્લેગના દર્દીની સારવાર કરવાથી એના નજીકના સગાંઓ પણ ડરતા હોય છે, પરંતુ આ ગજરાજેનને પોતાના કર્મ ઉપર અટલ વિશ્વાસ હોવાથી તથા મનુષ્યની ફરજનું ભાન હોવાથી સેવા ધર્મને જ મુખ્ય ગણીને નિડરતાથી તે ચારે દર્દીઓની સમીપમાં રહીને તેઓની સેવા-ચાકરી કરવાનો તેમણે અપૂર્વ લાભ લીધો હતો; કારણ કે ધર્મીજનોને ગમે તેવી મુસીબતમાં પણ ધર્મની જ ભાવના રહે છે.

ત્યાર પછી કેટલોક ટાઇમ પસાર થઇ જવા બાદ તેમની પુત્રી વિમલાજેનનો વિવાહ-સંબંધ (સગાઈ) બુના મહાજનવાડામાં રહેતા શેઠ ગિરધરલાલ સાંકળચંદને ઘેર કરવામાં આવ્યો. ત્યાર પછી થોડા જ દિવસોમાં શેઠ અમૃતલાલભાઈનું અવસાન થવાથી ગજરાજેનના વૈધવ્ય જીવનની શરૂઆત થઇ.

સંસારના વિચિત્ર સ્વરૂપના થયેલા અનુભવને વિચારતા આગળની વૈરાગ્યવાસના ઉત્તેજિત થવાથી ગજરાજેન હવે ધર્મરાધનની પ્રવૃત્તિમાં વધારો કરવા લાગ્યા. અને સાથે પોતાની પુત્રી વિમલાને પણ તેમાં જોડવા લાગ્યા.

ભવિષ્યમાં વિદુષી સાધ્વી ધનાર આ વિમલાજેન નિશાળમાં ગુજરાતી તથા જૈન શાળામાં ધાર્મિક અભ્યાસ કરતા હતા. બન્ને વિષયની પરીક્ષામાં તેઓ પાસ તો થાય જ પરંતુ ધાર્મિક વિષયમાં તો પાસ થનારાઓમાં ઘણેભાગે તેમનો પહેલો નંબર હોય. ધાર્મિક અભ્યાસમાં વિમલાજેનની ચીવટ અને પ્રગતિને જોઇને તેમની શિક્ષિકાને કુદરતી એવું લાસતું કે-આ છોકરી આગળ જતાં ઘણેભાગે દીક્ષા લઇને વિદુષી સાધ્વી થશે એવો એનો ધાર્મિક અભ્યાસ કરવાનો ઉમંગ છે.

એ રીતે ધાર્મિક અભ્યાસ કરતાં ગજરાખંડેનને તથા તેમની પુત્રી વિમળાખંડેનને કેટલાક સમયમાં પ્રકરણો ઉપરાંત કર્મ-અંથનો પણ બોધ થઈ ગયો.

કર્મસંયોગે તેમના ઘરમાં તે બે-મા દીકરી-સિવાય ગજરાખંડેનના દીયર મણિલાલભાઈ, દેરાણી ચંચળખંડેન તથા નણુંદ ચંપાખંડેન હતાં તેઓ બધાં પણ ધાર્મિક વૃત્તિવાળાં હતાં. પરસ્પર એક બીજાને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનો રંગ ચઢાવનારા હોવાથી છેવટે પાંચે જણાને આ દુઃખમય દુનિયાદારીને દૂર છોડીવીને સુખમય સંયમમાર્ગમાં સંચરવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા થઈ.

તે અરસામાં પાંજરાપોળને ઉપાશ્રયે ગિરાજતા પૂજ્ય શિવશ્રીજી મહારાજ તથા પૂજ્ય તિલકશ્રીજી મહારાજ વિગેરેને વંદન કરવા માટે કોઈ કોઈ વાર ગજરાખંડેન આવતા અને કેટલાક સમય ધર્મચર્ચામાં પસાર કરતા. તે વખતે તેમને ઘણો જ આનંદ થતો. અનેક શિષ્યા-પ્રશિષ્યાના પરિવારવાળા, સ્વભાવે શાંત, ગંભીર, વિદ્વાન, આચારનિષ્ઠ અને ઉન્નત વિચારવાળા તે સાધ્વીજીઓને જોઈને ‘આવા સાધ્વીજીઓનો સહવાસ મને ઘણો જ અનુકૂળ અને સુખદાયી નિવડશે’ એવા વિચારો તેમના મનમાં હંમેશા આવ્યા કરતા.

ચારિત્ર લેવાની લાવનાવાળા એક જ ઘરના તે પાંચ જણા-માંથી સૌથી પહેલાં ચંપાખંડેને ઘોઘાવાળા શ્રીમતી લાવણ્યશ્રીજી મહારાજ પાસે દીક્ષા લીધી અને તેમનું નામ લલિતાશ્રીજી પાડવામાં આવ્યું. ત્યાર પછી મણિલાલભાઈએ વયોવૃદ્ધ વિજય-સિદ્ધિસૂરીશ્વરજીના સમુદાયમાં દીક્ષા લીધી, તેમનું નામ મહોદયવિજયજી પાડવામાં આવ્યું. ચંચળખંડેને છાણીવાળા

શ્રીમતી હીરશ્રીજી પાસે દીક્ષા લીધી, તેમનું નામ સુનંદાશ્રીજી પાડવામાં આવ્યું. ગજરાજદેવને બાળપ્રવચ્ચારિણી પૂજ્ય શિવશ્રીજી મહારાજના તથા શ્રીમતી તિલકશ્રીજી વિગેરે સમુદાયના આચાર-વિચાર, સંપ-સૌજન્ય અને ભણવા-ગણવાની તત્પરતા જોઈને તેમની પાસે દીક્ષિત થવાની ભાવના તો દૃઢ થઈ પરંતુ પોતાની બાળપુત્રી વિમળાને લઈને તેનો અમલ કરવામાં વિલંબ થયો.

ત્રિવેણી સંગમરૂપ ગુરુણીપદવિભૂષિત ત્રણ સાધવીઓ.

જનની જણુ તો ધર્મિજન, કાં દાતા કાં શૂર;
નહિતર રહેજે વાંઝણી, મત ગુમાવીશ નૂર. ૧

બડા બડાઈ ના કરે, બડા ન બોલે બોલ;
હીરા મુખસે ના કહે, લાખ હમારા મોલ. ૨

પૂજ્ય શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજ તથા પૂજ્ય તિલકશ્રીજી મહારાજનું જીવનચરિત્ર અન્ય પુસ્તકમાં છપાઈ ગયું હોવા છતાં ગજરાજદેવની દીક્ષાના પ્રસંગ સાથે તે બંને પૂજ્યોના જીવન સંકળાયેલા હોવાથી તે સંબંધી થોડો પરિચય અહીં આપવાનું ઉચિત જણાય છે.

વીરમગામ પાસે આવેલા રામપુરા-ભંકોડાને નામે ઓળખાતા રામપુરામાં શેઠ જીર્મખરામ સંઘજીભાઈ રહેતા હતા. તેમની ધર્મપત્નીનું નામ અંબાબાઈ હતું. તેમને ઘેર સં. ૧૬૦૮ માં એક પવિત્ર આત્માનો પુત્રીપણે જન્મ થયો. ભવિષ્યમાં તે પુત્રી શિવપુરના માર્ગે જ સંચરનારી હોવાથી કુદરતે કેમ જાણે નામ પાડવામાં કાંઈ સંકેત કર્યો હોય તેમ તે પુત્રીનું નામ તેની ફાઈબાએ શિવકુંવર પાડ્યું.

શિવકુંવરબાઈ લાડ-કોડમાં ઉછરતા હતા, અને યોગ્ય ઉમર થયા પછી માતાપિતાએ નિશાળે બેસાડ્યા. નિશાળમાં ગુજરાતીનો તથા ઉપાશ્રયમાં સાધ્વીજી પાસે ધાર્મિક અભ્યાસ કરવામાં તેઓ ખંતવાળા હોવાથી સમયાનુસાર કેળવાઈને હુશિયાર થયા ન થયા એટલામાં તો એમના પૂજ્ય માતૃશ્રીનું અવસાન થઈ ગયું.

શિવકુંવરબાઈને જો કે બીજાં ભાઈ-બહેન હતા પરંતુ તેઓનાથી આ શિવકુંવરબાઈનો આત્મા કોઈ જુદા જ પ્રકારનો હતો એમ તેઓના વર્તન ઉપરથી જણાઈ આવતું હતું. એમના આત્માએ આ સંસારના બંધનોમાં બંધાવાને માટે નહિ પરંતુ તે કારમા બંધનોને તોડવાને માટે જ જન્મ ધારણ કર્યો હતો.

અંબાબાઈના સ્વર્ગવાસ પછી જીખમરામ શેઠે ચોથું વ્રત ઉચરવાનો વિચાર કર્યો. તેવામાં પૂજ્ય શ્રીમતી જયશ્રીજી મહારાજ રામપુરા પધાર્યા. તેમના ઉપદેશથી સં. ૧૯૨૪ માં એમણે ચતુર્થ વ્રત ગ્રહણ કર્યું. તે વખતે પૂજ્ય સાધ્વીજીના ઉપદેશથી દીક્ષા લેવાની ભાવનાવાળો તેમની ૧૬ વર્ષની પુત્રી શિવકુંવરે પણ ચતુર્થ વ્રતનો સ્વીકાર કર્યો.

નિરંતર ધર્મક્રિયાના રસિયા શિવકુંવર બહેનને ચતુર્થ વ્રત લીધા પછી દીક્ષા વિનાનું જીવન બહુ જ દુઃખમય ભાસવા લાગ્યું. તેમણે તેમના પિતાશ્રીને વિનંતિ કરી કે-હવે મને જલદી દીક્ષા અપાવો. જીખમરામ શેઠનું હૃદય પણ ધર્મરંગથી રંગાયેલું હોવાથી અને પુત્રીમાં દીક્ષાની યોગ્યતા તથા તેની દૃઢ ભાવના જાણતા હોવાથી ઘણા જ પ્રેમથી દીક્ષા લેવાની

અનુમતિ આપી ! ધન્ય છે આવા પવિત્ર આત્માઓને !!
 ધન્ય છે પિતા તરીકેની ફરજ અદા કરનાર આવા પુણ્યવંત
 પિતાશ્રીઓને !!!

સાગરગચ્છમાં ક્રિયાપાત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલા પં.
 શ્રી નેમસાગરજી મહારાજના સમુદાયના આબૂપણરૂપ, ક્રિયા-
 પાત્ર, શાંત, ગંભીર અને વિદ્વાન શ્રી રવિસાગરજી મહારાજ
 તે વખતે વિદ્યમાન હતા. તેમની આજ્ઞામાં રહેનાર સાધ્વીજી
 શ્રીમતી જડાવશ્રીજી તથા તેમની શિષ્યા શ્રીમતી જયશ્રીજી
 હતા. તે બંને સાધ્વીજીઓ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરીને શ્રાવિ-
 કાઓના આચાર-વિચારમાં સુધારો કરવાનો ઉપદેશ આપીને
 તથા તેઓને ધાર્મિક ક્રિયાકાંડમાં અને ભણવા-ગણવામાં જોડીને
 ઘણો ઉપકાર કરી રહ્યા હતા. તેઓનું પાટણમાં પધારવું થયું
 અને શાંતમૂર્તિ પૂજ્ય શ્રી રવિસાગરજી મહારાજ સાહેબ પણ
 પાટણ શહેરમાં પધાર્યા.

સં. ૧૬૨૬ ના જેઠ વદી ૧૦ ને દિવસે પૂજ્ય શ્રી રવિસા-
 ગરજી મહારાજ સાહેબના વરદ હસ્તે શિવકુંવર જોડેને પાટણ-
 માં દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે વખતે દીક્ષિત અવસ્થાનું નામ
 પાડવામાં પણ પહેલાંની માફક કેમ જાણે કુદરતે જ સંકેત
 કર્યો હોય તેમ શુરુમહારાજે પણ નામ પાડવામાં શિવ શબ્દનો
 આશ્રય લઈને શ્રીમતી જયશ્રીજીની શિષ્યા તરીકે વાસક્ષેપ
 નાખી શિવશ્રીજી નામ પાડ્યું. ૧૬ વર્ષની કુમારિકા અવ-
 સ્થામાં બ્રહ્મચર્ય વ્રતને ધારણ કરી ૧૮ વર્ષની ભરયોવન
 અવસ્થામાં દીક્ષા અંગીકાર કરી સાધ્વી સમાજમાં એક આદર્શ-

રૂપ શિવશ્રીજી સાધ્વી ગણાયા. અને તે ઉપરાંત કેટલાએક જીવોને ધર્મમાં જોડાવાના નિમિત્તરૂપ બન્યા.

સં. ૧૬૨૬નું પહેલું ચાતુર્માસ પાટણમાં જ પૂરું થયા પછી સં. ૧૬૨૭ માં શ્રી રવિસાગરજી મહારાજે યોગોદ્ધત્ત કરાવીને શિવશ્રીજી મહારાજને વડી દીક્ષા પણ પાટણમાં જ આપી. વડી દીક્ષા થયા પછી સાધ્વીના આચાર-વિચારનું ઉત્તમ રીતે પાલન કરતા, ભણવા-ગણવાનો ઉદ્યમ કરતા, તપ-સ્વાધ્યાયનું આચરણ કરતા, આમાનુષ્ઠાન વિહાર કરીને અનેક સ્થાન-જંગમ તીર્થની યાત્રા કરતા તથા ઘણા જીવોને ધર્મ-માર્ગમાં જોડતા વીસ-પચીસ વર્ષો વીતી ગયાં. તેટલા કાળમાં એમના તપ-તેજાદિ ગુણોથી આકર્ષાઈને સંસારના બંધનમાંથી છૂટવાની અભિલાષાવાળી કેટલીએક શ્રાવિકાઓએ એમની પાસે સંયમનો સ્વીકાર કર્યો હોવાથી એમના શિષ્ય-પ્રશિષ્યારૂપ પરિવારમાં પણ ઘણો વધારો થઈ ગયો હતો.

શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજની પાસે ઝીંજુવાડાની એક બહેને દીક્ષા લીધી તેનું નામ સૌભાગ્યશ્રીજી પાડયું હતું. તેઓ તેમની પહેલી શિષ્યા થયા. ત્યારપછી રાધનપુરનિવાસી અખંડ સૌભાગ્યવંતા શ્રીમતી રુક્મણીબહેન અને ચંપાબહેનને શિવશ્રીજી મહારાજના તપતેજ અને ગાંભીર્ય જોઈને તથા તેમનો ઉપદેશ સાંભળીને આ સંસાર એક ભયંકર કારાવાસ સમાન ભાસવા લાગ્યો અને ક્યારે એ કારાવાસમાંથી છૂટીએ એવી ભાવના રહેવા લાગી.

ઉપર જણાવેલા રુક્મણીબહેન તથા ચંપાબહેનને સાથે જ

દીક્ષા લેવાની ઉત્કટ ભાવના હતી પરંતુ રુક્મણીજીને કંટલાક પ્રતિકૂળ સંયોગો હોવાથી અંપાજીને તો ઉતાવળ કરીને દીક્ષા લઈ લીધી. તેમનું નામ વિનયશ્રીજી પાડ્યું અને એ શ્રીમતી શિવશ્રીજીની ખીજી શિષ્યા થયા.

પૂજ્ય શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજના દર્શન કરવા જ્યારે રુક્મણીજીને આવે ત્યારે વંદન કરીને તથા તેમની પાસેથી સફળોદય સાંભળીને ઘણો જ આનંદ અનુભવે. તેમની સામે બેસીને તેમના મુખારવિંદનું દર્શન અતૃપ્ત દૃષ્ટિએ કર્યા જ કરે. ગૃહસ્થપણમાં હોવાથી ઘરના કામકાજ સંભાળવા માટે ન છૂટકે ઉપાશ્રય છોડીને ઘેર જતાં ઘણો જ કંટાળો આવે. પોતાના પ્રારબ્ધને દોષ દઈને એવી ભાવના ભાવતા કે-ક્યારે આવા પવિત્ર ગુરુજીજી મહારાજનો નિરંતર સહવાસ પ્રાપ્ત થાય. ઘરમાં રહેતા અને ઘરનો કામ-ધંધો કરતા છતાં પણ આ રુક્મણીજીને મન તો ધર્મની ક્રિયાઓ કરવામાં તથા ગુણવતી ગુરુજીજીના ગુણગણોત્કીર્તન કરવામાં તથા ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાની ભાવનામાં જ ઉત્કંઠિત રહેતું હતું.

જે વસ્તુની તીવ્ર ઇચ્છા હોય અને તદનુકૂલ પ્રયત્ન સતત ચાલુ હોય તો તે વસ્તુની પ્રાપ્તિ પ્રાયઃ લાંબે કાળે પણ થતી જોવાય છે. તે પ્રમાણે રુક્મણીજીને ચારિત્ર લેવામાં પ્રતિકૂળ સંયોગો હતા તેનો અભાવ થઈ જવાથી રુક્મણીજીને સં. ૧૬૫૪ ના માગસર શુદ્ધ ૧૦ ના દિવસે દીક્ષા લઈને શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજની સેવામાં જીવન સમર્પણ કર્યું. તે વખતે તેમનું નામ તિલકશ્રીજી પાડવામાં આવ્યું. એ શ્રીમતી શિવશ્રીજીની ત્રીજી શિષ્યા થયા.

પૂજ્યપાદ ગુરુશ્રીજી શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજના સમુદાયરૂપ વિશાળ કાયમાં લાલસ્યલના વિભૂષણ તિલકરૂપ પૂજ્ય શ્રીમતી તિલકશ્રીજી મહારાજ હાલમાં વિદ્યમાન છે. એઓશ્રીનો જ્ઞાનાભ્યાસ, ચારિત્રપાલન, પરોપકારવૃત્તિ, સમુદાયસંરક્ષણ, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય અને ઔદાર્યાદિ ગુણોએ કરીને તેમનો પ્રભાવ પોતાના સમુદાયમાં તો પડે છે જ, પરંતુ બીજા સમુદાયમાં તથા શ્રાવક-શ્રાવિકામાં પણ સારી રીતે પડતો હોવાથી એમણે ઘણાઓના વૈમનસ્યોને દૂર કરીને પરસ્પર સલાહ-સંપ અને ઐક્ય કરાવી આપ્યાં છે.

પોતાના પરિવારની દરેક સાધ્વીની જીવનચર્યા અને દિન-ચર્યા ઉપર તેઓ ઘણી જ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી અવલોકન કરતા રહે છે. કોઈ પણ સાધ્વીઓમાં જરા પણ વૈમનસ્ય અથવા અયોગ્ય પ્રવૃત્તિ જોવા-જાણવામાં આવે તો તરત જ તે વ્યક્તિને નહિ પણ આખા સમુદાયને ઉદ્દેશીને ગર્ભિતરૂપે એવી હિતશિક્ષા આપે કે પેટ્રી વ્યક્તિને ખોટું લાગે નહિ અને પોતાના વર્તન-ને સુધારી લે. આવી દીર્ઘદૃષ્ટિ પૂજ્ય શ્રીમતી તિલકશ્રીજીમાં હોવાથી તેમના બહોળા સાધ્વી-સમુદાયમાં જે એકતા, સત્ચારિત્રતા, વિકૃત્તા, તપસ્વિતા અને પરોપકારિતા આદિ ગુણો જોવામાં આવે છે તેથી જ એમનો સમુદાય સંયમજ્ઞાનાદિ માટે ઘણો પ્રખ્યાત અને ઉચ્ચકોટિનો ગણાય છે.

તેઓશ્રીની સેવા માટે કોઈ પણ સાધ્વીઓ તેમની પાસે જાય ત્યારે તેમને કાંઈ પણ હિતશિક્ષા સાંભળવાની મળે જ. જાતજાતના એવા પ્રશ્નો પૂછે કે-જે સાંભળતાં દરેકને કંઈ ને કંઈ જાણવાનું-શિખવાનું મળે. હાલમાં તેઓશ્રીની ઉંમર ૭૦

વર્ષની થઈ છે છતાં તેઓ વ્યાકરણના સૂત્રો, નિયમો, રૂપો અને જીવવિચારાદિ પ્રકરણો સંબંધી એવા ખારીક પ્રશ્નો પૂછે છે કે જેથી સાંભળનારને એમ લાગે કે તેઓશ્રીએ નાનપણમાં કરેલો અભ્યાસ કેટલો બધો સંગીન છે. આટલો બધો કાળ વીત્યા છતાં મહત્વના પ્રશ્નો પૂછીને તથા તેનો અર્થ સમજાવીને સઘળાને ચકિત કરી નાંખે છે.

એવા અનેક સફળણોના નિધિ સરખા પૂજ્ય શ્રીમતી તિલકશ્રીજી મહારાજનો દીક્ષાપર્યાય ૪૯ વર્ષનો થયો છે. તેટલા વર્ષોમાં અનેક દેશોમાં વિહાર કરીને ઘણા શહેરોમાં તથા ગામડાઓમાં હજારો આત્માઓને ધર્મમાં જોડ્યા છે. મોટે ભાગે તેઓ દરેકને ભણવામાં તથા સમજણપૂર્વક ક્રિયા કરવામાં જોડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એ પ્રમાણે પોતાના ચારિત્રનું નિર્મળપણે પાલન કરતા, પોતાના બહોળા સમુદાયને ધર્મશિક્ષા આપીને સંયમ માર્ગમાં નિશ્ચળ કરતા, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને ધર્મક્રિયા-નિત્ય નિયમોમાં દૃઢ કરતા અને ખાસ કરીને શ્રાવક-કુળની નાની બાળાઓમાં મૂળથી જ ધર્મના અને ધર્માનુષ્ઠાનના સંસ્કારો નાંખતાં વૃદ્ધાવસ્થાને લઈને હવે વિહાર થઈ શકતો ન હોવાથી છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી અમદાવાદમાં પાંજરાપોળના ઉપાશ્રયે બિરાજે છે.

પૂજ્ય શ્રીમતી શ્રી તિલકશ્રીજી મહારાજના સુવિનીત અંતે-વાસિની અને જેમનું આ સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર લખવામાં આવ્યું છે તે પૂજ્ય શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજના પૂજ્ય ગુરુણીજી શ્રીમતી હેમશ્રીજી મહારાજનો ટૂંક પરિચય આ પ્રમાણે છે—

સૂર્યપુર(સુરત)નિવાસી શ્રીમંત ઝવેરી કલ્યાણચંદ

ભવાનચંદ તથા તેમના ધર્મપત્ની શ્રીમતી ધનકૌરબાઈને અમરચંદ તથા બાલુભાઈ નામનાં બે પુત્રો અને મણીબહેન, દયાકુંવરબહેન તથા રતનબહેન નામની ત્રણ પુત્રીઓ હતી. તેમાં દયાકુંવરબહેન પૂર્વજન્મનાં સંસ્કારથી નાનપણથી જ સરલ, ભદ્રક અને ધર્મની રુચિવાળા હતા. યોગ્ય સમયે દયાકુંવરબહેનના લગ્ન કરવામાં આવ્યાં પરંતુ દૈવયોગે લગ્ન બાદ થોડા જ સમયમાં તેમના પતિનું પરલોક પ્રયાણ થવાથી તેઓ વિધવાપણાને પામ્યા.

દયાકુંવરબહેનનો જન્મ સં. ૧૯૩૬ ના ભાદરવા શુદ્ધ ૩ ને રોજ થયો હતો. પોતાની ૨૬ વર્ષની અવસ્થા થઈ ત્યાં સુધીમાં સંસારની અનેક પ્રકારની વિવિધતાનો તેમણે અનુભવ કર્યો. જૈનશાળામાં શિક્ષણ લઈને, વિદ્વાન સાધુઓના વ્યાખ્યાન સાંભળીને અને ધર્મની ક્રિયા-અનુષ્ઠાનમાં પ્રવૃત્તિ કરતા કરતા તેઓને આ સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્ય આવવા લાગ્યો. તે અરસામાં પૂજ્ય શ્રી. શિવશ્રીજી, તિલકશ્રીજી આદિનું સુરત પધારવાનું થયું. તેમના પરિચયમાં આવવાથી દયાકુંવરબહેનના અભ્યાસમાં તથા વૈરાગ્યમાં ઘણો વધારો થયો અને તેમની પાસે ચારિત્ર લેવાની તીવ્ર ભાવના થઈ. તે અભિપ્રાય તેમણે પોતાના પિતા કલ્યાણચંદભાઈને જણાવ્યો. તે સાંભળીને દયાકુંવરબહેનના આખા કુટુંબને લાગ્યું કે-આવી સુખ-સાહ્યબીમાં રહેલી આ બહેન ચારિત્રના કઠિન આચારોનું પાલન શી રીતે કરી શકશે ? એવી આશંકા ઉઠાવીને તેને ચારિત્રની કઠિનતા જણાવવા લાગ્યા, પરંતુ દયાકુંવરબહેનની નિશ્ચલતા અને ચારિત્ર લેવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા જોઈને અને કુટુંબ પણ સુસંસ્કારવાળું તેમજ ધર્મિષ્ઠ હોવાથી લૌકિક

ઝવેરાતની પરીક્ષા કરનારા કલ્યાણચંદલાઈએ પોતાની પુત્રીને લોકોત્તર ઝવેરાત ગ્રહણ કરવારૂપ દીક્ષાને ગ્રહણ કરવા અનુમતિ આપી.

આ અવસરે સુરતમાં પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કમળ-વિજયજી બિરાજતા હતા. તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે ઉજમણા અને મહોત્સવપૂર્વક સં. ૧૯૬૨ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૬ ના દિવસે દયાકુંવરબેનની દીક્ષા થઈ અને શ્રીમતી તિલકશ્રીજી મહારાજના શિષ્યા તરીકે શ્રી હેમશ્રીજી નામ પાડવામાં આવ્યું.

શ્રીમતી હેમશ્રીજી મહારાજમાં પણ શાંતતા, ગંભીરતા, ઉદારતા, નિર્દોષણ ચારિત્રતા અને દયાળુતા આદિ ગુણોએ વાસ કરેલો જોવામાં આવે છે. હાલમાં લગભગ ૬૦ ઠાણાના મોટા સાધ્વી-સમુદાયનું પૂજ્ય શ્રીમતી તિલકશ્રીજી મહારાજની આજ્ઞાનુસાર સંચાલન તેઓશ્રી ઘણી જ કુનેહભરી દીર્ઘદૃષ્ટિથી સમભાવે કરી રહ્યાં છે. આખા સાધ્વી સમુદાયમાં ચારિત્ર-પાલનની ભાવનામાં વૃદ્ધિ થતી રહે, રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિ થવાથી આત્માનું હિત કેમ જલદી સાધી શકાય, મહાપુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયેલી શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મરૂપ સામગ્રીને સફળ રી-રીતે કરી શકાય વિગેરે બાબતો ઉપર પૂરતું લક્ષ્ય આપી પોતાનું વર્તન અને બીજી સાધ્વીઓનું પ્રવર્તન કરવા-કરાવવામાં તેઓનો પ્રયત્ન રાત-દિવસ ચાલુ જ હોય છે.

પૂજ્ય શ્રી હેમશ્રીજી વૃદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા હોવા છતાં પણ પોતાના ગુરુણીજી શ્રીમતી તિલકશ્રીજીની સેવા-ચાકરીનો તથા વિનય-વૈયાવચ્ચનો લાભ લેવામાં જરા પણ આળસ કરતા નથી. એવી ઉચ્ચ ગુરુભક્તિ તેમને જાતે કરતાં જોઈને સમુ-

દાયની ખીજ બધી સાધ્વીઓ ઉપર તેની અસર ઘણી જ સારી થાય છે.

ઉપર જે ત્રણ પવિત્રાત્માનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપવામાં આવ્યો તે પૂજ્ય શ્રીમતી શિવશ્રીજી, શ્રી તિલકશ્રીજી અને શ્રી હેમશ્રીજીરૂપ ત્રિવેણી સંગમમાં પાવન થવા માટે આવેલાં મા અને દીકરી (ગજરાજહેન અને વિમળાજહેન) પવિત્રતાના પુનીત શિખર ઉપર કેવી રીતે પહોંચે છે તે સંબંધી હવે આપણે વિચારીએ.

દીક્ષિત થયેલાં ગુણુવંતા ગજરાજહેન અને તેમના પુત્રી વિમળાજહેન.

પૂજ્ય શ્રી હેમશ્રીજી મહારાજની દીક્ષા થયા પછીના દશ વર્ષમાં નવાજૂનીના નવા રંગઢંગ નજરે પડવા લાગ્યા હતા. એ સમયમાં પૂજ્ય શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજ તથા પૂજ્ય શ્રીમતી તિલકશ્રીજી મહારાજ પોતાના પ્રચૂર પરિવારની સાથે આમાનુષામ વિચરતા, લબ્ય જીવોને ઉપદેશ આપતા, સમાજમાં ધર્મ પ્રત્યેના ઉત્સાહને વધારતા અને શાસનોન્નતિના અનેક ધર્મકાર્યો કરાવતા સુરત શહેરમાં પધાર્યા.

શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજદિની સુરતની સ્થિરતા દરમ્યાન તેમને વંદન કરવાના ઇરાદાથી ચારિત્રની લાવનાવાળા ગજરાજહેન પોતાની બાળપુત્રી વિમળાને લઈને એક દિવસે સુરત આવ્યા. બાળપ્રજ્ઞચારિણી, જ્ઞાનધ્યાનમાં લીન, મહાપવિત્ર અને પુણ્યશાળી શ્રીમતી શિવશ્રીજી આદિ ગુરુણીઓને વંદના કરી તેમની મિષ્ટ વાણી સાંભળીને ગજરાજહેનને પરમ સંતોષ

થયો. અને વિચારવા લાગ્યા કે-આ બધા પવિત્ર આત્માઓનું કેટલી બધી શાંતિવાળું જીવન છે. મારે પણ હવે આવા શુદ્ધ જીવનથી પ્રાપ્ત થતા આનંદ મેળવવામાં વિલાંબ કરવો નહિ જોઈયે. એવો નિશ્ચય કરીને એક દિવસે પૂજ્ય ગુરુણીજીને વંદન કરીને ગજરાજીને કહ્યું કે-મહારાજજી ! હવે મને આપ દીક્ષા આપો, કારણ કે એટલા માટે જ આ વખતે હું આપની પાસે આવી છું.

પૂજ્ય શિવશ્રીજી મહારાજ તો ઘણા સમયથી જાણતા જ હતા કે વે'લા મોડા પણ ગજરાજીને તો દીક્ષા લેશે જ, એટલે ગજરાજીનેનું કહેવું સાંભળી લીધા પછી વિમળાજીનેને પૂજ્ય ગુરુણીજીએ પ્રશ્ન કર્યો કે-વિમ્બુ ! તારી બા તો દીક્ષા લેવાનું કહે છે તો પછી તારી બા વિના તું શું કરીશ ? વિમળાજીનેને પણ પોતાની બાદ્યાવસ્થાને અનુરૂપ હસતાં હસતાં જવાબ આપ્યો કે-હું પણ દીક્ષા લઈને મારી બાની સાથે જ રહીશ. અને આપ તથા બીજા બધા ગુરુણીજીઓની સાથે હું પણ મોક્ષમાં આવીશ.

પાણીમાં પડેલું તેલનું ખિંદુ જેમ જલદી ફેલાઈ જાય છે તેમ આ માદીકરીની દીક્ષાની વાત આખા સુરત શહેરમાં ફેલાઈ ગઈ.

તે સમયે પ્રાતઃસ્મરણીય શાસનપ્રભાવક આગમોદ્ધારક પૂજ્ય પં. શ્રી આનંદસાગરજી મહારાજજી પોતાની આચાર્ય-પદવીના પ્રસંગને લઈને સુરતમાં ખિરાજતા હતા. તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે સં. ૧૯૭૪ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ના દિવસે આ ગજરાજીનેને તથા બાળકુંવારી ૧૧ વર્ષની વિમળાજીનેને શાસન-

પ્રભાવનાપૂર્વક દીક્ષા આપવામાં આવી. શ્રી હેમશ્રીજી મહારાજની શિષ્યા તરીકે વાસક્ષેપ નાંખીને ગજરાખંડેનનું નામ તીર્થશ્રીજી તથા તીર્થશ્રીજી મહારાજની શિષ્યા તરીકે વાસક્ષેપ નાંખીને વિમળાખંડેનનું નામ રંજનશ્રીજી પાડવામાં આવ્યું. ‘ સર્વે પદં હસ્તિપદે નિમગ્નમ્ ’ એ ન્યાયાનુસાર આચાર્ય પદવીના મહામોટા મહોત્સવની ઉજવણીમાં આ દીક્ષાનો મહોત્સવ પણ ઉજવાઈ ગયો.

પુનિત આત્માઓની પુનિત જીવનચર્યા.

તપતેજે કરી શોભતા, ક્ષમા સદા ધરનાર;

એવા આત્મ થઇ શકે, શિવરમણી ભરથાર. ૧

જ્ઞાન સમું કોઈ ધન નહીં, સમતા સમ નહિ સુખ;

જીવિત સમ આશા નહીં, લોભ સમું નહિ દુઃખ. ૨

દીક્ષા જગતમાં દોહિલી, કઠિણુ કર્મ કરે નાશ;

મોહ જંજીર તોડી કરી, આપે મોક્ષનિવાસ. ૩

કેવળ આત્મસુખને આપનારા ચારિત્રરત્નને પ્રાપ્ત કર્યા પછી મા-દીકરી પ્રીતીને ગુરુ-શિષ્યા થયેલા તે બન્નેએ સાધુ-ક્રિયાના સૂત્રો વિગેરેનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો.

સુરતમાં આતુર્માંસ પૂર્ણ કરીને પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજ પોતાના પરિવાર સહિત વિહાર કરીને નવસારી થઈને જલાલપુર પધાર્યા. તે વખતે જલાલપુરમાં પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી મણિવિજયજી બિરાજતા હતા. તેઓશ્રીએ યોગોદ્ઘટન કરાવીને આ બન્ને નૂતન સાધ્વીઓને વડી દીક્ષા આપી. ત્યારપછી ત્યાંથી વિહાર કરીને પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રીજી

આદિ ઠાણા કેટલેક દિવસે શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીના ચરણકમલથી પવિત્ર થયેલા ભરુચ શહેરમાં પધાર્યા. ત્યાંના જિનાલયોના દર્શન કરી ઘણો આનંદ પામ્યા. થોડી સ્થિરતા કરીને ત્યાંથી આગળ વિહાર કરવાની ભાવના હતી, પરંતુ એક તરફ ભરુચમાં જ્ઞાનવૃદ્ધ અને વયોવૃદ્ધ સુશ્રાવક અનુપચંદભાઈ સાથેની ધર્મચર્યા અને જ્ઞાનગોષ્ઠીમાં સાધ્વી સમુદાયને અત્યંત આનંદ આવવા લાગ્યો અને બીજી તરફ જ્ઞાન, ધ્યાન, ક્રિયા, તપસ્યા, વિનય, વૈયાવચ્ચ અને સંપ વિગેરે ગુણોથી વિભૂષિત આ સાધ્વી સમુદાયની સાથે ધર્મક્રિયા કરવામાં ખાસ કરીને ભરુચની શ્રાવિકા સમુદાયને એટલો બધો રસ પડવા લાગ્યો કે તેઓના તરફથી ઘણા જ આગ્રહપૂર્વક ચોમાસું ભરુચમાં જ રહેવાની વિનંતિ થઈ.

પોતાના સમુદાયને તથા ભરુચના શ્રાવિકા સમુદાયને ઘણો લાભ થવાનું જણાયાથી પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજ વિગેરેનું સં. ૧૯૭૬ નું ચોમાસું ભરુચમાં જ થયું.

પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજને તથા તેમના ગુરુખંડેન શ્રીમતી હેતશ્રીજીને અસલથી જ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની અત્યંત અભિલાષા રહેતી હતી. તેથી તેઓ દરેક સાધ્વીઓને વારંવાર ભણવા-ગણવાની પ્રેરણા કર્યા જ કરતા. ઉપવાસાદિ તપસ્યાને પારણે અગર બીજા કોઈ ખાસ કારણ સિવાય ૧૦ વાગ્યા પહેલા ગોચરી-પાણી માટે જવાનો રિવાજ તેઓએ અસલથી રાખ્યો જ નથી એટલે આજે પણ ‘યથા રાજા તથા પ્રજા’ એ ન્યાયાનુસાર તેઓશ્રીના બહોળા સમુદાયમાં એ રિવાજનું મોટે ભાગે પાલન થતું જોવામાં આવે છે. અર્થાત્

એ પૂજ્યશ્રીના આખા સમુદાયમાં “ જ્ઞાનામૃતં મોક્ષનમ્ ”
એ વાક્યની અસર થવામાં કાંઈ પણ કસર રહેલી જણાતી નથી.

ઘણા વખત પહેલાં બનેલી ઘટના અગાઉ નહિ જણાવેલી
હોવાથી આ સ્થળે જણાવાય છે કે—પૂજ્યશ્રી શિવશ્રીજી મહા-
રાજ આદિ પાલીતાણે ચોમાસું રહ્યા હતા, તે વખતે શ્રી
વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ પણ પાલી-
તાણે ચોમાસું રહ્યા હતા. તેઓશ્રીએ આ સાધ્વીઓના વિનય,
વૈયાવચ્ચ, પઠન-પાઠન, શાસનભક્તિ, તપસ્વિતા અને સુલેહ-
સંપ વિગેરે ગુણો જોઈને કેટલાક શ્રાવકોની આગળ એમ
જણાવ્યું હતું કે—

“ यहाँ पर जो शिवश्रीजी व हेतश्रीजी आदि साध्वीएँ
हैं वे बहुत अच्छे गुणवाली और सदाचरणवाली है । वे
न तो पडती हैं सांसारिक झगडोंमें और न पडती हैं
किसीकी निन्दामें, सच पूछो तो बस, सारा ही साध्वी-
समाज ऐसा ही होना चाहिये । ”

પૂજ્ય શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજીએ કરેલી પોતાની પ્રશંસા
સાંભળીને શ્રી શિવશ્રીજી તથા શ્રી હેતશ્રીજી વિચાર કરવા
લાગ્યા કે—અહો ! ગુણાનુરાગી મહાત્માઓ હરકોઈના રજ
જેવડા ગુણોને ગજ જેવડા માને છે, પરંતુ આપણામાં કાંઈ
એવા ગુણો પ્રગટ્યા નથી. ક્યાં ચંદનબાળા અને મૃગાવતી
જેવી પવિત્ર સાધ્વીઓના અપ્રમત્ત મહાન્ આત્માઓ અને
ક્યાં આપણો પામર અને પ્રમાદી આત્મા ? પ્રમાદનો ત્યાગ
કરીને તે તે ઉત્તમ જીવોએ ગ્રહણ કરેલા માર્ગમાં ચાલવાના
પ્રયત્નમાં ઉત્તરોત્તર વધારો કરી શકીએ તો એ આપણું અહોભાગ્ય !

આવા ઉત્તમ ગુણોવાળા સમુદાયમાં કોઈ પૂર્વપુણ્યના પ્રકર્ષથી પોતાને સ્થાન મળ્યું તેથી તીર્થશ્રીજી મહારાજનું હૃદય એટલું બધું પ્રસન્ન રહેતું કે જેનું વર્ણન જિહ્વાથી કરી શકાય એમ નથી, તો પછી લેખિનીથી તો લખી શકાય જ ઝ્યાંથી ?

શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજની વૃદ્ધાવસ્થા થઈ ગઈ હોવાથી ભરૂચનું ચોમાસું પૂરું થયા પછી ત્યાંથી વિહાર કરીને વડોદરા અને ખેડા વિગેરે શહેરો તથા ગામડાઓમાં ફરતા ફરતા ધીરે ધીરે અમદાવાદમાં આવીને પાંજરાપોળના ઉપાશ્રયમાં સં. ૧૯૭૭ નું ચોમાસું રહ્યાં.

પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રી મહારાજની વૃદ્ધાવસ્થાને લઈને તેમની અશક્તિમાં હવે જોસભેર વધારો થતો જતો હોવાથી તેમનાથી હવે પાદવિહાર થઈ શકે એમ ન હતું, તેથી સં. ૧૯૭૮ થી સં. ૧૯૮૦ સુધીના ત્રણ ચોમાસાં પણ તેઓના અમદાવાદમાં જ થયાં. તે વખતે પોતાના વડા ગુરુણીજીની સેવા-ભક્તિના મુખ્ય હેતુથી શ્રી તીર્થશ્રીજી તેમની સાથે રહીને અત્યંત ઉમંગથી તેમની સેવા-ચાકરીનો લાભ લેતા હતા. અને સમયના પ્રમાણમાં પોતાના અભ્યાસને પણ વધારતા હતા. વડિલોના વિનય-વૈયાવચ્ચ કરવાનો ગુણ એમનામાં એટલો બધો દીપ્તિ ઊઠ્યો કે એમના એ ગુણની પ્રશંસા અને અનુમોદના પોતાના સમુદાયની ઘણી સાધ્વીઓ તો કરે જ, પરંતુ અન્ય સમુદાયની ઘણી સાધ્વીઓ પણ કરતી હતી અને હજી પણ કરે છે.

શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજ ગુરુઆજ્ઞાનું પાલન કરવામાં તથા તેઓની જરા પણ આશાતના ભૂલેચૂકે પણ થઈ ન જાય

તે બાળતમાં ઘણી જ સાવધાની રાખતા. તેઓ શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજની પાસે દશવૈકાલિક સૂત્ર અર્થ સહિત લખ્યા. તેમાં વિનય-સમાધિ નામનું નવમું અધ્યયન લખ્યા પછી એમના વિનય ગુણમાં ઘણો જ વધારો થયો. તેમના પરિચયમાં આવનાર હરકોઇને એમ જ લાગે કે તીર્થશ્રીજી એટલે વિનયગુણે ધારણ કરેલું મૂર્ત સ્વરૂપ. છેલ્લાં ચાર ચોમાસાં એક સામટાં અમદાવાદમાં જ રહીને ગુરુભક્તિમાં પસાર કરવાથી એમના આત્માને અનેક પ્રકારના અનુભવો થયા.

એમની ગુરુભક્તિની, રત્નત્રયીની આરાધનાની અને વિનય-ગુણની જાણે કસોટી થતી ન હોય તેમ એમના શરીરમાં અનેક રોગોએ ઉપદ્રવ કર્યો અને બીજી પણ મુશ્કેલીઓ આવી પડવા લાગી. તેથી શરીર જો કે નિર્જળ થઈ ગયું તથાપિ વિનય, ભક્તિ, વૈયાવચ્ચ અને ગુરુઆજ્ઞાપાલનમાં દૃઢપણે રહીને એમણે એમના આત્મબળમાં તો વધારો જ કર્યો એવી એમની ઉચ્ચ દશા અને સહનશીલતા આગળ ઉપદ્રવો અને વિદ્વેનોનું જોર ચાલી શક્યું નહીં.

વર્ધમાન તપોધર્મનો પ્રારંભ

આ કસોટીમાંથી પસાર થયા પછી સં. ૧૯૭૯ ના ચોમાસામાં કોઈ શુભ ચોદ્ધડીએ એમને શ્રી વર્ધમાન તપ જેવા મહાન તપનો પ્રારંભ કરવાની ઉત્કંઠા થઈ. પૂજ્ય ગુરુજીજીને તે વાત જણાવીને તેમની અનુમતિ માગી. તેમણે પણ એમની લાવનાને અનુમોદન અને પ્રોત્સાહન આપીને ‘શુમસ્ય શીઘ્રમ્’ એ ન્યાયે સારો દિવસ જોઈને આયંબીલનું પચખખાણ કરાવી મહાન તપનો પ્રારંભ કરાવ્યો. આ કાળમાં શ્રી વર્ધમાન તપ જેવા

મહાન્ તપનો પ્રારંભ કરનારા તો ઘણા જીવે મળી આવે છે, પરંતુ એ મહાન્ તપની પૂર્ણહુતિ કરનાર તો પ્રારંભ કરનારા-માંથી પણ સેંકડે એકાદ ભાગ્યશાળી જ પ્રાયઃ સંભળાય છે. તો પણ મહાપવિત્ર આત્માએ આ મહાન્ તપનો પ્રારંભ કરાવેલો હોવાથી શ્રીતીર્થશ્રીજી મહારાજ અનેક વિઘ્ને આવવા છતાં પણ આ મહાન્ તપને સંપૂર્ણ કરી શક્યાં. તે પૂજ્ય શિવશ્રીજી મહારાજનો પ્રભાવ અને આશીર્વાદને લીધે જ બની શક્યું એમ ઘણાઓનું માનવું છે તેમ મારું પણ માનવું છે.

શ્રી વર્ધમાનતપની શરૂઆત કરીને પાંચ ઓળી તો એક સાથે જ કરવી પડે એવો અચળ નિયમ હોવાથી શ્રી તીર્થ-શ્રીજીએ પાંચ ઓળી સંપૂર્ણ કરીને પારણું કર્યું. પાંચ ઓળીની આરાધનાથી શ્રી સિદ્ધચક્ર લગવાન ઉપરની તેમની શ્રદ્ધા અને ભક્તિમાં ઘણો જ વધારો થયો. કોઈ પણ ધર્મિષ્ઠ આત્માને મહારનાં બધાં નિમિત્તોની અનુકૂળતા હોય તો તે આત્મા, પોતાની ધર્મસાધનામાં ઘણો જ વધારો કરી શકે છે. શ્રીતીર્થ-શ્રીજી મહારાજના સંબંધમાં પણ શ્રી સિદ્ધચક્ર લગવાનના પ્રતાપે અનુકૂળતામાં વધારો જ થયો ગયો. અર્થાત્ આ મહાન્ તપની શરૂઆત કર્યા પછી શ્રી તીર્થશ્રીજી ઉપર પૂજ્ય શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજ તથા શ્રીમતી હેતશ્રીજી, તિલકશ્રીજી અને હેમશ્રીજી વિગેરે વડીલોની પ્રસન્નતા અને કૃપાહૃદિમાં ઘણો જ વધારો થયો. ત્યારપછી છૂટક છૂટક ઓળીઓ કરીને નવ ઓળીઓ સંપૂર્ણ કરી. ત્યાર પછી બીજી ઓળીઓ કરવાની ભાવના નિરંતર રહેવા છતાં શરીરની અસ્વસ્થતાને લીધે ચાર વર્ષમાં એક પણ ઓળી કરી શક્યા નહિ.

ગૃહસ્થાવસ્થામાં મા-દીકરી અને દીક્ષિતાવસ્થામાં ગુરુ-

શિષ્યારૂપ આ જોડલીમાથી ગુરુણીસ્વરૂપ શ્રી તીર્થશ્રીજી અત્યાર સુધી જેમ તપસ્યા કરવામાં ખૂબ આગળ વધ્યા તેમ શિષ્યાસ્વરૂપ બાળપ્રદ્યાચારિણી શ્રીરંજનશ્રીજી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં ખૂબ આગળ વધી ગયા હતા. તેમની બુદ્ધિ ઘણી તીક્ષ્ણ હતી અને લણવામાં મહેનત પણ ઘણી કરતા હતા તેથી અત્યાર સુધીમાં તેમણે વ્યાકરણ, કાવ્ય, ન્યાયમાં સ્યાદ્વાદ-મંજરી, પ્રકરણો, કર્મશ્રંથો, સંગ્રહણી અને કર્મપ્રકૃતિ વિગેરે શ્રંથોનો અભ્યાસ ઘણો સુંદર કર્યો હતો. લણવામાં તેઓ વિશેષ સમય ગાળતા હતા; છતાં વડીલોનો વિનય, ગુરુભક્તિ અને યથાશક્તિ તપ જપ કરવામાં પણ ચીવટ રાખતા હતા.

બાળપ્રદ્યાચારિણી પૂજ્ય વિદુષી સાધ્વી શ્રી રંજનશ્રીજી નાની ઉંમરના હોવાથી, વળી ઉંમરના પ્રમાણમાં ધાર્મિક અને સંસ્કૃતનો અભ્યાસ ઘણો સારો કર્યો હોવાથી, ધર્મક્રિયાઓ સિવાયનો ઘણોખરો સમય તેમનો અભ્યાસમાં જ જતો હોવાથી તથા પૂર્વ પુણ્યના પ્રતાપથી તેમનો હસમુખો સ્વભાવ અને વાણીમાં મધુરતા હોવાથી ખાસ કરીને નાની નાની બાળાઓ અને યુવતીઓના સમુદાયને તેમના તરફ સ્વાભાવિક જ આકર્ષણ થતું હતું. તેમની મુદ્રા, તેમનો વિનય, તેમની ગુરુભક્તિ, તેમની વાણીની મીઠાશ અને તેમની વિદ્વત્તા જોઈને જ ઘણા ભવ્ય જીવો ધર્મારાધનમાં પ્રવૃત્તિ કરનારા થઈ જતા હતા. વળી પ્રસંગોપાત તેમના પરિચયમાં આવનારાઓને તેઓ થોડો પણ અસરકારક મધુર વાણીમાં ઉપદેશ સંભળાવી ધર્મમાં જોડીને તેઓનું મનરંજન કરતા હોવાથી પોતાના નામને પણ સાર્થક કરતા હતા. તેમનો માયાળુ સ્વભાવ અને પરોપકારવૃત્તિ વિગેરે અનેક ગુણો તેમનામાં

હોવાથી ખરેખર સુવર્ણ અને સુગંધનો મેળ થઈ ગયો હોય એવું જણાય છે.

યાનપાત્રસમં જ્ઞાનં, બ્રુહતાં ભવવારિઘૌ ।

મોહાન્ધકારસંચારે, જ્ઞાનં માર્તઞ્ડમણ્ડલમ્ ॥ ૧ ॥

જે જળાશય પોતાના જળનું લોકોને દાન કર્યા કરે છે અર્થાત્ ક્ષાયદાકારક જળ હોવાથી લોકો સ્વયં ગ્રહણ કરે છે, તે જળાશયના જળમાં તથા તેની નિર્મળતામાં વધારો થયા કરે છે. તે જ પ્રમાણે ભણીગણીને જ્ઞાની થયેલો જે માણસ બીજાને ભણાવીને જ્ઞાનદાન કરે છે તેનું જ જ્ઞાન નિર્મળ રહે છે, તથા તેમાં વધારો થતો રહે છે, એવું બાણીને આ રંજનશ્રીજી મહારાજ પણ સ્વસમુદાયના સાધ્વીઓને અભ્યાસ કરાવવામાં ઘણો પરિશ્રમ કરે છે. કોઈ કોઈ વાર અન્ય સમુદાયના સાધ્વીઓ પણ એમની પાસે ભણવા આવે છે ત્યારે તેમને પણ અભેદભાવથી અને એવા ઉમંગથી ભણાવે છે કે તેઓ ખુશ ખુશ થઈ જાય છે. અને તેમની પાસે ભણવા આવતાં શરૂઆતમાં જેમને કંઈક સંકોચ થતો તે દૂર થઈ જતાં પછી નિઃસંકોચપણે તેઓ પોતે ભણવા આવે છે તેમ બીજી સાધ્વીઓને પણ ભણવા આવવાની પ્રેરણા કરે છે. એમનું જ્ઞાન, ભણાવવાની ખંત અને શૈલી સારા હોવાથી તથા માયાળુ સ્વભાવ હોવાથી એક વાર એમની પાસે ભણનારને વારંવાર એમની પાસે ભણવાનો સંયોગ મળ્યા કરે એવી આકાંક્ષા રહ્યા જ કરે છે.

ભૂતકાળના સાંસારિક સંબંધમાં મા-દીકરીરૂપે રહેલા અને વર્તમાનકાળના ધાર્મિક સંબંધમાં ગુરુણી-પ્રશિષ્યારૂપે રહેલા પૂજ્ય શ્રીમતી રંજનશ્રીજી મહારાજમાં અનુક્રમે તપોગુણી

સ્વ૦ બાલકૃષ્ણચારિણી-સાધ્વીશ્રી શિવશ્રીજી મહારાજ

જન્મ-રામપુરા.

દીક્ષા-પાટણ.

સ્વર્ગગમન-રાજનગર.

વિ. સં. ૧૯૦૮

વિ. સં. ૧૯૨૬

વિ. સં. ૧૯૮૦

મહોદય ત્રેસ-ભાવનગર.

પ્રકર્ષતા અને જ્ઞાનગુણની પ્રકર્ષતા પ્રગટપણે જોવાય છે; પરંતુ ઘણાખરા તપસ્વીઓને અજીર્ણ થવાથી ક્રોધ અને જ્ઞાનીઓને અજીર્ણ થવાથી અહંકાર દેખાઈ આવે છે તેમ આ બંને પવિત્ર આત્માઓના સંબંધમાં ક્રોધ અને અહંકારનો અંશ પણ જણાતો નથી.

પૂજ્ય તીર્થશ્રીજી મહારાજ તપોધર્મની આરાધનામાં જેમ જેમ આગળ વધતા જાય છે, તેમ તેમ તેઓ ક્ષમા અને સહિષ્ણુતા વિગેરે સદ્ગુણોને ધારણ કરવામાં અને કષાય, મોહ વિગેરે શત્રુઓનો પરાજય કરવામાં પોતાના આત્મિક સામર્થ્યને ફેરવવાનો ઘણો જ પ્રયાસ કરતા રહે છે. પ્રાતઃસ્મરણીય એ બંને પૂજ્યો શ્રીમતી તીર્થશ્રીજી અને રંજનશ્રીજી વૈરાગ્ય-રંગમાં ખરેખરા રંગાયેલા હોવાથી એમને શિષ્યાઓ અને પ્રશિષ્યાઓનો બહુલ પરિવાર હોવા છતાં તેમાં તેઓ લેવાઈને અથવા આસક્ત થઈને પોતાના આત્મસાધનમાં જરાપણ પ્રમાદ કરતા નથી.

પૂજ્ય શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજના તથા શ્રી રંજનશ્રીજી મહારાજના વડીલોનો વિનય, વૈયાવચ્ચ, નમ્રતા, ગુણાનુરાગી-પણું, સમુદાયના પાલનમાં સમદૃષ્ટિ અને પદોપકારવૃત્તિ આદિ ગુણો ઉપરાંત ખાસ કરીને અનુક્રમે તેઓના તપોધર્માનુ-રાગ અને પઠન-પાઠનાનુરાગ એ બે ગુણો વર્તમાન કાળમાં દરેક સાધ્વીઓને અનુકરણ કરવા લાયક છે.

પૂજ્ય શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજનું પંડિતમરણ.

પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજ ચારિત્રનું તથા પોતાના

બહોળા સમુદાયનું પાલન કરતા હવે ઘણા વૃદ્ધ થઈ ગયા હતા તથા ઘણાખરા રોગોએ તેમના શરીરમાં કાયમી નિવાસ કરી લીધો હોવાથી તેઓ અશક્ત પણ ઘણા જ થઈ ગયા હતા.

તે અવસરે પૂજ્ય શ્રી હેતશ્રીજી, શ્રી તિલકશ્રીજી, શ્રી હેમશ્રીજી, શ્રી તીર્થશ્રીજી વિગેરે સમુદાયના દરેક સાધ્વીઓ પોતાના વડીલ ગુરુજીની સેવામાં સાવધાન રહેવા લાગ્યાં. પૂજ્ય ગુરુજી મહારાજની વિયોગદશાના વાયરા વાવા લાગ્યાં, તેથી દરેક સાધ્વીઓને શોકની અસર થવા લાગી તો પણ ગુરુજીજી મહારાજની સેવામાં વિશેષ સાવધ રહીને ‘સંસારમાં જેણે જન્મ લીધો તેને એક દિવસે મરવાનું તો અવશ્ય હોય છે જ’ એવા વિચારમાં દિવસો વ્યતીત કરવા લાગ્યા.

અત્યંત વૃદ્ધ થયેલા અને રોગાકાંત શરીરવાળા પૂજ્ય ગુરુજીજી મહારાજ શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજ તે સમયમાં પણ પોતે ભણેલું, વાંચેલું, સાંભળેલું અને પરિશીલન કરેલું વારંવાર યાદ કર્યા કરતા હતા.

ઉપર જણાવેલી સ્થિતિમાં દિવસો ઉપર દિવસો પસાર થવા લાગ્યા, અને સં. ૧૯૮૦ ના જેઠ માસનો પ્રારંભ થયો ને દિવસે દિવસે બિમારી જોર પકડતી જતી હતી તેથી તેમનું સ્વર્ગ-ગમન હવે નજીકમાં જ થશે એમ બધાને જણાતું હતું. તેવી અવસ્થામાં પણ તેમની આત્મરમણતા અને જાગૃત દશા અદ્ભુત પ્રકારની હતી. એમને પોતાને પણ હવે પોતાનું અવસાન નજીક આવેલું જણાઈ ચૂકેલું હોવાથી એમણે શ્રી હેતશ્રીજી મહારાજને દિલાસો આપીને હિંમત રાખવાની સૂચના કરી.

શ્રી તિલકશ્રીને આખા સમુદાયના સંચાલન અને પાલનની ભલામણ કરી તથા હાજર રહેલી દરેક સાધ્વીઓને મહાપુણ્યના યોગે રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિ થઈ છે તો નિરંતર અપ્રમાદપણે રહીને તેનાથી આત્માનું હિત સાધી લેવાનો પ્રવૃત્તિ કરવાનો ઉપદેશ આપીને, બધાને મિચ્છામિ દુક્કડં દધને પરિશ્રમ લાગવાથી બોલવાનું બંધ કરી દીધું. પાસે રહેલા બધાને લાગ્યું કે હવે એમના છેલ્લા શ્વાસોશ્વાસ છે, તેમણે પોતાને પણ પોતાની અંતાવસ્થા સમીપમાં આવેલી જણાઈ તેથી તેમને કહ્યું કે “હવે તમે બધાં મને રાસ અને સજ્જાય વિગેરે સંભળાવો કે જેથી તે સંભળવામાં મારું મન લીન થઈ જાય.”

પૂજ્ય ગુરુણીજી મહારાજની આજ્ઞા થવાથી વૈરાગ્યની વાસનામાં વધારો કરે એવાં સજ્જાય, સ્તવન, ચાર શરણાં અને આરાધનાપતાકા વિગેરે મધુર કંઠથી સંભળાવી શકે એવી સાધ્વીઓમાંથી વારાફરતી એક એક સાધ્વીએ સંભળાવવા માંડ્યું. તે વખતે તે પૂજ્ય ગુરુણીજી સૂતાં સૂતાં બે હાથ જોડીને, એકાગ્ર દૃષ્ટિથી સાંભળવા લાગ્યા. જિંદગીમાં કરેલા સુકૃતની અનુમોદના અને દુષ્કૃતની નિંદા કરતો કરતો તથા નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરતો કરતો બાળપ્રજ્ઞચારિણી મહાન્ આર્યા પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજનો શિવશ્રીને વરવા ઉત્કંઠિત થયેલો આત્મા સં. ૧૯૮૦ ના જેઠ શુદ્ધ ૫ ને દિવસે આ જીર્ણ દેહનો ત્યાગ કરીને પરલોકમાં પ્રયાણ કરી ગયો. ૭૨ વર્ષની ઉંમરમાં ૫૪ વર્ષના પુનિત ચારિત્રપર્યાયનું પાલન કરીને એ અમર આત્મા અમરભૂમિ તરફ ચાલ્યો ગયો અર્થાત્ આ ક્ષણિક સંસારમાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયો.

શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મનું નિરંતર સેવન.

તપના ગુણ જગમાં ઘણા, કહેતાં નાવે પાર;
વાંછિત પૂરે દુઃખ હરે, ઉતારે ભવ પાર ૧.

શિરછત્ર સરખા વૃદ્ધ ગુરુણીજી શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજ કાળ કરી ગયા, પરંતુ એમના ગુણોનું સ્મરણ અને અંતાવસ્થાએ એમણે આપેલા સદ્ગોધનું સ્મરણ સમુદાયની દરેક સાધ્વીઓને થયા કરતું હતું.

પૂજ્ય વડીલ ગુરુણીજીનો વિરહ થયો તે અવસરમાં તીર્થશ્રીજી મહારાજનું શરીર પણ રોગગ્રસિત રહેતું હતું. તેવા સમયમાં તેઓ પોતાની તપસ્યામાં આગળ વધી શક્યા નહિ.

શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું સ્મરણ તેઓ હંમેશા કરતા રહેતા અને “ક્યારે શરીરની અનુકૂળતા થાય કે શ્રી વર્ધમાનતપની ઓળીઓનું આરાધન કરી શકું.” એવી ભાવના ભાવતા હતા. આખરે તેમની દૃઢ ભાવનાથી શરીર સ્વસ્થ થયું અને સં. ૧૯૮૪ પછી તેઓ આગળની ઓળીનું આરાધન કરવા શક્તિમાન થયા.

પૂજ્ય તીર્થશ્રીજીનું શરીર સર્વથા સ્વસ્થ તો થયું ન હતું, પણ શ્રી સિદ્ધચક્ર ભગવાન ઉપર એમને અત્યંત શ્રદ્ધા-ભક્તિ હતાં અને પ્રારંભેલા કાર્યને ગમે તેવા કષ્ટોનો સામનો કરીને પણ પૂરું કરવું એવો તેમનો દૃઢ નિશ્ચય હતો. તેને ચળાયમાન કરવાને જ જાણે હોય નહિ તેમ એમના શરીરમાંથી એક રોગે હજી પૂરેપૂરી ઉઠાંગરી કરી ન હોય ત્યાં તો બીજા

રોગના આગમનના નગારાં વાગવા માંડ્યા હતાં, છતાં પણ અજળ હિંમત અને અડગ ટેકવાળા હોવાથી જ શ્રી તીર્થશ્રીજી આ મહાન તપને સંપૂર્ણ કરવા લાગ્યશાળી થઈ શક્યા.

શરીરે જરા અનુકૂળતા આપી કે તરત ઓળીનો પ્રારંભ કરી દેતા. ઓળીનો પ્રારંભ કર્યા પછી તો ગમે તેવી શરીરની પરિસ્થિતિ થઈ જાય તો પણ ચાલુ ઓળી તો પૂરી કર્યે જ છૂટકો, એવો તેમનો દૃઢ સંકલ્પ હોવાથી એ મહાન તપ ઉપર તેમનો કેટલો બધો અનુરાગ છે તે સ્હેજે વાંચકના ખ્યાલમાં આવ્યા વિના નહિ રહે.

આગળ આગળની ઓળીઓમાં આયંબીલની સંખ્યા વધતી જાય છે. એટલે કોઈ કોઈ વાર તો તેઓ શરીરની અનુકૂળતા હોય તો લાગલાગટ બે-ચાર કે પાંચ ઓળીઓ પણ કરી નાંખતા. એવી રીતે લાગલાગટ ઓળીઓની આરાધના કરવાથી શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજને એક વાર સાડા ચાર માસના, એક વાર પાંચ માસના, એક વાર આઠ માસના અને છ વાર લગભગ છ છ મહિના સુધીના લાંબા સમય સુધી આયંબીલની તપસ્યા એકધારી ચાલુ રહી હતી. આવી ઉચ્ચ તપસ્યામાં પણ ઘણે ભાગે વિહાર તો ચાલુ હોય જ.

રાજનગરનિવાસી ધર્મપરાયણ શેઠ માણેકલાલ મનસુખલાઈ સંઘવી તથા તેમના ધર્મપત્ની શ્રીમતી સૌભાગ્યલક્ષ્મી ખંડેન કેટલાએક વર્ષોથી બાળબ્રહ્મચારી શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજના દર્શનાર્થે અવારનવાર આવતાં હતાં. તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસ બાદ પૂજ્ય શ્રીતિલકશ્રીજી તથા તપસ્વિની શ્રીતીર્થશ્રીજી આદિના દર્શનાર્થે પણ તેઓનું આગમન થયા કરે છે, તેમને

શ્રીતીર્થશ્રીજી મહારાજની શ્રીવર્ધમાન તપ ઉપરની પ્રશંસનીય શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહને જોઈને તેમની ઉપર ઘણું જ બહુમાન થવાથી શ્રીતીર્થશ્રીજી મહારાજનો કેટલીએક ઓળીની પૂર્ણા-હુતિને પ્રસંગે તેમને વંદન કરવા આવતાં અને પૂજાપ્રભાવનાદિ સત્કાર્યો કરતાં હતાં.

રાજઋદ્ધિ જેવા વૈભવમાં રહેનારા છતાં પરમશ્રદ્ધાળુ ધર્મ-ચુસ્ત તે બન્ને શ્રાવક શ્રાવિકાએ નવપદજીની ઓળી શાસન-પ્રભાવનાપૂર્વક અને ઉત્સવ તથા ઉજમણાપૂર્વક સંપૂર્ણ આરાધીને શ્રીવર્ધમાન તપની આરાધના પણ શરૂ કરેલી છે.

તેમના તરફથી સં. ૧૯૯૧ના શિયાળામાં શ્રીગિરનારજી તથા શ્રીસિદ્ધગિરિજીનો છરી પાળતો મહાન્ સંઘ કાઢવામાં આવ્યો. ત્યારે સંઘમાં પધારવાની અમારા સમુદાયને તેઓની આગ્રહ-પૂર્વક વિનંતિ થઈ. પૂજ્ય શ્રીતિલકશ્રીજી મહારાજ રૂપ ઠાણના સમુદાય સાથે સંઘમાં પધાર્યા હતા. તે વખતે શ્રીતીર્થશ્રીજી મહારાજને વિહારમાં શ્રીવર્ધમાન તપ ચાલુ જ હતો અને પાલી-તાણે ગયા પછી શ્રી શત્રુંજય તીર્થની ૯૯ યાત્રા કરી તે પણ શ્રી વર્ધમાન તપની તપસ્યા ચાલુ રાખીને જ કરી હતી.

સં. ૧૯૮૫ થી શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજની શરીરપ્રકૃતિ ઠીક થતી ગઈ તેમ તેમ તેઓ આ શ્રી વર્ધમાન તપની ઓળીઓની આરાધના ઘણી ઉતાવળથી કરવા લાગ્યા. ખાસ કાંઈ તખીયતમાં પ્રતિકૂળતા ન હોય તો પારણું કર્યા વગર ઉપરાઉપરી ઓળીઓ ચાલુ જ રાખતા. તપ કરવામાં એટલી બધી ચીવટ હોવાથી અને જોઈએ તેવી શરીરની સ્વસ્થતા ન હોવા છતાં અર્થાત્ લગભગ માંદલા શરીરદ્વારા તેઓ શ્રી

રાજનગરનિવાસી શ્રેષ્ઠિવર્યશ્રી, માણેકલાલ મનસુખભાઈ
સંઘવીની વિનયવતી પુત્રી શ્રી ઈન્દ્રકુમારી.

વર્ધમાન તપ જેવા ઉત્કટ અને મહાન્ તપનું સંપૂર્ણ આરાધન કરી શકયા.

થોડીઘણી પ્રતિકૂળતાની અવગણના કરીને જેમ જેમ તેઓ તપસ્યામાં આગળ વધતા ગયા તેમ તેમ તેમની પ્રતિકૂળતાઓ પણ જાણે તેમના સખળ આત્માથી હારીને ધીમે ધીમે ઓછી થઈ ગઈ. એટલે તેમના શરીરની સ્થિતિ સુધરતી ગઈ. પરિણામે તેમના ચિત્તનો પ્રસન્નતા પણ વધતી ગઈ.

આ તપની શરૂઆત કરી ત્યારે જિનમંદિરમાં દર્શન કરવામાં, ચૈત્યવંદન કરવામાં તથા ભાવના ભાવવામાં અર્ધો-પોણો કલાક મનની સ્થિરતા રહેતી તેમાં ધીરે ધીરે વધારો થઈને હવે લગભગ ચાર કલાક સુધી સ્થિરતા રહેવા લાગી; તેથી જિનમંદિરમાં જ તેઓ ચૈત્યવંદન કર્યા પછી વીર્યોદ્ધાસપૂર્વક ભાવના, ધ્યાન અગર કાઉસગમાં રહીને પોતાની આત્મિક શક્તિની ખીલવણી કરી ઘણા કર્મોની નિર્જરા કરતા જોવાય છે. ધન્ય છે એવા સ્વપરિણતિમાં રમણ કરીને પરમસુખના અંશનું આસ્વાદન કરનારા પવિત્ર આત્માઓને !!

કેટલીએક વાર એમની ઓળીનો સમાપ્તિ સારી જૈન વસ્તી-વાળા મુકામે થવાનો પ્રસંગ આવી પડે ત્યારે ત્યાંના સંઘ તરફથી તેની ઉજવણી ક્વચિત મોટા મહોત્સવથી થતી હતી, પરંતુ એકાદ પૂજા વિગેરેથી સામાન્ય ઉજવણી તો પ્રાયઃ દરેક ઓળીની સમાપ્તિએ થયા કરતી હતી.

રાણપુરના ચોમાસામાં ૭૮ મી.એમ.ની સમાપ્ત થઈ હતી તે નિમિત્તે ત્યાંના ભાવિકોએ ધામધૂમથી અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરીને તપોધર્મની તથા જિનશાસનની પ્રભાવના કરી હતી.

તે જ પ્રમાણે સં ૧૯૯૮ માં વીસ ઠાણા સહિત તેઓ પોરબંદર, ખારેજ, માંગરોળ, વેરાવળ, પ્રભાસપાટણ, ઉના, દીવ અને અબરા વિગેરેની યાત્રાએ ગયેલા ત્યારે માંગરોળમાં ૮૮ મી ઓળી સમાપ્ત થવાથી ત્યાંના સંઘે પણ અઠ્ઠાઈમહોત્સવ કરીને તપોધર્મની અનુમોદના કરવાપૂર્વક શાસનની પ્રભાવના કરી હતી.

ઉચ્ચગામી જીવના સારા અથવા નીચગામી જીવના માઠા સંગ-સહવાસથી દરેક જીવને તેની અસર થયા વિના રહેતી નથી, જેમ કે એક કાગડાના માઠા સહવાસથી મૃત્યુ પામતા એક હંસે શ્લોકરૂપે જણાવેલું કે—

નાડહં કાકો મહારાજ ! હંસોડહં વિમલે જલે ।
નીચસંગપ્રસંગેન, મૃત્યુરેવ ન સંશયઃ ॥ ૧ ॥

તે જ પ્રમાણે તપસ્વિની મહાપવિત્રાત્મા શ્રીમતી તીર્થ-શ્રીજીના સારા સંગ-સહવાસથી સાથેની સાધ્વીઓમાં પણ કેવી તપોધર્મની આરાધના થાય છે તે નીચેની બિનાદ્વારા વાંચકોના ખ્યાલમાં આવશે.

સં. ૧૯૯૩ માં શ્રીતીર્થશ્રીજી આદિ ઠાણા ૧૧ પાલીતાણામાં ચોમાસું રહ્યાં હતાં. તે વખતે ચાલી રહેલી ઓળીની સમાપ્તિ થવાથી પારણું કર્યા પછી એક દિવસે તપની ભાવના વધી જવાથી એમણે અઠ્ઠાઈની તપસ્યા કરી હતી. એમની સાથેના ૧૦ ઠાણામાં ૪ સાધ્વીઓને વર્ષાતપ ચાલતો હતો, બાકી રહેલા ૬ સાધ્વીઓએ માસક્ષમણનો તપ કર્યો હતો.

આ કાળમાં તપોધર્મના મૂર્તસ્વરૂપસમા શ્રી તીર્થશ્રીજી

મહારાજની છત્રછાયામાં રહીને એમની જીવનચર્યાનું અવલોકન કરનારમાં પણ તપસ્યા કરવાની શક્તિ અને ભાવનામાં કેટલો બધો વધારો થાય છે તે દરેક વાંચકે સમજવા જેવું છે.

જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીનું આરાધન કરતા, શ્રી વર્ધમાન તપની આરાધનામાં પ્રગતિ કરતા અને ખાસ કરીને શ્રાવિકાવર્ગમાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિને વેગ આપતા, ગ્રામાનુ-ગ્રામ વિહાર કરતા કેટલીક વખત વડીલ સાધ્વીઓની સાથે રહીને અને કેટલીક વખત રંજનશ્રીજી આદિ પોતાના પરિવાર-ને સાથે લઈને શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજે સુરત, ભરુચ, અમ-દાવાદ, રાધનપુર, ભાવનગર, મહીદપુર, રાજગઢ, પાલીતાણા, વઢવાણકેમ્પ, લીંબડી, રાણપુર અને જામનગર વિગેરે સ્થળે ચાંતુર્માસ કરીને ખાસ કરીને શ્રાવિકા-સમુદાયમાં ઘણો સુધારો કર્યો છે.

પૂજ્ય શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજનો આત્મા એટલી બધી ઉચ્ચદશાને-વિકાસને પામેલો હતો કે વિહાર અને શ્રીવર્ધમાન-તપ એ બંને ચાલુ હોય ત્યારે પણ એમનું ચિત્ત ઘણું જ પ્રસન્ન રહેતું હતું. હંમેશા પ્રભુભક્તિમાં અને નવપદજના ધ્યાનમાં કેટલોક સમય એઓ અવશ્ય ગાળતા. કેટલીક વાર ઓળીની શરૂઆત કર્યા પછી એમના શરીરમાં અસાતનો ઉદય થઈ જતો હતો, છતાં દૃઢમનવાળા એમણે કોઈ પણ ઓળીને ખંડિત કરી નથી; કારણ કે એમના શરીરમાં નિર્બળતાનું આવાગમન થયા કરતું હતું પરંતુ મનમાં તો નિર્બળતાની છાયાને પણ એમણે પડવા દીધી નથી.

જિનમંદિરમાં જઈને શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજ ઘણો ટાઈમ

પ્રભુના ધ્યાનમાં તથા કીર્તનમાં ગાળતા. અનેક ભાવવાહી સ્તવનો અર્થની વિચારણાપૂર્વક તાલબદ્ધ પદ્ધતિથી ગાઈને પ્રભુલક્ષિતમાં તદ્દીન થઈ જતા ત્યારે કેટલો સમય વ્યતીત થઈ ગયો તેનો પણ તેમને ખ્યાલ રહેતો નહિ.

ગાવાનું કામ કરનાર હરકોઈ મનુષ્યના કંઠની મધુરતામાં જેમ જેમ ગાવામાં ટાઈમ પસાર થતો જાય તેમ તેમ પ્રાયઃ કરીને ઓછાશ આવતી જણાય છે. પણ શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજની બાબતમાં તેથી ઊલટું જ પરિણામ આવતું જણાય છે, અર્થાત્ ચઢતા પહોરના સૂર્યના તેજમાં ક્રમે ક્રમે જેમ વધારો થતો રહે છે તેમ શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજના ગાવાની શરુઆતમાં એમના કંઠની મધુરતા જેટલી હોય છે તેમાં જેમ જેમ તેઓ વધારે સ્તવનો ગાય છે તેમ તેમ વધારો થતો હોય એમ જણાય છે. વળી સ્તવન ગાવામાં તેઓ એટલા બધા તદ્દીન થઈ જતા કે તેમને થાક અગર કંટાળો તો આવતો જ નહિ. આવા અદ્ભુત પ્રભાવને તેમના તપોધર્મનો પ્રભાવ સમજવો કે જિનશાસનના અધિષ્ઠાયક દેવોનો સમજવો તેનો પણ કંઈ નિર્ણય કરી શકાતો નથી.

સત્સમાગમના સુંદર પરિણામ.

શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજની ઓળીઓને અંગે ચાલતી આયંબીલ જેવા કઠિણ તપની લાંબી તપસ્યાને જોઈને અને સાંલળીને ઘણા લબ્ધિ જીવોને એમના ઉપર ગુણાનુરાગ થતો. જ્યાં જ્યાં એમનું પધારવું થતું ત્યાં ત્યાં ઘણા માણસો એમની તપસ્યાને સાંલળીને તપોધર્મની અનુભોદનાપૂર્વક ધર્મમાં

પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા થઈ જતા. તેથી કેટલીક જાહેનો અને બાળાઓ પણ શ્રી વર્ધમાનતપની આરાધનામાં જોડાયા હતા.

સં. ૧૯૯૬ માં વઢવાણકેંપ પાસે આવેલા મૂળી નામના ગામમાં ઉપધાન તપ ચાલતો હતો, તેની માળના મહોત્સવ પ્રસંગે શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજ વિગેરે ઠાણા મૂળીમાં પધાર્યા હતાં.

મૂળી એ એક નાનકડા રાજ્યની રાજધાનીનું ગામ હોવાથી ત્યાંના ઠાકોર શ્રી હરિશ્ચંદ્ર રાજા અને તેમનું આખું કુટુંબ જૈનેતર હોવા છતાં જૈન ધર્મ પ્રત્યે બહુ જ પ્રેમાળુ તથા શ્રદ્ધાળુ હતું. તથા તે ઠાકોરના કામદાર ગોવિંદજીભાઈના કુટુંબની પણ ધર્મપરાયણતા સારી હતી.

તે અવસરે નૂતન જિનબિંબોની અંજનશલાકાનો મહોત્સવ દરબારગઢના કંપાઉંડમાં ઊભા કરેલા મનોહર મંડપમાં ચાલતો હતો. શ્રી તીર્થશ્રીજી વિગેરે સાધ્વીઓનું વારંવાર ત્યાં જવાનું થતું હતું. તે વખતે ત્યાંના રાજરાણી અને કામદારના ધર્મપત્ની પ્રભાકુંવરજીને વિગેરે શ્રી તીર્થશ્રીજી તથા અન્ય સાધ્વીઓના અનેક સદ્ગુણોથી આકર્ષાઈને તેમના ઉપર ઘણા જ અનુરાગવાળા થયાં. શ્રી તીર્થશ્રીજીએ તેમને ખાસ કરીને શ્રી નવપદજીનું આરાધન કરવાની સૂચના કરી અને પોતાની વિદુષી શિષ્યા રંજનશ્રીજીને આજ્ઞા કરીને શ્રી નવપદજીનું સ્વરૂપ તથા તેની આરાધનાની વિધિ સંક્ષેપમાં લખાવી આપી. તથા તે સંબંધી સર્વ હકીકત તેમને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવીને શ્રી તીર્થશ્રીજી આદિએ મૂળથી વિહાર કર્યો.

મૂળીના રાજકુટુંબમાં તથા કામદાર કુટુંબમાં નીચેના શ્લોકની અસર ઘણી સરસ થયેલી છે—

ધર્મઃ શ્રુતોઽપિ દૃષ્ટોઽપિ, કૃતો વા કારિતોઽપિ વા ।

અનુમોદિતો રાજેન્દ્ર !, પુનાત્યાસપ્તમં કુલમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—સાંભળેલો, દેખેલો, કરેલો, કરાવેલો અથવા અનુમોદેલો ધર્મ પણ હે રાજેન્દ્ર ! સાત કુળ સુધી પવિત્ર કરે છે.

પૂજ્ય શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજે બતાવેલી વિધિ પ્રમાણે શ્રી નવપદજીનું સ્મરણ, પૂજન અને ધ્યાન કરવામાં તેમને બધાને રસ પડવાથી અને બહુમાન ઉત્પન્ન થવાથી બીજે વર્ષે ચૈત્ર માસની ઓળીનું સામુદાયિક આરાધન કરાવવાની તેમની ભાવના થઈ. તેથી કામદાર શ્રીયુત ગોવિંદજીભાઈએ પોતાને ખર્ચે આયંબીલની ઓળી કરાવવાનો શ્રી સંઘની પાસે આદેશ લઈને મંદિરમાર્ગી તથા સ્થાનકવાસી શ્રી સંઘને આયંબીલની ઓળીની આરાધના કરવા માટેનું આમંત્રણ આપ્યું. અને દરબારગઢમાં જ મનોહર મંડપ બંધાવી તેમાં સમવસરણુની રચના કરીને, તેમાં ચોમુખજીને પધરાવી અદ્દાઈ મહોત્સવપૂર્વક ઓળીની આરાધના શરૂ કરાવી.

આ ધર્મક્રિયામાં તેમને રસ ઉત્પન્ન કરાવનાર શ્રીમતી તીર્થશ્રીજી આદિ સાધ્વીઓની હાજરી હોય તો તેમના ઉત્સાહમાં ઘણો જ વધારો થાય, એટલા માટે તેમણે ખાસ માણસ મોકલીને તેમને મૂળી પધારવાની વિનંતિ કરી; પરંતુ તે સમયે તેઓ માંગરોળ જેવા દૂરના પ્રદેશમાં વિચરતા હોવાથી તેમણે પોતાના સમુદાયની બીજી કેટલીક સાધ્વીઓને મૂળી મોકલીને મૂળીના ઠાકોરની રાણી તથા કામદારના ધર્મપત્ની પ્રભાકુંવરબહેન વિગેરે જહેનોના ઉત્સાહમાં વધારો કર્યો હતો. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તેમના ધર્મઆરાધનમાં, ઉત્સાહમાં વધારો

થવાથી ત્યારપછી અત્યાર સુધી આસો તથા ચૈત્રમાસની દરેક ઓળીનું આરાધન તેમના તરફથી જ કરવામાં આવે છે. એવી રીતે શ્રીમતી રંજનશ્રીજી આદિ પ્રભાવશાળી ગુરુણી-જીઓના સમાગમથી આવા વૈભવશાળી આત્માઓ ધર્મમાં જોડાવાથી શાસનની દર છ મહિને ઘણી ઉન્નતિ થયાં કરે છે; કારણ કે શક્તિશાળી આત્માઓ જ્યારે ધર્મમાં જોડાય છે ત્યારે તેઓનું અનુકરણ કરીને બીજા ઘણા જીવો પણ ધર્મની આરાધનાની શરૂઆત કરે છે અને તેમાં રસ પડવાથી પરંપરાએ કેટલાક જીવો પોતાનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

તપસ્વિની પૂજ્ય આર્યા શ્રીમતી તીર્થશ્રીજીના દર્શનથી તથા તેમના ઉપદેશથી ઘણા બધા આત્માઓના હૃદયમાં ધર્મની લાવના જાગૃત થતી હતી. કારણ કે ઉત્તમ આત્માઓના પ્રભાવ અચિંત્ય હોઈ સમાજ ઉપર તેની અજબ અસર પડે છે. એવાં કેટલાંય ઉદાહરણો આપણા જૈન દર્શનમાં તથા અન્ય દર્શનમાં પણ સુપ્રસિદ્ધ છે.

બાળપ્રજ્ઞચારિણી શ્રીમતી શિવશ્રીજી મહારાજના સમુદાયમાં અત્યારસુધીમાં લગભગ ૭૦ જડેનો દીક્ષિત થયા તેમાંથી હાલમાં ૫૪ ઠાણા વિદ્યમાન છે. એ ૫૪ ઠાણામાંથી ૫૧ ઠાણાને તો શ્રી વર્ધમાનતપની આરાધના ચાલુ છે. પૂજ્ય શ્રી તિલકશ્રીજી મહારાજને ૩૫ તથા શ્રી હેમશ્રીજીને અને શ્રી રંજનશ્રીજીને ૨૮ ઓળીઓ પૂરી થઈ છે. સમુદાયમાંની બીજી સાધ્વીઓમાં અનુક્રમે કોઈને ૪૫-૪૧-૩૪-૩૨-૩૦-૨૮-૨૫-૨૩ અને ૨૦ ઓળીઓ સંપૂર્ણ થઈ છે. આ ઉપરથી વાંચકોના ખ્યાલમાં આવ્યું હશે કે પૂજ્ય શ્રી શિવશ્રીજી મહારાજના

સમુદાયમાં શ્રી વર્ધમાનતપ જોવા કઠિણ અને મહાન્ તપનો કેટલો બધો પ્રચાર છે. આવા વિકરાળ-દુઃષમ-પંચમકાળમાં આવી ઉત્કટ તપશ્ચર્યા કરનાર પવિત્ર શૂરવીર આત્માઓને અમારાં અભિનંદન હો ! વંદન હો ! નમન હો !! ઉરનાં અભિવંદન હો !!!

શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજ એ પ્રમાણે રત્નત્રયીની આરાધનામાં શ્રી વર્ધમાનતપની સાધનામાં અને નવપદજી મહારાજના ધ્યાનમાં, ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરી રહ્યા હતા. પોતાના આ મહાન્ તપની સંપૂર્ણતા હવે નિકટ આવી પહોંચેલી હોવાથી તેમના ઉત્સાહમાં ઘણો વધારો થયેલો જણાવા લાગ્યો. એ વખતે સં. ૨૦૦૦ માં રાજનગરમાં તેમને ૯૬ મી ઓળી આલતી હતી તે દરમ્યાન તપોધર્મ ઉપરની તેમની શ્રદ્ધાની પરીક્ષા અગર આકરી કસોટી જાણે કોઈ કરતું હોય તેમ તેમના શરીરમાં વ્યાધિનો ઉપદ્રવ થયો. તપસ્યા ચાલુ હોવાથી દવા થઈ શકે નહિ, આયંબીલનો આહાર પણ ખરો-ખર થઈ શકે નહિ એટલે શરીર ઘણું અશક્ત થઈ ગયું, તે વખતે શ્રી હેમશ્રીજી, શ્રી રંજનશ્રીજી વિગેરે સાધ્વીઓને ઘણી ચિંતા થઈ કે આ ૯૬ મી ઓળી ખંડિત થશે કે શું ? પરંતુ શરીરની નિર્બળતામાં વધારો થયા છતાં અત્યાર સુધીની તપસ્યાથી કસાયેલો તેમનો આત્મા એટલો બધો સખજ થઈ ગયો હતો અને તેમનું મન પણ એવું દઢ હતું કે આવેલા ઉપદ્રવોને સહન કરીને આકરી કસોટીમાંથી પસાર થઈ તપોધર્મની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થઈ ૯૬ મી ઓળી સંપૂર્ણ કરીને તેમણે પારણું કર્યું.

હજી શરીર ખરાખર સ્વસ્થ થયું ન હતું, પરંતુ હવે

જલદી શ્રી વર્ધમાનતપની પૂર્ણાહુતિ કરવાની તાલાવેલી લાગેલી હોવાથી થોડા જ દિવસોમાં ૯૭ મી ઓળીને પ્રારંભ કરીને તીર્થયાત્રાની તમન્ના જાગવાથી વડીલ ગુરુણીજી મહારાજની આજ્ઞા લઈને અમદાવાદથી ચાલુ તપસ્યાએ ૩૦૦ ગાઉને વિહાર કરી તારંગાજી, આબુજી અને રાણકપુરજી આદિ તીર્થોની યાત્રા કરી પાલણપુરમાં આવીને ૯૭ મી ઓળીનું પારણું કર્યું. અને આગળ વિહાર કરતા ઊંઝામાં ૯૮ મી ઓળીને પ્રારંભ કરી મેસાણે થઈને અમદાવાદ પધાર્યા. આયં-બીલ માટેનો સૂઝતો આહાર વિહારના મુકામોમાં જોઈયે તેવો મળી શકતો નથી, છતાં તપસ્યા ઉપર તેમને એટલો બધો રંગ લાગેલો હતો કે ગમે તેવો અને થોડો પણ આહાર મળી જાય તેનાથી તેઓ પોતાના આત્માને સંતોષી શકતા અર્થાત્ આત્મા ઉપર કાળૂ મેળવેલો હોવાથી જ તેઓ વિહારમાં તથા શરીરમાં જોયેની હોય તો પણ તપસ્યા ચાલુ રાખીને આ મહાન તપને સંપૂર્ણ કરવા ભાગ્યશાળી થયા.

અમદાવાદમાં ૯૮મી ઓળી પૂરી થયા પછી થોડા વખતમાં તેમણે ૯૯મી ઓળી શરૂ કરીને સં. ૨૦૦૨ ના કાર્તિક શુદ્ધ રને રોજ તેની આરાધના પૂરી થઈ. તે સમયે કેટલાક ભાવિકો તરફથી અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો.

ભરસમુદ્રમાં ફસાઈ પડેલા કોઈ માણસને તરવાનો પ્રયત્ન કરતાં કરતાં ઘણા કાળ પછી કિનારાની નજીકમાં આવી પહોંચવાથી જે આનંદ થાય તેવો જ આનંદ હવે એક જ ઓળી કરવાની બાકી રહેતી હોવાથી શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજને થયો. તેથી સં. ૨૦૦૨ના કાર્તિક વદી ૧૧ને દિવસે ૧૦૦ મી ઓળી

શરૂ કરીને તેમણે પોતાના વડીલ ગુરુણીજીઓને એક દિવસે જણાવ્યું કે “ મારા આ શ્રી વર્ધમાન તપની સંપૂર્ણતા અર્થાત્ મારી આ છેલ્લી ૧૦૦મી ઓળીનું પારણું શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની યાત્રા કરીને શ્રી વિમલાચલ તીર્થની છત્રછાયામાં થાય એવી મારી ભાવના છે. ” આવી સરસ ભાવનાને તેઓએ અનુમોદન આપ્યું અને શ્રીમતી તિલકશ્રીજીએ શ્રી હેમશ્રીજીને જણાવ્યું કે—“ જે જે સાધ્વીઓને શ્રી શત્રુંજયતીર્થની યાત્રાએ આવવાની ઉત્કંઠા હોય તેઓને સાથે લઈને તમે તથા શ્રી તીર્થશ્રીજી પાલીતાણે જાવ. ”

પૂજ્ય શ્રીમતી તિલકશ્રીજીની આજ્ઞા થવાથી શ્રીમતી હેમશ્રીજી તથા શ્રીમતી તીર્થશ્રીજીએ મોટા પરિવાર સહિત હૃદયના ઉલ્લાસથી અમદાવાદથી પાલીતાણા તરફ વિહાર કર્યો. ધીરે ધીરે વિહાર કરતા વિરમગામ, વઢવાણ શહેર, વઢવાણ-કેમ્પ, મૂળી, લીંબડી, ચૂડા અને રાણપુર વિગેરે સ્થાનોમાં જનસમુદાયના આગ્રહથી વિશેષ રોકાતા સુખશાંતિપૂર્વક સર્વે ઠાણા શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થની છત્રછાયામાં આવ્યા. પાલીતાણા નગરમાં સં. ૨૦૦૨ ના મહા વદીમાં પધાર્યા અને તીર્થયાત્રાનો લાલ લેવા લાગ્યા. તપસ્વિની શ્રીતીર્થશ્રીજી મહારાજે આ મહાન્ તીર્થની યાત્રાનો લાલ લેતા લેતા ક્ષાગણ સુદી ૮ ના મહાકલ્યાણકારી દિવસે પોતાના શ્રી વર્ધમાન તપની પૂર્ણાહુતિ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

તપસ્વિની શ્રીમતી તીર્થશ્રીજી મહારાજના પ્રથમ શિષ્યા શ્રીરંજનશ્રીજી મહારાજે, પોતાના ગૃહસ્થપણના પૂજ્ય માતૃશ્રી અને સાધ્વીપણના પૂજ્ય ગુરુણીશ્રી એવા પૂજ્ય તીર્થશ્રી-

જીની આજ્ઞાનું અખંડ રીતે પાલન કરવામાં તથા નિઃસ્વાર્થ-
પણે સેવા કરવામાં જરાપણ ખામી આવવા દીધી નથી. વળી
ડાંગરવાળા ચંચળજેન પોતાની ચાર પુત્રીઓ સહિત દીક્ષા
લઈને સંયમધર્મનું પરિપાલન કરે છે. તેઓ પ્રમોદશ્રીજી નામે
શ્રીતીર્થશ્રીજીની બીજી શિષ્યા થઈને પોતાના ગુરુણીજીની
સેવાનો સારો લાભ ઉઠાવે છે.

સં. ૧૯૯૦ ની સાલમાં શ્રી રંજનશ્રીના શરીરમાં વ્યાધિએ
ઉચ્ચ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું. તે વ્યાધિનો ઉપચાર કરનારા
અમદાવાદના નામાંકિત ડોક્ટરોએ જણાવ્યું કે-‘ અહીંની
હવા એમને અનુકૂળ નહિ હોવાથી અમારા પ્રયત્નો સફળ
થતા નથી અને વ્યાધિનું જોર વધતું જાય છે; માટે તે અસાધ્ય
થઈ જાય તે પહેલાં એમને કાઠિયાવાડની સૂકી હવા માફક
આવે તેવા સ્થળે લઈ જવાની જરૂર છે. ’ ડોક્ટરોના એવા
અભિપ્રાયથી શ્રીમતી તીર્થશ્રીજી આદિ બીજા સાધ્વીઓની સાથે
શ્રીરંજનશ્રીજી વઢવાણ કેંપમાં પધાર્યા. ત્યાંની દવા અને હવાથી
થોડો આરામ જણાયો એટલે ચાતુર્માસાર્થે તેઓનું લીંબડીમાં
પધારવાનું થયું. તે વખતે તે બધી સાધ્વીઓના તપો ગુણને
અને જ્ઞાન ગુણને મને થોડોઘણો પરિચય થયો. ત્યારપછી
પાલીતાણામાં એક ચોમાસું કરીને આ ચરિત્રની નાયિકા શ્રીમતી
તીર્થશ્રીજી આદિ રાણપુરમાં સં. ૧૯૯૪ નું ચોમાસું રહ્યા ત્યારે
મને તેમનો વિશેષ પરિચય થયો.

લવની પરંપરાને વધારનારી, મોહ અને અજ્ઞાનરૂપી
કાદવ-ફીચડમાં ખુંચી ગયેલી, જ્ઞાનદ્વિરૂપ દીવાદાંડીના અલાવથી

કર્મપ્રેરિત વિવિધ પ્રકારના વાયરાના યોગે મારી જીવનનૌકા આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ઝોલા ખાતી આમતેમ અથડાયા કરતી હતી. તે વખતે મારી શારીરિક સ્થિતિ સારી ન હતી તો પણ મારી જીવનનૌકાને આ સંસારસમુદ્રને કિનારે લઈ જાય એવા કુશળ નાવિકની શોધમાં હું ક્યારી કરતી હતી.

રાણપુરમાં ચાતુર્માસ રહેલા શ્રીમતી તીર્થશ્રીજી અને શ્રી રંજનશ્રીજી આદિનો મને જેમ જેમ પરિચય વધતો ગયો તેમ તેમ તેમના તપ-જ્ઞાન-વિનય-વૈયાવચ્ચ આદિ ગુણોએ, મિલનસાર સ્વભાવે, પરોપકારવૃત્તિએ, લોકોપકારક ઉપદેશ-શૈલીએ કેટલાએક સમય પહેલાં મારા હૃદયમાં ઉદ્ભવેલા દીક્ષાના અલિલાષરૂપ અંકુરને ખરેખરું જળસિંચન કર્યું હતું. હવે મારો દીક્ષાનો અલિલાષ તાજો થયો. મને પણ એમ લાગ્યું કે આવા પવિત્ર ગુરુણીજીઓના સહવાસમાં રહીને તેમની સેવામાં અને સંયમની આરાધનામાં કટિબદ્ધ થવાથી જ હું મારા આત્માને ઉચ્ચ-સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવી શકીશ.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દીક્ષા લેવાનો નિશ્ચય કરીને એક દિવસે તેઓશ્રીને મેં મારા વિચારો જણાવ્યા. તેઓશ્રીએ પણ મારા વિચારને સહર્ષ વધાવી લઈને જણાવ્યું કે-દીક્ષા લેવાનો જો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો હતો તો તેનો અમલ જેમ અને તેમ જલદી કરવો જોઈએ; કારણ કે શુભકામમાં અણધાર્યાં વિઘ્નો પ્રાયઃ આવી પડે છે. મારી ભાવનાનો તેઓશ્રીએ સ્વીકાર કરીને મારા જેવા પામર જીવ ઉપર મહાન્ ઉપકાર કર્યો હોય એવો તે વખતે મને અનુભવ થયો.

શ્રી સમેતશિખરજીની યાત્રા અત્યાર પહેલાં મેં બે વાર

કરેલી હતી, પરંતુ તે વખતે મને ધર્મની આટલી સમજણ ન હોવાથી ખરોખર લાવ જાગેલો નહિ. દીક્ષિત થયા પછી બીજા તીર્થોની યાત્રા કરવામાં બહુ મુશ્કેલી નથી. પરંતુ આ સમેતશિખર તીર્થની યાત્રા આ કાળમાં બહુ જ મુશ્કેલીવાળી છે, માટે એ તીર્થની એક વાર યાત્રા કરી આવીને પછી ચારિત્ર લેવાનું બને તો ઘણું સારું, એવો વિચાર હું કરતી હતી. તેવામાં સદ્ભાગ્યે એવા સમાચાર મળ્યા કે—“ અમદાવાદથી શેઠ મણિલાલ સંઘવી સ્પેશ્યલ ટ્રેનની સગવડ કરીને કેટલાક યાત્રીઓને સાથે લઈ શ્રી સમેતશિખર વગેરે ઘણા તીર્થોની યાત્રાએ જવાના છે ” તેઓની સ્પેશ્યલમાં જનારા યાત્રાળુઓમાં મેં મારું નામ દાખલ કરાવ્યું. અને અમદાવાદથી ઉપડી મુંગઢ, કુલપાકજી, અંતરિક્ષજી, સમેતશિખરજી, કલકત્તા, અજીમગંજ, ચંપાપુરી, ક્ષત્રિયકુંડ, પાવાપુરી, રાજગૃહી, પટના, બનારસ, અયોધ્યા, લખનૌ, કાનપુર, કંપિલાપુરી, શૌરીપુર, આગ્રા, દીલ્હી, હસ્તિનાપુર, જયપુર, કલોધી-પાર્શ્વનાથ, જેસલમેર, ગિરનારજી, અજંઠા અને પાલીતાણા વિગેરે ૭૦ તીર્થોની લાવપૂર્વક યાત્રા કરી આત્માને કૃતાર્થ કર્યો.

ઉપરની તીર્થયાત્રાના પ્રવાસમાં મને એવો વિચાર થયો કે— આ યાત્રામાંથી ઘેર ગયા પછી ચારિત્ર લેવામાં મારે વિલંબ કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી, તેથી યાત્રામાંથી જ મેં મારા મા-બાપને આ વિચાર જણાવીને સાથે એમ જણાવ્યું કે— “ અમદાવાદથી પૂજ્ય શ્રીતિલકશ્રીજી આદિને આપણા તરફ પધારવાની આગ્રહભરી વિનંતિ કરી મારી દીક્ષા સંબંધી દરેક બાબતની તૈયારી કરવી. ”

ઉપરની બાબત જણાવતો મારો પહેલો પત્ર વાંચીને મારા મા-બાપ શોકાતુર થયાં. પરંતુ ઉપરાઉપરી મારા પત્ર જવાથી અને પહેલેથી મારા નિશ્ચયને જાણી ચૂકેલા હોવાથી મારા પિતાશ્રી નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસે શ્રીમતી તિલકશ્રીજીને અમદાવાદથી વિહાર કરવાની વિનંતિ કરી. તેઓશ્રીએ તપસ્વિની શ્રીમતી તીર્થશ્રીજી તથા પૂજ્ય રંજનશ્રીજી આદિ ઠાણા ૧૦ને અમદાવાદથી રાણપુર જવા માટે વિહાર કરાવ્યો. આ વખતે તીર્થશ્રીજી મહારાજને છ માસથી આયંબીલની તપસ્યા ચાલુ હતી છતાં તેઓ પણ વિહાર કરીને રાણપુર પધાર્યા.

તીર્થયાત્રાની મુસાફરી પૂરી કરીને ઘેર આવી વૈશાખ વદ ૮ને દિવસે હું લીંબડી ગઈ અને આગ્રહભરી વિનંતિ કરીને દીક્ષા માટે ઉભયપક્ષની રજા મેળવી.

મારી દીક્ષાના અવસર ઉપર રાણપુરમાં અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ, અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર, સ્વામિવાત્સલ્ય, પૂજા, પ્રભાવના વિગેરે ધાર્મિક કાર્યો કરવામાં આવ્યાં હતાં. પૂજા માટે અમદાવાદથી ‘શ્રી સંભવજિન ટોળી’ નામની શ્રાવિકાની મંડળીને આ મહોત્સવમાં પૂજા ભણાવવા માટે ખાસ બોલાવવામાં આવી હતી.

ઉપર પ્રમાણેના જિનશાસનની પ્રભાવનાના હેતુભૂત અઠ્ઠાઈ મહોત્સવપૂર્વક પૂજ્યપાદ શ્રી વિજયભક્તિસૂરીવરજી મહારાજ સાહેબના શિષ્યરત્ન પં. શ્રી સુમતિવિજયજી મહારાજના વરદ હસ્તે દીક્ષા થઈ. તપસ્વિની પૂજ્ય શ્રી તીર્થશ્રીજી મહારાજે સં. ૧૯૯૫ ના જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૬ ના દિવસે વિજય મુહૂર્તે કર્મ શત્રુઓની ઉપર વિજય મેળવી આપનાર રત્નત્રયીના આરાધનરૂપ આરિત્રરત્ન મને અપાવીને, પોતાની શિષ્યા તરીકે વાસક્ષેપ નાંખી મારું નામ સુરપ્રભાશ્રી પાડવામાં આવ્યું.

અનેક પ્રકારની આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિથી ભવ્ય જીવેને દાવાનળરૂપ ભાસતા આ સંસારમાંથી પૂજ્યપાદ શ્રીમતી તિલક-શ્રીજી મહારાજ, શ્રીમતી હેમશ્રીજી મહારાજ, મારા પરમ ઉપકારી શ્રીમતી તીર્થશ્રીજી મહારાજ તથા શ્રીમતી રંજનશ્રીજી મહારાજે મારો ઉદ્ધાર કરીને મારી ઉપર અનહદ ઉપકાર કર્યો છે. દીક્ષા આપ્યા પછી આજ સુધી પણ મારા આત્માનું કદયાણ થાય એવા માર્ગનો યોગ આપવામાં, તે માર્ગમાં ચાલવાના પ્રયત્નને વધારવામાં વારંવાર પ્રેરણા આપતા રહીને હજી પણ ઉપકાર કર્યા કરે છે તે બદલ તેઓ સર્વનો આભાર માનીને આ ચરિત્રની અહીં સમાપ્તિ કરવામાં આવે છે.

લિ૦

તપાગચ્છ પરંપરાનુયાયિની

પૂજ્ય શ્રીમતી શ્રીતિલકશ્રીજી મહારાજની અંતેવાસિની

શ્રીમતી હેમશ્રીજીની ચરણકમલોપાસિકા

તપસ્વિની શિષ્યા શ્રીમતી તીર્થશ્રીજીની

ચરણારવિંદચંચરિકા-સુરપ્રભાશ્રી.

॥ सादर समर्पणम् ॥

प्रातःस्मरणीय पूज्यपाद आणप्रबुधचारिणी स्व० साध्वी
श्री शिवश्रीं महाराजश्रीं अंतेवासिनी शम-दम-ज्ञान-
तपोगुणगणविभूषित विदुषी साध्वीश्री तिलकश्रीं महा-
राजश्रीं यरलुकमलौपासिनी साध्वीश्री हेमश्रीं महा-
राजश्रीं शिष्या श्री वर्द्धमानतपोधर्म्मेने परिपूर्णु करी
परिपूर्णु पुनीत लावथी लावित थयेल तपस्विनी श्री श्री श्री
श्री श्री तीर्थश्रीं महाश्रीं कल्याणकारी कर-कम-
लमां आ “ श्रीवर्द्धमान तपो महात्म्य ” नामने सार्थक
करता नानकडा ग्रन्थने सादर समर्पणु करी हुमो कृतार्थ
थय्ये छीये.

आपश्रीं तपोधर्म्मी आराधनामां ओत-प्रेत जनीने
स्वपर उद्धारार्थे ते ज तपोधर्म्मी आराधनामां हुमोने अने
सकलसंधने उत्तेजित करीने अने ते तपोधर्म्मी सेवनानुं
द्रव्य-लावथी संपूर्णु दृष्टान्त पूरुं पाडीने सकल जैन समाज
उपर महदुपकार कयौं छे ते अनिर्वचनीय छे.

आपश्रीना संयम-सेवना अने सिद्धयक तथा श्रीवर्द्धमान
तपोधर्म्मी आराधना प्रत्ये उलरातां विवेक-विनय-वैयावध्य-
वैराग्यादि गुणो अने ते ते आराध्यपद प्रत्येनी अपूर्व आरा-
धना, अडग श्रद्धा, अपूर्व मनोबल अने असीम-प्रीतिलकित-

નેા સાક્ષાત્કાર દર્શનાર્થીઓને સહજ સમાગમમાં થાય છે એ આપશ્રીની જીવનચર્યાની અનુપમ પ્રભાઓ છે ! !

લિ૦ આપશ્રીના અનેકાનેકગુણગણકમલોપાસિની
શ્રમજ્ઞોપાસિકા અ૦ સૌ૦ શ્રી સૌભાગ્યલક્ષ્મીજીદેન
(રાજનગરનિવાસી શ્રેષ્ઠીવર્ય શ્રી માણેકલાલ મનસુખભાઈ
સંઘવીના ધર્મપત્ની)

તા૦ કે૦-હમારા જાને પક્ષને ઉજ્જવલ કરનાંર કુલદીપક-
સમા અને જૈન શાસનના શાણગાર એવા આપશ્રીએ સંયમ
ધર્મની સેવનામાં સદાય તત્પર રહી શ્રી વર્દ્ધમાન તપની સો
ઓળી સંપૂર્ણ કરીને હમારા ઉભય પક્ષને ઉજ્જવલ બનાવ્યું છે;
એટલું જ નહિ પણ આપશ્રીના બાલબ્રહ્મચારિણી શિષ્યા રંજન-
શ્રીજીને દીક્ષિત બનાવીને સંયમધર્મના રંગમાં રંગીને સંય-
મને દીપાવ્યું છે. વિશેષતઃ આપશ્રી જાનેએ અનેક આત્મા-
ઓને સંયમ માર્ગમાં સ્થિર કર્યા છે, એ હમારા માટે અતિ
હર્ષનો વિષય છે.

જે કુલમાંથી માતા અને પુત્રી સાથે જ સંયમ માર્ગે સંચરે,
તે જાને જૈન શાસનની સેવા કરે, અને બીજા લાવુક લાવિ
રત્નોને સંયમ અપાવી લવ્ય લેટો જૈન શાસનના ચરણે ધરે
તેના જેવો હમારે બીજો આનન્દનો વિષય કયો હોઈ શકે ???

લિ૦ આપશ્રીના સંયમાદિ અનેક ગુણગણકમળના
રસિક ભ્રમર શ્રાવકો:—

જયચંદ મોતીચંદ કેસુંગર (શ્વસુરપક્ષ)

તથા

હરિલાલ રણછોડદાસ વકીલ (પિતૃપક્ષ)ની

બહુમાનપૂર્વક કોટિશઃ વંદનાવલી

પ્રકાશિકાનું નિવેદન.

મનોહર માલવ દેશના સુપ્રસિદ્ધ ઉબ્બલૈન નગરમાં શાસ્ત્ર-
માન્ય સાત ક્ષેત્રનું રક્ષણ-વૃદ્ધિ આદિ અનેકવિધ ધર્મકાયનો
પ્રબંધ કરી શકે અને શાસનસેવા બજાવી શકે એ હેતુથી
આ પેઢીનો પુનીત જન્મ વિ. સ. ૧૯૯૧ માં થયો છે.

આ પેઢીના પુનીત જન્મના પ્રબલ કારણભૂત પ્રાતઃ-
સ્મરણીય પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ શ્રી
આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજીના વિદ્વાન શિષ્ય-રત્ન, શ્રીસિદ્ધ-
ચક્રારાધન-તીર્થોદ્ધારક, શ્રી સિદ્ધચક્ર-નવપદ આરાધક સમાજ
આદિ અનેક શાસનહિતવર્ધક સંસ્થા-સંસ્થાપક, આનન્દ-
ઝોધિની વૃત્તિકાર, વૈયાકરણકેસરી, પંન્યાસપ્રવર શ્રી ચન્દ્ર-
સાગરજી ગણિવર છે. અને સાથે સાથે દેશ-પરદેશના સકલ
સંઘના સહકારોથી શાસનસેવાનો અનુપમ લાભ આ પેઢી
ઉઠાવી રહી છે. તે સારૂ પેઢી પૂ. પંન્યાસપ્રવરશ્રીજીની સદાય
ઋણી છે.

પૂ. પંન્યાસપ્રવરશ્રીજીનું વિ. સ. ૨૦૦૧નું ચાતુર્માસ
અંધેરી મુકામે હતું. તે અવસરે સુવિનયવતી સાધ્વી શ્રી
તિલકશ્રીજીની પ્રશિષ્યા તીર્થશ્રીજીની શ્રી વર્ધ્ધમાન તપની
૧૦૦ સોમી ઓઢીની પુર્ણાહુતીના પારણે એક પુસ્તક ભેટ
તરીકે અપાય એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે એવા ભાવનો એક પત્ર
આવ્યો.

પત્ર વાંચન પછી તે પુસ્તક શ્રી વર્ધ્ધમાન તપો ધર્મના આરાધકોની આરાધનાને બલવત્તર બને એવું પ્રકાશન કરવાનો અંતે નિરધાર થયો. તે કાર્ય પૂ. પંન્યાસપ્રવરશ્રીજીને સુપરત થતાં તે પુણ્ય પ્રકાશનનો લાભ તેઓશ્રી તરફથી હમારી પેઢીને મળ્યો.

આ પ્રકાશનને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આર્થિક સહાય આપીને પુણ્યાનુબંધિપુણ્યના ભંડાર ભરવામાં નીચેના સદ્ગૃહસ્થોએ લાભ લીધો છે.

શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રી માણેકલાલ મનસુખલાઈ સંઘવીના ધર્મપત્ની અ. સૌ. સૌભાગ્યલક્ષ્મી જહેન.

સ્વ. રસિકલાલ નગીનદાસના પુણ્યસ્મરણાર્થે તેઓશ્રીના ધર્મપત્ની સુલદ્રા જહેન હ. સંઘવી નગીનદાસ કરમચંદ.

જયચંદ મોતીચંદ. કસુંગર.

હરિલાલ રણછોડદાસ વકીલ.

ઉપરના ચાર ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ૧૭૫૦) સાડી સતરસો રૂપીયાની રકમ આ પુણ્ય-પ્રકાશન અંગે હુમેને મળી છે, માટે આ અવસરે તેઓશ્રીનો હુમે આભાર માનીએ છીએ.

પૂર્વે પંન્યાસપ્રવરશ્રીજીના સદુપદેશથી શાસનપ્રલાવનાના શુભ કાર્યો અને પુનીત પ્રકાશનો હમારા (પેઢી) દ્વારા નીચે મુજબનાં થયેલાં છે.

શ્રી સિદ્ધચક્રની સામુદાયિક આરાધના પીપલોન-નિવાસી સ્વ. શેઠ નંદરામ રૂપચંદ તરફથી વિ. સ. ૧૯૯૧. ખર્ચ આશરે રૂ. ૪૦૦૦) ચાર હજારનો અને બહારના પંદરેક ગામના સંઘે બે હજારની જૈન સંખ્યામાં લાભ લીધો હતો.

શ્રી સિદ્ધચક્ર-આરાધન તીર્થની સ્થાપના, અંજનશલાકા-પ્રતિષ્ઠાદિનું કાર્ય કરાડીયાવાલા કેશરીમલજી જેઠમલજી તરફથી ખર્ચ આશરે રૂ. ૩૦૦૦) ત્રણ હજારનો.

પાંચ મન્દિરોના જીર્ણોદ્ધાર માટેની ટીપ શ્રી સંઘ તરફથી આશરે રૂ. ૩૩૦૦)

ધ્વજાદંડ-કલશારોપણ-સ્વામીવાત્સલ્ય-રથયાત્રાદિ ખર્ચ આશરે રૂ. ૩૦૦૦) ત્રણ હજારનો અને તે ખર્ચ શીરોલીયા છગનીરામજી અમરચંદજી તરફથી.

પેઢી સાથે પોતાના પિતાનું નામ જોડવા માટે રૂ. ૨૧૦૦) અને મૂલ દરવાજો તથા પેઢીની દુકાન માટે રૂ. ૧૫૦૦) મળી કુલ રૂ. ૩૬૦૦) આપ્યા.

જામનગરનિવાસી શ્રેષ્ઠી યુનિલાલ લક્ષ્મીચંદ તરફથી જૈન શ્વેઠ મૂ. યાત્રાલુઓ માટે “શ્રી નવપદ-લક્ષ્મી-નિવાસ” નામની ધર્મશાલા ખાંધવા અને ઉપર જ્ઞાનમંદિર માટે રૂ. ૮૫૦૦) આપ્યા.

શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક સમાજ મુંબાઈને વિ. સં. ૧૯૯૫ માં સામુદાયિક આરાધના માટે આમંત્રણ આપ્યું. ખર્ચ રૂ. ૭૦૦૦ સાત હજાર. ત્રીસેક ગામના સંઘ મળી પાંચ હજારની સંખ્યામાં જૈન સમાજે લાલ લીધો.

હાલ ખારાકુવા મંદિર ઉપર જે સ્થળે પતરાનો મંડપ છે તે જગ્યાએ ઉપાશ્રય ખાંધવા માટે રૂ. ૫૦૦૧) પાંચ હજાર એક શીરોલીયા મગનીરામજી માંગીલાલજી તરફથી આપ્યા.

શ્રી વર્દમાન તપ આયંબીલખાતું ખાંધવામાં સ્વ. લુનજી છગનીરામજી તરફથી રૂ. ૬૦૦૦) છ હજાર મળ્યા.

વિ. સ. ૨૦૦૦ માં શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક સમાજને સામુદાયિક આરાધન માટે નિમંત્રણ આપ્યું. તે પ્રસંગે ૨૫૦ ગામના શ્રી સંઘે ૨૫ હજાર જૈન-સંખ્યામાં લાલ લીધો અને ખર્ચ રૂ. ૫૬૦૦૦) છપત્ર હજાર થયો.

જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક યાત્રાલુઓને એક ટંક જમાડવા માટેની સગવડ કરવા રૂ. ૧૧૦૦૦) અગીયાર હજાર વઢવાણુ-નિવાસી શ્રેષ્ઠી શાંતિલાલ જીવણલાલ અખજી તરફથી સ્થાયી ફંડ તરીકે મળ્યા છે.

લોજનશાલાનું મકાન બાંધવા માટે રૂ. ૬૦૦૦) છ હજાર તે શ્રેષ્ઠ તરફથી મળ્યા છે.

અન્ય પ્રકાશનમાં ૧ શ્રી અક્ષયનિધિ તપો વિધાન, ૨ શ્રી હેમચન્દ્રકૃત કુસુમાવલી, ૩ બૃહદ્ યોગવિધિ, અને ચાલુ વર્ષમાં આ અન્યને પ્રકાશન કરવામાં હમે ઉદ્યમવંત થયા છીએ.

આવાં આવાં શુભ કાર્યો અને પુણ્ય પ્રકાશનો પ્રસિદ્ધ કરવા-કરાવવામાં હમારી પેઢીને સ્મરણમાં રાખનાર, પુણ્યાનુ-બન્ધિ પુણ્યની પ્રાપ્તિ કરાવનાર, અને તે તે શુભ કાર્યોદ્વારાએ શાસનસેવાના અનુપમ લાભને અપાવનાર પૂ. પંન્યાસપ્રવર-શ્રીજીનો હૃદય-પૂર્વક આભાર જોટલો મानीએ તેટલો ઓછો છે.

એટલું જ નહિ પણ તેઓશ્રી ભવિષ્યમાં આવાં શુભ લાભો અપાવતા રહેશે એવી હમારી વિનમ્ર વિનંતિ હરહંમેશ માટે ચાલુ છે, એમ યાદ રાખી હમેને અભારી કરશો.

વિ. આ. અન્યની પ્રેસ કોપી કરવામાં પૂ. પંન્યાસપ્રવર-શ્રીજીના શિષ્ય ચન્દ્રપ્રભસાગરજીના વિનીત શિષ્ય ચન્દ્રવર્મ-સાગર અને માસ્તર વિજયચંદ મોહનલાલે પણ સારી

કાલજીપૂર્વક મદદ આપી છે. તે માટે તે બધાઓનો અમે આભાર માનીએ છીએ.

વિશેષમાં આ ગ્રંથને પ્રકાશન કરવા-કરાવવામાં આર્થિક સહાયકો, તથા સમયસર કામ આપવાની કાલજી રાખનાર પ્રેસ માલિક ગુલાબચંદલાઈ, તથા તેમના વિનીત પુત્ર વિનયચંદ્ર; અને તેમના પ્રેસના સર્વ માણસોનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીને અમે વિરમીએ છીએ.

લિ० શ્રી ઋષભદેવજી છગનીરામજીની પેઢી

(માલવદેશાન્તર્ગત ઉજ્જૈન શહેર)

શીરોલ્લીયા છગનીરામજી અમરચંદ તથા

શીરોલ્લીયા મગનીરામજી માંગીલાલના

(પેઢીના પ્રધાન સંચાલકોના) બહુમાનપૂર્વક પ્રણામ.

સકળ મંત્ર-તંત્ર-ચન્ત્રાધિરાજરાજેશ્વર શ્રી સિદ્ધચક્રાય નમોનમઃ ।
વિશ્વ-વિશ્વ-વાંછિત-દાયકશ્રીશંખેશ્વરપાર્શ્વનાથો વિજયતે તમામ્ ॥

પ્રાસંગિક-નિવેદન.

વિ. સં. ૨૦૦૧ નું ચાતુર્માસ મુખ્યાપુરી પાસેના અંધેરી નામના પરામાં હતું. ચાતુર્માસ દરમિયાન પ્રથમ વ્યાખ્યાનમાં “ શ્રીસૂત્રકૃતાંગ-સૂત્ર ” અને ભાવનાધિકારમાં “ શ્રી વિક્રમચરિત્ર ” શરૂ હતાં. ધર્મનાં ચૌવનકાલ સમાન પર્વાધિરાજની સમાપ્તિ થઇ હતી. સમાપ્તિ દરમિયાન દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ, અનેકવિધ તપોધર્મનું સેવન, સાધર્મિક વાત્સલ્ય આદિ અનેકવિધ શાસન-પ્રભાવનાના કાર્યો અનુમોદનાને અનુસરતાં થયાં. અનેક રીતિએ જ્ઞાન અને જ્ઞાનના સાધનની અભિવૃદ્ધિ થઇ શકે તેવું ક્ષેત્ર સંયોગ અને સામગ્રી અનુકૂલ હતાં. તેથી જ “ હસ્તલિખિત ” ગ્રંથોની યાદી, શ્રીસિદ્ધહેમચન્દ્રશબ્દાનુશાસનના પરિશિષ્ટો-વિષયાનુક્રમ અને પ્રસ્તાવના, શ્રી સિદ્ધહેમચન્દ્રશબ્દાનુશાસનની ષૂદ્ધવૃત્તિ-અવચૂર્ણિના પરિશિષ્ટ-વિષયાનુક્રમ અને પ્રસ્તાવના, શ્રી સૂત્રકૃતાંગસૂત્રના દ્વિતીય ભાગના મુદ્રણ માટેની મૌલિક વિચારણા ચાલુ હતી. સાથે સાથે સાધુઓને અભ્યાસક્રમ પણ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ચાલુ હતો.

આ અવસરમાં પ્રકાશનોતું પુનીત કાર્ય વિદ્યુત વેગે ચાલી રહ્યું હતું, તે અવસરમાં ભા. સુ. ૮ ના વ્યાખ્યાનની સમાપ્તિ અવસરે આ ગ્રંથનું આલેખન કરવાની વિનમ્ર વિનમ્રિ જણાવનારો પત્ર સુવિનયવતી સાધ્વીશ્રી તિલકશ્રીજી આદિ તરફથી મળ્યો. અને તે પત્રનો જવાબ ફરી વળે તે પહેલાં તે સમુદાય તરફથી ખીજો પત્ર મળ્યો. બન્ને પત્રમાં આવા ભાવનું લખાણ હતું કે-“ વર્દમાન તપોધર્માતુરકત સાધ્વીશ્રી તીર્થશ્રીજીને ૯૯ મી ઓલી પછી તુરતમાં ૧૦૦મી ઓલી શરૂ કરવાની ભાવના છે. તે ઓલીના

પારણા પ્રસંગે શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મના આરાધકોનો વીર્યોદ્ધાસ વધે અને આરાધના સફલવતી બને તેવું બધું પ્રાચીન-નવીન સાહિત્યનો સંચય કરી એક ગ્રંથ તૈયાર થાય તો તે ગ્રંથના પ્રકાશનદ્વારા ભાવિક શ્રાવક-શ્રાવિકોને લાલ લેવાની ઇચ્છા છે. આ તપોધર્મ પ્રત્યે આપ-શ્રીનો પ્રેમ-આદર-મહુમાન હોવાથી આ કાર્યને આપશ્રી વધુ ઉજ્જવલ બનાવી શકશે ” ઇત્યાદિ

ગ્રંથનો પ્રારંભ કરવા પહેલાં આ ગ્રંથનું શું નામ રાખવું ? ગ્રંથમાં મુદ્રિત સાહિત્યનો સંચય કરવો કે કંઈક નવીન સાહિત્ય લખવું ? નવીન સાહિત્યનો આરંભ કયા પ્રકરણથી શરૂ કરવો ? તપોધર્મ અને વર્ધમાન તપોધર્મને પોષક સાહિત્યને સંક્ષેપથી જણાવવાં કે આરાધન વિભાગ જ લખવો ? કે મનુષ્ય જીવનની મહત્વતાથી શરૂ કરીને વિસ્તારપૂર્વક પ્રાચીન નવીન સાહિત્યનું સર્જન કરવું ? આવી આવી સાહિત્ય સર્જનની સાંકેતિક કલ્પનાઓ આવે એ સ્વાભાવિક હતું. બે ગણુ દિવસ પછી અંતિમ પ્રશ્નના સમાધાન સાથે પ્રાચીન સાહિત્યનો સંચય અને નવીન સાહિત્યનું સર્જન-સંકેતનો નિર્ણય થયો.

સાહિત્ય-સર્જન-સંકેતના સદ્વિચારને મૂર્તિમન્ત અક્ષરદેહરૂપે અર્થાત્ ગ્રંથરૂપે નિર્માણ કરવાનો શુભ દિવસ ભા. શુ. ૧૧ નો હતો. સમયની ઓછાશ, પ્રકાશનોની વિવિધતા અને સંયોગોની સંકડામણને લીધે ગ્રંથના આલેખનમાં અતિત્વરા કરવી પડી એ સાહજિક હતું. એટલું જ નહિ પણ ગ્રંથના લખાણ સાથે પ્રેસ કાપી કરીને લાવનગર શ્રી મહોદય પ્રેસમાં આપ્યા પછી પ્રૂફવાંચનની ભલામણ પણ પ્રેસ માલીકને કરવી પડી છે, અને તેથી જ વાંચકની તીવ્ર લાગણીને સંતોષી શકવાનું ન બને એ સ્વાભાવિક છે, છતાં આરંભેલા પ્રકરણમાં વિષયની છણાવટમાં સમયાનુસાર પૂરતી કાળજી રાખવામાં આવી છે.

શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મનું સેવન મનુષ્ય ભવમાં જ થઈ શકે છે, તેથી જ “ માનવ જીવનની દુર્લભતા ” નામના પુનીત પ્રકરણથી આ ગ્રંથનો પ્રારંભ થાય છે.

સુવર્ણની સાંકળમાં સેંકડો અંકડા હોય છે. અને એક એક અંકડાના પરસ્પર સંબંધથી જોડાણ થયેલ અંકડાના સમુદાયને સાંકળ કહેવાય છે. તેવી રીતે સુવર્ણની સાંકળની જેમ સંકલિત થયેલ આ ગ્રન્થનું ગુણ-નિષ્પન્ન નામ “ શ્રી વર્દ્ધમાન તપો મહાત્મ્ય ” રાખવામાં આવ્યું છે. આ ગ્રન્થમાં સેંકડોની સંખ્યામાં પુનીત પ્રકરણોના પરસ્પર સંબંધ છે. તે સંબંધમાં આપેલ સર્વ પ્રકરણના સમુદાયનું નામ “ શ્રી વર્દ્ધમાન તપો મહાત્મ્ય ” છે. તેનું વાંચન-મનન-પરિશીલન કરે તે વાંચકને આ ગ્રન્થનું ગુણનિષ્પન્ન નામ હૃદયમન્દિરમાં ગુંજતું રહે તેમાં શંકાને સ્થાન જ નથી.

આ ગ્રન્થમાં સર્વશક્યિત શાસ્ત્ર-પરંપરાને માન્ય કલ્પનાઓને સન્માની છે, પરંતુ શાસ્ત્રપરંપરાથી અમાન્ય કલ્પનાને અવકાશ આપ્યો જ નથી. એટલું જ નહિ પણ આરાધકોની આરાધના બલવત્તર બને તે સારુ યુક્તિ-યુક્ત કલ્પનાઓ, નવનવીન વિષય, વિષયને અનુસરતાં પ્રસંગ, ચાલુ દૃષ્ટાન્તો અને પૂર્વાપરના સંબંધને બંધબેસતું આલેખન કરવાનો બનતો પ્રયાસ કરેલો છે.

શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મનો આરાધક આરાધના કરી આરાધ્યકક્ષામાં પ્રવેશે તે મુખ્ય હેતુને અનુલક્ષિત પુનીત પ્રકરણોનું ઉત્થાન અને અનુ-સ્યૂત સંબંધ સ્થલે સ્થલે સાચવ્યો છે. પ્રકરણકથિત વિષયને સ્પષ્ટ કરવા આનુષંગિક પ્રકરણો અને પ્રાસંગિક વિષયની છણાવટ કરવામાં કયાશ રાખી નથી; છતાં કયાશ રહી હોય તો પ્રકાશનની અતિત્વરા કારણભૂત છે, એમ સમજવું અસ્થાને નથી.

આ ગ્રન્થને મુખ્યત્વે પાંચ વિભાગમાં વહેંચેલો છે. પ્રથમ વિભાગમાં તપોધર્મની સેવનાની યોગ્યતાને પરિપક્વ કરનારા પ્રકરણોનો સમાવેશ છે. બીજા વિભાગમાં તપોધર્મની સેવનાનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્ત્તાવનારે કેવી તૈયારીઓ રાખવી પડે છે તેનું સૂચન છે. ત્રીજા વિભાગમાં અનેકવિધ તપો-ધર્મની સેવનામાં શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મની વિશિષ્ટતા અને શ્રી ચન્દ્ર-કેવલીનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે. ચોથા વિભાગમાં શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મનું સેવન-વિધિવિધાન પ્રતિપાદન કર્યાં છે. અને પાંચમા વિભાગમાં તપો-

ધર્મનો આરાધક આરાધ્યકક્ષામાં પહોંચવા બલવાન બને તે હેતુથી તપો-ધર્મને પુષ્ટ કરનાર પૂર્વ મહર્ષિઓ રચિત સ્વાધ્યાય-યોગ્ય પૂજન-સ્તવન-પદ-વિશિષ્ટ તથા કુલકઅષ્ટકાદિનો સંચય કરેલ છે.

પાંચ વિભાગમાં વહેંચાયેલા આ ગ્રંથના દરેક વિભાગના પ્રકરણોને સંક્ષેપથી વિચારી લેવાથી વિભાગોની વિશિષ્ટતા સમજાઈ જાય છે.

પ્રથમ વિભાગમાં માનવ જીવન પ્રાપ્તિની દુર્લભતા સમજાવા સાથે, સહકારી સંયોગોની પ્રાપ્તિ અતિ દુર્લભ છે. પુણ્યની અનુકૂલતાએ એક એક સહકારી સંયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. પુણ્યના અભાવમાં તે તે સાધન-સંયોગના અભાવમાં માનવજીવન નિષ્ફલ કષ્ટ રીતે નિવડે છે તે સવિસ્તર સમજાવાય છે. વિશેષતઃ પ્રમાદ છોડીને પ્રાપ્ત થયેલ સહકારિ સંયોગ સાધનોનો સદુપયોગ કરવાથી સંવર-નિર્જરા અને પુણ્ય, દુરુપયોગ કરવાથી આશ્રવ-અધ અને પાપની પરંપરાનો અનુભવ કરવો પડે છે; માટે પ્રાપ્ત સાધનનાં સદુપયોગ કરવામાં દૃઢપણે કમ્મર કસવી એ વિવેકી-ઓનું આવશ્યક કર્તવ્ય છે.

આવી મનુષ્ય ગતિમાં પ્રાપ્ત થયેલ માનવ જીવનની દુર્લભતા સમજાવા સાથે માનવ જીવનને સફળ બનાવનારા સહકારી સંયોગો અને નિષ્ફલ બનાવવા માટેનો સદુપયોગ-દુરુપયોગ યુક્તિયુક્ત વિવેચન પૃ૦ ૧ થી પૃ૦ ૮ સુધીના ચાર પ્રકરણોમાં જણાવ્યું છે.

મનુષ્યના મનોમન્દિરમાં ઉઠતી અભિલાષાઓનું વર્ગીકરણ કરીને ચાર વર્ગરૂપે ચાર પુરુષાર્થ જણાવ્યા છે. તે ચારમાંથી એક પુરુષાર્થની જવાબદારીથી બાકીના ત્રણ પુરુષાર્થની સાધ્ય-સિદ્ધિ કષ્ટ રીતે થાય છે તે જણાવ્યું છે. જુઓ પૃ૦ ૮ થી પૃ૦ ૧૧.

પૃ૦ ૧૧ થી પૃ૦ ૩૪ સુધીમાં ધર્મની વાસ્તવિક ઉપાસના, ધર્મના ફલમાં ઐક્યતા અને સ્વરૂપમાં ભેદ, ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ, ધર્મ સ્વરૂપને સ્પર્શતી ચાર ભાવનાઓ, અને ભાવનાઓનો સદુપયોગ, શંકા સમાધાન, દૃષ્ટાંતપુરસ્સરનું વિવેચન વાંચવા-વિચારવા યોગ્ય છે.

સમજ વગરના સદ્વર્તનથી થતા લાભ, સમજ વગરના સદ્વર્તનમાં પણ સાચી સમજનો સદ્ભાવ હોય છે, સમજ ભાડે મળે છે પણ સદ્વર્તન ભાડે મળતાં નથી, શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય જરૂર છે, શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજ ઉત્પત્તિ-ટકાવ-વૃદ્ધિ અને કુલપરંપરાએ કઈ રીતે પામી શકાય છે; અને શ્રદ્ધા-સુધાંભોનિધિમાં પ્રવેશ કઈ રીતે કરાય છે આ બધું યુક્તિ-પૂર્વક સમજાય છે. જુઓ પૃ. ૩૪ થી પૃ. ૫૮.

શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-શ્રિય-સ્પર્શન-પાલન અને અનુપાલનના પ્રસંગોને મનન-પૂર્વક વાંચતાં વિચારતાં અને પરિશીલન કરતાં શ્રદ્ધાનું બલવત્તરપણું જોઈ શાસને સ્વીકાર્યું છે તે યથાસ્થાને છે એ સમજવા વગર રહેતું નથી. એટલું જ નહિ પણ શ્રદ્ધા સમજના સુંદર નિર્ણય સાથે ધર્મનું બલવત્તરપણું સમજાય છે. જુઓ પૃ. ૫૮ થી પૃ. ૭૯.

“ધર્મનું બળવત્તરપણું” એ નામના પ્રકરણનો પ્રારંભ થાય છે. અને ધર્મની બલવત્તરતાના શાસ્ત્રીય સમાધાનો સમજવાય છે. ધર્મના ચાર પ્રકારમાં પ્રથમ દાન ધર્મનું સ્વરૂપ અને તેના સંસ્કારનું સિંચન કરાય છે. તે ધર્મની આરાધનામાં સાવધાન રહેવાની અવશ્યમેવ જરૂર છે. સાથે સાથે શીયલ ધર્મનું સ્વરૂપ સંસ્કાર અને સાવધાન રહેવાનો ઉપદેશ આ બધું વિવેકપૂર્વક વિચારાય છે. જુઓ પૃ. ૭૯ થી ૯૪.

પૃ. ૯૫ થી પૃ. ૧૨૩ સુધીમાં તપોધર્મની મુખ્યતાનું દિગ્દર્શન કરાવાય છે. અને તેથી જ અનુક્રમે “તપો ધર્મની સેવનાનું સામ્રાજ્ય”નું પ્રવર્તન શી રીતે થાય? “દાનાદિ ચાર પ્રકારના ધર્મનો સમન્વય શી રીતે કરવો?” “અંતિમ સાધ્યસિદ્ધિના સાધનો સાથે ચાર પ્રકારના ધર્મનો સંબંધ” ભાવધર્મ સાથે તપોધર્મનો સંબંધ, તપોધર્મ સાથે ચારિત્રનું એકમેકપણું, સંવર-નિર્જરાના સૂત્રોપૂર્વક તપોધર્મ; અને સાધનસ્થિત સાધનના નામના પુનીત પ્રકરણો સમજતાં સમજતાં મહા-મંગલકારી તપોધર્મના આસેવનની અનિવાર્ય જરૂરીયાત સારી રીતે સમજવાય છે. તપોધર્મના સેવન કરનારે સેવનમાં સાવધાન રહેવાની જરૂર છે. સેવનાદ્વારાએ તપોધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષના ફૂલ-ફલની પ્રાપ્તિ થાય

છે. અને તેથી જ તપોધર્મના અભ્યાસીએ આહારના અભિલાષને, વાસનાને, આસક્તિને, અને અભ્યાસને તિલાંજલિ દેવી જ જોઈએ. તે સારું “સંસારની ઈમારતનું મૂલ આહાર” નામના પ્રકરણને શરૂ કરાય છે. આહાર સાથે સંબંધ ધરાવનાર નિમકહરામ નોકરરૂપ શરીર, ગુલામ-ગિરિમાં ગુંગળાયેલો આત્મા અને આહાર-શરીર આત્માનો સંબંધ સમજાવીને આ પ્રકરણદ્વારા ત્રણની સાચી સમજ સાથે આયંબિલનો અચિન્ત્ય પ્રભાવ પિછાણ કરાવાય છે.

“શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મ” અને તે તપોધર્મની મુખ્યતા અને તપોધર્મનું જ્ઞેનશાસન-પ્રસિદ્ધ પ્રવર્તનું સામ્રાજ્ય સમજનારને આ વિભાગ સમજતાં વધુ વધુ વીર્યોદ્ભાસ આવિર્ભાવ પામે છે. આ વિભાગમાં “આયંબિલ શ્રી તપો ધર્મનો અભેદભાવ,” “રસનાનું સામ્રાજ્ય,” “શ્રી વર્દ્ધમાન તપો ધર્મની વિશિષ્ટતાઓ,” વર્દ્ધમાન તપોધર્મીઓને આરાધનામાં અનેરો ઉત્સાહ રેડી શકે તેવું શ્રીચંદ્ર કેવલીનું કથાનક અને કથાનકમાંથી સાંખ્ય, ગ્રહણીય, ઉપાદેય અને જ્ઞેય વસ્તુઓનું પૃથક્કરણ કરીને સ્પષ્ટતા પૃં ૧૨૪ થી ૧૫૨ સુધીમાં સમજાવેલું છે.

શ્રી વર્દ્ધમાન તપોવિધાન યાને આરાધન વિભાગ પૃં ૧૫૩ થી પૃં ૧૬૬ સુધીમાં પૂર્ણ કર્યો છે. આ વિભાગમાં આરાધકોની અનુકૂળતા માટે શ્રી અરિહંત પદ, શ્રી સિદ્ધ પદ અને શ્રી તપ પદની આરાધના, વિધિવિધાન અને યોગ્ય સૂચન વિસ્તારપૂર્વક અનુક્રમે આપેલ છે.

શ્રી અંતકૃતાંગ નામના આગમ-સાક્ષિએ શ્રી વર્દ્ધમાન તપનું પ્રતિ-પાદન પૃં ૧૬૬ થી પૃં ૧૬૯ સુધીમાં વર્ણવ્યું છે.

ત્રિવિધ યોગે ત્રિકરણ વિશુદ્ધિએ આરાધકો શ્રી વર્દ્ધમાન તપની આરાધનામાં ઓતપ્રોત અને એ હેતુથી સંરમરણીય-સુધા વર્ષાસ્વરૂપ- “શ્રી વર્દ્ધમાન તપો ધર્મ” છે,” એ વાક્યથી વાસિત થયેલ સુધાવર્ષાના પુનીત પીસ્તાલીસ સુવાક્યો આપેલા છે. પૃં ૧૬૯ થી પૃં ૧૭૩ સુધી.

વર્દ્ધમાન તપના આરાધકો અગર જ્ઞેન શાસન પ્રસિદ્ધ હરકોઈ આરાધનાના આરાધકો અખંડ ફલ પ્રાપ્ત કરી શકે તે હેતુથી આરાધકો માટે આવશ્યકીય અમોઘ વર્ષા સ્વરૂપ “આરાધકો માટે આવશ્યક છે” એ વાક્યથી વાસિત વચનામૃતો તથા પ્રાસંગિક વિવિધ વખચો પૃં ૧૭૪ થી શરૂ થાય છે.

અનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠાંક.
તપસ્વિની સાધ્વીશ્રી તીર્થશ્રીજનું જીવનચરિત્ર	૧ થી ૫૩
ધર્મી કુટુંબ	૧
ગુણવંતા શ્રીમતી ગજરાબહેન	૭
ત્રિવેણી સંગમરૂપ	૧૪
દીક્ષિત થયેલ ગુણવંતા ગજરા બહેન અને પુત્રી વિમળા બહેન ...	૨૩
પુનિત આત્માઓની પુનિત જીવનચર્યા	૨૫
વર્ધમાન તપોધર્મનો પ્રારંભ	૨૯
શ્રી શિવશ્રીજનું પંડિત મરણ	૩૩
શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મનું નિરંતર સેવન	૩૬
સત્સમાગમના સુંદર પરિણામ	૪૨
સાદર-સમર્પણમ્	૫૪
પ્રકાશકનું નિવેદન	૫૬
પ્રાસંગિક નિવેદન	૬૧
અનુક્રમણિકા	૬૭
૧ “વર્ધમાન તપો મહાત્મ્ય”પૃષ્ઠાંક
૨ અન્યારમ્ભ	૧
૩ માનવ જીવનની દુર્લભતા	૨
૪ યથેચ્છ-પ્રલાપિઓના પ્રલાપોનો સચોટ જવાબ ...	૨
૫ નિઃસંદેહાત્મક-નિર્મલ-નિર્ણય	૩
૬ માનવજીવનને સફલ કરવામાં સાચી દુર્લભતા ...	૪
૭ મનુષ્યપણું સફલ કરવામાં મલવો જોઈતો સાનુકૂલ સંયોગોનો સહકાર	૫

૮ વિચારોનું વર્ગીકરણ	૮
૯ ચાર પ્રકારના પુરુષાર્થોમાં જવાબદાર તો ધર્મ પુરુષાર્થ જ છે					૯
૧૦ ધર્મ પુરુષાર્થની વાસ્તવિક ઉપાસના...	૧૧
૧૧ ધર્મના ફલના એકતા હોવા છતાં પણ સ્વરૂપમાં ભેદ	૧૨
૧૨ ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ	૧૪
૧૩ મૈત્રી ભાવનાનું સ્વરૂપ	૧૬
૧૪ પ્રમોદ ભાવનાનું સ્વરૂપ	૨૨
૧૫ કારુણ્ય ભાવનાનું સ્વરૂપ	૨૫
૧૬ માધ્યસ્થ ભાવનાનું સ્વરૂપ...	૨૭
૧૭ ભાવનાઓનો સદુપયોગ	૩૩
૧૮ સમજ વગરના સદ્વર્તનની ઊંડાણમાં રહેલી સાચી સમજ					૩૭
૧૯ સમજ ભાડે મલે છે પણ સદ્વર્તન ભાડે મલતાં નથી...					૩૯
૨૦ શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય જરૂર	૪૨
૨૧ શ્રદ્ધાનો અપલાપ કરનારાઓજ શ્રદ્ધાના ઉચ્છેદકો છે	૪૫
૨૨ શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજની ઉત્પત્તિ-ટકાવ-વૃદ્ધિ અને ફલ	૪૮
૨૩ શ્રદ્ધા-સુધાંભોનિધિમાં પ્રવેશ કરનારાઓને	૫૪
૨૪ શ્રદ્ધા અને પ્રતીતિનું પારમાર્થિક રહસ્ય	૫૮
૨૫ પ્રતીતિની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાની જરૂર	૬૫
૨૬ રૂચિપદમાં પ્રવેશ કરનારાઓને	૬૮
૨૭ સ્પર્શન-પાલન અને અનુપાલનના પ્રસંગો	૭૩
૨૮ પૂર્વ પ્રકરણોનો અનુસૂત સંબંધ અને રહસ્ય...	૭૬
૨૯ ધર્મનું બલવત્તરપણું	૭૯
૩૦ ધર્મની બલવત્તરતાના શાસ્ત્રીય સમાધાન	૮૧
૩૧ ધર્મની ફલપ્રાપ્તિમાં સાવધાન રહેવાની સલાહ	૮૪
૩૨ દાન-ધર્મનું સ્વરૂપ અને સંસ્કાર	૮૬
૩૩ દાન-ધર્મના સેવનમાં સાવધાન રહેવાની જરૂર...	૮૯
૩૪ શીયલ ધર્મના સંસ્કાર	૯૧

૩૫ શીયલ-ધર્મમાં સાવધાન રહેવાની જરૂર	૯૩
૩૬ તપોધર્મની સેવનાનું સામ્રાજ્ય	૯૫
૩૭ દાનાદિ ચાર પ્રકારના ધર્મનો સમન્વય	૯૫
૩૮ અંતિમ સાધ્ય-સિદ્ધિના સાધનોનો સંબંધ	૯૮
૩૯ સંવર નિર્જરાના સુમેલપૂર્વક તપોધર્મ	૧૦૨
૪૦ સાધનસ્થિત-સાધનતા	૧૦૪
૪૧ મહામંગલકારી તપોધર્મના આસેવનની અનિવાર્ય જરૂર	૧૦૬
૪૨ તપો ધર્મના સેવનમાં સાવધાન થવાની જરૂર	૧૦૮
૪૩ તપોધર્મ ૩૫ કલ્પવૃક્ષનાં ફૂલ-ફલ...	૧૧૧
૪૪ સંસારની ઈમારતનું મૂલ-આહાર...	૧૧૩
૪૫ નિમકહરામ નોકર૩૫ શરીર	૧૧૫
૪૬ ગુલામગીરીમાં ગુંગળાયેલો આત્મા	૧૧૭
૪૭ આહાર-શરીર અને આત્માના સંબંધ	૧૧૯
૪૮ આયંબીલનો અચિન્ત્ય પ્રભાવ	૧૨૧
૪૯ શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મ	૧૨૪
૫૦ નોંધ.	૧૨૪
૫૧ આયંબીલ અને શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મનો અભેદભાવ	૧૨૪
૫૨ રસનાનું સામ્રાજ્ય	૧૨૭
૫૩ શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મની વિશિષ્ટતાઓ	૧૨૯
૫૪ પવિત્ર કથાનકનો પ્રારંભ	૧૩૨
૫૫ શ્રી ચંદ્રકુમારના છેલ્લા ત્રણ ભવોની સંક્ષિપ્ત સંકલના	૧૩૬
૫૬ પ્રથમ ચંદનનો ભવ	૧૩૭
૫૭ શ્રી ચંદનનો પુણ્ય પ્રભાવ...	૧૩૮
૫૮ ચંદનના ભવ વિષે શ્રવણ કરેલી વીતરાગ દેશના	૧૩૯
૫૯ શ્રી વર્દ્ધમાન તપોધર્મનું આરાધન...	૧૪૧
૬૦ શ્રી સુત્રતાચાર્યનું કુશસ્થલીમાં આગમન અને તેમણે જણાવેલું તપોધર્મનું મહાત્મ્ય	૧૪૪

૬૧	શ્રી ચન્દ્રકુમારની અનુકરણીય ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ ૧૪૫
૬૨	તપોધર્મિઓએ આ કથાનકના સારને ગ્રહણ કરવાની આવશ્યકતા... ૧૪૭
૬૩	શ્રી વર્દમાન તપો વિધાન યાને આરાધના વિભાગ.	... ૧૫૩
૬૪	શ્રી વર્દમાન તપો વિધાન. ૧૫૩
૬૫	શ્રી વર્દમાનતપની શરૂઆત કરવાની રીત ૧૫૪
૬૬	આરાધ્યપદોની આરાધન વિધિ ૧૫૯
૬૭	શ્રી અરિહંતપદ. ૧૬૦
૬૮	શ્રી સિદ્ધપદ. ૧૬૨
૬૯	શ્રી તપપદ. ૧૬૪
૭૦	આગમ સાક્ષિએ શ્રી વર્દમાનતપ. ૧૬૬
૭૧	સંતમરણીય સુધા વર્ષા “ શ્રી વર્દમાનતપો ધર્મ છે ” ૧૬૯
૭૨	આરાધકો માટે આવશ્યકીય અમોઘ વર્ષા. “ આરાધકો માટે આવશ્યક છે. ” ૧૭૪
૭૩	ચાર પ્રકારના તપસ્વીઓ ૧૮૧
૭૪	પૂર્વમહર્ષિ-પ્રણીત-હિતશિક્ષાઓ ૧૮૪
૭૫	શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિકૃત વીસ સ્થાનક પૂજામાંથી શ્રી અરિહંત પદની પૂજા ૧૮૯
૭૬	પં. શ્રી રૂપવિજયકૃત વીસ સ્થાનકની પૂજામાંથી શ્રી અરિહંત પદની પૂજા ૧૯૧
૭૭	શ્રી અરિહંતપદની પૂજા શ્રી આત્મારામજી મહારાજની વીસ સ્થાનક પૂજામાંથી ૧૯૩
૭૮	,, શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી ૧૯૫
૭૯	,, પં. શ્રી પદ્મવિજયજી ૧૯૮
૮૦	,, શ્રી આત્મારામજી શ્રી નવપદ પૂજામાંથી ૨૦૦	...
૮૧	શ્રી અરિહંતપદના આરાધકો માટે ૨૦૨
૮૨	સિદ્ધપદની પૂજા શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિજી ૨૦૫

૮૩	સિદ્ધપદની પૂજા પં. શ્રી રૂપવિજયજી મહારાજ...	...	૨૦૬
૮૪	,, શ્રી આત્મારામજી મહારાજ શ્રી વીશરથાનક પૂજામાંથી	૨૦૮	
૮૫	,, શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી	...	૨૦૯
૮૬	,, પં. શ્રી પદ્મવિજયજી	...	૨૧૨
૮૭	,, શ્રી આત્મારામજી મહારાજ શ્રી નવપદની પૂજામાંથી	૨૧૪	
૮૮	શ્રી તપપદ પૂજા. શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિજી કૃત	...	૨૧૬
૮૯	,, પં. શ્રી રૂપવિજયજી	...	૨૧૭
૯૦	,, શ્રી આત્મારામજી મહારાજ વીશરથાનક પૂજામાંથી	૨૧૯	
૯૧	,, શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ	...	૨૨૦
૯૨	,, પં. શ્રી પદ્મવિજયજી	...	૨૨૪
૯૩	,, શ્રી આત્મારામજી	...	૨૨૫
૯૪	શ્રી તપઃકુલક-સાર્થ	...	૨૨૮
૯૫	શ્રી તપોડષ્ટકમ્	...	૨૩૩
૯૬	શ્રી વીરભદ્ર મુનીશના વીર્યોલ્લાસવર્ધક વિચારો	...	૨૩૫
૯૭	સહસ્રાવધાની-શ્રી મુનિસુંદરસૂરિજીનો હિતોપદેશ	...	૨૩૬
૯૮	તપોધર્મની જરૂર છે	...	૨૩૯
૯૯	તપોધર્મ સંબંધી પ્રકીર્ણ	...	૨૪૨
૧૦૦	ઉપસંહાર	...	૨૪૫
૧૦૧	શ્રી જિનકલ્યાણક યંત્ર	...	૨૪૯
૧૦૨	શ્રી મૌન એકાદશીનું ગણણું	...	૨૫૭

॥ સકલમન્ત્ર-તન્ત્ર-યન્ત્રાધિરાજરાજેશ્વર-શ્રીસિદ્ધચક્રેભ્યો નમો નમઃ ॥

॥ સકલમનોવાંચિતપૂરકઃ શ્રીશંખેશ્વર-પાર્થનાથો વિજયતેતમામ્ ॥

। સર્વમંગલશિરોમણિ-શ્રીદ્વાદશતપોધર્માનુરક્તેભ્યો નમઃ ।

卐 શ્રીવર્ધ્માન-તપો મહાત્મ્ય. 卐

નોંધ :—આ શરૂ થતાં અન્યમાં માનવ જીવનની દુર્લભતા, માનવ જીવનને સફળ કરવાના સહકારિ સંયોગો, ધર્મ પુરુષાર્થની અનિવાર્ય જરૂર અને સેવન, ધર્મના ચાર પ્રકારમાં તપો ધર્મની વિશિષ્ટતા, સકળ તપોધર્મમાં શ્રી વર્ધ્માન-તપોધર્મની વિશિષ્ટતા આદિ અનેકવિધ પ્રકરણોના પૂર્વાપર સંબંધ ઉત્પત્તિ યુક્તિ-શંકા-સમાધાનપૂર્વક પુનિત પ્રકરણોનો અત્ર પ્રારંભ કરાય છે. આ ‘શ્રીવર્ધ્માન-તપો મહાત્મ્ય’ નામના નાનકડા અન્યના પુનિત પ્રકરણોનું પરિશીલન કરીને શ્રી વર્ધ્માન તપોધર્મનું સેવન કરનારાઓ ઉત્તરોત્તર શ્રેષ્ઠ-સંપદાઓને કઈ રીતે પામ્યા છે, વર્તમાનમાં કઈ રીતે પામે છે, અને પામશે; તેનું અત્ર દિગ્દર્શન કરાવાય છે.

લેખક :—

શ્રીસર્વગ્રંથિત-સ્વાદ્વાદમુદ્રામુદ્રિત-જ્ઞાન-શાસનના પરમ રહસ્યભૂત

શ્રીનવપદ-પિયૂષપાનોદ્યતભવ્યભાવોદ્ભોધસૂર્યોદય-શ્રીસિદ્ધચક્ર-

નવપદારાધક સમાજ શ્રીવર્ધ્માનતપોધર્મવર્ધક

સંસ્થાસંસ્થાપક શ્રીવર્ધ્માન-તપોનિષ્ણાત-

શ્રીસિદ્ધચક્રારાધન-તીર્થોદ્ધારક-પંન્યાસપ્રવર

શ્રીચન્દ્રસાગરગણીન્દ્ર.

માનવજીવનની દુર્લભતા.

જન્મ-જરા-આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ અને મરણાદિ અનેક-વિધ અતિગહન ગુંથોથી ગુંથાયલો આ ચાતુર્ગતિક સંસાર છે. આજની ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ દૃષ્ટિગોચર થતા મર્યાદિત વિસ્તારવાળા અરબી સમુદ્ર, ખલેક સી (કાળો સમુદ્ર) અને પેસેફિક મહા-સાગરાદિ દરિયાઓનો અને શાસ્ત્રસુપ્રસિદ્ધ લવણસમુદ્ર-સ્વયમ્ભૂ-રમણસમુદ્ર વિગેરેનો પાર પામવો જોતલો મુશ્કેલ લાગે છે તેના કરતાં પણ અત્યંત વિસ્તારવાળો આ સંસાર-મહા-સાગરનો પાર પામવો તે અત્યંત મુશ્કેલીનું કામ છે.

આ સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા માટે મનુષ્યભવ મહાન નૌકા સમાન છે. “કિંમતી સાધનની પ્રાપ્તિ અત્યંત દુર્લભ હોય છે” એ કથનાનુસાર મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થવું અત્યંત દુર્લભ છે.

કરોડોની કમાણી(આવક)થી ઉભરાતી રિસાયતોના રાજ્ય-સિંહાસનો પર આવી ચઢેલા નવીન રાજકુમારોને, અને સૂના પડેલા સિંહાસનોના સત્તાધીશ બનેલા શાણા રાજવીઓને રાજ્યપ્રાપ્તિની દુર્લભતા; અને લક્ષ્મીના લાડમાં પૂરા મદોન્મત્ત બનેલા કોડાધિપતિઓને ઘેર જન્મેલા સંતાનોને ધનપ્રાપ્તિની દુર્લભતા જેમ સમજાતી નથી, તે જ પ્રમાણે ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમાં અનંતા કાળ સુધી ભમતાં ભમતાં “ નદીગોળ-પાપાણુ ” ના ન્યાયે સ્વાભાવિક મનુષ્યજીવન પામેલા જીવોને પણ મનુષ્યપણુના દુર્લભતા સમજાતી નથી, એ માનવજીવન જીવનારાઓ માટે અત્યંત ખેદનો વિષય છે !

યથેચ્છ પ્રલાપિઓના પ્રલાપોનો સચોટ જવાબ.

માનવજીવનની દુર્લભતા મૂંઝે મોઢે સ્વીકારવા છતાં યથેચ્છ-જીવન જીવનારાઓને અને તદ્વિષયક પ્રલાપોના પોકાર ઉઠાવનારાઓને ક્ષણભર સમજવાની જરૂર છે. ખાવાપીવા માટે, પહેરવા-ઓઢવા માટે, રંગરાગ ઉઠાવવા માટે, મનમાની મોજમઝા માણવા માટે. પાંચ ઈંદ્રિયોના ત્રેવીસ વિષયો અને તેના ખસો ને ખાવન વિકારોમાં વિકારી બની વિલાસી જીવન જીવવા માટે, સુંદર સ્ત્રિયોના સમાગમ કરવા માટે, કુટુંબ પરિવાર વધારવા માટે, નાટક સીનેમા જોવા માટે અને સાતે વ્યસનો સેવવા માટે જ આ અત્યંત દુર્લભ માનવ જીવન મળેલું છે; એમ માનનારાઓને સ્પષ્ટરીતે જણાવી દેવામાં આવે છે કે-કોઈપણ શાસ્ત્રકારોએ ઉપર કહેલાં સર્વ પ્રસંગોની પતાવટ માટે માનવજીવનની દુર્લભતાના યશોગાન ગાયાં જ નથી.

તદુપરાંત સ્થાવર-જંગમ મિલકતોના હચમચી ગયેલા પાયાઓને સંગીન અને સુદૃઢ બનાવવા માટે અને કામની કારમી વાસનાઓના કારમા પ્રબંધની આર્થિક યોજનાના અટપટા ઉકેલને ઉકેલવા માટે કોઈ પણ મહર્ષિએ આ માનવજીવનની દુર્લભતા વર્તમાનકાળમાં સ્વીકારી નથી, ભૂતકાળમાં પણ સ્વીકારી નહોતી અને ભવિષ્યકાળમાં સ્વીકારશે પણ નહિ, એ શાશ્વત સત્ય સદાય સ્વીકારવા લાયક છે અને રહેશે.

નિઃસંદેહાત્મક નિર્મળ નિર્ણય.

પુદ્ગલોના સમૂહવાળા વિવિધ પ્રસંગોમાં ખેંચાતી ઈંદ્રિયોને આધીન બનીને, વિષયોના ઉપલોગથી આનંદિત જીવન-જીવ-

નારાઓના જીવનને વિષય-વિકારોથી દૂર કરી નીરસ બનાવીને; રસદાયક જીવન જીવવા માટે તમે ક્યો રસ્તો બતાવો છે ? શાસ્ત્રકારોના કથનને સમજવા માટે શાન્તિ અને ધૈર્યની જરૂર છે. સત્ય કથન સમજીને જીવનમાં ઉતારવા માટે ઉપર પ્રમાણેનો પ્રશ્ન કરનાર જિજ્ઞાસુને ઉત્તર આપતાં શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે-‘સ્વપરકલ્યાણની ત્રિવિધ-માનસિક, વાચિક અને કાયિક-પ્રવૃત્તિઓમાં ઓતપ્રોત થવા માટે જ આ માનવજીવન છે’. મહાર્ક અને જગતના બધા જીવોનું કલ્યાણ કઈ રીતિએ થાય એવા માનસિક વિચારોથી જીવનને વિશાળ બનાવવું. હિત, મિત અને પ્રિય શબ્દપ્રયોગોથી વાચિક જીવન વ્યવસ્થાપૂર્વક જીવવું. અને કાયાની પ્રવૃત્તિને એવી કલ્યાણકારી બનાવવી કે જેથી કરીને જગતના કોઈ પણ પ્રાણીને લેશ પણ દુઃખનો અનુભવ ન થાય, આવી રીતે જીવન જીવવાને માટે જ આ માનવજીવનની દુર્લભતા જણાવેલી હોવાથી “સ્વપરના કલ્યાણાર્થે આ માનવ જીવન મળ્યું છે” એવા નિઃસંદેહાત્મક નિર્માળ નિર્ણયને દરેક મુમુક્ષુએ પોતાના હૃદયપટ પર સર્વદા સર્વત્ર અંકિત કરવો જરૂરીનો છે.

માનવજીવનને સફળ કરવામાં સાચી દુર્લભતા

સ્વપરકલ્યાણના અર્થી આત્માઓને મનુષ્યપણું મેળવવું એ જેટલું દુર્લભ છે તેટલું અગર તેથી પણ વિશેષ દુર્લભ તો પ્રાપ્ત થયેલ મનુષ્યપણાને સફળ કરવાનું છે.

મનુષ્યપણું મેળવ્યા માત્રથી ધારેલી ધારણાઓ, વિચારેલી વિચારણાઓ, આરંભેલી આશાઓ, મનઃકલ્પિત મનોરથો;

વારંવાર ઇચ્છેલી ઇચ્છાઓ પૂર્વે સફળ થઈ નથી, હુમણા સફળ થતી નથી અને ભવિષ્યમાં સફળ થશે પણ નહિ; તેથી જ માનવજીવનની પ્રાપ્તિ પછી માનવજીવનને સફળ કરવા માટેના સાનુકૂળ સંયોગોનો સહકાર પણ અત્યંત જરૂરી છે.

ભવાંતરથી મનુષ્યપણાનું અદ્વિતીય બાંધીને મનુષ્યપણામાં આવતાં ગર્ભાવસ્થામાં, જન્મીને તુરત જ અથવા તો ચાર પાંચ વર્ષની ઉંમરમાં જ મરી જનાર જીવે મનુષ્યપણું તો પ્રાપ્ત કર્યું પરંતુ તેને સફળ કરવાના સાનુકૂળ સંયોગોની પ્રાપ્તિની દુર્લભતાએ કરીને મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત કરવા છતાં મનુષ્યપણામાં મળી શકતા અનેક લાભોમાંથી એક પણ લાભ તે જીવ મેળવી શક્યો નહિ હોવાથી તેનો મનુષ્યભવ નિરર્થક ગયો જ કહી શકાય. માનવજીવનને પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ માનવજીવનને સફળ કરવામાં સાચી દુર્લભતા છે. તેથી જ માનવજીવનને સફળ બનાવનાર સહકારિ સંયોગોને વિચારીએ.

મનુષ્યપણું સફળ કરવામાં મળવો જોઈતો સાનુકૂળ સંયોગોનો સહકાર

મનુષ્યપણાને પ્રાપ્ત કરનાર જીવનું આયુષ્ય લાંબું હોય તેટલા માત્રથી મનુષ્યજીવન સફળ થઈ શકે એવો પણ કાંઈ નિયમ નથી. કારણ કે મનુષ્યપણું અને લાંબું આયુષ્ય હોવા છતાં તેની સાથે અનાર્થ દેશ, અધમ જાતિ, અધમ કુળ, ઇન્દ્રિયોની હીનતા અને રોગી શરીર વિગેરેની પણ પ્રાપ્તિ થઈ જાય તો તે પ્રતિકૂળ સાધનોના સહકારથી અધમ કાર્યોનું આચરણ કરીને જગતના જીવોનો ધિક્કાર મેળવીને અંતે અધમ ગતિ જનારો થાય છે.

તેથી જ માનવજીવનને સફળ કરવાના સાધનોમાં લાંબા^૨ આયુષ્યની સાથે શાસ્ત્રકારોએ આર્યદેશ,^૩ ઉત્તમ જાતિ,^૪ ઉત્તમ કુળ,^૫ પાંચે ઇંદ્રિયોની^૬ પૂર્ણતા અને પટુતા, નીરોગી શરીર,^૭ સન્માર્ગદર્શક વડીલો^૮ અને સદુપદેશક ગુરુવર્યો,^૯ તેઓશ્રીના વચનોનો વિનયપૂર્વકની ઉપાસના,^{૧૦} ધર્મોપદેશાદિકનું શ્રવણ^{૧૧}, પઠન^{૧૨}, પાઠન અને પરિશીલન^{૧૩} તથા તેના પરિણામે વિવેકનો^{૧૪} વધારો અને તેના પરિણામે હેય અને ઉપાદેય વિભાગમાં કરાતી યથાશક્તિ નિવૃત્તિ^{૧૫} અને પ્રવૃત્તિ,^{૧૬} અને તેના પરિણામે આવી પડનારાં વિઘ્નોની સમજણ^{૧૭} તથા તેને નિવારણ કરવાનું^{૧૮} બુદ્ધિકૌશલ્ય, ધૈર્ય^{૧૯} અને સામર્થ્ય,^{૨૦} શરૂ કરેલા સત્કાર્યની સિદ્ધિ માટે અપૂર્વ શ્રદ્ધાબળ^{૨૧} અને વીર્યબળ,^{૨૨} શ્રદ્ધાબળ અને વીર્યબળના વધતા વેગથી પ્રાપ્ત કરેલી સત્કાર્યની સિદ્ધિનું^{૨૩} યોગ્ય આત્માઓને પ્રેમપૂર્વક પ્રદાન,^{૨૪} સત્કાર્યસિદ્ધિ-પ્રદાનની પુનિત પરંપરાઓના પુનિત-પ્રબંધો વિગેરે પુણ્યની પૂરી ભોગવાઈએ અનુક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે. પૂર્વે જણાવેલા પ્રબળ પુણ્યના પ્રભાવે ચતુર્વિંશતિ પ્રશસ્ય-સંયોગો મનુષ્યપણાને પામેલો જીવ જ પોતાના માનવજીવનને વધારેમાં વધારે સાફલ્ય બનાવી શકે છે, અર્થાત્ તે સંયોગોના સહકારથી માનવજીવનની સફળતાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અન્યથા પૂર્વે કોઈએ માનવજીવન સફળ કર્યું નથી, વર્તમાનમાં કોઈ સફળ કરતો હોય એવું જણાતું નથી અને ભવિષ્યમાં કોઈ સફળ કરશે એવી કલ્પના પણ થઈ શકતી નથી.

માનવજીવનને સફળ કરવામાં સાનુકૂળ સંજોગોનો સહકાર અત્યંત જરૂરનો છે. આ કથનને પૂર્વાચાર્યોએ

મનુષ્યપણું સફળ કરવામાં.

ધર્મ કથાનુયોગમાં સારી રીતે સમજાવ્યું છે. દૃષ્ટાન્ત તરીકે શાસનમાન્ય શ્રી રત્નશેખરસૂરિજીએ પ્રાકૃત-શ્રીપાલ-ચરિત્રની શરૂઆતમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુના પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામીજીની દેશનામાં અને તે ચરિત્રની અંતમાં શ્રી અજિતસેન મુનિપ્રવરની દેશનાના પ્રસંગમાં આ પ્રસંગને અત્યંત મહત્વ આપ્યું છે—

“ દુલહં લહિऊण માણસં જમં સ્વિત્તકુલાઇપહાણં ।

દુલ્લહો માણસો મવો ” ઇત્યાદિ ગાથા ૧૬-૧૭.

“ લેદ્દમિ માણસે જમ્મે દુલ્લહં સ્વિત્તમારિઅં ”

ઇત્યાદિ ગાથા ૧૦૭૫ થી ૧૦૮૫ ॥ સિરિસિરિવાલકહા ॥

ભાવાર્થ—હે મહાનુભાવો ! પૂર્વે કરેલા પુણ્યથી દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામીને પણ આર્ય ક્ષેત્ર અને ઉત્તમ કુલ ૩આદિ સામગ્રીઓ પામવી દુર્લભ છે. પૂર્વના પુણ્યથી તે પણ કદાચ પામી જવાય તો પણ પછી પાંચ પ્રકારના પ્રમાદને છોડીને સદ્ધર્મ-કર્મમાં ઉદ્યમવંત થવાનું તો અત્યંત દુર્લભ છે. ગાથા ૧૬-૧૭.

હે મહાનુભાવો ! અનેક ભવોની પરંપરામાં દશ દૃષ્ટાન્તોએ કરીને અત્યંત દુર્લભ એવો આ મનુષ્ય જન્મ પામવો જ દુર્લભ છે. ત્યારપછી અનુક્રમે આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ જાતિ, ઉત્તમ કુલ, પરિપૂર્ણ પંચેન્દ્રિયપણું, નીરોગીપણું, દીર્ઘ આયુષ્ય, સદ્ગુરુનો

૧ સિરિસિરિવાલ કહા પૃ. ૨। ૨ પૃ. ૧૨૧. ૧૨૨।

૩ આદિ શબ્દથી ઉત્તમ જાતિ, દીર્ઘ આયુષ્ય, નીરોગી શરીર અને પંચેન્દ્રિયોની પટુતા વિગેરે.

સંયોગ, સદ્ગુણનું દર્શન અને સેવન, સિદ્ધાન્તશ્રવણ, તત્ત્વબુદ્ધિ, તત્ત્વચિંતિ અને ચિંતિ અનુસારે તત્ત્વબોધ અને તદનુસાર વર્તન-પાલન અને પરિપાલન પામવાનું, (શિવમહેલના પુણ્ય સોપાનો) ઉત્તરોત્તર પ્રાપ્ત કરવા તે એક એકથી અત્યંત દુર્લભ છે. ઉપર જણાવેલાં તેરે તેર દુર્લભ સ્થાનકો પુણ્યશાળી જીવોને નિર્વિઘ્નતાએ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ઉપરના તેર સ્થાનકોમાંથી જે જીવને જેટલાં સ્થાનકો ઓછાં મળે તેટલી તે જીવની પુણ્યાર્ધ ઓછી સમજવી. એ દરેક સ્થાનકોની કેટલી બધી દુર્લભતા છે તે સમજવાને માટે પ્રાપ્ત થયેલા સ્થાનક પછીના તે ૧ સ્થાનક પ્રાપ્ત થવામાં આવી પડતાં વિઘ્નો અને વિઘ્નકારક પ્રસંગોને સમજવાની ઘણીજ જરૂર છે. સમજવાના અભિલાષીઓએ ઉપપત્તિપૂર્વક ગાથાક્રમ અને પદો વિચારવાથી માલૂમ પડશે.

વિચારોનું વર્ગીકરણ.

મનુષ્ય માત્રના હૃદયમંદિરમાં અહોનિશ ઉઠતી ઊર્મિઓ, વૃદ્ધિ પામતા વિચારો, અસંખ્ય અભિલાષાઓ, મનઃકલ્પિત મનોરથો, વિવેકશૂન્ય વાંછાઓ, ઉભરાતી ઇચ્છાઓ અને કોડો કલ્પનાઓનું વર્ગીકરણ કરીએ તો તેના ઓછામાં ઓછા ચાર વિભાગો થઈ શકે છે. એ ચાર વિભાગોમાં જ માનવ-જીવન જીવનારાઓના સમગ્ર સંકેતો સમાઈ શકે છે.

૧ મનુષ્યપણું મળ્યા પછી મહાપુણ્યના ઉદયવાળાનેજ લાંબું આયુષ્ય મળેલું હોય છે. લાંબા આયુષ્યના સ્થાનકને પામેલો પુણ્યની પૂરી ભોગવાઈવાળો હોય તોજ શ્રવણાદિ યોગ્ય પાંચે ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા અને તે તે ઇન્દ્રિયો પોતાના વિષયમાં કાર્યસિદ્ધિ કરે તેવી પટુતા મેળવી શકે છે.

એ ચાર વિભાગો તે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ નામના ચાર પુરુષાર્થો છે. પુરુષ માત્રના અભિલાષો એ ચાર પુરુષાર્થોમાં સમાઈ જાય છે એમ વીતરાગ-શાસનમાન્ય-સિદ્ધાન્તના અભ્યાસી વિદ્વજ્જનોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

કોઈપણ સ્થળે કોઈપણ સંયોગોમાં કોઈપણ ક્ષણે કોઈપણ રીતિએ આવિર્ભાવ થયેલા અભિલાષાદિને શાંત મગજ રાખીને ચોક્કસાઈથી તપાસવામાં આવે તો તે અભિલાષાદિને ઉપર જણાવેલા પુરુષાર્થના ચાર વિભાગ પૈકીના કોઈપણ વિભાગમાં દાખલ કરવો જ પડશે. આ પ્રસંગ-સમજથી સિદ્ધ થાય છે કે આ સંસારના જીવમાત્રના અભિલાષાદિ ચાર પુરુષાર્થમાં અંતર્ગત જ છે.

ચાર પ્રકારના પુરુષાર્થોમાં જવાબદાર તો
ધર્મ પુરુષાર્થ જ છે.

બારીકાઈથી તપાસતાં જણાય છે કે આ ચાર પુરુષાર્થોમાં પ્રધાનપણું તો ધર્મપુરુષાર્થનું જ છે; કેમકે એ ધર્મપુરુષાર્થથી જ બાકીના ત્રણ પુરુષાર્થોની સિદ્ધિ થઈ શકે છે. ધર્મપુરુષાર્થના પ્રધાનપણાને જણાવતાં ચૌદશેા ચુમ્માલીશ ગ્રન્થના પ્રણેતા પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્યપાદ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી પોતાના ધર્મ-ખિન્દુ પ્રકરણમાં જણાવે છે કે—

“ધનદો ધનાર્થિનાં પ્રોક્તઃ, કામિનાં સર્વકામદઃ ।

ધર્મ દ્વાડપવર્ગસ્ય, પારમ્પર્યેણ સાધકઃ ॥ ૨ ॥”

॥ ધર્મચિન્દુઃ ॥

ભાવાર્થ—ધનના અર્થિઓને ધન દેવાવાળો, (કામ-અભિલાષ) ઇન્દ્રિયોના વિષયોના અભિલાષવાળાઓને દરેક વિષયોની પ્રાપ્તિ કરાવનારો અને પરંપરાએ છેવટ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવનારો પણ ધર્મ પુરુષાર્થ જ છે.

આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે—અર્થ અને કામ પુરુષાર્થને અનુક્રમે પ્રાપ્ત કરાવવામાં, ટકાવવામાં, વધારો કરાવવામાં, ભોગવવામાં, ભોગવતાં પણ ખૂટે નહિ તેવા બનાવવામાં, ઉત્તરોત્તર વિશેષપણે દેવસંપત્તિઓ—માનવ સંપત્તિઓની પ્રાપ્તિ વિગેરે કરાવીને પરંપરાએ અક્ષય—અવ્યાબાધ સુખરૂપ મોક્ષ પુરુષાર્થને સિદ્ધ કરાવનાર પણ ધર્મ પુરુષાર્થ જ છે. ચારે પુરુષાર્થમાં ધર્મ પુરુષાર્થનું પ્રધાનપણું છે તે યોગ્ય જ છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ધર્મ પુરુષાર્થના પ્રધાનપણાને જાણીને સહકારિસંયોગોની સાથે માનવજીવનનો સદુપયોગ કરવાની ઈચ્છાવાળાઓએ સૌથી પહેલાં જવાબદાર અને જોખમદાર એવા આ ધર્મ પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિના ધોરી રાજમાર્ગમાં જીવન સમર્પણ કરવું એ જ સર્વથા સર્વદા-સર્વત્ર-શ્રેયસ્કર છે.

ધર્મ અને મોક્ષ પુરુષાર્થથી દૂર ભાગનારા જીવોને ઉદ્દેશીને વિના સંકોચે કહેવું પડે છે કે—અર્થ અને કામની અભિનવ અને ક્રમનીય કામનાઓની પરિપૂર્ણતા માટે પણ ધર્મની આરાધના એ જરૂરી વિષય છે. મનુષ્ય-ભવમાં આવેલા જીવના જન્મથી આરંભીને મરણ પર્યંતના કાળમાં સુખ, શાંતિ અને આનંદની દહેજત લેનારાઓએ ધર્મની આરાધનાથી લેશ પણ વંચિત

થવું એ ઉભયલોકના સુખ-શાંતિ અને આનંદથી ઠગાવા જેવું છે.

ત્રિકાલોપાધિત, અવિચ્છિન્ન પ્રભાવવાળા, સ્યાદ્વાદ મુદ્રાથી મુદ્રાંકિત, રાગદ્વેષાદિ દુષ્ટ દુશ્મનોથી સદાય અજિત એવા આત્મપુરુષોથી ઉપદેશાયલા અને ઇહ-લોક પરલોકમાં સદાય સર્વથા સુખકર એવા ધર્મની આરાધના કરવામાં માનવજીવનને ઓતપ્રોત બનાવી દેવામાં જ સફલતા છે.

ધર્મ પુરુષાર્થની વાસ્તવિક ઉપાસના.

ધર્મ પુરુષાર્થની આટલી જવાબદારી અને જોખમદારી સમજ્યા પછી ધર્મની આરાધના કરવાની ઇચ્છાવાળાઓને શંકા થશે કે-કોઈ ઠેકાણે દાન-શિયળ-તપ અને ભાવ એમ ૧૨ પ્રકારના ધર્મ કહ્યા છે. અને કોઈ ઠેકાણે જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર એમ ૨૩ પ્રકાર પણ કહ્યા છે, તો એ બંને પ્રકારના વચનોમાંથી અમારે કયા પ્રકારના ધર્મની આરાધના કરવી ?

ધર્મની વ્યાખ્યામાં ધર્મનું સ્વરૂપ અને ધર્મનું ફળ પણ સિદ્ધ સિદ્ધ રીતિએ પ્રદર્શિત કરેલું છે. પરિણતિધર્મ અને પ્રવૃત્તિધર્મનું સ્વરૂપ પણ અલગ-અલગ રીતિએ શ્રવણગોચર થાય છે, માટે ધર્મ પુરુષાર્થના પુનિત પૂજકોએ કયા ધર્મની આરાધના કરવી જોઈએ ? આ પ્રશ્નની પરંપરાના સમાધાનમાં પ્રવૃત્તિધર્મમાં કે પરિણતિધર્મમાં આગળ વધનારાઓએ

૧. જુઓ શ્રી યોગશાસ્ત્ર-દુર્ગતિપ્રપતજ્ઞાનુ૦ । ૨. જુઓ શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સ્ક૦ ૧.

ધર્મના સ્વરૂપને યથાર્થ રીતિએ સમજીને તથા ધર્મના ફળને લક્ષ્યમાં રાખીને ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરનારાઓએ પોતાની પરિણતિને ધર્મમય બનાવવી એ જ ધર્મની વાસ્તવિક ઉપાસના છે.

ધર્મનું સ્વરૂપ, ધર્મનું ફળ, ધર્મનું પ્રવર્તન અને ધર્મમય પરિણતિ એ ચારેને સમજવાની જરૂર છે.

ધર્મના સ્વરૂપને સમજ્યા વગર ધર્મનું સંપૂર્ણ ફળ જે મોક્ષ તે ધર્મપ્રવૃત્તિદ્વારાએ મેળવી શકતો નથી. કારણ કે ધર્મના સ્વરૂપનો અજાણુ ધર્મપ્રવૃત્તિરૂપ પારાવારમાં પ્રવેશ કરે તો પણ અંતિમ સાધ્યસિદ્ધિને અનુકૂળની પરિણતિ બનાવી શકતો નથી, માટે અનુક્રમે સ્વરૂપ, ફળ, પ્રવૃત્તિ અને પરિણતિને સમજી લઈએ.

ધર્મના ફળમાં એકતા હોવા છતાં પણ સ્વરૂપમાં ભેદ

સુવર્ણ અને પિત્તળ, સાચો હીરો અને ઇમીટેશન હીરો, મોતી અને કદચરના સ્વરૂપને નહિ સમજનારો લેવા જાય સુવર્ણ અને લઈ આવે પિત્તળ, લેવા જાય સાચો હીરો અને લઈ આવે કાચનો ટુકડો, લેવા જાય પાણીદાર મોતી અને લઈ આવે મીણીયું મોતી, આ બધું શાથી થાય છે? જવાબમાં કહેવું પડશે કે-લેનારે-ખરીદ કરનારે સુવર્ણ-હીરા અને મોતીના સ્વરૂપનો નિર્ણય કર્યો નથી. હીરાની કિંમતરૂપ ફળ તરફ દોડનારા, હીરો હીરો બોલનારા, ચવ અને રતિના હિસાબ ગણનારા અને હીરાના ભાવને જોરશોરથી બોલનારાઓ પણ અસલી હીરાને બદલે નકલી હીરો કેમ લે છે? જવાબમાં કહેવું પડશે કે-તેઓ સાચા હીરાનું સ્વરૂપ સમજ્યા જ નથી.

તેવી રીતે ધર્મના કૃળની દોડધામ કરનારને, ધર્મ ધર્મ બોલનારને, ધર્મના કૃળની જાહેરાત કરનારાઓને પણ લાભને બદલે નુકશાનની પરંપરાઓ અનુભવવી પડે છે.

સ્વરૂપ તરફ નજર રાખે, સ્વરૂપની તપાસ કરે, સ્વરૂપને ઓળખે, નકલી અસલીના ભેળસેળમાં પણ સ્વરૂપને સમજનારો અસલીને પરખે, એવાઓને સ્વરૂપની સાચી સમજને લીધે કૃળ હાથમાં આવીને ઊભું રહે છે, માટે જ સ્વરૂપને સમજવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે અને તેથી જ ધર્મના વાસ્તવિક કૃળને પ્રાપ્ત કરવાની ઉમેદવારી રાખનારે ધર્મનું સ્વરૂપ સમજવું જ જોઈએ.

કૃળરૂપ કિંમત મેળવવાની તાલાવેલીમાં પડેલાઓ પદાર્થનું સારું અને ખોટું સ્વરૂપ ન સમજે તો કૃળ મળવું તો દૂર રહ્યું પણ ઉલટી હાંસી થાય છે. જેમ પિત્તળ લઈને વેચવા જનારો તોલાના પંચોતેર અને પંચાશી રૂપીયાની માગણી કરે, ઇમીટેશન વેચનારો સાચા હીરાના રતિ કે ચવના ભાવ જણાવે અને માંગે, અને જર્મન સીલ્વરના વાસણોને વેચનારો ચાંદીનો ભાવ માંગે તો ધખે જ ખાય અને જન સમાજમાં હાંસીને પાત્ર થાય. તેવી રીતે ધર્મ-અધર્મના યથાર્થ સ્વરૂપને સમજ્યા વગર ધર્મની કિંમત અર્થાત્ ધર્મનું વાસ્તવિક કૃળ પ્રાપ્ત કરવાની ઉમેદ રાખનારાઓ જૈન શાસનમાં હાંસીને પાત્ર બને તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી.

‘ ધર્મ દુર્ગતિને રોકનાર છે અને સદ્ગતિને મેળવી આપનાર છે ’ એવા સિદ્ધાન્તની બાબતમાં કૃળ પ્રદર્શનમાં

તો બધાં દર્શનકારો એક સરખાં છે; પરંતુ ધર્મના સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરવામાં જૈનેતર દર્શનો ભીંત ભૂલ્યા છે તેથી તે તે દર્શનના અનુયાયીઓ અર્થાત્ કહેવાતા ધર્મીઓ ધર્મદ્વારાએ મેળવવા લાયક યથાર્થ ફળ મેળવી શકતાજ નથી.

‘અભ્યુદયનો નાશ કરે, આત્મવિકાસને રોકે, શુભ કાર્યમાં અંતરાય કરે અને દેવલોકના દ્વાર બંધ કરે તે જ ધર્મ કહેવાય’ એવી વ્યાખ્યા કોઇ દર્શનકારે કરીજ નથી એટલે સ્પષ્ટ થયું કે ધર્મની કિંમત કે ફળમાં ભિન્નતા નથી. પણ ધર્મના સ્વરૂપની માન્યતામાં જ મોટો ફરક છે માટે ધર્મના સ્વરૂપને સૌથી પહેલાં સમજવું એ આવશ્યક છે.

ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ.

ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરનાર ચૌદશો યુગાલીસ અંથના પ્રણેતા ભગવાન્ શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ ધર્મ કોને કહેવાય તે જાણત ધર્મખિન્દુ પ્રકરણમાં આ પ્રમાણે જણાવે છે કે—

વचनाद्यनुष्ठानमविरुद्धाद्यथોदितम् ।

મૈત્ર્યાદિભાવસંયુક્તં તદ્ધર્મ ઇતિ કીર્ત્યતે ॥૩॥ ધર્મખિન્દુઃ ॥

ભાવાર્થ—પરસ્પર વિરોધ ન આવે એવા સર્વજ્ઞ-કૃતિત અવિરુદ્ધ વચનને અનુસરતું અને મૈત્રી આદિ ચાર ભાવનાથી ભાવિત થયેલું અનુષ્ઠાન તે ધર્મ કહેવાય છે.

આ સ્થળે કોઈ કહેશે કે-તમે તો ‘ સર્વજ્ઞકથિત ’ કહીને હુનિયાના બીજા બધા દર્શનકારોથી જૂદો જ વાડો જમાવ્યો. તેના સમાધાનમાં જણાવવાનું કે-અવિરુદ્ધ વચનને બોલનાર સર્વજ્ઞ જ હોઈ શકે, ગમે તે વક્તાનું વચન લઈએ તો અવિરુદ્ધ-વચન આવી શકે નહિ; કારણ કે સર્વજ્ઞ સિવાયના સઘળા આત્માઓ રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાનાદિ દોષોને આધીન હોવાથી ત્રિકાલાબાધિત-અવિરુદ્ધ-વચન બોલી શકતા જ નથી. આથી સ્પષ્ટ થયું કે અવિરુદ્ધ વચન બોલનારા ત્રિલોકનાથ ભગવંત સર્વજ્ઞો જ હોય છે, અને તેઓના જ વચનો અવિરુદ્ધ હોઈ શકે છે.

તે સર્વજ્ઞના વચનને અનુસારે વર્તનારાઓના જ્ઞાનસિક, વાચિક અને કાયિક પ્રવર્તનને ધર્મ સમજી લેનારાઓને ઉદ્દેશીને પ્રાતઃસ્મરણીય પૂ. સૂરીશ્વરજીએ ટકોરપૂર્વક જણાવી દીધું છે કે-કોઈ પણ પ્રવર્તનને અનુસરનારો આત્મા ચાર ભાવનાથી ભાવિત હોય તો જ તે સ્થળે સર્વજ્ઞ-કથિત ધર્મ છે એમ સમજવું, અર્થાત્ ઉપરોક્ત શ્લોકના ઉપર જણાવેલા ભાવાર્થને અનુસરતું અનુષ્ઠાન જ ધર્મ છે.

આ ઉપરથી ધર્મિ-આત્માઓને પોતાના જીવનમાં ધર્મ છે કે કેમ ?, મારા વિચારો અને માફ વર્તન ધર્મમય છે કે કેમ ?, મારી કરણી ધર્મમય છે કે અધર્મમય ?; આ પ્રસંગોને જો તપાસવા હોય તો પોતાનો આત્મા ચાર ભાવનાઓથી ઓતપ્રોત થયેલો છે કે નહિ ?, તથા માનસિક મનોરથો, વાચિક વાક્યપ્રયોગો અને કાયિક કરણીઓ સર્વજ્ઞકથિત શાસ્ત્રાનુસાર છે કે નહિ ?; જો આ બંને પ્રશ્નોનું સમાધાન

ઉપર જણાવ્યા સ્લોકના રહસ્ય પ્રમાણે ખરાખર બંધએસતું હોય તો જાણવું કે મારો આત્મા ધર્મથી વાસિત થયેલો છે; અને મારા ત્રિકરણ યોગનું પ્રવર્તન ધર્મમય છે એ નિઃસંદેહ સત્યમાં સર્વદા સર્વથા શંકાને સ્થાન જ નથી.

સુપાત્રદાનમાં અને અલયદાનમાં પ્રવર્તમાન થયેલા દાન-વીરોએ, શીયલ આદિ સદાચારનું સેવન કરનાર શીયલવંતોએ, અનેકવિધ તપોવિધાનનું સેવન કરનાર તપસ્વિઓએ, જિનમંદિર, જિનમૂર્તિ, જીર્ણોદ્ધાર, દેવદ્રવ્યાદિ અનેકવિધ દર્શન પ્રકારનું સેવન કરનારાઓએ, જ્ઞાન, જ્ઞાની અને જ્ઞાનના સાધનોને વધારનારા તથા રક્ષણ કરનારાઓએ, ચારિત્ર-ચારિત્રિયાએ અને ચારિત્રના સર્વ સાધનોને સાધનારાએ ઉપર જણાવેલા ધર્મના સ્વરૂપને ખ્યાલમાં રાખીને જ ઉદ્યમવંત થવાથી લાલ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમાં શંકા રાખવા જેવું જ નથી; અન્યથા નહિ. કેવળ-જ્ઞાનિઓના અવિરોધી વચનને અનુસારે ચાર ભાવના-વાળું જે પ્રવર્તન તે જ યથાર્થ ધર્મ છે એમ જાણવું.

મૈત્રીભાવનાનું સ્વરૂપ

પૂર્વના પ્રકરણમાં મૈત્ર્યાદિ ચાર ભાવનાથી ભાવિત થયેલા આત્માને સર્વજ્ઞકથિત ધર્મ પરિણત થયેલો છે એમ જણાવ્યું છે. તેથી જ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજનારાઓએ મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ ભાવનાનું હાર્દિક સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ. કે જેથી કરીને ચારે ભાવનાથી ભાવિત થયેલ પ્રસંગો સમજી શકે અને સમજણપૂર્વક તે તે ભાવનાઓને અનુસરીને ધર્મસેવનનો સુંદર લાલ પ્રાપ્ત કરી શકે.

મૈત્ર્યાદિ-ભાવનામાં ઓતપ્રોત થવું એ જ સમ્યક્ત્વનો

સાચો રંગ છે. સમ્યક્ત્વમાં ઓતપ્રોત થયાની પ્રતીતિ માટે ચારે ભાવનાઓને અનુક્રમે વિચારીએ.

પહેલી મૈત્રી ભાવનાને સમજવા માટે એક સામાન્ય પ્રસંગને ઘટાવીએ-જે મનુષ્યને જીવનભરમાં એકાદ વાર પણ વીંછી કરજ્યો હોય તેને આ પ્રસંગ સમજતાં કે સમજાવતાં વાર નહિ લાગે, પરંતુ જેને વીંછી ન કરજ્યો હોય તે વીંછી કરડેલા બીજા માણસને પૂછીને જાણી શકશે કે-વીંછીના ડાંખની અસહ્ય વેદનાઓ તે માણસને તે અવસરે એવી કારમી થાય છે કે જેથી કરીને ખૂમરાણ કરી મૂકે છે અને કહે છે કે-“આવી વેદના કોઈ દુશ્મનને પણ થશે નહિ.” વળી તે વેદનાના પ્રસંગે માલમિલકતમાં, વહેપારધંધામાં, કુટુંબપરિવારમાં કે ખાવાપીવામાં લવલેશ ચિત્ત લાગતું નથી અને સઘળી જાળોને વીંછીની વેદના અનુભવનાર ભૂલી જાય છે. કોઈ પણ વિષયમાં તેનું મન ચોંટતું નથી. એવી વીંછીના ડાંખની વેદના હોય છે, જે કે તેની ઈચ્છાઓ, મનોરથો, આશાઓ, વિચારો અને તરંગો નાશ પામ્યાં નથી પરંતુ વીંછીના ડાંખની વેદનાની મુખ્યતામાં તે બધાં ગોણુ થઈ જવાથી આપણાથી જણાતાં નથી. આ દૃષ્ટાંત મુજબ કુટિલ કાળા કર્મરૂપ વીંછીના ડાંખથી ડાંખાયલા સર્વે સંસારી જીવોની દશા કેવી હોય તે વાંચકને શાંતિપૂર્વક વિચારવાથી સમજવામાં આવશે.

આ સ્થળે કોઈ શંકા કરે કે-વીંછીના ડાંખમાં તો ચેતના જાગૃત રહે છે અને નિદ્રા દૂર ભાગી જાય છે, પરંતુ કર્મના ડાંખમાં તો તેમ થતું જણાતું નથી ? તેના સમાધાનમાં

જણાવવાનું કે—કલોરોફોર્મ સુંઘાડેલા મનુષ્યના કોઈ પણ અંગોપાંગને કાપવામાં આવે તો તે વખતે તેને વેદના થતી નથી એમ જણાય છે; પરંતુ કલોરોફોર્મ ઉતરી ગયા પછી તેને વેદના થતી આપણે જોઈએ છીએ તેથી તે વાઢકાપની ક્રિયા વેદનાનો વિષય નથી એમ કહી શકાય નહિ. તેમ મિથ્યાત્વરૂપ કલોરોફોર્મ ભરપૂર ચઢેલું હોવાથી કર્મરૂપ વીંછીના ડાંગેા સમજાતાં નથી.

આ ઉપરથી ગમે તેવો વિરોધી ધનમાલ્ય લુંટનાર હોય, હરકોઈ પ્રકારે નુકશાન કરનાર હોય, માથાનો કાપનાર હોય, કે દરિયામાં ડૂબાડી મારનાર હોય, તેવા શત્રુને પણ કર્મરૂપ વીંછી કરડશે નહિ એવો વિચાર આવવો તેનું જ નામ મૈત્રીભાવના છે.

સ્વાર્થપરાયણ મૈત્રીમાં મુંઝાયેલા મિત્રોના મૈત્રીને અહીં સ્થાન નથી. વિશ્વપ્રેમની વાતો કરનારાઓ અને વિશ્વ-ઉદ્ધારના વિચારને જોરશોરથી અપનાવનારા પણ જૈનશાસન-માન્ય મૈત્રી ભાવનાથી હજી સુધી ભીંજ્યા નથી. જગતના બધા મનુષ્યો સારી રીતે કમાણી કરી શકે, પેટ પૂરતું અનાજ મેળવી શકે, આશ્રિત કુટુંબાદિકના નિભાવના સાધનો મેળવી શકે, પહેરવા પૂરતાં વસ્ત્રો મેળવી શકે અને રહેવાનું સ્થાન મેળવી શકે—આ બધા પ્રસંગોને વિશ્વોદ્ધારના અંગો કહેવામાં આવે છે છતાં એ પ્રસંગોના જહાના તળે અંશે પણ સ્વાર્થ સાધવાની વૃત્તિ ન હોય તો જ તે મૈત્રી-ભાવનાની સન્મુખ છે એમ માની શકાય, છતાં જૈનશાસન તો વર્તમાનમાં સુખી દેખાતો આત્મા ભવિષ્યમાં પણ

દુઃખી ન થાય તો સારું, તો જીવ તેવો કર્મબંધ ન કરે, વર્તમાનમાં દેખાતાં દુઃખીને પણ કર્મના ફળ ભોગવવાનું ન બને; એટલું જ નહીં પણ આખું જગત સાચું સુખ, સાચી શાંતિ અને સાચા આનંદની સાચી મોજ માણવા કર્મબંધનથી છૂટી જાય એવો વિચાર આવવો તેને જ મૈત્રીભાવના કહે છે.

આ ચારે ભાવનાઓના સ્વરૂપને સમજાવવા માટે સકલ-શાસ્ત્રપારાવારપારીણ શબ્દાવતાર કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી પોતાના યોગશાસ્ત્રના ત્રીજા સર્ગના ૧૧૮ થી ૧૨૧ સુધીના ચાર શ્લોકમાં જણાવે છે કે—

“ મા કાર્ષીત્કોઽપિ પાપાનિ, મા ચ ભૂત્કોઽપિ દુઃખિતઃ ।
મુચ્યતાં જગદપ્યેષા, મતિર્મૈત્રી નિગદ્યતે ” ॥ ૧૧૮ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—^૧કોઈ પણ જીવ પાપ ન કરે, ^૨કોઈ પણ જીવ દુઃખી ન થાઓ અને આ^૩ આખું જગત કર્મથી મુકાઈ જાઓ—આ પ્રકારની જે બુદ્ધિ-ભાવના-વિચારણા તે મૈત્રી ભાવના કહેવાય છે.

“ અપાસ્તાશેષદોષાણાં, વસ્તુતત્ત્વાવલોકિનામ્ ।

ગુણેષુ પક્ષપાતો યઃ, સ પ્રમોદઃ પ્રકીર્તિતઃ ” ॥ ૧૧૯ ॥ ૨ ॥

૧ પ્રથમ વાક્યથી પાપ કરી, કર્મ બંધન કરી ભવિષ્યમાં દુઃખી ન થાઓ એ રહસ્ય છે. ૨ પૂર્વે બાંધેલા કર્મના ઉદયમાં રિયાતા જીવ પ્રત્યે કરુણાભાવ એ ખીજ વાક્યનું રહસ્ય છે. ૩ સુખી-દુઃખી અને સુખ-દુઃખથી મિશ્રિત જીવોથી ભરપૂર જગતજીવો પૂર્વ-વર્તમાન કર્મથી છૂટી જાઓ એ ત્રીજા વાક્યનું રહસ્ય છે. ૪ આ ત્રણ વાક્ય-રૂપ ત્રિવેણીનો સંગમ તે મૈત્રીભાવ છે.

શબ્દાર્થ—હિંસા, મૃષા, સ્તેય, અપ્રહ્યાદિ સમસ્ત દોષોને દૂર કરનારા અને યથાવસ્થિત વસ્તુતત્ત્વ રહસ્યને સમ્પૂર્ણતયા દેખનારાઓના શમ-દમ-ગાંભીર્યાદિક ગુણો, ગુણિજનો અને ગુણની પ્રાપ્તિ-રક્ષણના સમગ્ર સાધનો પ્રત્યે પક્ષપાત-સ્તવના-વંદન-સત્કાર-બહુમાનાદિ કરવારૂપ-ગુણાનુરાગરૂપ જે ભાવ તે પ્રમોદભાવ અથવા પ્રમોદ ભાવના કહેવાય છે.

“ દીનેષ્વાર્ત્તેષુ મીતેષુ, યાચમાનેષુ જીવિતમ્ ।

પ્રતીકારપરા બુદ્ધિઃ, કારુણ્યમભિધીયતે ” ॥ ૧૨૦ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—દીન દયામણા જેવા કંગાલોને, આધિ, વ્યાધિ અને અનેકવિધ ઉપાધિથી પીડાયેલાઓને, સાત પ્રકારના લયથી લયભીત થયેલાઓને, મોતના પંજમાં સપડાયેલાઓને અગર સપડાય તેવા સંયોગોમાં આવી ગયેલાઓને અને જીવન જીવવાની આશા મૂકી દઈને ફક્ત જીવવાની જ માગણી કરનારાઓને તે તે લયમાંથી અગર દુઃખોથી મુક્ત કરવા માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ જેની જેની જરૂર જણાય તે તે આપવામાં સર્વ પ્રકારે મદદ કરવા-કરાવવાની જે ઉત્કંઠતા તેનું નામ કરુણા ભાવના છે અર્થાત્ દેશકાળની અપેક્ષાએ અન્ન-પાન-વસ્ત્ર-સ્થાન ઔષધાદિ અને ભવિષ્યમાં દુઃખી ન થાય તે માટે હિતોપદેશ આપી-અપાવીને ઉન્માર્ગમાંથી મુક્ત કરી સન્માર્ગમાં સ્થાપવા કટિબદ્ધ થવું તેનું જ નામ કરુણાભાવના કહેવાય છે.

“ક્રૂરકર્મસુ નિઃશંકં, દેવતાગુરુનિન્દિષુ ।

આત્મશંસિષુ યોપેક્ષા, તન્માધ્યસ્થ્યમુદીરિતમ્” ॥૧૨૧॥૪

શબ્દાર્થ—ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય, કૃત્યાકૃત્ય અને ગમ્યા-ગમ્ય વિગેરે ઇહલૌકિક તથા પારલૌકિક કાર્યમાં વિવેક વગરના, ક્રૂર-નિંદનીય કાર્યો શંકા રહિતપણે કરનારા, નિઃશંક-પણે દેવ-ગુરુ-ધર્મ અને ધર્મી સજ્જનોની નિંદા કરનારા અને દોષના દરિયા છતાં નિર્દોષતાના દેખાવ કરી આત્મપ્રશંસા કરનારા જીવો પ્રત્યે ધર્મદેશના કે હિતશિક્ષા દેવા જતાં લાભને બદલે હાનિ જ થવાનો સંભવ જણાતો હોય તે સ્થળે ઉપેક્ષાભાવ રાખવો તેનું નામ માધ્યસ્થ્ય-ભાવના કહેવાય છે.

આ ચારે ભાવનાના ભાવ-રહસ્યને યુક્તિપ્રયુક્તિપૂર્વક અને દાખલા-દૃષ્ટાંતથી આગળના પેરેગ્રાફમાં સમજાવવાનું હોવાથી આ ઠેકાણે માત્ર શ્લોકસ્થ પદોનો શબ્દાર્થ જ આપેલો છે.

આ ચારે ભાવનાઓમાં શી શી વિશિષ્ટતાઓ છે, પરસ્પરમાં તફાવત અને તરતમતા શી શી છે અને એનાથી ભાવિત થયેલા આત્માઓ જ ધર્મને પામી શકે છે, ટકાવી શકે છે, વધારી શકે છે અને છેવટે ધર્મનું સર્વશ્રેષ્ઠ ફળ જે મોક્ષ તેને પણ મેળવી શકે છે, આ બધું આપણે આગળના ભાવનાઓના સ્વરૂપવાળા પ્રકરણમાં વિસ્તારપૂર્વક વિચારીશું.

આ ચાર ભાવનાઓના અભાવમાં કોઈપણ જીવને સમ્યક્ત્વ સંભવતું નથી. કહેવાતા ધર્મીઓ ધર્મને કેવી રીતે તિલાંજલિ આપે છે અને અપાવે છે તે બધું સમજવા માટે જ ભાવનાના રહસ્યને વાંચન,

મનન અને પરિશીલનપૂર્વક સમજવું જરૂરી છે. પૂર્વે જણાવેલી આવી ચાર ભાવનાથી ભાવિત થયેલો આત્મા ધર્મમહેલની સીઢીના પ્રથમ પગથિયે પહોંચેલો ગણી શકાય છે. ત્યાર પછી એ ભાવનાઓને જેમ જેમ પુષ્ટ કરતો જાય છે તેમ તેમ તે ધર્મમાં આગળ વધતો જાય છે.

પ્રમોદ ભાવનાનું સ્વરૂપ

કર્મરૂપ વીંછીના ડંખથી સર્વથા સર્વત્ર સર્વદા જગતના સમગ્ર જીવો ખચી જાયો એવી જે ભાવના તે મૈત્રી ભાવના વિચારી ગયા. હવે પ્રમોદ ભાવનાનું રહસ્ય પ્રેમપૂર્વક વિચારવાની જરૂર છે.

દુઃખમાં ઘેરાયલાને જેમ દુઃખનો મટાડનારો મળે અને પોતાનું દુઃખ મટે એવો વિચાર આવ્યા કરે છે તેમ કર્મરૂપ વીંછીના ડંખથી દુઃખિત થયેલા જીવને પોતાની વેદના શી રીતે ટળે, તે વેદનાને ટાળવાને કોણ સમર્થ છે તે બાબતના વિચાર આવ્યા કરે છે. વેદના દૂર કરનારને દૂરથી આવતો દેખીને આનંદ પામે છે, અને તેના પગમાં પડીને પોતાની વેદના દૂર કરવાની વિનંતિ કરે છે. ચપટી ધૂળથી જ વીંછી ઉતારે કે વીંછી ઉતાર્યો હોય તો પણ તે ઉતારનાર ઉપર અનહદ પ્રેમ ધારણ કરે છે. વીંછી ઉતારનારો જ્યારે ગણગણ શબ્દ કરતો હોય ત્યારે જેમ એકચિત્તે તેની સામું જોઈ રહે છે તેવી જ રીતે કર્મરૂપ વીંછીની વેદનાને હરનારા દેવાધિદેવ તીર્થંકરો, તીર્થંકરપ્રણીત શાસનના સંચાલક ગુરુવર્યો, વેદનાના જડ-ભૂજથી નાશના ઉપાયરૂપ ધર્મોપદેશ દેનારા અને ધર્મ-રાધનમાં તત્પર રહેનારા જીવો પ્રત્યે પૂર્ણ બહુમાન બતાવે છે. ધર્મના સર્વ સાધનો અને ધાર્મિક વિચારો-વર્તનો ઉપર પણ તે અત્યંત આનંદિત થાય તેમાં નવાઈ જ નથી.!!!

વીંછીની વેદના સમજનારને ઉપરના બધા પ્રસંગોમાં જેવો આનંદ થાય છે તેવો જ આનંદ કર્મની કારમી વેદનાઓને સમજનારને પણ થાય છે. જેઓ કર્મકાંટાને જોઈ શક્યા છે, કર્મની ભયંકરતા પિછાણી શક્યા છે અને કર્મની કારમી વેદનાઓ વર્તમાનમાં તથા ભવિષ્યમાં આ જીવને કેવી મુંઝવણ કરે છે અને કરાવશે તે બધું સમજનારને જરૂર આનંદ થાય છે; પરંતુ છ મહિનાના બાળકને વેદનાનો અનુભવ છે પણ વેદનાને દૂર કરનારાઓને તથા વેદનાને દૂર કરવાના સાધનોને સમજી શકતો ન હોવાથી આનંદ પામી શકતો નથી તેવી જ રીતે કર્મવેદનાદિ દૂર કરનારાઓના સંબંધમાં સમજી શકાય તેવી બીના છે.

આ ઉપરથી કર્મની કારમી વેદનાથી દુઃખી થયેલા જીવોની વેદના દૂર કરવા માટે જેઓએ જીવન સમર્પણ કર્યું છે અને કરે છે તે સર્વ કાળના સર્વક્ષેત્રના સર્વ અવસ્થાના જિનેશ્વરો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, સાધુભગવંતો, અને સમ્યક્ત્વધારી શ્રાવક-શ્રાવિકા તથા દેવ-દેવીઓ પ્રત્યે બહુમાન રાખતાં શિષ્યો જોઈએ. આ બધાં કર્મકૃત વેદનાને દૂર કરવામાં ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં મદદગાર છે એ નિર્ણીત સિદ્ધાંતમાં શંકા રાખવા જેવું નથી.

વિશેષમાં સમજવું જરૂરનું છે કે-કોઈને શારીરિક સંપત્તિ સારી હોય તો આર્થિક સંપત્તિની અકળામણ હોય, કોઈને આર્થિક સંયોગોની અનુકૂળતા હોય તો શારીરિક સંપત્તિમાં પ્રતિકૂળતા હોય, શરીરે સુખી દેખાતો હોય અને ધન-ધાન્યની રોજ ને રોજ મુંઝવણ થતી હોય, શરીર, ધન અને ધાન્ય

સંબંધી કશી ચિંતા ન હોય ત્યારે તે ધન-ધાન્યને ભોગવનારની જ અછત હોય, કદાચ કુટુંબકબીલાનો વિસ્તાર સારો હોય ત્યારે તે બધાના પેટ ભરવાના સાધનોની જ ગેરહાજરી હોય, શરીર, ઇંદ્રિયો અને વિષયના સાધનોની પરિપૂર્ણતા હોય ત્યારે ધર્મનું નામ-નિશાન પણ ન હોય, આવી આવી અનેકવિધ વિચિત્રતાઓ નિહાળીને કર્મરૂપ વીંછીના ડંખથી ડંખિત થયેલા આત્માઓ એક સરખી વેદના અનુલવતા નથી એ બનવાભોગ છે, પરંતુ સંસારમાં આવા આવા પ્રસંગોમાં સામાને સુખી જોઈને પોતાની મૈત્રી ભાવનાના પગથિયારૂપ વિચારણાને ભૂલીને ભૂલભૂલામણીમાં ભૂલો પડે છે. તે સુખી કેમ ?, અગર હું દુઃખી છું તો તે પણ દુઃખી થવો જ જોઈએ, અગર તેના સુખના સાધનો ક્યારે ઘટે ?, શી રીતે ઘટે ?, તેને એવી કઇ મૂંઝવણમાં મૂકી દઉં કે તે દુઃખી થાય ?; આવી આવી અટપટી અનેકવિધ વિચારણાઓમાં મૈત્રી ભાવનાના મહાન પગથિયા ઉપરથી ખસેલાઓને પ્રમોદ ભાવનાના પૂર ઓસરતાં જાય છે. અને છેવટે પ્રમોદ ભાવના પલાયન કરી જાય છે માટે અવશ્યમેવ સાવધાન થવાની જરૂર છે.

વર્તમાનમાં તે સુખી દેખાય છે, તો તેણે પૂર્વલવમાં અગર વર્તમાનમાં કર્મ-વીંછીની વેદનાના ઉતારનારનો પ્રસંગ સેવ્યો હશે. અગર તેના કથન પ્રમાણે વર્ત્યો હશે, તેથી તે સુખી દેખાય છે. હું પણ તેવા મહાપુરુષનો સમાગમ મેળવું અને તેમના કથન પ્રમાણે વર્તું તો સુખી થાઉં. તેનાથી અધિક સુખી થવાને ઈર્ષ્યા, આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનમાં રિખાવાના વિચારો કરવા કરતાં હજી વધારે વેદના

ટાળવાના સ્પર્ધા, ધર્મધ્યાનાદિ ઉપાયોની સેવના કરું તો વધારે સુખી થાઉં એ જ પ્રમોદ ભાવનાને પુષ્ટ કરવાનો પુનિત માર્ગ છે.

આ ઉપરથી કર્મની કારમી વેદના ટાળવા માટેનો ઉપદેશ દેનારાઓ, વેદના ટાળવાના ઉપાયો, ઉપાયોને ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં સેવનારાઓ, નહિ સેવનારાઓને વારંવાર પ્રેરણા કરીને સેવન કરાવનારાઓ, સેવન કરતાં કરતાં ઓછાવત્તા અંશે કૃણ મેળવનારાઓ વિગેરે એ બધાઓ પ્રત્યે અનુમોદન ભાવને ભાવનારો જ પ્રમોદ ભાવનાનું પૂરું રહસ્ય સમજ્યો છે એમ માનવું અસ્થાને નથી.

કારુણ્ય ભાવનાનું સ્વરૂપ

જગતના તમામ જીવોને કર્મની કુટીલ વેદના ભોગવવી પડે છે. તે વેદના હું દૂર કરું, તે વેદના તાત્કાલિક દૂર કરું, એવા દુઃખ દૂર કરવા માટે એવા સંજોગ સાધનો તેઓને સમર્પણ કરું, સર્વની વેદના દૂર કરવામાં મારાં સઘળાં તન, મન, ધન સમર્પણ કરું, દુઃખી જીવોના દુઃખ દૂર કરવા મારી બનતી શક્તિએ ઉદ્યમ કરું, તેને કર્મની કુટીલ વેદનાઓને દૂર કરવા મારી સાધન-સામગ્રી-શક્તિનો વિકાસ કરું; આવાં આવાં મનોરથોને અને આવા પ્રસંગોને લગભગ અનુસરતાં અનેકવિધ વિચારોને કારુણ્ય ભાવના કહેવાય છે.

મૈત્રી ભાવના અને પ્રમોદ ભાવનામાં પૂરેપૂરાં ભાવિત થનારા આત્માઓ જ કારુણ્યના કોમલ તરંગોને ઝીલી શકે છે. કારુણ્ય ભાવનાથી ભાવિત થયેલા આત્માઓને જૈન-શાસનની નીતિ-રીતિ અને શાસ્ત્રમર્યાદાઓ

લક્ષ્યમાં રાખવાની જરૂર છે; કારણ કે મતિકદપનાના ભેરે કારુણ્ય ભાવનાથી ભાવિત થયેલાઓને હાથે મહાઅનર્થ થવા સંભવ છે. તેથી જ ડગલે પગલે કારુણ્ય ભાવનાના ભાવિતોને જૈન શાસ્ત્રની નીતિરીતિનો આશ્રય સર્વદા નજર સન્મુખ રાખવો ઘટે છે.

કેટલીક વાર અતિ કરુણાને લીધે કરવા જઈએ સીધું અને થઈ જાય અવળું. વ્યક્તિ, પદાર્થ, ક્ષેત્ર અને અવસર ઓળખીને કરુણા ભાવનાનો અમલ કરવો જોઈએ. જગતમાં કેટલાંક જીવો કર્મવેદનામાં એવાં ફસાયાં હોય અને શુદ્ધ બુદ્ધિથી મદદ કરવા જનારો કર્મ ઓછા કરવા માટે મહેનત કરતો હોય છતાં તે મન્દ બુદ્ધિવાળો બિચારો મદદ કરનારો જીવ કર્મ ઓછા કરવાને બદલે તે દુઃખીને વધુ ને વધુ કર્મના કારમા કારાગારમાં ઉતારી દે છે. આ જગ્યાએ અંકગણિતનો એક કોયડો સમજવા જેવો છે. કેટલાક અંકનો ગુણાકાર કરીએ તો ફલ ગુણાકારનું આવે નહિ, અર્થાત્ ગુણને બદલે હાનિ થાય. દૃષ્ટાંત તરીકે ૧૦૦૦ એક હજારને ૦૧ એ ગુણીએ તો ૨૫૦ આવે. કર્મો ગુણાકાર અને ફલ આઠ્યું ભાંગાકારનું. આના કરતાં તો હજારને ચારે ભાંગ્યા હોત તો ૨૫૦ અઢીસો ભાંગાકાર આવત. આ ઉપરથી અપૂર્ણાંકનો ગુણાકાર એ ભાંગાકારનો ભાઈ છે. તેવી રીતે કરવા જાઓ ગુણ અને થઈ જાય હાનિ. કારુણ્ય ભાવના-ભાવિત આત્માઓથી લાભને બદલે નુકશાન ન જ થવું જોઈએ તે ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવા જેવું છે. કારુણ્ય ભાવના દ્વારાએ લાભને બદલે નુકશાન થતું હોય અને થતાં નુકશાનને સમજી જવાય તો અર્થી આત્માએ મૌન ધારણ કરી ઉપેક્ષા અગર માધ્યસ્થ ભાવનામાં આવી

જવું, પરંતુ કારુણ્ય ભાવનાદ્વારાએ હાનિ તો થવી ન જ જોઈએ એ ધ્યાનમાં રાખવું.

જુઓ, એક અંગલામાં એક કુવો છે. કુવામાંથી કોષદ્વારા પાણી કઢાય છે. કુવાનું પાણી ઉપરના થાળામાં પડે છે. ઘરનો નોકર છોકરાને રમાડવા લઈ ગયો અને બંને જણ કુવા ઉપરના થાળામાં બેઠા. રમતાં રમતાં છોકરો થાળાના કિનારે પહોંચ્યો અને નીચું વળીને કુવામાં દેખવા જાય છે. નોકરની નજર તે તરફ નથી. અંગલામાંથી ઘરનો માલીક દેખે છે કે છોકરાએ કુવામાં જોયું કે તુરત પડ્યો; પરંતુ તે અવસરે માલીક ઉપરથી ખૂમ મારતો નથી, નોકરને ઠપકો આપતો નથી; અને ઉતાવળો ઉપરથી ઉતરી છોકરાને તુરત પકડી લીધો. છોકરો ખૂમ મારી રડવા લાગ્યો. આ અવસરે ઉપરથી ખૂમ પાડી હોત અને નોકરને ઠપકો દીધો હોત તો છોકરો નજરચૂકથી કુવામાં પડી જાત અને પોતાનો જાન ગુમાવે તેમાં નવાઈ નથી. કહેવું પડશે કે આ અવસરે ઘરના માલીકનું ડહાપણ, સમયસૂચકતા, ગાંભીર્યતા, અને ચાલાકીભરી ચુપકીદી બાલકને બચાવનારાં થયાં; પરંતુ તેથી વિરુદ્ધ વર્તનાર આશય શુદ્ધ હોવા છતાં પણ લાભને બદલે જરૂર નુકશાન મેળવે તેમાં નવાઈ નથી: તેવી રીતે કારુણ્ય ભાવનામાં સમય-સૂચકતાદિ પ્રસંગો સાવધાનીથી અને નફાનુકશાનની નજરે નિહાળવાં અને કરવાં એ જરૂરીનો વિષય છે.

માધ્યસ્થ ભાવનાનું રહસ્ય

પાપવાસનામાં રક્ત, પાપકાર્યોમાં ચકચૂર, ભારેકમી જીવો કે જેને “આ ભવ મીઠા તો પરભવ કોણે દીઠા ?”

આવી ઉક્તિઓનું અવલંબન લેનારા, અને ધર્મી આત્માઓ ધર્મ અને ધર્મના સાધનની વાતોમાં કકળી ઉઠનારા આત્માઓ કે જેને ધર્મોપદેશ દેવા જતાં ધર્મને ધર્તીંગ કહે, હિતશિક્ષા દેવા જાઓ તો ન સંભળાવવાનું સંભળાવી દે. તેવાઓ પ્રત્યે ઉપેક્ષા ભાવ રાખવો તેનું નામ માધ્યસ્થ ભાવના છે. દેવ-ગુરુ-ધર્મની નિંદા કરનારા, અપમાન કરનારા, દેવ ધર્મના સ્થાન પ્રત્યે કાળો કેર વર્તાવનારાઓ પ્રત્યે ઉપેક્ષાભાવ રાખવો ઉચિત છે, પરંતુ તેને દુઃખી કરવો, મારવો, કુટવો અને તે હેરાન થાય તો રાજી થવું અને ‘સારું છે’ એમ કહેવું તથા વિચારવું-આ ભાવના ધર્મી આત્માને શોભી શકતી જ નથી.

ખાવા પીવામાં, હરવા ફરવામાં હમેશાં ગુલ્લતાન રહે અને કંટાળો આવે જ નહિં, મગજ કંટાળે નહિ. રાજ્યોના વિજય-પરાજયોની કથા કરતાં થાકે નહિ. દેશની ભૂત-ભાવિ-વર્તમાન સ્થિતિમાં ઊંડા ઉતરી અમુક દેશ સારો અને અમુક દેશ ખરાબ કહેવામાં યુક્તિ પ્રયુક્તિઓથી લેશભર પાછો હઠે નહિ. સ્ત્રીઓના લાવણ્ય-રૂપ-રંગ અને અવયવોની અથથી ઇતિ સુધીની વાતો કરતાં ધરાય નહિં; પરંતુ જ્યાં ધર્મનું નામ આવીને ઊભું રહે તો ધર્તીંગ કહે, ધર્મીનું નામ નામ આવે તો ઢોંગી કહે. અને ગુરુનું નામ આવે તો પેટ ભરવાની દુકાન ચલાવનારા પેટભરા કહીને દેવ-ગુરુ-ધર્મને ઉતારી પાડવામાં પાછો હઠે જ નહિ. આવા આત્માઓ પ્રત્યે કરુણાભાવપૂર્વકનો ઉપેક્ષાભાવ રાખવો જ ઉચિત છે. દેવ-ગુરુ-ધર્મ, ધર્મી કે ધર્મના સાધનની વાત એક ક્ષણભર છેડવામાં આવે તો તુરત મગજ ખસી જાય અર્થાત્ બધી વાતમાં ડાહ્યો પરંતુ

ધર્મની વાતમાં પૂરેપૂરો પાગલ હોય. તેવાઓ પ્રત્યે ઉપેક્ષા ભાવ-માધ્યસ્થ ભાવ રાખવો ઘટે છે. આ સ્થલે ધર્મ પ્રત્યે જાણે વૈરભાવ કેળવ્યો ન હોય તેવું તેનું મગજ હોય છે. આ સ્થલે એક નાનું દૃષ્ટાંત ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે.

એક વિદ્યાનન્દ નામનો વિદ્યાર્થી કૉલેજમાં લણીને એમ. એ. ની પરીક્ષામાં પાસ થયો. આ વિદ્યાર્થીને સ્ત્રી સંબંધી નવ-નવીન કથાઓ નોવેલો સાંભલીને અણુગમો થયેલો. પ્રસંગો પણ એવા જોવામાં આવે કે સ્ત્રી પ્રત્યેનો અણુગમો વધતો રહે. મિત્રોની વચમાં સ્ત્રીની વાત નીકલે અગર સ્ત્રી સંબંધી વાત આવે તો બધાને યુક્તિ પ્રયુક્તિથી હરાવી દે. મિત્રો ચીડાવવા માટે સ્ત્રી સંબંધી શબ્દ બોલે તો વિદ્યાનંદ પોતાના નામને અસાર્થક બનાવીને કલેશની હોલી સળગાવી દેતો, અને મગજ ખોઈ નાંખતો હતો. એક વખત મગજે ગરમી ચઢી ગઈ અને સ્ત્રી સંબંધી લવારા કરવા લાગ્યો. લવારા કરતાં કરતાં ગાંડો થઈ ગયો. પાગલખાનામાં (મેડહાઉસમાં) મૂક્યો. સારવાર કરનાર માણસને ભલામણ કરી કે તેના હોલમાં નર્સ આવી શકે નહિ અગર સ્ત્રી પણ આવે નહિ તેવો બંદોબસ્ત રાખવો. કદાચ બંદોબસ્ત રાખતાં છતાં સ્ત્રી આવે તો કકલી ઉઠે અને સ્ત્રી બહાર જાય નહિ ત્યાં સુધી તે વિદ્યાનંદને શાંતિ જ ન થાય. સ્ત્રી અર્થાત્ સ્ત્રીનું નામ, આકાર ખડો થાય કે ગાંડપણ ઉછલવા માંડે. મેડહાઉસનો માણસ તેની સુંદર સારવાર કરતો પરંતુ ગાંડપણ શામાં છે તે સારી રીતે સમજતો હતો. કઈ કઈ વાતોમાં તે ડાહ્યો રહે છે અને કઈ વાત આવીને ઉભી રહે છે એટલે વિદ્યાનન્દ મઠી અવિદ્યાનન્દ થાય છે, તે તેના ધ્યાન બહાર નહોતું.

મહિનાઓના મહિના સુધી તે વિધાનનંદ સારી રીતે ખાય-
 ખીચે, હરેકરે અને સ્ત્રી સંબંધી પ્રસંગ છેડનારના અભાવમાં
 અઘા જેવો થઈ ગયો. છેવટે વિચાર આવ્યો કે-મને અહિં
 રોકી કેમ રાખ્યો છે ? તુરત વિચાર કરીને મનમાં સમજી ગયો
 કે ડૉક્ટરનો છોકરો અને હું સાથે પાસ થયા છીએ. હું પહેલે
 નંબરે અને ડૉક્ટરનો છોકરો બીજા નંબરે પાસ થયો છે, તેથી
 આ પ્રપંચ ડૉક્ટરે ખેલ્યો છે. તુરત કલેક્ટરને અરજી કરી કે
 ડૉક્ટરે મને મેડ હાઉસમાં નકામો રાખ્યો છે. રાખવાનું કારણ
 ફક્ત એ છે કે-હું પહેલે નંબરે પાસ થયો છું અને ટાક્ટરનો
 છોકરો બીજા નંબરે પાસ થયો છે, એવું અરજીમાં જણાવ્યું.
 અને સાથે સાથે મને ‘ગાંડો ગાંડો’ કહીને મેડ હાઉસમાં
 રાખવાથી મને મલતી સ્કોલરશીપ ખંધ થઈ છે અને તે
 ડૉક્ટરના છોકરાને મલે છે. તે ડૉક્ટરનો મુદ્દો ધ્યાનમાં રાખી
 મને મહેરબાની કરી મેડ હાઉસમાંથી છૂટો કરશે એવી મારી
 નમ્ર અરજી છે. આવું મુદ્દાનું લખાણ અરજીમાં લખ્યું. આ
 અરજી વાંચી કલેક્ટર ગુસ્સે થયા. નિર્દોષ માણસને ગાંડો કહી
 આમ હેરાન કરવાથી શું વળે ? વિગેરે. વિચાર કરતાં કરતાં
 કલેક્ટર મેડ હાઉસમાં આવ્યાં. કલેક્ટરે વિધાનનંદને પૂછ્યું
 અરજી તમે કરી છે ? વિધાનનંદે કહ્યું-જી હા. અને વાતચીત
 થતાં તુરત અરજીની બીના કહી ખતાવી. કલેક્ટર આશ્ચર્ય
 પામ્યો. ડૉક્ટરે વિચાર્યું કે હવે કરવું શું ? નાડ પારખવાનું
 કામ ડૉક્ટરે આજદિન સુધી નથી કર્યું તેવું સારવાર કરનારે
 કર્યું હતું. આ અવસરે સારવાર કરનાર આવ્યો અને કહ્યું
 કેમ વિધાનનંદ ? તમે જરા આધા ખસો, એક બાઈ સાહેબને
 ક્રમ છે કારણ કે ડૉક્ટર સાથે તે બાઈને વાત કરવી છે. આ

શબ્દ કાને પડ્યા અને એવું મગજ ખસ્યું કે સારવાર કરનારાને, ડોક્ટરને અને કલેક્ટરને ઉઘડા લઈ લીધા. ને વિદ્યાનન્દ કહેવા લાગ્યો કે-હરામખોરો સ્ત્રીઓનો તમને છંદ લાગ્યો છે. જે સ્થલે વિદ્યાનન્દ હોય ત્યાં સ્ત્રીની શું હોલી સલગાવવી છે વિગેરે વિગેરે ન બોલવાના શબ્દો બોલ્યો. કલેક્ટરને ખાત્રી થઈ કે સ્ત્રીસંગ્રહમાં આ પાગલ છે.

આવા વિદ્યાનન્દ નામના કેટલાએ હશે કે જે દેવ-ગુરુ-ધર્મની વાત સાંભલતાં કકલી ઉઠે. ધન-માલ-મિલકત-ગાડી-વાડી-લાડીની વાત કરો તો ડાહ્યા ડમરા, પણ જ્યાં દેવ-ગુરુ અને ધર્મનું નામ આવે એટલે મગજનો ટેમ્પરેચર વધી જાય. ખંધું ભૂલી જાય અને મગજ ખસી જાય. અને નવા-જૂની કરી બેસે. દેવ-ગુરુ-ધર્મની વાતમાં વાહ્યાત કહેનારા વિદ્યાનન્દો પાસે ચૂપ રહેવું એ જ સીધો અને સત્ય માર્ગ છે. કેવલ નુકશાનના પ્રસંગમાં મૌન રહેવું તેનું નામ માધ્યસ્થ. આ કથા ઉપરથી દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યે દ્વેષ કેળવવા-વાળા, વૈરવૃત્તિ જગાવવાવાળાએ પ્રત્યે ઉદાસીન ભાવ-ઉપેક્ષા ભાવ જરૂરી છે. ડુબતાને તારવો એ આપણી ફરજ છે પરંતુ તારનારે એવો હાથ ન ફેરવવો કે ડુબનાર તરવાને બદલે વધુ ડુબી જાય. માધ્યસ્થ ભાવનામાં ભાવિત થયેલાએ આ ઉપરથી અનિષ્ટ હુમલા થવા દેવા અને બેચા કરવું એ અર્થ નથી, પરંતુ ધર્મી આત્માઓની ફરજ છે કે હલ્લા તો રોકવા જ. પણ તે બીજાને તારવાની ખુદ્દિથી હલ્લા-ઓ રોકવા; બીજો ડુબવા ન પામે એ સાચવવાનું હોય છે અને તે અવસરે માધ્યસ્થ ભાવના રાખવાની છે. આપણા પ્રયત્નથી જો તે વધારે ડુબશે એવું લાગે તો તે પ્રયત્ન શુદ્ધ

હોવા છતાં પણ છોડી દેવો એ જ હિતાવહ છે. માધ્યસ્થ ભાવનાથી ભાવિત થયેલાઓ તરી શકે તો તારવાના શક્ય પ્રયત્નો કરવા જરૂરી છે. પણ તેમ ન થાય તો મૈત્રી અને કારુણ્ય ભાવના પર પાણી ફરી વળે છે. તપેલી લોખંડની પાંચ શેરી ઉપર નાંખેલું પાણી નકામું જાય છે અર્થાત્ પાણી નાખ્યાથી કંઈ ફાયદો થતો નથી પણ ઉપરથી વધુ ગરમી નીકળે છે. પાણીનો મૂલ સ્વભાવ અગ્નિને ઓલવે, ગરમ પાણી પણ અગ્નિને ઓલવી નાંખે તેવી રીતે શાસ્ત્રના કઠોર-તીવ્ર વચનો મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાયના દાવાનલને ઓલવી નાંખે. ત્યાં જ નાંખવાની ફરજ છે. પરંતુ નકામા જાય એમ લાગે તો ઉપેક્ષા ભાવ ધારણ કરો.

અભવ્ય, દુર્ભવ્ય અને મહામિથ્યાત્વી જીવોને શાસ્ત્રના હિતકારી વચનો પણ સારા લાગતા નથી એટલું જ નહિ પણ જેમ જેમ સાંભળતા જાય તેમ તેમ લવારો અને બકવાટ વધે છે. તે અવસરે વિવેકી આત્માઓએ માધ્યસ્થ ભાવના ભાવવી જરૂરી છે. ગૌશાલો પ્રભુ મહાવીરનો તિરસ્કાર કરે છે. પ્રભુ મહાવીર બધા સાધુઓને ઉત્તર પ્રત્યુત્તર આપવા મનાઈ કરે છે. આ અવસરે ભગવાને સાધુઓને “ સર્વ સામગ્રી અને શક્તિ સાથે ” તૈયાર રહેવાનું જણાવ્યું નથી. ગૌશાલાના પ્રસંગમાં પ્રભુ મહાવીર સમગ્ર શક્તિઓરૂપી શસ્ત્ર ઉતારી નાંખવાની ભલામણ કરે છે. પોતાના ઉપકારી તીર્થંકરોનું અપમાન સહન કરવાનું પ્રભુ મહાવીર શીખવે છે. પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે તેથી આમ કહ્યું કારણ કે સત્ય સ્થિતિ (વર્તમાન-ભાવિની સ્થિતિ) સમજી શક્યા છે. તીર્થંકરોના વખતે પણ જે સાધનો સફલીભૂત થવાના નથી તે સ્થલે સાધુઓને રોકવા

એ જ માધ્યસ્થ ભાવના છે તેવો ઉપદેશ લગવાનું મહાવીર આપે છે. આ ઉપરથી માધ્યસ્થ ભાવનાનો સદુપયોગ કરતાં શીખવું જરૂરી છે.

ભાવનાઓનો સદુપયોગ.

વિરોધી ગમે તે બોલે તો આપણે ચૂપ રહેવું એ માધ્યસ્થ ભાવનાનું સ્વરૂપ નથી, પરંતુ તમારાથી રોકી શકાય, ખમાવી શકાય, તમારું તથા તમારા સ્વધર્મીઓનું, તમારા દેવ-ગુરુ-ધર્મનું, તમારાં સર્વ ધર્મસાધનોનું રક્ષણ થાય તેવું બધું તન-મન-ધનથી કરવું એ જરૂરી છે. “ઉભયતઃ રજ્જુપાશ-બન્ધનમ્” આ કહેવત અનુસારે બંને બાજુ દોરડાનું પાશ-બંધન થઈ ગયું તો તે અવસરે શું કરવું? કારણ કે માધ્યસ્થ ભાવનાના તત્ત્વસ્વરૂપને વિચારીએ તો ચૂપ રહેવું એ જ શ્રેય છે. અર્થાત્ “મૌનં સર્વાર્થસાધનમ્” અને બીજી બાજુ પ્રયત્ન કરવાનું પણ કહ્યું છે, તે બંને સાથે કેમ બને? બંને વાત સાથે જ બને તેવી રીતે વિચારવાની જરૂર છે, કારણ કે બની શકે ત્યાં સુધી સ્વધર્મીઓના બચાવ માટે, વિરતિના રક્ષણ માટે, તન-મન-ધનથી કારુણ્ય તથા પ્રમોદ ભાવનાનું સેવન કરે અને ફાયદો જ ન થાય એમ લાગે અર્થાત્ તારવા જતાં ડુબી જશે એમ લાગે તો મૌન રહે તે માધ્યસ્થ ભાવના. આ ઉપરથી ઉદય ક્યાં કરવો? કેવી રીતે કરવો? અને ક્યાં સુધી કરવો? તેનો નિર્ણય ઉપરની બીના લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવાથી સમજશો. મૈત્રી, કારુણ્ય અને પ્રમોદ ભાવનામાં તત્ત્વર થયેલ જીવોએ યોગ્ય વ્યક્તિ-યોગ્ય સ્થાન દેખીને લાલ મલે ત્યાં સુધી તે ભાવનામાં ઓતપ્રોત બની આગલ વધવું. અને લાલને બદલે નુકશાન દેખાય એટલે રક્ષણની દિવાલરૂપ

માધ્યસ્થ ભાવનાને આધીન બનવું એ જ શ્રેયસ્કર છે. આત્માએ ભાવનાઓનું સ્વરૂપ અને ભાવનાઓનો સદુપયોગ ધ્યાનમાં લઈ યોગ્ય સ્થાને અવસરે તે ભાવનાઓથી ભાવિત થઈ લાભ લેવા તત્પર રહેવું જરૂરી છે.

‘ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ’ નામના પ્રકરણમાં ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ બતાવનાર ‘વચનાદ્ય’ એ શ્લોક વિચારી ગયા. એ શ્લોકમાં ‘મૈત્ર્યાદિભાવસંક્રાંત’ એ વિશેષણની વિશિષ્ટતા સમજવા માટે મૈત્રી આદિ ચાર ભાવનાઓને વિસ્તારપૂર્વક સમજાવ્યા ગયા. ચાલુ પ્રકરણમાં ભાવનાઓના સદુપયોગ માટે વ્યક્તિ-સ્થાન અવસરનું પણ અવલોકન કરી ગયા. ભાવનાઓની ઉત્પત્તિ-ટકાવ-વૃદ્ધિ અને ફળની પરંપરા એ શ્રદ્ધા-સમજ ઉપર ઝીલ્કાર છે. શ્રદ્ધા-સમજના જોરે ભાવનાઓનો સદુપયોગ થાય છે. શ્રદ્ધા-સમજના અભાવમાં ભાવનાઓનો દુરુપયોગ થાય છે. સમજની સાચી ગેરહાજરીમાં પણ શ્રદ્ધાના પ્રબળ પ્રભાવે ભાવનાઓના લઘ્ય સદુપયોગો નજરે પડે છે. સમજના અભાવમાં અને શ્રદ્ધાના સદ્ભાવના મૈત્ર્યાદિ ભાવનાયુક્ત અનુષ્ઠાનોનું સેવન નજરે નિહાળીએ છીએ, અને ફળપ્રાપ્તિ પણ દેખીએ છીએ. આથી ચાર ભાવનાઓ સાથે શ્રદ્ધાનો સીધો કે આડકતરો સંબંધ કેવો છે? ભાવનાઓ સાથે શ્રદ્ધાનું સાચું સામ્રાજ્ય કેવી રીતે પ્રવર્તે છે? સમજની ગેરહાજરીમાં શ્રદ્ધાની ઉત્પત્તિ, ટકાવ અને વૃદ્ધિ કેને આભારી છે? આ બધાં અને આવા પ્રસંગને અનુસરતાં પ્રશ્નોની પૂરી છણવટ-પૂર્વક હવેના પ્રકરણોનું પ્રેમપૂર્વક નિરીક્ષણ કરીએ.

સમજણ વગરનું સદ્વર્તન

કેવલ ભાવનાઓ ભાવવી અને કરવું કંઈ નહિં તો તે

ભાવનાઓ વધ્યાના મનોરથની માફક ફલદાયક બનતી નથી. ભાવના-ભાવિત આત્માઓએ સર્વજ્ઞકથિત અનુષ્ઠાન પ્રવર્તનમાં યથાશક્તિ ઉદ્યમ કરવો જ જરૂરી છે. સમજપૂર્વકની સુંદર ભાવનાઓથી ભાવિત થવાય નહિ ત્યાં સુધી સર્વજ્ઞકથિત અનુષ્ઠાન-પ્રવર્તન કે ક્રિયા કરવી જ નહિં. આવા વિચારો રાખનારા સર્વજ્ઞકથિત વાતોથી વંચિત રહે છે. સમજણ વગરની ક્રિયા કરનારાઓને સમજણના ઠેકેદારો કહે છે કે જિંદગી સુધી દરરોજ પોપટ રામ રામ બોલે તો ફાયદો શું ? સમજણ વગરની ગોખણપટ્ટીથી વળે શું ? આવા ઉપરાઉપરી પ્રશ્નો કરીને ક્રિયા કરનારને મુંઝવણમાં નાંખી દે છે. આવા પ્રસંગમાં સમજણ સાથેનું સફવર્તન તો જરૂર લાભ આપે છે તેમાં તો નવાઈ નથી, પરંતુ સમજણ વગરનું સફવર્તન પણ સમજણવાળાની નિશ્રાએ રહીને કરેલું હોવાથી લાભદાયી નિવડે છે. આથી જ શાસ્ત્રકારોએ “પદ્મો ગીયત્યો વીઓ ગીયત્ય-નિસ્સિઓ” સૂત્ર-અર્થ રહસ્યમાં ઉત્તીર્ણ થયેલાઓનો અર્થાત્ સંસારથી પાર ઉતરવા માટે ગીતાર્થનો પ્રથમ માર્ગ અને બીજો ગીતાર્થની નિશ્રાએ રહેનારાઓનો માર્ગ. ગીતાર્થની નિશ્રાએ રહેનારા અગીતાર્થો પણ ગીતાર્થની જેમ માર્ગની સેવાનો સુંદર લાભ પામે છે. રાખથી ઢાંકેલો અગ્નિ તમે જોયો નથી અને જાણ્યો પણ નથી, તેના અવગુણ કે ગુણને પિછાણ્યા નથી છતાં ભૂલથી પગ મૂકો તો દાઝો કે નહિ ? ઝેરના અવગુણને નહિ જાણનારા ખાય તો પરિણામ શું આવે ? બન્ને પ્રશ્નના જવાબમાં અનુક્રમે દાઝીએ અને મરીએ. ખાલકને ગલથુથી અપાય છે. ગલથુથીના ગુણ અવગુણ નહિ

જાણનાર બાલકનું શરીર હૃદયુષ્ઠ થાય છે કે નહિં ? રેલ્વે ગાડી અને મોટર કેવી રીતે બની, કેવી રીતે ચાલે અને કેવી રીતે ઊભી રહે તેનું બિલકુલ જ્ઞાન ન હોય તો બેસનારાઓ સહીસલામત સ્થાને પહોંચે ખરા કે નહિ ?

આ પ્રશ્નોના સમાધાનમાં સમજણનો અભાવ છતાં વર્તન કરનારને લાભ મળે છે. તેવી રીતે સમજણ વગરની વીતરાગ-કથિત ક્રિયાઓ કરવાથી અને નહિ કરવાથી અનુક્રમે લાભ અને નુકશાન જરૂર મળે છે તેમાં નવાઈ નથી. બાલકને સમજણ ન આવે ત્યાં સુધી ગલથુથી નહિ આપવી, મુસાફરને સમજણ ન આવે ત્યાં સુધી ગાડીમાં બેસવું નહિ, સોનું ઝવેરાત ન સમજાય ત્યાં સુધી પહેરવાનું નહિ, આવાં આવાં અનેકવિધ વ્યવહારોને સમજણ વગર અપનાવવામાં આવે છે તો પછી જૈન શાસનમાં સમજણ વગરની ક્રિયા કરે તો અવશ્યમેવ લાભ મેળવે તેમાં શંકાને સ્થાન જ નથી. આથી સ્પષ્ટ થયું છે કે જ્ઞાન-સમજણ અગર હેય-ઉપાદેયનું વિશુદ્ધ વિજ્ઞાન થયા વગરની ક્રિયા કે વર્તન કરવું એ નકામું છે એ માન્યતા બૂલભરેલી છે. અલબત્ત અણુસમજી ક્રિયારુચિ-જીવ સમજદારનો આશ્રિત હોવો જોઈએ.

સમજણપૂર્વકના સંસારના વ્યવહારો નહીં શકતા નથી અને નભાવી શકાતા નથી, પરંતુ સમજણવાળા માતા-પિતાના વિશ્વાસે સેંકડો બાલકો પોતાના જીવન લગભગ પગલર બનાવીને માનવ જીવનની ઉન્નતિના પંથે વિહરી રહ્યા છે, પૂર્વે રહ્યા હતા અને રહેશે એ નગ્ન સત્ય સ્વીકાર્યા વગર કોઈથી પણ રહેવાય તેમ નથી.

આ સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ વર્તવાવાલાઓ અર્થાત્ સમજણ વગર કોઈ પણ કાર્ય-ક્રિયા કે વર્તન કરવું નહિ તો દવાની

સમજ વગર દરદીનું શું થશે ? પાણી અને દૂધના ભેદને સમજ્યા વગર ખાલકનું શું થશે ? માટે પ્રાથમિક અવસ્થામાં લગભગ બધાં નાનામોટાઓ માટે આ એક જ સદ્વર્તનમાં આગલ વધવાનો ધોરી રાજમાર્ગ છે. કયો ધોરી રાજમાર્ગ ? તો સમાધાનમાં સમજવું કે “ સમજણ આવે તો જ કરું ” આ ભરોસે ભૂલનારાઓ સદ્વર્તનના આ લાભથી વંચિત થાય છે, પણ સમજણની યોગ્ય અવસ્થા ન થાય ત્યાં સુધી સમજણમાં પાવરધા બનેલા હિતકારીઓની નિશ્રાએ રહી સદ્વર્તનમાં આગલ વધવું એ સાચો ધોરી રાજમાર્ગ છે. દાન-શિયલ-તપ કે ભાવનાની પ્રવૃત્તિઓ અગર સમ્યગ્-દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સંબંધીના અનુષ્ઠાનો કે પરિણામની પૂરી સમજ વગર પણ સર્વજ્ઞકથિત કથનાનુસાર કરનારા અણસમજી અસંખ્ય આત્મા તે તે કાર્યમાં નિજાત બનેલાઓને ભરોસે રહી અસંખ્ય સત્ય પામી ગયા છે, પામે છે અને પામશે તે નિર્વિવાદ સિદ્ધાંત છે. સમજણવગરનું સદ્વર્તન, સમજદારોની નિશ્રાએ પણ સદાય લાભદાયી છે.

સમજ વગરનાં સદ્વર્તનની ઊંડાણમાં રહેલી સાચી સમજ

સમજણ વગરનું સદ્વર્તન પણ લાભદાયિક છે, એટલે સમજવા પ્રયત્ન કરવો જ નહિં એમ સમજવું નહિં, અર્થાત્ સમજવાનો ઉદ્યમ ચાલુ રાખીને પણ સદ્વર્તન કર્યા જ કરવું. જ્ઞાનની અપેક્ષા રાખ્યા વગર ક્રિયા ફલ દે છે તો પછી જ્ઞાની અને જ્ઞાનની આવશ્યકતા શી છે ? દૂધનો સ્વભાવ જ ગુણ કરવાનો છે તો પછી દૂધ પીધું કે શરીરમાં તુષ્ટિપુષ્ટિ વધી આવું કહેનારાઓને સમજવાની જરૂર છે કે કયું દૂધ ગુણકારી

છે અને કયું અહિતકારી છે ? પીવરાવનારને તે સમજવાની જરૂર પડે છે, અને તેથી જ પીનાર પોતાનું જીવન સહી-સલામત જીવી શકે છે. અર્થાત્ પીનાર અણુસમજી છે છતાં પીવરાવનાર સમજદાર છે. એટલે પીનાર-પીવરાવનારને તપાસી-એ તો બેમાંથી એક તો જરૂર સમજદાર જોઈએ જ; નહિં તો બન્ને અણુસમજી ભેગા થયા હોય અને ગાય ભેંસના દૂધના બદલે આકડા-થેરીયાનું દૂધ પી જાય કે પાઈ દે તો લાભને બદલે જરૂર નુકશાન થાય. આથી જ પીનાર ન સમજતો હોય અને પીવરાવનાર સમજતો હોય છતાં ક્રમે ક્રમે પીનારે સમજવું જ જોઈએ, અને તે સમજ્યો હશે અને પીવરાવનાર પરલોક પહોંચી ગયો હશે તો પણ ભવિષ્યમાં પોતાના બાલ-ખચાંનું રક્ષણ સુંદર રીતે કરી શકશે.

ડગલે અને પગલે તમને જ્ઞાન વગરની ક્રિયાનો અનુભવ અને અમલ થાય છે. ક્ષણે ક્ષણે પણ એવી કેટલીક ક્રિયાઓ તમારે કરવી પડે છે, કે જેનું તમને લેશ પણ ભાન નથી. જ્યારે સંસારમાં સમજ વગરની સેંકડો સહસ્ર ક્રિયાઓ કરો છો, અનુભવો છો અને ઇન્કાર કરતાં નથી છતાં ધાર્મિક અનુષ્ઠાનમાં તમને કેમ મૂંઝવણ થાય છે ? ધર્મની વાત આવે ત્યારે પત્થરા મારવા છે, અને ઘરની-સંસારની વાત આવે તો પ્રશ્નને અવકાશ જ નહિં, આવો ન્યાય ક્યાંથી શીખ્યા ? બાલ્યકાલમાં રહેલો બાલક અગર યુવાવસ્થામાં રહેલ યુવાન અગર યુવતી પોતાના હિતાહિતને ન સમજે છતાં તેના સમજી માતા-પિતા અને વડીલો, તેને હિતકર વસ્તુ ખતાવે છે, અને સન્માર્ગે યોજે છે. વિશ્વાસુ એવા એ બાલક, યુવાન અને યુવતીઓ ઉન્નતિ-પંથમાં અમોઘ લાભ લઈ શકે

છે. તેવી રીતે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતના કથનાનુસાર શાસનના સાચા સમજદાર આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને શ્રમણ ભગવંતોના હાથમાં તમારું જીવન સોંપતા કેમ અચકાવો છો ? જ્યાં સુધી આ આત્મા સર્વજ્ઞકથિત આત્મોન્નતિના સાચા માર્ગનો મુસાફર નથી બનતો ત્યાં સુધી પચાશ, સાઠ અને સીતેર વર્ષના જૈન મનુષ્યો પણ જૈન શાસનમાં બાલક છે. અને તેથી જ તેને માર્ગદર્શકની અવશ્યમેવ જરૂર છે. જિનેશ્વર ભગવંતો માર્ગ સ્થાપી ગયા છે અને સન્માર્ગનું સંચાલન શ્રમણ ભગવંતો કરી રહ્યા છે. ફક્ત આપણે તો તેઓની નિશ્રાએ રહી માર્ગનું અનુસરણ કરવાનું છે. અણસમજથી પણ તે માર્ગને અનુસરશે તો પણ કહેવાતા અણસમજીઓના દરેકે દરેક સદ્વર્તનમાં સર્વજ્ઞની સાચી સમજના મૂલ ઊંડાણમાં રહેલા છે માટે ન જાણે છતાં અવશ્યમેવ દાન, શિયળ અને તપધર્મનાં અનુષ્ઠાનો આદરતા શીખો.

સમજ ભાડે મળે છે પણ સદ્વર્તન ભાડે મળતાં નથી

અમુક વસ્તુનું જ્ઞાન થાય કે ન થાય પરંતુ ક્રિયાનું પાલન કર્યું કે ફલ મલવાનું જ છે. ક્રિયા ફલ આપવામાં એટલી પાવરધી છે કે સમજીને કરી હોય કે સમજ્યા વગર કરી હોય તો ક્રિયા ફલદાયી છે. જ્ઞાન ઉપર જ ક્રિયાના ફલનો આધાર હોય તો તમારે માનવું પડશે કે જ્યાં સુધી તે પદાર્થનો પૂરો જ્ઞાની બને નહિ ત્યાં સુધી તેને ફલ મળવું જ ન જોઈએ. જે માણસને હિંસા અહિંસાનું જ્ઞાન ન હોય, હિંસાથી પાપ લાગે છે એવો ખ્યાલ ન હોય તો તેવાને તમારા અભિપ્રાયે પાપ ન લાગવું જોઈએ. વાઘ-વરૂ-સિંહ આદિ શિકારી પશુઓ

હિંસાના પાપને સમજતાં નથી, છતાં નિર્દોષ પ્રાણીઓના કચ્ચરઘાણ કાઢી નાંખે છે, તો તમારા હિંસાએ તેમને પાપ થવાનું નહિં. એક માણસે ખૂન કર્યું, ખૂનની સજા ફાંસી છે. એ જ્ઞાન નહિં હોય તો તે ખૂનીને ફાંસીની સજા થશે નહિ. આજના ન્યાયાધીશો, ન્યાયમંદિરો અને ન્યાયના સિદ્ધાંતો પણ જ્ઞાન ક્રિયાનો આવેલો અવળો, નિર્વર્તક અને અનર્થક સંબંધ સ્વીકારવા તૈયાર નથી તો પછી તમે જ્ઞાન વગર ક્રિયાનું ફલ મળવાનું નથી એ લાઘ્યા ક્યાંથી ? તે તે પ્રસંગમાં તમને જ્ઞાન હોય કે ન હોય એનો વિચાર કર્યા વગર ગુન્હાનો બદલો આપી દેવામાં આવે છે અને તેમ ન હોય તો અજ્ઞાની હોવાનો ઢોંગ કરીને આજે સેંકડો ગુન્હેગાર ગુન્હામાંથી મુક્ત થઈ જાય તેમ તો બનતું નથી તેવી રીતે જ ધાર્મિક બાબતમાં સમજ વગરની ક્રિયા ફલ દઈ દે તે માનવામાં લેશભર શંકાને સ્થાન જ નથી. સમજદારો સમજને લાડે દઈ શકે છે, પરંતુ ક્રિયા કે વર્તન લાડે દેવાતા નથી અને મલતા પણ નથી. એક કેસમાં પૂરા ફસાય પછી તે કેસ જીતવા યોગ્ય કાયદા-કાનૂનનું જ્ઞાન ન હોય તો વકીલ બેરીસ્ટર અને ધારાશાસ્ત્રીઓ પાસેથી ફી મહેનતાણાદ્વારા તે જ્ઞાન લાડે મળે છે, પરંતુ કેસ લડવા સંબંધીની બધી ક્રિયા અણસમજી ફરિયાદી પ્રતિવાદી અને સાક્ષીઓને કરવી જ પડે છે. દરદીઓને દરદનું જ્ઞાન હોતું નથી છતાં વૈદ્ય દાકતર પાસેથી સલાહ લાડે મળે છે. તે સલાહ મુજબ વર્તવામાં આવે તો અણસમજી અસંખ્ય દરદીઓ મુખી થાય. એક નાનું દૃષ્ટાંત ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે.

એક કંબુસશિરોમણિ શેઠ હતા. “અમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે” તેવો તેમનો સ્વભાવ હતો. તે શેઠને એક હઠીલું

દરદ શરૂ થયું. શરૂઆતમાં લોલને લીધે, કાળજી ન રાખવાથી દરદ ધર કરી ગયું. કેટલાંએક હઠીલા દરદો અને રાજરોગો આગલ પૈસાને પાણીની માફક ખર્ચો તો જ દવાદ્વારા રોગ રવાના થાય. આવી મહાન્ માંદગીમાં શેઠ ફસાયા અને મુંઝાયા. ઘરના છોકરાં ઘેરાં અને સગાંવહાલાંઓ દવા અને વૈદ્ય બોલાવવાની વાત કહે તો કહે કે—ઘડપણ છે એટલે નકામી દોડાદોડ કોણ કરે ? અભિમાની શેઠ આમ સલાહ દેનારને જવાબોથી ઉડાવવા લાગ્યા. શેઠ પૈસા ખર્ચવામાં હઠીલા થયા અને શેઠના શરીરમાંથી દરદ જવામાં હઠીલું બન્યું. શરીર, અવયવો અને ઈંદ્રિયોના રંગઢંગ બદલાઈ ગયા. પેટ પાતાલમાં પેઠું અને હાડકાં ખડખડવા લાગ્યા. દંતપુરીના બત્રીશ કિલ્લાઓ કમે કમે તૂટી પડ્યા. આંખો ઊંડી ગઈ અને કર્ણુપુરી ઉજ્જડ થઈ ગઈ. બહાર ગામથી શેઠના મિત્ર વૈદ્ય આવી પહોંચ્યા. શેઠની હાલત દેખીને દયાળુ વૈદ્ય ઉપાય બતાવ્યો. વૈદ્યે દવાની ચીકી લખી આપીને કીધું કે આ દવા સાથે જરા માલદાર ખોરાક ભાવે તેટલો ખાધા કરો અને આ તેલ લખી આપું છું તે બનાવી રોજ માલીશ કરાવો. વૈદ્ય રવાના થયા. સવારમાં ઉઠી રોજ દવાની બંને ચીકીઓ વાંચી જાય. દવાના અનુપાનના, તેલના અને વૈદ્યના વખાણ કરે અને ચીકી ગાદી નીચે દબાવે. બે ત્રણ મહિના થયા બાદ શેઠજીને ઉપાડવાની તૈયારી થઈ. ઘરનાં સગાંઓએ વૈદ્યને બોલાવ્યા અને વૈદ્યે પૂછ્યું તો શેઠ કહે કે—રોજ ત્રણ માસ સુધી તમારી દવા અને તેલની ચીકી ધ્યાનપૂર્વક વાંચી જાઉં છું, છતાં રોગ જતો નથી. વૈદ્યને ખારીક તપાસ કરતાં માલૂમ પડ્યું કે દવાની ચીકીના પાઠ કરવાથી રોગ જતો હોય તો પછી દવા—અનુપાનની કડા-

કૂટ કરે કોણ ? છેવટે વૈદ્યે કહી દીધું કે-શેઠની બીમારીનું મૂળ કંબુસાઇ છે. સારી સલાહ, યોગ્ય દવા, તેલ અને અનુપાન સમજાવી દીધાં છતાં ન લે તો રોગ જાય ક્યાંથી ? કંબુસ શેઠે કંબુસાઇમાં શરીર ગુમાવ્યું.

આ કથા ઉપરથી સમજવાનું કે સમજણપૂર્વકના સાચા પાઠ કરવા માત્રથી જેમ રોગ ગયો નહિ તેમ અક્ષરજ્ઞાનના પાઠ કરવા માત્રથી સંસારનો હઠીલો રોગ નાશ પામશે નહિ. માટે સમજ સાથે સદ્વર્તનનો અમલ કરો. વૈદ્ય પાસેથી સમજ ભાડે મલી પણ દરદ-જ્ઞાનના અણુસમજી શેઠે વર્તન ન કર્યું તો શેઠના હાલહવાલ થયા, તેવી રીતે તીર્થંકરના શાસનમાં શાસનસંચાલક પરમેષ્ઠિઓ પાસેથી સમજ ભાડે મળે છે પરંતુ દરેકે દરેકને સમજના ભાડુતોને સદ્વર્તન તો કરવા જ પડશે.

શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય જરૂર.

વિશ્વમાં બાળકોને દૂધ પાવાનો કે પીવરાવવાનો રિવાજ ક્યાંથી શરૂ થયો અને ખડીના પાણીને નહિ પાવાનો અગર પીવરાવવાનો રિવાજ ક્યાંથી આવ્યો ? તમારે કબૂલ કરવું પડશે કે ભલે પીનાર બાળકને ખબર ન હોય પણ પાવાની કે પીવરાવવાની પ્રવૃત્તિ કરનારને તો એ દૂધના ગુણકાયદાની પૂરેપૂરી સમજ છે. તેવી રીતે ધાર્મિક ક્રિયા કરનારાઓને ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોનું પૂરેપૂરું જ્ઞાન ન હોય તો પણ એ ધાર્મિક ક્રિયાના ઉપદેશકો-તીર્થંકર-ગણધર-શ્રમણ ભગવંતોને તો એનું પૂરેપૂરું જ્ઞાન હતું એ નિર્વિવાદ સત્ય સર્વદા સ્વીકારવા યોગ્ય જ છે. આ પ્રસંગમાં પીનાર અને પીવરાવનારને અનુ-

ક્રમે તે નિષ્ણાતો પ્રત્યે શ્રદ્ધા હોવી જ જોઈએ. અમુક અમુક ક્રિયા કરનાર વ્યક્તિઓમાં તે તે ક્રિયાનું અજ્ઞાન હોય પરંતુ ક્રિયાના પ્રચારકો અને ઉપદેશકોને તો તેનું સાંગોપાંગ જ્ઞાન હોય છે. આ ઉપરથી પરમતારક ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવંતે ઉપદેશોનાં અનુષ્ઠાનોનું અનુસરણ કરીને આપણે આપણું કલ્યાણ સાધી શકીએ છીએ. આથી સિદ્ધ થાય છે કે એક બીજાનાં જ્ઞાનનો અનંતર અગર પરંપરાએ ફાયદો મલી શકે પરંતુ એક બીજાની ક્રિયાનો લાભ એક બીજાને અનંતર પરંપરાએ નથી જ મલી શકેતો. ક્રિયાનો લાભ મેલવનારે ક્રિયા તો પોતે જ કરવી પડશે પરંતુ તે ક્રિયાનાં ગુણ-દોષનું જ્ઞાન હોય અગર ન હોય તેને પણ લાભ મળે છે. અને તે ક્રિયાના ગુણ-દોષનું જ્ઞાન ન હોય તો પણ જ્ઞાની અગર જ્ઞાનીઓની પરંપરાએ આશ્રિત બનેલાઓ ક્રિયાના સુંદર લાભ હસ્તગત કરી શકે છે. અણુસમજી વર્ગને તે તે અનુષ્ઠાનદ્વારા ફલ પ્રાપ્ત કરવું હોય તો શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય જરૂર છે. સર્વ સમજદારોમાં શિરોમણિ તીર્થંકર આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-શ્રમણભગવંતો પ્રત્યે અણુસમજી આત્માઓ ત્રિશ્વાસુ નહિ બને તો તેઓના કથનદ્વારાએ કરાતાં અનુષ્ઠાન પ્રત્યે પણ શ્રદ્ધાળુઓ નહિ જ બને. શ્રદ્ધાળુઓ નહિ બન્યા હોય ત્યાં સુધી અનુષ્ઠાનની આરાધનાના અનુપમ અગમ્ય લાભો મેળવી શકશે જ નહિ તેથી જ અનુષ્ઠાનના ઉપદેશકો અને તેઓશ્રીએ ઉપદેશોનાં અનુષ્ઠાનો પ્રત્યે જે અવિહત-શ્રદ્ધાળુઓ હશે તેઓ જ તે અનુષ્ઠાનના અંતિમ સિદ્ધરૂપ ફલ પ્રાપ્ત કરી શકશે. નહિતર શંકાશીલ બનીને અનુષ્ઠાનને તરછોડી અવલે માર્ગે ચડી જશે, તેથી શ્રદ્ધાનો ટૂંકો અર્થ વિચારીએ તો

સમ્યગ્ જ્ઞાનીના જ્ઞાન ઉપર અગર કહેલા કથન ઉપર વિશ્વાસ રાખવો તેનું નામ શ્રદ્ધા છે. સમજી વર્ગને કે અણુસમજી વર્ગને દરેક કાર્યની સિદ્ધિ કરતાં પહેલા શ્રદ્ધાનાં પાયાની દૃઢતા સ્વીકારવી પડે છે. દુનિયામાં જ્ઞાન જેવી ચીજ ન માનીએ, જ્ઞાની મહાત્માઓને સ્વીકારીએ નહિ અને જ્ઞાનના સાધનોની પરવા જ ન કરીએ તો શ્રદ્ધા રહેવાની ક્યાં? અર્થાત્ શ્રદ્ધાનો પ્રવાહ પ્રવર્તે શી રીતે? જ્ઞાન, જ્ઞાની અને જ્ઞાનના સાધન સ્વીકારનારાઓને શ્રદ્ધાનું અસ્તિત્વ સ્વીકારવું જ પડે છે, અને શ્રદ્ધાનું મૂલ ત્યાંથી જ શરૂ થાય છે. આપણે એકડો શીખ્યા ત્યારે સો-હજાર લાખની જરૂરતનું ભાન ન હતું, મા અને બાપા બોલતા થયા ત્યાં સુધી મા કેને કહેવાય અને બાપા કેને કહેવાય તે પણ સમજતા ન હતા. બાલ્યકાલની અંધશ્રદ્ધા બોલતાં લખતાં શીખવાડે તો સર્વજ્ઞના ચરણમાં શીર ઝુકાવનારાઓ શ્રદ્ધાબલે આગલ વધે તેમાં નવાઈ શી? બોલ્યા પછી બાલક સમજ્યો કે સમજ્યા પછી બોલ્યો? અને લખ્યા પછી સમજ્યો કે સમજ્યા પછી લખ્યું? એવી જ રીતે ધાર્મિક ક્રિયામાં કરવાનું પહેલાં અને સમજવાનું પણ પછી જ છે. અણુસમજી આત્માને, સમજી જ્ઞાન અને સદ્વર્તન-ચારિત્રમાં આગલ વધવું હોય તો શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય જરૂર છે. “લકીરના ફકીર” બનીને એકડો ઘુંટનારાઓ પણ આજે વિદ્વાનની કક્ષામાં બિરાજે છે એ મહેતાજી-માસ્તર-વિદ્વાન-પ્રોફેસરો પર શ્રદ્ધાનું સુંદર પરિણામ છે.

શ્રદ્ધાનો અપલાપ કરનારાઓ જ શ્રદ્ધાના ઉચ્છેદકો છે

આણસમજણુમાંથી સમજદાર બનેલાઓ, અલણુ અવસ્થામાંથી ભણીગણીને પારંગત થયેલાઓ પૂર્વકાલને ભૂલીને શ્રદ્ધાને વગોવે છે. તે નવીન પ્રાપ્તિના માર્ગને રૂંધનાર છે-રોકનારા છે. આજના સમજદારોનો દાવો કરનારા જ્ઞાન વગરની ક્રિયા નકામી, જ્ઞાન વગર દર્શન-વંદન-પૂજન નકામાં, જ્ઞાન વગરનું ચારિત્ર નકામું, જ્ઞાન વગરનું દાન નકામું, જ્ઞાન વગરનું શિયળ નકામું અને જ્ઞાન વગરનું તપ નકામું વિગેરે વિગેરે બકવાદ કરે છે. પરંતુ ફલદાયક દર્શન-વંદન-પૂજનાદિ ક્રિયા, ફલદાયક જ્ઞાન-ચારિત્ર, ફલદાયક દાન-શિયળ-તપ બનવા પહેલાં કેટલી વખત એકઠો ઘુંટવાની માફક દ્રવ્ય ક્રિયા-રૂપ ચારિત્ર-તપાદિ કરવાં પડે છે, એ સમજતાં શીખ્યાં નથી એ જ ખેદનો વિષય છે. જે વૃક્ષની છાયા નીચે બેસીને શાંતિ પામનારો મુસાફર રવાના થવાના અવસરમાં એ જ વૃક્ષને છેદે તો તેને મૂર્ખ-શિરોમણિ કહેવાય છે. તેવી રીતે શ્રદ્ધારૂપી વૃક્ષની છાયા નીચે આનંદ લઈ બેઠેલા અને આગલ વધેલાઓ આજ કહેવાતા અસંખ્ય જ્ઞાનીઓ ક્રિયા-માર્ગે શરૂ થયેલાઓને, ચારિત્રમાર્ગે ચાલનારાઓને, દાન દેનારાઓને, શિયળ સેવનારાઓને, તપશ્યાના માર્ગે આગળ વધનારાઓને નિન્દે છે, અપમાજે છે તેઓ બધા શ્રદ્ધારૂપી વૃક્ષના ઉચ્છેદકો છે. જ્ઞાનીપણાનો દાવો કરનારને અંધશ્રદ્ધાનું મહત્વ ઓછું લાગતું હોય પણ તેથી જગતના વ્યવહાર-માંથી અને ધાર્મિક શુભ વ્યવહાર અને શુદ્ધ વ્યવ-

હારમાંથી તે શ્રદ્ધાનું મહત્વ હજી સુધી ઘટ્યું નથી, ઘટ્યું નથી અને ઘટશે પણ નહિં જ. એટલું નહિં પણ સર્વજ્ઞ શાસન-રસિક આત્માઓની કાલીઘેલી ક્રિયા, વર્તનો અને અનુષ્ઠાનો દેખીને તમને ઘૂણા થતી હશે પણ તે તે ભાગ્યશાલીઓ ક્રમે ક્રમે શુદ્ધ-શુદ્ધતર-શુદ્ધતમ અનુષ્ઠાનો ભવિષ્યમાં કરનારા થશે. “વાચ્યમાનં ભવેદ્ભાવઃ” પ્રત્યાખ્યાન-અષ્ટકમાં ચૌદસો ચૂમ્મા-લીશ ગ્રન્થના પ્રણેતા પૂ. શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વર જણાવે છે કે- ‘જિનેશ્વર ભગવંતોએ કથન કરેલાં છે’ એવી શ્રદ્ધાપૂર્વક સંકલિતપૂર્વક લીધેલાં વ્રત, નિયમ અને પ્રતિજ્ઞા તૂટી જાય અને સંસારની લીલામાં અટવાઈ જાય છતાં લાભ આપ્યો જતો નથી. જેટલું આરાધ્યું તેટલું દ્રવ્ય અનુષ્ઠાન જો જિનેશ્વર ભગવાનકથિત હોય તો ભવિષ્યમાં તે અનુષ્ઠાન ભાવ પચ્ચખાણું કારણ બને છે. સેંકડો-હજારો-લાખો દ્રવ્ય અનુષ્ઠાન થતાં થતાં એક ભાવ અનુષ્ઠાન બને છે. આ પ્રસંગમાં પૂર્વનું દ્રવ્ય અનુષ્ઠાન એ પછી થનારા દ્રવ્ય અનુષ્ઠાનરૂપી કાર્યનું કારણ છે અને એવી રીતે ઉત્તરોત્તર કાર્યકારણભાવ તપાસતાં અંતમાં થવાવાળું ભાવ અનુષ્ઠાનનું પૂર્વ અનુષ્ઠાન કારણ છે.

એટલું જ નહિં પણ શાસ્ત્રોકત રીતિએ થવાવાળી શાસ્ત્રવિહિત દ્રવ્ય પ્રવૃત્તિ ત્યારે જ થાય છે કે પ્રવૃત્તિ કરનારને ૬૯ કોડાકોડી મોહનીયની સ્થિતિનો ક્ષયોપશમ થયો હોય. દૃષ્ટાંત તરીકે “એક કસાઈ બકરાંને કાપવા છરો લઈને આવ્યો જાય છે. બકરાં આગળ છે અને કસાઈ પાછલ છે. રસ્તે આવતાં આગમશ્રવણથી નવપલ્લવિત થયેલ શ્રાવક

મદ્યો. શ્રાવકે બકરાંને મૂકી દેવા ઘણું સમજાવ્યો પણ કસાઈ એકનો બે થયો નહિ. છેવટે પૈસા આપી બકરાંને પાંજરા-પોલમાં મોકલાવી દીધા. કસાઈ કહે તમને આ દયા ધર્મ શીખવાડનાર તમારા ગુરુઓ દયા ધર્મની શરૂઆતમાં શું કહીને દયાળુ બનાવે છે ? હમારા કસાઈના ધંધામાં દયાનું નામનિશાન હોતું નથી, છતાં મારા જીવનમાં કદ્યાણુ કરવું હોય તો કોઈ ઉપાય છે. ? શ્રાવકે કહ્યું-હા, તમે એક નવકાર રોજ ગણો. કસાઈ કહે-જીંદગી પર્યંત મહેનત કરું તો આવડે નહિં. તો રોજ મારી પાસે સાંભલી બાવ એવું શ્રાવકે કીધું. કસાઈ સાંભલવા રોજ આવે છે અને સાંભલીને રોજ કસાઈખાને પોતાના ધંધે બાય. અંતમાં સાંભલતાં સાંભલતાં કસાઈનો ધંધો છોડે છે, દયાળુ બને છે. હવે આ સ્થલે પહેલે દિવસે નવકાર મંત્રનું પહેલું પદ “નમો અરિહંતાણુ” અને તે પદનો પહેલો અક્ષર “ ન ” કાનમાં પજ્યો તો કસાઈને કેટલો લાભ થયો હશે ? આવો પ્રશ્ન કરનારને શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-તે અવસરે ૬૬ કોડાકોડી મોહની કર્મની સ્થિતિ તૂટે નહિ ત્યાં મુધી શાસ્ત્રવિહિત આટલી શ્રવણુ પ્રવૃત્તિ પણ થતી નથી. આ ઉપરથી લાલચથી, વિરક્ત ઇચ્છાથી, બલા-ત્કારથી, પૌદ્ગલિક ઇચ્છાથી, કહેવાથી, શરમથી, પ્રેરણાથી કરેલી શાસ્ત્રવિહિત શ્રવણુપ્રવૃત્તિરૂપી શ્રુત-સામાયકનો લાભ ૬૬ કોડાકોડી સ્થિતિ તુટવા વગર કોઈ પણ જીવને થતો જ નથી, થયો નથી અને થશે પણ નહિં. વધુ વિચારકોએ *વિશેષાવશ્યકમાં જૈનાગમના

* જુઓ, વિશેષાવશ્યક. શ્રુત-સામાયકની વ્યાખ્યા સમજવાથી આ પ્રસંગ સમજશે.

રહસ્યવેત્તા શ્રી જિનભદ્ર ગણિ ક્ષમાશ્રમણનાં વચનોનો ખારીકા-
ઇથી અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે. આથી સ્પષ્ટ છે કે દર્શન-વંદન-
પૂજન-સત્કાર કે સન્માનની હરકોઈ ક્રિયા દ્રવ્ય રૂપ હોય તો પણ
કરવામાં નુકશાન તો છે જ નહિ, પરંતુ દ્રવ્ય ક્રિયાના સંસ્કારો
વૃદ્ધિ થતાં થતાં આત્મા માર્ગાભિમુખ બની આત્મ-કલ્યાણને
રસ્તે ચઢી અમોઘ લાભ પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રદ્ધા નહિ હોય તેને
જ્ઞાન થવાનું નથી. શ્રદ્ધા હશે તેને અજ્ઞાનરૂપે જ્ઞાન થશે અને
ટકશે. કહેવાતા જ્ઞાનીઓને શ્રદ્ધાનાં વિનાશભાવમાં વર્તતું
જ્ઞાન અજ્ઞાન થાય છે.

“ જે વિણ નાણુ પ્રમાણુ ન હોવે, ચારિત્ર તરુ નવિ ફળીઓ;
સુખ નિર્વાણુ ન જે વિણુ લહીએ, સમ્યગ્દર્શન બળિઓ ”

-સમ્યગ્દર્શન પૂજા. ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્દયશોવિજયજી મહોપાધ્યાય.

આ કથનમાં સમ્યગ્દર્શનના અભાવમાં જ્ઞાન પ્રમાણભૂત
હોતું નથી. ચારિત્રનાં પુણ્યરૂપ કેવળજ્ઞાન અને ફળરૂપ મોક્ષ
અર્થાત્ નિર્વાણસુખ પ્રાપ્ત થઈ શકતાં નથી માટે શ્રદ્ધાની
અનિવાર્ય જરૂર છે. અજ્ઞાનીઓને સમ્યગ્ જ્ઞાની થવામાં
અને સમ્યગ્ જ્ઞાનીઓને સમ્યગ્ ટકાવવામાં વધાર-
વામાં અને ફળદાયક બનાવવામાં શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય
જરૂર છે.

શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજની ઉત્પત્તિ, ટકાવ, વૃદ્ધિ અને ફલ

જૈનશાસને જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે અગ્રપદ આપ્યું જ નથી,
પરંતુ મોક્ષ ફલના અનિર્વચનીય-સાધન તરીકે જ સ્વીકારેલું
છે. ધોતી, પહેરણ અને કોટ પહેરનારાઓએ સૂતરના તાણા-

વાણી ગણ્યા નથી, માથામાં રહેલા બાલ કાળા કેટલા અને ઘોળા કેટલા તેનો હિસાબ કોઈએ રાખ્યો નથી અને રાખતા પણ નથી, ઘર બંધાવાતું હોય તે અવસરે આવેલા ગધેડા પર રેતીની ગુણીએ ઘર આંગણે ઠલવાય છે અને તેમાંથી રેતીના કણીઆ કોઈએ ગણ્યા નથી અને ગણતું નથી, નળ-માંથી નીકળતાં પાણીના ટીપે ટીપાની નોંધ કોઈએ રાખી નથી અને રાખતું નથી; આથી એ વાત સિદ્ધ થઈ છે કે નિરુપયોગી કાર્યોમાં નકામો ટાઈમ ખરબાદ કરવા દુનિયા પણ તૈયાર નથી તો પછી નિરુપયોગી કાર્યોમાં મનુષ્ય જીવન એળે કેમ ગુમાવવું ?

એ અટપટા પ્રશ્નનો ઉકેલ બુદ્ધિમાને વિવેકપૂર્વક કરવા જોવો છે. પ્રશ્નનું સમાધાન બુદ્ધિનો સદુપયોગ કરીને કરવામાં આવે. અને જો સમાધાનનો સુંદર નિર્ણય કરવામાં ન આવે તો નિરુપયોગી કાર્યોમાં બાદ્યકાળ, યુવાવસ્થાનો કાળ અને લગભગ વૃદ્ધાવસ્થાનો કાળ નિર્થક જાય છે એટલું જ નહિ પણ અનર્થકારી રીતે એ પસાર થાય છે.

માનવ જીવનમાં નિરુપયોગી અને ઉપયોગી કાર્યોની વહેંચણુ થઈ જાય અને પછી જીવન જીવાય તો જ માનવજીવનની મોજ અને લાલ મળી શકે તેમ છે. અન્યથા નહિજ મળે, એ નગ્ન સત્ય સદા સ્વીકારવા લાયક છે. ચક્ષુ મધ્યાં છતાં ખરોખર ઉપયોગ કરનારા ઠોકરે ચડતા નથી, અને ઊંધું ઘાલી ચાલનારા ઠોકરે ચઢે છે અને દુઃખી થાય છે. દેખતો માણસ કાંટા ઉપર

પગ મૂકે, દેખતો માણસ અગ્નિ પર પગ મૂકે, દેખતો માણસ સર્પના મોઢા ઉપર પગ મૂકે; તો કહેવું પડશે શું આંધલો છે? અર્થાત્ ઠપકાને પાત્ર ઠરે છે. પણ આંધલો પગ મૂકે અને દેખનાર દેખે તો દયા લાવી હાથ પકડી સન્માર્ગે ચઢાવી દેવાય છે. તેવી રીતે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી હેય=છાંડવા લાયક કાર્યો સમજાય નહિં અને છોડાય નહિં, ઉપાદેય=કાર્યો સમજાય નહિં અને સેવાય નહિં તો ઠપકાને પાત્ર બને તેમાં નવાઈ નથી. અરે એટલું જ નહિં પણ છોડવા લાયક છોડી શકે નહિં અને આદરવા લાયક આદરી શકે નહિં પણ સમજાય જ નહિં એ જ ખેદનો વિષય છે.

શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજ આવ્યા પછી હેય-ઉપાદેયનો વિવેક અને વિવેક અનુસાર યથાશક્તિ હેય પદાર્થનો ત્યાગ અને ઉપાદેય પદાર્થનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજ આવ્યા પછી વર્તન બનવું જ જોઈએ એવો નિર્ધાર કરીએ તો વાંધો શું છે? સમાધાનમાં સમજવું જરૂરી છે કે શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજ આવ્યા છતાં સદ્વર્તનનું સેવન થવું જ જોઈએ એવો નિયમ નથી; કારણ કે નિયમ કરીએ તો જૈન શાસનમાં સમજ અને સદ્વર્તનને રોકનારાં જૂઠાં જૂઠાં કર્મો છે તે માનવામાં વાંધો આવશે. જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી થવાવાલી જ્ઞાન=સમજ એ જૂઠી ચીજ છે. તેમજ ચારિત્રાવરણીયના ક્ષયોપશમથી થવાવાળી ચારિત્રસદ્વર્તન એ જૂઠી ચીજ છે. પરંતુ એટલો નિયમ ચોક્કસ છે કે શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજવાલા ભલે સદ્વર્તનનું સેવન ન કરતા હોય છતાં સદ્વર્તન પ્રત્યે, સદ્વર્તનના સેવન પ્રત્યે, સદ્વર્તનના સઘળા સાધનો અને આગલ વધારનારાઓ પ્રત્યે બહુમાન હોય તો જ શ્રદ્ધાપૂર્વકની

સમજ ટકે છે અને વધે છે. આ સ્થળે હવે સમજ લેવું ઘટે છે કે અમુક માણસ સમજ્યો છે છતાં સદ્વર્તનમાં કેમ ઠીલો છે ? આવો સમજપૂર્વકનો સુંદર ઉપદેશ અને સમજ ધરાવે છે છતાં કરવામાં કાયર કેમ છે ?, ભરે છે સો હાથ પણ તસુ ફાડતો નથી કેમ ? આ બધાં પ્રશ્નોને અવકાશ રહેતો નથી.

શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજ આવ્યા પછી ૨ થી ૯ પદ્યોપમે આંશિક સદ્વર્તન-દેશવિરતિ શ્રાવકપણું આવે જ છે. અને શ્રદ્ધા-પૂર્વકની સમજ આવ્યા પછી સંજ્યાતા સાગરોપમે સુંદર સદ્વર્તન અર્થાત્ સર્વવિરતિ આવે છે, એ જૈન શાસનનો ત્રિકાલાભાષિત સિદ્ધાંત છે. પરન્તુ શ્રદ્ધાના સ્પર્શન સાથે સદ્વર્તન થવું જ જોઈએ એ નિયમ નથી. શાસનના અવિહત શ્રદ્ધાળુ શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રેણિકના દૃષ્ટાન્ત આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે. ક્રિયા-ચારિત્રરૂપ ક્રિયા અગર તપરૂપ ક્રિયા એ જ્ઞાનની દાસી છે એવું કહેનારાઓએ સમજી લેવું જરૂરી છે કે ચારિત્ર અગર તપની ક્રિયા કર્યા વગર દેશવિરતિરૂપ શ્રાવકપણું અર્થાત્ આંશિક ચારિત્ર અને સર્વવિરતિ ચારિત્રરૂપ કે વધુ મોક્ષરૂપ સંપૂર્ણ ફલ પ્રાપ્ત થતું નથી. ચારિત્ર અને તપનો વિરોધ કરનારાઓને સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપે પ્રાપ્ત થયેલાં મતિ, શ્રુત, અર્વાધિ, મનપર્યાવ જ્ઞાનાદિ અજ્ઞાનરૂપે બની જાય છે એટલુંજ નહિ પણ તેવા વિરોધ કરનારાઓને ત્રણે કાલમાં મનપર્યાવ અને કેવલજ્ઞાન થવાનું જ નથી. ચૌદ વિદ્યાના પારંગતો ૪૪૦૦ના પરિવાર સાથે આવ્યા અને શંકા રહિત થયા નહિ ત્યાં સુધી આ શાસને અજ્ઞાની ગણ્યા. શંકાનો ભેદ સમજી શ્રદ્ધા-પૂર્વકના સમજદાર થયા પછી જ્ઞાની બન્યા એટલું જ

નહિ પણ શંકાનો છેદ કરી શ્રદ્ધાપૂર્વકના સમજદાર જ્ઞાની બનીને ત્યાગી બન્યા. પાંચસોના પરિવાર સાથે દીક્ષિત થયેલો અગીયાર અંગનો પાઠી જમાલી જ્ઞાની છતાં એક જ શંકાના પ્રાદુર્ભાવમાં અજ્ઞાની બન્યો. અગીયાર અંગભૂત પદાર્થોનું જ્ઞાન હોવા છતાં એક પદાર્થની અશ્રદ્ધામાં જ્ઞાની અજ્ઞાની બને છે આ સિદ્ધાન્તે જૈન શાસનની મહત્તા વધારી છે તેથી જ શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજમાં સમ્યગ્ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ છે, સમ્યગ્ જ્ઞાનનો ટકાવ છે, સમ્યગ્ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ છે, અને સમ્યગ્ જ્ઞાનનું અંતિમ ફલ મે.ક્ષ છે એટલું જ નહિ પણ સર્વજ્ઞને જીતવા આવેલા જીતાઈને પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી ગણધરો બને છે. શંકાને નિર્મૂલ કરી સમ્યક્ત્વના સ્પર્શનમાં પૂર્વની અણ-સમજમાંથી સાચી સમજની પ્રાપ્તિ કરી સાચા સમજદાર બને છે. સાચી સમજના ટકાવ સાથે અંતર્મુહૂર્તમાં દ્વાદશાંગીની રચના કરે છે. શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજની ઉત્પત્તિ, ટકાવ, વૃદ્ધિ અને ફલનો દર્શનીય અનુપમ દેખાવ ગણધર ભગવંતનું પુનિત ચરિત્ર આપણને સાક્ષીરૂપ છે. સાથે સાથે શ્રીઆચારાંગ સૂત્રના પ્રથમ અંગમાં પ્રથમ શસ્ત્રપરિજ્ઞા અધ્યયનના પ્રથમ સૂત્ર અને બીજા સૂત્રની રચના કરીને આજના કહેવાતા જ્ઞાનીઓને હિતશિખામણ આપી છે. સર્વજ્ઞપણાનો દાવો કરનારા અમે પણ આ જૈન શાસનનાં મૂલભૂત સિદ્ધાંતો ન સમજ્યા ત્યાં સુધી અજ્ઞાની રહ્યા. આ બીનાઓને ધ્યાનમાં લઈને જ બાજુ પ્રથમ સૂત્રની રચના કરતાં ન હોય તેમ જણાવે છે “ઈમેગેસિં નો સન્ના મવઈ” આ સંસારમાં કોઈપણ પ્રાણીને સાચી સમજ નથી અર્થાત્ અજ્ઞાની

છે--જૈન દર્શનના મૂલભૂત સિદ્ધાંતો જાણતો નથી. હું ક્યાંથી આવ્યો ?, હું ક્યાં જઈશ ?, હું જન્મ્યો ત્યારે શું લાવ્યો ? અને મરીશ ત્યારે શું લઈ જઈશ ? હું કોણ ? અને મારું વાસ્તવિક ધન શું ? આ છ પ્રશ્નના પરમાર્થને સમજ્યા વગરના સઘળા જીવોને લગભગ 'અજ્ઞાની' જણાવે છે. અજ્ઞાનીપણાના એકરારનો આ અપૂર્વ દસ્તાવેજ છે.

વિશેષમાં ગણુધર ભગવંતના ચારિત્ર તરફ નજર કરતાં અજ્ઞાની અવસ્થાને કબૂલ કરનારા તે ગણુધર ભગવંતો જેમ શંકાના ઉચ્છેદન સાથે અજ્ઞાનીપણાને તિલાંજલી દઈ શ્રદ્ધા-પૂર્વકની સમજની ઉત્પતિ-સ્થિતિ-વૃદ્ધિ અને શ્રદ્ધાપૂર્વકના ફલરૂપ પ્રવ્રજ્યા અને ગણુધર પદવી પામ્યા. તેવી જ રીતે તે ગણુધર પદવિભૂષિત થયેલા ગણુધર ભગવંતો પચાસ પચાસ વર્ષો સુધી સર્વજ્ઞપણાનો ફાંકો રાખનારા, મમત્વપૂર્વક માન્યતાને વલગી રહેનારા, જગત્સરના વાદીઓને સર્વજ્ઞ મનાવનારા અને વાદમાં હરાવનારાઓએ પણ ભગવંત મહાવીરના સમાગમમાં પોતાની પચાસ વર્ષની માન્યતાને સર્વાંશે છોડી એ પણ આજના વર્તમાનકાલીન ચતુર્વિધ સંઘને આ પ્રસંગ બોધપાઠરૂપે બોધ લેવા લલામણુ કરે છે.

આચાર્ય કે ઉપાધ્યાય, સાધુ કે સાધ્વી, શ્રાવક કે શ્રાવિકાઓએ ગણુધર ભગવંતના કથિત જીવનમાંથી એ શીખવું જરૂરી છે કે જે ગણુધર ભગવંતોએ

૧ જુઓ, આચારાંગ સૂત્ર પ્રથમ અધ્યયન, પ્રથમ દ્વિતીય તૃતીય સૂત્ર અને તે સૂત્રોનું વિવરણ.

પોતાની પચાસ પચાસ વર્ષો સુધી રૂઢ કરેલી માન્યતાને મૂકવામાં લેશભર સંકોચ પામ્યા નહિં તે પછી આપણી બે પાંચ દશ વર્ષની માન્યતાને સમજવામાં અને સમજીને મૂકવામાં સંકોચ રાખવો તે ગાઢ મિથ્યાત્વનું જખરજસ્ત આવરણ છે, એ સમજવું મુશ્કેલ નથી. શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજ અગર શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજદારની નિશ્રાવગર જૈન શાસનમાં કોઈ સંસાર-સમુદ્રનો પાર પામી શક્યો નથી, પાર પામી શકતો નથી, અને પાર પામી શકશે જ નહિં એ નિર્વિવાદ સિદ્ધાંત સર્વદા સ્વીકાર્યા વગર ચાલે તેમ નથી.

શ્રદ્ધા-સુધાંભોનિધિમાં પ્રવેશ કરનારાઓને.

પાયા વગરનું મકાન ટકી શકતું નથી, પાયાની પૂર્ણ મજબૂતી વગર વાવાઝોડા અને વંટોલીઆના અપાટામાં સાત માળનો મહેલ પણ અદ્ય કાલમાં જમીનદોસ્ત થતો નજરે માલમ પડે છે. કાચા પાયાની કારીગરીવાળી ઇમારતોમાં રહેનારાઓને તે મકાન શાંતિ-આનંદ કે આરામ આપી શકતું નથી. મૂલીઆવાલા ઝાડો અદ્ય સમયમાં પડી જાય છે, જે ઝાડના સડવા માંડેલા મૂલીઆ જમીનમાં ઊંડા ગયાં હોતા નથી તે ઝાડ ઉપરથી ફૂલ-ફૂલ-પાંદડા-ડાલા-ડાલીઓની આશા રાખવી વ્યર્થ છે. આ બધાં પ્રસંગોમાં અનુક્રમે પાયાની પૂર્ણ મજબૂતી અને જમીનમાં મૂલીઆની ઊંડી જમાવટ વગર લાભ લેનારાઓને લાભને બદલે નુકશાનની મુંઝવણ ઊભી કરે છે. તેવી રીતે ધર્મ મહેલની અને ધર્મ વૃક્ષની સહિસલામતી શ્રદ્ધારૂપ પાયા અને મૂલીઆ ઉપર નિર્ભર છે. આ જ વાતને પ્રતિપાદન કરતાં

મહોપાધ્યાય ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ શ્રી સમ્યક્ત્વની સડસઠ જોડની સજ્જાયમાં સમ્યક્ત્વની છ ભાવનાના સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરતાં પ્રથમ ભાવના અને ત્રીજી ભાવના લખતાં જણાવે છે કે—

“ ભાવિજે રે સમકિત જેહથી રૂઝડું.—
તે ભાવના રે ભાવો કરી મન પરવડું;—
જો સમકિત રે તાણું સાણું મૂલ રે,—
તો વ્રત તરે દીયે શિવફલ અનુકૂલ રે.—
અનુકૂલ મૂલ રસાલ સમકિત, જેહ વિષ્ણુ મતિઅંધ એ.
જે કરે કિરિઆ ગર્વ ભરીયા; તેહ જૂઠો ધંધરે એ.—
પ્રથમ ભાવના ગુણે રૂડી એ:—”

x x x x

ત્રીજી ભાવના રે સમકિત, પીઠ જો દઢ ગ્રહી,
તો મોટો રે ધર્મ—પ્રાસાદ ડગે નહિ;
પાયે ખોટે રે મોટે મંડાણે ન શોભીએ.
તેણે કારણે સમકિત શુ' ચિત્ત થોભીએ.

x x x x

ઉપરની પ્રથમ ભાવના અને ત્રીજી ભાવના ગુજરાતી પદ્યમાં હોવાથી ભાવ સરલ છે. તે ભાવનામાં અનુક્રમે મૂલ અને પાયાની જરૂરીઆત અતિ આવશ્યકપણે સ્વીકારી છે, તે સમ-ભવવું પડે તેમ નથી. શ્રદ્ધાનાં નિર્ણય માટે શ્રદ્ધાની ઉત્પત્તિ, ટકાવ, વૃદ્ધિ અને ફલપ્રાપ્તિ માટે શાસ્ત્રકારોએ શ્રદ્ધાની તરતમતાને દર્શાવવા પૂરતી શ્રદ્ધાને છ વિભાગમાં વહેંચેલી છે. જે સ્થલે શ્રદ્ધાને સમ્યક્ત્વના નામથી, પ્રતીતિ કે રૂચિ નામથી સંજોગેલી

હોય તે સ્થલે તો શ્રદ્ધા સમ્યક્ત્વ પ્રતીતિ રૂચિ વગેરેમાં ફરક માલુમ પડતો નથી. અર્થાત્ તે બધા શ્રદ્ધાના પર્યાયો છે, પરંતુ શબ્દના ભાવાર્થ અને તાત્વિક રહસ્યમાં ઉતરીએ છીએ ત્યારે તો એક જ સ્થલે વપરાયેલા શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-રૂચિ શબ્દોની વહેંચણી કરવામાં મુંઝવણ ઊભી થાય છે. સૂત્રકાર ભગવંતે અદ્વા-ક્ષરમાં સૂત્રની રચના કરે છે. માત્રાદિ ઘટતી હોય ત્યાં વધારવાનો આશય હોતો નથી, તો પછી શ્રદ્ધા-પ્રતિતિ-રૂચિ વિગેરે પર્યાયવાચક એક સરખા શબ્દો કેમ ગોઠવાઈ ગયાં હશે ? આ શંકાના સમાધાનમાં સમજવાનું એ છે કે-એક જ સ્થલે ગોઠવાયેલાં આ શબ્દો પૂર્વના શબ્દો કરતાં પછીના ઉત્તરોત્તર વપરાયેલાં શબ્દો ચમત્કારવાળા તારતમ્યતા-દર્શક છે જ્યારે આપણે શ્રદ્ધા અને પ્રતિતિમાં કેટલું અંતર છે ? પ્રતિતિ અને રૂચિમાં કેટલું અંતર છે ? રૂચિ થયા પછી સમ્યક્ત્વનું સ્પર્શન, પાલન અને અનુપાલન શબ્દોની શી જરૂરીયાત અને વ્યવસ્થા છે ? આ બધું શંકા સમાધાન અને યુક્તિપૂર્વક વાંચન-મનન-પરિશીલન-પૂર્વક સમજશે ત્યારે વાંચનારને ખાત્રી થશે કે ક્રિયાના અમોઘ ફલરૂપ સુર-નરસંપત્તિઓ અને ફલરૂપ મોક્ષ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે. મેલવનારાઓ અનુક્રમે શ્રદ્ધા-પ્રતિતિ-રૂચિમાં આગલ વધીને સ્પર્શન-પાલન-અનુપાલનમાં કેવી રીતે ઉત્તીર્ણ થાય છે, થયા છે અને થશે એ બધો પ્રસંગ હવે પછીના પ્રકરણોમાં વિસ્તારથી સમજાવવામાં આવશે.

શ્રદ્ધા અને રૂચિની તરતમતા અને અંતરનું દિગ્દર્શન શ્રી નવપદજીના નવે પદની ઢાલમાં છઠ્ઠા દર્શન પદની ઢાલમાં ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી જણાવે છે:—

“જિણુત્તત્તે રૂઢલક્ષણસ્સ, નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ”

× × × ×

જે અનુપ શ્રદ્ધા ધર્મ પ્રગટે સયલ પરહ્યા ટલે,
નિજ શુદ્ધ સત્તા પ્રગટ અનુભવ કરણ રુચિતા ઉછલે ।
બહુમાન પરિણતિ વસ્તુ તત્ત્વે અહવ તસુ કારણપણે,
નિજ સાધ્ય દ્રષ્ટે સર્વ કરણી તત્ત્વત્તા સંપતિ ગણે ॥

× × × ×

ભાવાર્થ:—જિનેશ્વર ભગવંતોએ કથન કરેલ તત્ત્વ વિષયક
રૂચિને નિર્મલ દર્શન અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ કહે છે. ઉપમા ન
આપી શકાય એવો શ્રદ્ધા ધર્મ પ્રગટ થવાની સાથે સકલ પર
પૌદ્ગલિક ભાવ સંબંધી ઇચ્છા (અર્થ કામના સંકલ્પ-વિકલ્પ,
મનોરથ આશા વિચારો ને તરંગો તે બધા ઇચ્છાના ભેદો
છે.) ટલે છે=ફૂર થાય છે. આત્મિક-શુદ્ધસત્તાના આવિર્ભાવ
થયેલ અનુભવથી રત્નત્રયીના અનુષ્ઠાનો અને દાન-શિયલ-તપ-
ભાવના અનેકવિધ અનુષ્ઠાનો કરવાનું રૂચિપણું સમુદ્રમાં આવતી
ભરતીના તરંગની જેમ ઉછલ્યા કરે છે. અનુષ્ઠાનનું સેવન
ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં થાય પરંતુ સર્વશ્રદ્ધિત તાત્વિક-પદાર્થ-
વસ્તુ પ્રત્યે, અથવા તે તે પદાર્થની પ્રાપ્તિના સર્વ સાધન
અને કારણાદિ પ્રત્યે અત્યંત બહુમાન ઉઠ્યા જ કરે છે.

સાધ્યની ઓખવટ થયેલ હોવાથી અને પાણી ભરનારી
બાઈની નજર પાણીના એકા ઉપર ઠરી હોય તેમ સાધ્ય તરફ
નજર રાખનારાઓ જે જે કરણી કરે છે, તે તે સર્વ કરણીને
અવિનશ્વર ભાવની તાત્વિક સંપદાઓ જ સમજે છે.

આ ઉપરથી અનુપ શ્રદ્ધાના આવિર્ભાવમાં થયેલ કરણરૂચિ-
તાને સમ્યક્ત્વ કહે છે. શ્રદ્ધારૂપી અમૃત-અમ્બુનિધિમાં પ્રવેશ
કરનારાઓને રૂચિપદ પ્રાપ્તિમાં કેટલાં વિદ્ધો અને અંતરાયો
છે, મુશ્કેલી અને મહેનત છે તે વિચારવા આગલ વધીએ

શ્રદ્ધા અને પ્રતિતિનું પારમાર્થિક રહસ્ય

શ્રદ્ધાના નામ માત્રથી શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજ આવી ગઈ છે એ
સમજતાં પહેલાં આ પ્રકરણનું વાંચન, મનન અને પરિશીલન-
પૂર્વક વિચારવું યોગ્ય ગણાશે. કોર્ટમાં વાદી, પ્રતિવાદી, વાદીના
સાક્ષીઓ અને પ્રતિવાદીના સાક્ષીઓ. “ ઇશ્વર માથે રાખી
સાચું બોલીશ ” આ વાક્ય અર્થાત્ આવા જ ભાવવાળાં વાક્ય-
ને ઉચ્ચારે છે. કોર્ટના પિંજરામાં ગંગા વિષ્ણુની મૂર્તિ, રામા-
યણ-ભારત આદિ લઈને ઇષ્ટદેવના સોગન ઉચ્ચારનારાઓને
તે વચન બોલવા પૂરતી શ્રદ્ધા છે કે બોલાતા વચનના અર્થ
પરમાર્થ ઉપર શ્રદ્ધા છે ? કહેવું પડશે કે એવાં વચન ઉચ્ચાર-
નારાઓને બોલવા પૂરતી શ્રદ્ધા છે. બોલવામાં અને આદરવામાં
જમીન અને આલ જોડવું અંતર છે. સમજે છે કે કોર્ટના
બારણે ચઢ્યા પછી કોર્ટના રિવાજ પ્રમાણે બોલવું પડશે.
પરંતુ બોલવા માત્રથી સત્યજ બોલવું એમ નથી, એમ સમજ-
નેજ બોલે છે. સાચું બોલવા બેસીશ તો કેસ હારી જઈશ, તેથી
એવું સાવધાનીથી બોલવું કે જૂઠા હેવાલો પણ સાંભલનારને
સાચા સમજાય. આ એક પ્રસંગ નહિ પણ વેપારમાં લેવડ-
દેવડમાં, કોલકરાર કરવા, કરાવવામાં, ઇન્કમટેક્સની પતાવટમાં,
ઝઘડાની પતાવટમાં અને સુલેહ-શાંતિની સમાધાની વિગેરેમાં
લગલગ બોલવા પૂરતી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રહ્યા છે. પરંતુ

બોલનારના હૃદયમાં પેસીને તપાસતાં આવડે તો શ્રદ્ધા-વિશ્વાસના નામે ઠામઠામ મહાઅનર્થ માલમ પડે તેમ છે.

શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસના નામે ઠગવાની કારમી કરામતમાં જગત્ કેટલું પાવરધું બન્યું છે, એ સમજાવવો પડે તેવો વિષય નથી. જે પદાર્થને કિંમતી કહે છે, માને છે, સમજે છે, અને સમજાવે છે તે પદાર્થની પ્રતિતિ છે કે નહિ તે પ્રથમ તપાસવું. પ્રશ્ન કરનાર કહેશે કે શ્રદ્ધા-પ્રતિતિ અને રૂચિ પર્યાયવાચક શબ્દો છે? તમે તે પર્યાયવાચક શબ્દો બુદ્ધી રીતે કેમ પ્રતિપાદન કરો છો?, તમારી પાસે પ્રતિપાદન કરવાને કોઈ આધાર છે? આ પ્રશ્ન કરનારાઓએ શ્રી ઉપાસકદશાંગ દેખવું જરૂરી છે. તેથી જ વિશેષ કરીને આ પ્રસંગમાં સમ્યક્ત્વને સ્વીકારનારા ભગવાનના દશે શ્રાવકો મિથ્યાત્વને છોડે છે અને સમ્યક્ત્વને સ્વીકારે છે. તે અવસરે “ સદ્દહમિણં મંતે ફળમેવ નિગ્ગંથં પાવયણં, પત્તિઆમિણં મંતે x x x રોણમિણં મંતે x x x ” આદિ છ આલાવા બોલે છે. આ છ આલાવાની તરતમતાને પીછાણવામાં આવે તો વાંચનારો બુદ્ધિપૂર્વક જરૂર સમજી શકે છે કે શ્રદ્ધા આવ્યા પછી પ્રતિતિની જરૂર છે. જૈન કુળમાં જન્મેલ બાળક કુલાચારથી સંન્યાસીને નમતો નથી, કારણકે તે કહે છે કે આ મારા ગુરુ નથી. એવામાં સંવેગી જૈન સાધુ આવે તો નમન કરે છે અને કહે છે કે આ મારા ગુરુ છે. અને પર્યુષણાદિને પોતાના તહેવાર માને છે. આ સ્થળે કુલાચારથી શ્રદ્ધા છે પણ પ્રતીતિ નથી. બળેવ, નોરતાને પોતાનો તહેવાર માનતો નથી. પ્રતિતિ થયા પછી પણ રૂચિની જરૂર છે. રૂચિ થયા પછી પણ સ્પર્શન-પાલન અને અનુપાલનની અવશ્યમેવ જરૂર છે.

દેવ-ગુરુ-ધર્મને કિંમતી કહેનારા અને સમજનારાને કાંટો વાગે, ઠોકર વાગે અને અંધારામાં માથું અફલાય છે ત્યારે બા અને બાપ મોઢામાં આવીને ઊભા રહે છે, પરંતુ અરિહંતાદિ આવતાં નથી. ભલે બાને મરી ગયે બાવીશ વર્ષ થયાં હોય અને બાપને મરી ગયાને બેતાલીશ વર્ષ પૂરાં થયા હોય તો પણ કહેવું પડશે કે કહેવાતા ધર્મીને દેવ-ગુરુ-ધર્મની શ્રદ્ધા નામ માત્રની છે અર્થાત્ બોલવા માત્રની છે; પ્રતિતિ નથી. મરી ગયેલી માતા અને બાપની હયાતી નથી અને તેઓ જીવતાં હોય તો પોતાનો બચાવ વેદનાના અવસરમાં કરી શકતા નથી તો તે વેદનામાં રિખાતા પુત્ર પુત્રીનું દુઃખ દૂર કરે છે ? કે કરશે ?; હરગીજ નહિં. તો પછી આ સંભારણા કેમ ? કહેવું પડશે કે મોહમૂર્ચિતને સાચી વાત સમજતી નથી.

હવે શ્રીપાલનો પ્રસંગ વિચારો. દરિયામાં ધવળ શ્રીપાળને મત્સ્ય દેખાડે છે. શ્રીપાળ મત્સ્ય દેખવા જાય છે, દોર તૂટે છે અને દરિયામાં પડે છે. પરણેલી બે સ્ત્રીઓ, અઢીસેં વહાણો, રિદ્ધિ સિદ્ધિથી ભરપૂર છે, ઉજ્જૈનમાં માતૃશ્રી અને મયણા છે; છતાં કોઈને યાદ કર્યા વગર અને જીવવાની અંશમાત્ર અભિલાષા રાખ્યા વગર પડતાંની સાથે શ્રી નવપદ મોઢામાં આવી ઊભો રહે છે. કહેવું પડશે કે શ્રદ્ધા સાથે પ્રતિતિનો પૂરો સંસ્કાર જામી ગયો છે. આ શ્રી નવપદ વગર તારનાર કોઈ નથી ! જગત્માં ઉત્તમોત્તમ તે શ્રી નવપદ છે !! શરણ કરવા લાયક શ્રી નવપદ છે !!! સકળ મંગળશિરોમણિ શ્રી નવપદ છે !!! આવી પ્રતીતિપૂર્વકની માન્યતા વગર દરિયામાં પડતાં મુખમાં શ્રી નવપદ આવે જ નહિ. તે નવપદના પ્રભાવે મગરમત્સ્ય તેને ઝીલે છે. દરિયામાં મત્સ્ય જમીનના મુસાફરની જેમ મુસાફરી

પુરી કરાવી કોંકણ કાંઠે ઉતારે છે. થાક્યો શ્રીપાળ ચંપાના ઝાડ નીચે સૂએ છે. સવારમાં મહોત્સવપૂર્વક રાજકન્યા પરણે છે. નવપદના આરાધકોએ શ્રીપાળની શ્રદ્ધા અને પ્રતીતિનું પૂરેપૂરું પુનિત અનુકરણ કરવું જ જોઈએ. અનુપમેય શ્રી નવપદની પ્રતિતિ શ્રીપાળમાં છે. બચાવનાર આ સિવાય કોઈ નથી, જગતના વિનાશી પદાર્થો અનર્થકારી સમજાય ત્યારે આ રંગ હૃદયમાં વ્યાપે છે.

પાઈ અને પૈસામાં ત્રણ ગુણો ફરક, પૈસામાં અને આનામાં ચાર ગુણો ફરક, આના અને અઘેલીમાં આઠ ગુણો ફરક, અઘેલી અને રૂપીયામાં બમણો ફરક, રૂપીઆ અને ગીનીમાં પચાસ ગુણો ફરક, હીરા-પત્તા-માણુક-મોતી અને ચિન્તામણિ રતનના ફરક સમજવા સહેલા અને સરલ, આ બધી નાશવંત સામગ્રીઓની કિંમત સમજવી સહેલી અને સરળ છે તે કરતાં સર્વજ્ઞકથિત ધર્મકરણીના આંશિક વિભાગની કિંમત સમજવી ઘણી જ મુશ્કેલ છે.

ચિંતામણિ, કલ્પવૃક્ષ, કામકુંભ, સુરદ્રુમ, ચિત્રાવેલ અને દક્ષિણાવર્ત શંખની કિંમત સમજનારાઓએ સર્વજ્ઞકથિત ધર્મની કિંમત પાસે ઉપરના બધા પદાર્થોને કુટી કોડીની કિંમતના સમજવા પડશે. સમજીને એસી રહેવાનું નહિં પણ તે જ સમજણપૂર્વકનું વર્તન કરવું પડશે. ત્યારે જ શ્રદ્ધાના પગથી-એથી આગલ વધીને પ્રતિતિના પારમાર્થિક પગથીઆ ઉપર ટકનારાઓને પ્રતિતિના શબ્દ માત્રથી નહિં ચાલે પણ તેવું વર્તન વર્તવું પડશે. બોલેલા શબ્દની પ્રતીતિ પૂરતો પુરાવો આ નાનકડા કથાનકમાં છે. નહિં તો કૃષ્ણ વાસુદેવની પુત્રી જેવી

દશા થશે. કૃષ્ણ વાસુદેવને પ્રભાતમાં પુત્રીઓ નમન કરવા આવે છે. શ્રી કૃષ્ણ પ્રશ્ન પૂછે છે. રાણી બનવું છે કે દાસી ? પ્રશ્ન પૂછનાર પ્રશ્નનો ઉત્તર સમજે છે; જવાબ આપનાર પુત્રી પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવાનો સમજે છે, પરંતુ ઉત્તર દીધા પછી રાણી બનાવવાનો અમલ કેવો વિચિત્ર છે તે પુત્રી સમજતી નથી. આવી રીતે પ્રશ્ન પુછાતાં ગયાં અને પુત્રીઓ જવાબ દેતી ગઈ. જવાબ દેવાની સાથે શ્રી કૃષ્ણે ભગવન્ત નેમનાથ પાસે દીક્ષા અપાવી સાધ્વીઓ બનાવી. આ સ્થલે આજના વિષય-વિલાસિયોને શંકા થશે કે શ્રી કૃષ્ણ આવો કૂટ પ્રશ્ન કરીને બુદ્ધિ કેમ ગુજરે છે ? સમાધાનમાં સમજવું કે બાલ્યકાલમાં પોતાના હિતાહિતને પુત્રી નથી સમજતી તે શ્રી કૃષ્ણ સમજે છે. બીજી રીતિએ કહીએ તો ત્રણ ખંડમાં બધા રાજા-રાણા અને મહારાણા મને સલામ ભરનાર છે જેથી જ્યાં પરણાવું ત્યાં દાસી બને, માટે આ એક જ સ્થાન એવું છે કે તે સ્વીકારે તો જ મારા માથાની શિરતાજ બને. એવું સ્થલ કયું ? ભગવાન નેમનાથજી. આથી જવાબ દેનારી પુત્રીઓને વંદન કરવા યોગ્ય સાધ્વીઓ બનાવીને પ્રશ્નના ઉત્તરને સાર્થક રીતિએ અમલ કર્યો. શ્રી કૃષ્ણ વિષયવિકારના-વિલાસના પૂરેપૂરા રસિક છે, છતાં પુત્ર-પુત્રીના હિતને સારી રીતે સમજતા હતા. આ રીતિએ કૃષ્ણની જેમ પિતાપણું સફલ કરનારા આજે હોય તો જૈનશાસનની અપૂર્વ બહોળલાલી થાય. આજ તો પરાયાં છોકરા અને છોકરીઓ દીક્ષિત થાય તો સાઈ થયું કહેવાતું નથી, કારણ કે કાગડાને મોઢે રામ હોય જ નહિં તેવી રીતે દુર્ભાવી આત્માઓને દીક્ષાની, દીક્ષા લેનારની, દીક્ષા દેનારની અને દીક્ષા દેવરાવનારની અનુમોદના આવતી નથી. હવે ચાલુ

પ્રસંગમાં આવીએ. પ્રાનના ઉત્તર દેનારી પુત્રીઓમાં એક પુત્રીને તેની માતૃશ્રીએ શીખવ્યું કે-એટા, તારા પિતા ‘ રાણી બનવાનું અને દાસી બનવાનું ’ પૂછે તો જવાબમાં દાસી બનવાનું બોલજે. પુત્રી પૂછે છે કે માતાજી ચાકરડી બનવા કરતાં રાણી-પણામાં મોજ છે. છતાં માતા તું આમ કેમ કહે છે ? માતા મૂળથી બધી પુત્રીઓના બનેલા બનાવને સંભળાવે છે. રાણી-પણામાં સાધ્વીપણું મળવાનું છે. “ રોતીને પિયરીયાં મળે ” તેવી રીતે પુત્રીને સંસાર છોડવો નહોતો અને માતાએ સમજાવીને લણાવી દીધી. પિતાએ પૂછ્યું અને જવાબમાં પુત્રીએ દાસી બનવા જણાવ્યું. ઉત્તરનો અમલ કર્યો. એક સામાન્ય સાળવી વીરા સાથે પરણાવી દીધી. અને વીરા સાળવીને કહ્યું કે તારા ધરની રીતિએ આની સાથે વર્તાવ કરજે. રાજ-મંદિરમાં રમણ કરનારો પુત્રો વીરા સાળવીથી કંટાળી ગઈ અને પછી ફરિયાદ સાંભળી. પિતાએ રાણી બનાવવારૂપ સાધ્વી બનાવી. કથાનું તત્વ એટલું જ છે કે દાસી બનવાના શબ્દ બોલનાર પુત્રીને રાજમંદિરની રાણી બનવાની પ્રતિતિ હતી પરંતુ દાસી બનવાનો ઇરાદો લેશ માત્ર નહોતો તેવી રીતે આજના ધર્મીઓ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને તારનાર તેની આગળ સંસારની બધી સાદ્યળી નકામી તે બોલવા માત્ર છે. બોલેલા શબ્દોની પ્રતીતિ શ્રી કૃષ્ણની પુત્રીની જેમ પોતાના હૃદયમાં ધર્મીઓને પણ નથી. ધન, માલ, મિલકત, શરીર, ઇન્દ્રિયો, પુત્રપરિવારનો કિંમત મગજમાં જે સ્થિર થઈ છે તેના કોડમાં હિસ્સે ધર્મની પ્રતિતિ નથી અર્થાત્ શ્રદ્ધા પૂરતા શબ્દ બોલવા છે પણ શબ્દ બોલનારાઓને વર્તન અવસરે પ્રતિતિ પલાયન થઈ જાય છે. ધર્મના સોગન ખાઈને સોદો કરનાર વેપારીને

ધરાકના હૃદયમાં વિશ્વાસ બેસાડવા પૂરતાં તે શબ્દો છે. નહિતર તરણતારણ અમૂલ્ય ધર્મના સોગન પૈસા ખાતર ખાય જ નહિ. આજના સમયમાં વાતવાતમાં દેવગુરુધર્મના સોગન ખાનારાઓને, વાતવાતમાં આખરૂંને ટકવવા ભગવાનની પલાંઠીએ હાથ મૂકવાનું કહેનારાઓને ધર્મની વાસ્તવિક કિંમત અને પ્રતિતિ થઈ જ નથી. સંસારની ચક્રવર્તીની રિદ્ધિ અને દેવ દેવેન્દ્ર કુબેર ભંડારી સમાન રિદ્ધિ પણ આંશિક ધર્મની હોડમાં આવી જ શકતી નથી. તો પછી ધર્મની કિંમત નહિ સમજનારાઓના આવા માનસિક, વાચિક અને કાર્યિક વર્તાવ પ્રત્યે જૈન શાસનના હિતૈષી પરમેષ્ઠિ ભગવંતોને ભાવ દયા સ્ફુરે તેમાં નવાઈ નથી. ક્ષાયિક-ભાવના દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર પામેલ પૂજ્ય તીર્થંકરો પણ દેશ-વિરતિમાં રહેલ કામદેવ શ્રાવકની ધર્મદૃઢતા વખાણે છે. ક્ષાયિક ભાવના દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર આગળ કામદેવની વિરતિની કિંમત કેટલી ?, સમાધાન સમજવાનું કે-સમ્યગ્-દ્રષ્ટિ ગુણકાણાથી શરૂ થયેલ ધર્મ અને ક્ષપકશ્રેણિ પર આરૂઢ થઈને કેવલજ્ઞાન પામતાં કેવળીનું કેવળજ્ઞાન, ભવોપગ્રાહી તોડીને સિદ્ધદશા પામનાર સિદ્ધો; આ બધાની કિંમતો સમજવામાં ધર્મની પ્રતિતિના પૂરા રંગવાલાને કાંઈ વાંધો આવતો નથી. કારણ કે હીરાની કિંમત સમજનારને ભલે ૦ રતીનો હીરો હોય કે પાંચ રતીનો હીરો હોય તો પણ કિંમત કરવામાં, અને મેળવનારના ભાગ્યની અનુમોદના કરવામાં, પાછો પડતો નથી. પાછો, પડે તેને કહેવું પડે કે ઝવેરી ઝવેરાતને ઓળખી શક્યો નથી. આવી રીતિએ સમ્યગ્-દ્રષ્ટિ

ગુણથી શરૂ થતા સર્વજ્ઞકથિત ધર્મ પ્રાપ્ત કરનારો પૂરેપૂરો લાગ્યશાળી છે. તે ધર્મમાં ટકશે, વધારો કરશે તો જરૂર અદ્ય-કાળમાં સિદ્ધ સમાન સંપત્તિનો લોક્તા બનશે. એ માનવામાં શાસનના સાચા ઝવેરીઓને મુંઝવણ થતી નથી. પ્રતિતિમાં પૂરા પાવરધા બનેલ અને પ્રતિતિ પદમાં સ્થિર થયેલ આત્માઓજ રૂચિપદમાં પ્રવેશે છે; માટે પ્રતિતિ કરતાં રૂચિમાં શી વિશેષતા છે તે સમજીએ.

પ્રતિતિની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાની જરૂર.

પ્રતિતિ કરતાં રૂચિમાં શી વિશેષતા છે તે સમજવા પહેલાં પ્રતિતિને પૂરેપૂરી પિછાણવાની જરૂર છે. એક ચીજની કિંમત સમજ્યા પછી બીજી ચીજની અધિક કિંમત સમજાય છે ત્યારે પ્રથમની ચીજને મૂકી દેવાય છે અને બીજી ધારેલ કિંમતી ચીજને પકડાય છે. જન્મેલું બાલક માતાની કમરમાં રહે છે અને રહેવા મથે છે. તે બાલકને માતા સર્વસ્વ સમજાય છે. ઘરના કાર્યમાં અવસરે જરાક કમરમાંથી નીચે મૂકે છે કે રોવાનું કામ શરૂ કરે છે. ફરી કમરમાં લે ત્યાંસુધી રજ્યા જ કરે છે. બાલ્યકાલમાંથી જરાક આગલ વધ્યો, નિશાલે બેઠો અને લણુતા શીખ્યો પછી રમત-ગમત અને ગોઠીયા પાછલ લીન થયેલો જણાય છે. પુત્રને જમવા અવસરે મા બુમરાણુ કરે તો સાંભલતો નથી. કદાચ માની નજરે પડે તો સંતાવાને પ્રયત્ન કરે છે. કારણ કે રમત-ગમત અને મિત્રોની માનેલી કિંમત પાસે માનું બુમરાણુ-માની મુંઝવણને ગણતો નથી, અર્થાત્ કિંમત વગરના ગણે છે. લણ્ણીગણ્ણીને નિશાલે બેઠો, પછી પરણ્યો એટલે માવડીમુખો, મિત્રમુખો, રમત-

ગમતમુખો પુત્ર પરાયા ઘરની સ્ત્રી પાછલ સ્ત્રીમુખો બનીને
 ઘેલો થાય છે. વસ્ત્રી વેપારમાં પડ્યો. અને ધાર્યા પ્રમાણે
 કમાણીમાં કુદકે-ભુસકે આગલ વધ્યો એટલે વેપાર-માલ-વેપારી
 અને નફામાં મુંઝાઈ જાય છે. વાત કરવાની પણ કુરસદ મલે
 નહિ એવા લાઈસાહેબના રંગઢંગ થાય છે. પરણેલો પુત્ર સ્ત્રી
 પાસે કલાકોના કલાકો બેસતો હતો તેને રાત્રિના સુવાના
 ટાઈમે ૦૧ કલાકની કુરસદ મલતી નથી. આ બધા પ્રસંગોમાં
 બાહ્યકાલમાં માની લીધેલા કિંમતી પદાર્થો મૂકીને યુવાવસ્થામાં
 માની લીધેલાં કિંમતી પદાર્થો પકડ્યા. જીવનભરના પ્રસંગને
 તપાસવામાં આવે તો વાચકને નિર્ણય થશે કે મન-
 ગમતી કિંમત માનીને પકડેલી ચીજો સેંકડો વખત
 મૂકી અને લીધી. વધુ કિંમત માનેલી ચીજને પકડતો
 ને મૂકતો ગયો, છતાં હજુ સુધી નિર્ણય થયો નથી
 કે જગતમાં કિંમતી ચીજ કઈ છે? ધર્મની વાસ્તવિક
 કિંમતની હરીફાઈમાં એક ચીજ પણ આવી શકી
 નથી. જેમ જેમ ઉમ્મર વધે છે તેમ તેમ મૃગ-
 તૃષ્ણારૂપી આશા, મનોરથો અને વિકલ્પો પાછલ-
 અમૂલ્ય કિંમતરૂપ માની લીધેલી એક ચીજ પાછલ
 ગાંડો ગાંતુર બનેલો મનુષ્ય બીજી જ પલે બીજી
 પદાર્થ પાછલ ઘેલો થાય છે.

અર્થકામના અભિલાષીઓને લોગવિલાસ અને
 લોગવિલાસના સાધનો સર્વજ્ઞશાસ્ત્રોના હિસાબે કુટી
 કોડીની કિંમતના હોવા છતાં તે નિર્માલ્ય-નાશવંત
 પદાર્થોની નવનવીન કિંમત ભાસમાન થાય છે એ જ
 માનવ જીવનની ઝરખાટી છે અર્થાત્ પદાર્થની પૂરેપૂરી

વાસ્તવિક કિંમતપૂર્વકની પ્રતિતિ નથી. તેવી જ રીતે “ દેવાથી મલે ” આ કહેવતને લક્ષ્યમાં રાખી “ દાનેન મોગાનાપ્નોતિ ” એ સૂત્રની વ્યાખ્યા પુસ્તકમાંથી વાંચી સાંભળી ને ભોગવિલાસમાં આસક્ત જીવે દાનનો ધંધો સ્વીકારે છે. દાનધર્મની વાસ્તવિક વ્યાખ્યા સમજ્યા જ વગર ભોગ ભોગવવાની અને ભોગવિલાસના સાધનો મેલવવાની તાલાવેલી-માં દાનનો વેપાર કરનારો દાનનો જીગર ખેલે છે. એક બાજુ દાન દે છે અને બીજી બાજુ દીધેલા દાનનો પૂરો લાભ મેલવવાની તાલાવેલી જમાવે છે. એક બાજુ મલ્યું એટલે દાન કલ્યું એમ સમજે છે, પરંતુ સર્વજ્ઞ શાસનના હિસાબે દાન-ધર્મનો મર્મ શું છે તે સમજી શકતો નથી, અને સમજાવવા પ્રયત્ન કરનારની સામે આંખો કાઢે છે તેમજ ચેડાં કરે છે. દાન-ધર્મના પારમાર્થિક તત્ત્વ મમત્વ-ત્યાગાદિ સમજવાને બદલે ઊલટો મોટી મુંઝવણમાં પડીને ધર્મથી, ધર્મગુરુથી અને ધર્મના સામાન્ય સિદ્ધાંતોથી દૂર રહે છે. આવી જ રીતે શિયલ-તપનું સેવન કરનારા તે તે ધર્મના પારમાર્થિક તત્ત્વને સમજતાં નથી તેથી ધર્મની, ધર્મના અનુષ્ઠાનની અને ધર્મના સાધનની વાસ્તવિક કિંમત કરવાના અભાવમાં કોડોની કિંમતવાલી ચીજના બદલામાં કાણી કોડીના માલની ખરીદી કરે છે. ધર્મની વાસ્તવિક પ્રતિતિના અભાવમાં “ વેલીના પહેરણા ” જેવી દશા ધર્મના દરેક કાર્યમાં આ આત્માની થાય છે. સંસારમાં ભોગવિલાસના સાધનો નહોતાં ત્યારે જે વ્યક્તિ પ્રતિક્રમણ-સામાયક-વ્યાખ્યાન-શ્રવણ-પર્વતિથિએ શિયલ-દર્શન-વંદન-પૂજન-પોસહ અને

તપ કરતો હતો; પરન્તુ તે જ આત્મા સંસારની સાદ્યબી આજે વધવા માંડી એટલે ભૂલવા માંડ્યો અર્થાત્ પૂર્વની ધર્મકરણીઓ ઓછો કરતો ગયો. ત્યારે ધર્મના વાસ્તવિક પ્રેમીને દયા આવ્યા વિના રહેતી નથી. કહેવું પડે છે કે આ બિચારાઓને ધર્મની વાસ્તવિક કિંમતની સમજણ નથી અને વાસ્તવિક કિંમતની પ્રતિતિ પણ થઈ નથી. જગતના સર્વવિનાશી પદાર્થોની કિંમત કાચ જેવી અને તત્વત્રયીની કિંમત અમૂલ્ય રત્ન જેવી સમજાશે ત્યારેજ વાસ્તવિક પ્રતિતિ થઈ સમજવી. જગતભરના સઘણા વિનાશી પદાર્થોમાં અધમતાને અવલોક્યા વગર, ધર્મ, ધર્મી અને ધર્મના સાધનની ઉત્તમતા સમજ્યા વગર સાચી પ્રતિતિ આવવી એ સોંકડો કોષ દૂર છે. આવી પ્રતિતિ આવ્યા પછી રૂચિના આવિર્ભાવ થાય છે. પેટનો મલ દૂર થયા પછી જેમ સ્વાભાવિક જઠરાગ્નિ ખીલે છે અને કકડીને ભૂખ લાગે છે, ખાદ્ય ખોરાક ખાય છે અને ખાદ્યા સાથે પચાવે છે. તેવી રીતે વિનાશી પદાર્થોનો મોહરૂપી કચરો દૂર થશે ત્યારે આ આત્માની હાલત પણ તેવીજ થશે. અર્થાત્ વિનાશી પદાર્થ દેખતાંની સાથે જે મુંઝવણ થાય છે અને કિંમત વગરની ચીજમાં કિંમત સમજાય છે તે મલ દૂર થશે એટલે તુરત સંવર-નિર્જરાના અનુષ્ઠાન કરવાં ગમશે, કરનારાઓ અને કરાવનારાઓ પ્રત્યે બહુમાન છૂટશે. પ્રતિતિની પરીક્ષામાં પૂરેપૂરો ઉત્તીર્ણ થયા વગરનો જીવ રૂચિ-પદમાં પ્રવેશી શકતો જ નથી, માટે પ્રતિતિની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાની અનિવાર્ય જરૂર છે.

રૂચિપદમાં પ્રવેશનારાઓને.

૧ શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય જરૂર.

- ૨ શ્રદ્ધાનો અપલાપ કરનારાઓ જ શ્રદ્ધાના ઉચ્છેદકો છે.
- ૩ શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજની ઉત્પત્તિ, ટકાવ, વૃદ્ધિ અને ફલ.
- ૪ શ્રદ્ધા-સુધાંભોનિધિમાં પ્રવેશ કરનારાઓને.
- ૫ શ્રદ્ધા અને પ્રતિતિનું પારમાર્થિક રહસ્ય.
- ૬ પ્રતિતિની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાની જરૂર.

આ છએ પ્રકરણોનું વાંચન-મનન-પરિશીલન કર્યા પછી શ્રદ્ધાની અનિવાર્ય જરૂર છે, એ બીના સ્પષ્ટપણે સમજાઈ ગઈ હશે. જિનેશ્વર-દેવના શાસનમાં પ્રવેશ કરનારાઓને અને વ્રત-નિયમ ઉચ્ચરનારાઓને સામાન્યતઃ પ્રથમ સમ્યક્ત્વ ઉચ્ચરાવાય છે. તે પ્રથમ શ્રદ્ધાનાં પદમાં પ્રવેશેલો છે એમ કહી શકાય છે. અથવા તો મિથ્યાત્વના ત્યાગ સાથે શ્રદ્ધાનો પાઠ સ્વીકારવાનો અંગીકાર કર્યો છે એમ પણ કહી શકાય છે. પરંતુ સર્વશકથિત પદાર્થની કિંમતને સમજ્યા વગર પ્રતિતિ પદમાં શ્રદ્ધાના સ્વીકારના રિવાજને અનુસરવાવાળા તે બધાએ પ્રવેશ કર્યો છે એમ માની શકાતું નથી.

શ્રદ્ધાપદની પ્રાપ્તિ સાથે પ્રતીતિપદની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી એમ પણ નથી. 'તેવી જ રીતે પ્રતીતિપદની પ્રાપ્તિ સાથે રુચિ-પદની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી એમ પણ નથી, પરંતુ આ જીવને સર્વશકથિત સમ્યક્ત્વ કેવું સ્પર્શ્યું છે? વિવિધ પ્રકારનાં પ્રસંગો પ્રાપ્ત થતાં તેની સ્થિતિ નિશ્ચય રહે છે કે ડગમગ થાય છે? તેવા પ્રસંગોમાં જીવની વાસ્તવિક સ્થિતિનું દિગ્દર્શન કરવા માટે ઉપર જણાવેલ શ્રદ્ધા પ્રતીતિ અને રુચિનું સ્વરૂપ સમજવાની જરૂર છે. દર્શનમોહના જીવલેણ લાવને તપાસવા માટે જ આ છ પદોનું અવલોકન કરવું જરૂરીનું છે. દર્શન-મોહના વિનાશ વગર આત્યંતિક રુચિલાવને સ્થિર કરી શકાતો

જ નથી. ‘દર્શનમોહના વિનાશથી જે નિર્મળ ગુણ પ્રગટ થાય તેનું જ નામ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે’ એમ સમ્યક્ત્વની ૬૭ બોલની સજ્જાયમાં ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજે જણાવ્યું છે. જુઓ ‘દર્શનમોહ વિનાશથી જે નિર્મળ ગુણ ગણ તે નિશ્ચય સમકિત કહ્યું.’ x x x x x

દર્શનમોહનો ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ થયાં છે કે નહિ? થયાં છે તો ગયાં છે કે રહ્યાં છે? રહ્યાં છે તો રહેશે કે જશે? આ બધી બીનાનો નિર્ણય આ શ્રદ્ધાદિ છ પદ્ધતિ દ્વારા લગભગ થઈ જાય છે.

દર્શનમોહનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષય થવા સંબંધમાં વિસ્તારપૂર્વક સર્વજ્ઞકથિત શાસ્ત્રોમાં ઉલ્લેખ છે. સમજવાની ઇચ્છાવાળાઓએ તે તે ગ્રંથો જોવા જરૂરી છે.

તત્ત્વત્રયીની પ્રતીતિમાં પાવરધા બનેલા આત્માઓને હિતકર, અનુકૂળ અને પરંપરાએ કાયદાકારક પદાર્થ તત્ત્વત્રયી જ છે, તત્ત્વત્રયીના સેવનથી આત્મિક શક્તિનો વિકાસ થશે. તત્ત્વત્રયીથી વિમુખ રહેવામાં આત્માની સાચી શાંતિ, આનંદ અને સુખ પલાયન થઈ જશે. આ તત્ત્વત્રયીના સેવનથી અનેક જીવો ભૂતકાળમાં કલ્યાણ સાધી ગયા, વર્તમાન કાળમાં સાધે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં સાધશે. આ તત્ત્વત્રયીના દર્શન, પૂજન, વંદન અને સેવનમાં જેમ જેમ જીવન પસાર થશે તેમ તેમ મારું જીવન ઉચ્ચ બનશે. તત્ત્વત્રયી પાછળ સર્વસ્વ જીવન સમર્પણ કર્યા વગર આત્મા પરમપદને પ્રાપ્ત કરી શકવાનો નથી. દેવાધિદેવતા દર્શન કરું,

વંદન કરું, સેવન કરું, તેમનું ધ્યાન ધરું, ગુરુવાણીનું શ્રવણ કરું, વ્રત-પચ્ચખાણ કરું, આવાં આવાં અનેકવિધ રુચિકર તરંગો હૃદયખંધમાં અનેકશઃ ઉછળે છે. આત્મસત્તાના અલૌકિક અનુભવમાં તત્ત્વત્રયીના અનેકાનેક અનુષ્ઠાન કરવાની રુચિ જાગૃત છે. જિનેશ્વરપ્રણીત નિર્ઘ્રંથ પ્રવચન, પ્રવચનના સંસ્થાપકો, પ્રવચનના સંચાલકો અને પ્રવચનના પ્રાણભૂત તત્ત્વોની સેવના સિવાયનો પસાર થતો માનવ-જીવનનો કાળ નિર્ઘર્તક-ફોગટ છે એટલું જ નહિ પણ અનર્થક અને જાલીમ જીલમગાર છે. અર્થાત્ અર્થ અને કામની ઉપાસનામાં જતો સમય આત્માનો અને આત્માના પરિણામનો સર્વથા ઘાતક છે. આવા રુચિપદમાં પ્રવેશેલા આત્માઓને કોઈ પૂછે કે-ધર્મિષ્ઠ કહેવાતા ધર્મદાસને શું રુચે છે ? તો જવાબ મળશે કે ધર્મદાસભાઈને તો ધર્મ જ રુચે છે, તે સિવાય બધું અરુચિકર લાગે છે.

પ્રતીતિપૂર્વક ધર્મનું સેવન જેમ જેમ થતું જાય છે તેમ તેમ રુચિ વિશેષતઃ વધતી જાય છે. રુચિ શબ્દ પ્રિય જણાતી વસ્તુના સંબંધમાં વપરાય છે. આ વાતને શબ્દાવતાર કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહિમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી શ્રી સિદ્ધહિમચન્દ્ર શબ્દાનુશાસનના કારક પ્રકરણમાં રુચિકૃપ્યર્યં એ સૂત્રમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે. અર્થાત્ આત્માએ એ સૂત્રનું પરિશીલન કરવું જરૂરી છે “ રોષમિ જં મંતે ! ઇણમેવ નિગ્ગંથં પાવયણં ” આ નિર્ઘ્રંથ પ્રવચન મને રુચે છે, અર્થાત્ આ પ્રવચન સિવાય જગતનું કોઈ દર્શન મારી રુચિનો વિષય થતું નથી. વિશેષમાં તે નિર્ઘ્રંથ પ્રવચનની નીતિ-રીતિ અને નિયમ બંધારણ એવાં સુંદર છે કે જેમ જેમ તેના સહવાસમાં આવું છું

તેમ તેમ પ્રવચન પ્રત્યેની મારી રુચિમાં વધારો થતો જ જાય છે; કારણ કે નિર્ઘંથ પ્રવચનનો એવો પૂનિત પ્રભાવ છે કે તેના સહવાસમાં આવેલાને શાસનસેવાના નવનવા અભિલાષો ઉત્પન્ન થયાં જ કરે છે. જઠરાગ્નિ ઉપર જામી ગયેલો મલ દૂર થવાથી જેમ સ્વાભાવિક રુચિ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ પૌદ્ગલિક લાવેનો અર્થાત્ અર્થ અને કામની વાસનાઓનો જે મલ (અનાદિકાળથી આ આત્મા ઉપર જામી ગયેલો) તે દૂર થવાથી નિર્ઘંથ પ્રવચનની સેવનાની રુચિ દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે. વૃદ્ધિ પામતી તત્ત્વત્રયીની રુચિનો એ અજળ ચમત્કાર છે કે તે સિવાયના સર્વ પદાર્થો ઉપરની અરુચિમાં હર-હંમેશ વધારો થયા કરે છે.

‘ જિનદત્તાય રોચતે ધર્મઃ ’ જિનદત્તને ધર્મ રુચે છે, અર્થાત્ જિનદત્તના જીવનમાં એક ધર્મ જ રુચિકર છે. ધર્મ સિવાય બીજા કાંઈપણ રુચિકર નથી અર્થાત્ રુચતું નથી. ધર્મ જિનદત્તના જીવનમાં ધર્મસેવનનો નવ-નવ અભિલાષ ઉત્પન્ન કરે છે એમ કહેવામાં, સમજવામાં કે માનવામાં કાંઈ પણ વાંધો નથી.

સર્વજ્ઞકથિત ધર્મમાં જ એવી શક્તિ છે કે-જિનદત્તને ધર્મ કરવાનો અભિલાષ ઉત્પન્ન કરે છે. અને જેમ જેમ ધર્મનું સેવન કરતો જાય છે તેમ તેમ ધર્મસેવનના અભિલાષમાં વધારો થયા જ કરે છે. જ્યાંસુધી ક્ષાયક લાવના સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યાંસુધી સમુદ્રના તરંગોની જેમ ભરતી-ઝોટના તરંગોને અનુભવવાં પડે છે. એમ કરતાં કરતાં જ્યારે ક્ષાયકલાવ પ્રાપ્ત થાય ત્યારપછી અભિલાષના તરંગોનો અટપટો અનુભવ કરવાનું કાર્ય બાકી રહેતું જ નથી. રુચિપદમાં વૃદ્ધિ પામતા આત્માને ક્ષણે ક્ષણે આત્મસાક્ષાત્કારના વાસ્તવિક

અનુભવોનું સ્પર્શન થયા જ કરે છે. અંતર્મુદૂર્ત પ્રમાણ સુધી જે આત્માને આવું સ્પર્શન થયું હોય તે આત્માને ત્યારપછી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તથી અધિક સમય સુધી આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું બાકી રહેતું નથી અર્થાત્ વધારેમાં વધારે અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત સુધીના સમયમાં તે તે જીવ મુક્તિપદને પામ્યા વિના રહી શકતો જ નથી.

સ્પર્શન, પાલન અને અનુપાલનના પ્રસંગો—

દેવાધિદેવ-વીતરાગ, શાસન-સંચાલક ગુરુવર્ય અને વીતરાગપ્રણીત ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વને પોતાના તારક તરીકે અને તે સિવાયના જગતભરના સર્વ પદાર્થોને ડુબાડનાર તરીકે સ્વીકારવારૂપ પ્રતીતિપૂર્વકની તાત્ત્વિક રુચિ અને તાત્ત્વિક સ્પર્શન પછી પણ માર્ગમાં કારમી ઠઠિનતાઓ અને મહાન્ મુશ્કેલીઓ પણ ઉભેલી હોય છે. ભગવાન્ મહાવીરના જીવને નયસારના ભવમાં તત્ત્વત્રયોની રુચિ અને સ્પર્શન થયાં હતાં. તે સમ્યક્ત્વ સ્પર્શન ક્ષાયકભાવના નહિ હોવાથી મરિચિના ભવમાં ભગવાન મહાવીરને દીક્ષા અવસરે રુચિ અને સ્પર્શન હોવા છતાં પાલન અવસરે ‘કવિલા इत्थं पि’ ઇત્યાદિ બોલીને જીતેલી બાજી હારી જવાથી સંસારમાં ઘણું રખડવું પડ્યું. પ્રતીતિપૂર્વકની રુચિ અને સ્પર્શન થયા પછી સંસારના પરિભ્રમણકાળનું નિયમન થાય છે એ વાત સાચી છે, છતાં ‘જગતાની પાડી અને ઉંઘતાનો પાડો’ એ કહેવતને ચરિતાર્થ થવાનો પ્રસંગ પાલન અવસરે ખડો થાય છે.

વહેપારીને ગ્રાહકની બદમાસી અને નાણાની ભીડ નડતી ન હોય તેા નફો પ્રાપ્ત કરીને ઘરભેગો કરવામાં તેને વિલંબ

લાગતો નથી. વહેપારીઓ જેટલી કમાણી કરે છે તે બધી જો તેમના ઘર લેગી થઇ શકતી હોય તો છાપરાના નળીયા પણ સોનાના બનાવી શકાય, પરંતુ જ્યારે બજારમાં કાઢસીસ આવે છે, નાણાભીડ સખત હોય છે, ઇજ્જતને સાચવવામાં જીવન-મરણનો સવાલ આવી પડે છે; ત્યારે તે મુશ્કેલીઓરૂપ મહાસાગરને ઓલંગી જવાનું માન તો શાણા-સમજી-વિચાર-શીલ અને પુણ્યવંત વહેપારીઓને જ પ્રાપ્ત થાય છે. તે પ્રમાણે દેવ-ગુરુ-ધર્મની શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-રુચિ અને સ્પર્શનમાં વિદ્ધ ન આવે ત્યાં સુધી તો રાજમાર્ગની માફક જીવનગાડી પુરપાટ દોડતી જ જાય છે; પરંતુ વિદ્ધ આવતાંની સાથે જ ગાડી એકદમ અટકી જાય છે ત્યારે વિચારશીલ ધર્મી જીવ તો માર્ગ કાઢીને જીવનગાડીને આગળ ચલાવી શકે છે, પણ અણસમજીની ગાડી તો ઘોંચમાં જ ખુંચી જાય છે.

પીઠ અને મહાપીઠ જેવા મુનીશ્વરો પણ ગુરુવર્યે કથન કરેલા સાચા ગુણગાનને સમજી શક્યા નહિ અને અવગણના કરી મિથ્યાત્વ પામી ગયા અર્થાત્ તેમની જીવનગાડી તાત્ત્વિક પરિણામના પુનિત પાટા ઉપરથી ઉતરીને સ્ત્રીવેદને ખાંધી ગઈ. અગીયાર અંગનો અભ્યાસી જમાલિ એક વિચારભેદમાં ભગવાનની સામે પડ્યો. કેવલીના કથનને સદ્દહી શક્યો નહિ અર્થાત્ કહેવાતો જ્ઞાની અજ્ઞાની થઈ ગયો. સમ્યક્ત્વ પામવાં સહેલ છે પણ પાલન અવસરે ટકાવવા મુશ્કેલ છે.

પ્રતીતિપૂર્વકની રુચિ, સ્પર્શન અને પાલન વિધનના અભાવ સુધી તો નહીં શકે છે પરંતુ વિધનનો પ્રસંગ આવતાં જ ધમેલા સોનાને ધૂળ-ભેગું કરવામાં વિલંબ લાગતો નથી. આત્માના તાત્ત્વિક પરિણામના સ્પર્શન અને પાલન વિધન વગર

સીધા નલે જ જાય છે પણ પીઠ, મહાપીઠ, મરિચિ અને જમાલિ જેવો પ્રસંગ જ્યારે આપણે માટે ખડો થાય ત્યારે આપણું શું થશે તે વિચારવાની વાચકને ખાસ જરૂર છે.

મહાજ્ઞાનીઓ, મહાદાનેશ્વરીઓ, મહાશિયલવન્તાઓ અને મહાતપસ્વીઓ આત્મિક શક્તિના વિકાસપૂર્વક આગળ વધ્યા છે અને વધે છે, વિદ્ન વગરના વર્ષો, મહિના, દિવસો અને કલાકોમાં સુંદર આરાધના કરી છે અને કરે છે, પરંતુ વિદ્નના વાદળોથી ઘેરાઈ જાય છે ત્યારે પુનિત પરિણામના પાટા ઉપર પુરપાટ દોડવાવાળી ધર્મમય જીવનગાડીઓ ક્યાં અથડાઈ ગઈ અને ક્યાં ખાડામાં પડી ગઈ તેનો પત્તો લાગ્યો નથી અને લાગતો નથી એ આરાધકોને માટે ખાસ વિચારણીય વિષય છે!!!

અમોઘ આરાધનામાં પ્રવેશી ગયેલા આરાધકો આરાધક કક્ષામાં પહોંચી જવાને બદલે વિરાધક બનીને વિરાધનામાં ઉતરી જાય છે, આરાધકો આરાધના કરીને આરાધક બનવાને બદલે વિરાધના કરી વિરાધકો બન્યા અને બને છે; તે બધાનું મૂળ તપાસવામાં આવે તો તત્ત્વત્રયીની વાસ્તવિક શ્રદ્ધા પ્રતીતિ-રુચિ-સ્પર્શન-પાલન અને અનુપાલનના પ્રસંગોમાં સર્વજ્ઞ શાસનની નીતિ-રીતિએ ટકવું જોઈએ પણ ટકાયું નહિ તેથી આ પરિણામ આવ્યું.

અનુપમ શ્રદ્ધાની હાજરી વગર કહેવાતા જ્ઞાનીઓને જ્ઞાની માનવા જૈન શાસન તૈયાર નથી. અનુપમ-શ્રદ્ધાની હાજરી વગર કહેવાતા જ્ઞાનીઓનું જ્ઞાન પ્રમાણુભૂત ઠરતું નથી. અનુપમશ્રદ્ધાની હાજરી વગર સંયમધારીઓને સંયમના સાચાં ફળ મળી શકતા નથી.

અનુપમ શ્રદ્ધાની હાજરી વગર ચારિત્ર વૃક્ષના પુષ્પ-ફળની યથાર્થ પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેથી જ અનુપમશ્રદ્ધાની હાજરી આ જિંદગી સુધી જ નહિ પણ આત્મા ક્ષાયક ભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને મોક્ષ ન પામે ત્યાં સુધી જરૂર છે, એમ સમજીને અનુપમશ્રદ્ધાના અદ્વિતીય વિષયને જુદી જુદી રીતિએ જુદા જુદા પ્રકરણોમાં યુક્તિ-પ્રયુક્તિસર સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. હવે અનુપમ શ્રદ્ધાપૂર્વકની સમજ આવ્યા પછી ચારિત્રના વિભાગ તરફ નજર કરીએ.

આ સ્થળે મૈત્ર્યાહિલાવ સંયુક્ત વિશેષણોની સાર્થકતા વિચારી ગયા. હવે તે વિશેષણ યુક્ત વિશેષ્ય-સર્વજ્ઞકથિત ધર્મમય અનુષ્ઠાનો શી ચીજ છે? તે ધર્મમય અનુષ્ઠાનોને ચારિત્ર સાથે શો સંબંધ છે? તે સંબંધી વિચાર કરીએ.

‘પૂર્વ’ પ્રકરણોના અનુસ્યૂત સંબંધ અને રહસ્ય

સિંહાવલોકન ન્યાયે કરીને અંથના પૂર્વાપર પ્રકરણોનું પરિશીલન કરવાથી ચર્ચેલા વિષયો સમજી શકાયા છે કે નહિં તે સ્પષ્ટ થઈ જાય છે. આ અંથની શરૂઆતમાં ‘માનવ જીવનની દુર્લભતા’ નામના પ્રકરણનો પ્રારંભ કરીને દુર્લભતાને નામે યથેચ્છ પ્રલાપિઓના પ્રલાપો કેવા હોય છે? પ્રલાપોના પ્રશ્નોત્તરોનો પરમાર્થ શો? તે પિછાણી ગયા. માનવ-જીવનની દુર્લભતા સ્વીકારનારને સફળ કરવાના સહકારી સંયોગોની અનિવાર્ય જરૂર છે એ પણ સમજી ગયા. તેવા સહકારિ-સંયોગો પ્રાપ્ત થયા પછી પણ તેને સફળ કરવા એ ભાગ્યશાળીઓનું પરમ કર્તવ્ય છે !!!

સઘળાએ સહકારી સંયોગોમાં ધર્મની વાસ્તવિક

ઉપાસના કરવી તે પૂર્વના અનુસ્યૂત પ્રકરણોનો પરમાર્થ છે.

આ જીવને પરમપદની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યાંસુધી આ જીવની વાસ્તવિક ઉપાસના પારપૂર્ણ થઈ નથી એ સમજવાની જરૂર છે. પરમપદની પ્રાપ્તિ માટે શંકા-સમાધાનપૂર્વક ધર્મનું સ્વરૂપ અને ધર્મનું ફળ સમજી ગયા. આત્મામાં ધર્મનો આવિર્ભાવ થયો છે ? આવેલો ધર્મ ટક્યો છે ? ટકેલો ધર્મ વધ્યો છે ? વૃદ્ધિ પામતો ધર્મ ફળ મેળવવા ભાગ્યશાળી થયો છે ? એ ગદ્યા પ્રસંગોને સમજવા સાડ્યારે ભાવનાઓને પરિશીલનપૂર્વક ભાવી ગયા. ચાર ભાવના-રૂપ થર્મામેટરથી ધર્મી આત્માઓના ધર્મની વાસ્તવિક યોગ્યતા મપાય છે. તાવની ડીઝીનું માપ જેમ થર્મામેટરથી મપાય છે તેમ ધર્મી આત્માઓના ધર્મનું માપ આ ચાર ભાવનાઓથી માપી શકાય છે. એ જ વાતને શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ રચેલા ધર્મખિંદુના ત્રીજા સ્લોક ‘વચનાદ્ય૦’ ના ઉત્તરાર્ધથી આપણે વિચારી ગયા છીએ.

ભાવના સાથે અનુપમ શ્રદ્ધા અને સમજના સુંદર સંયોગનો સુમેળ કેવો હોય છે તે પણ સમજી ગયા. ચારે ભાવનાઓનું હૃદયિક સ્વરૂપ સમજ્યા પછી તે ભાવનાઓનો સદુપયોગ કરી આત્મા કઈ રીતિએ આગળ વધે છે અને દુરુપયોગ કરી કઈ રીતિએ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરે છે તે પણ વિચારી ગયા. સમજણ વગરના સદ્વર્તનમાં અને સમજણપૂર્વકના સદ્વર્તનમાં શ્રદ્ધાના સુંદર બીજની ખીલવણી કેવી હોય છે ? તે શિક્ષણ શિખી ગયા. શ્રદ્ધા એટલે સમ્યક્ત્વ માનનારાઓને અનુપમ શ્રદ્ધાનું સ્વરૂપ કેવું છે ? અને તે સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ

માટે શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ, સ્પર્શન, પાલન અને અનુપાલન સંજ્ઞક વિભાગોને ઉત્તરોત્તર લાભદાયીપણે સમજવાની જરૂરીયાતો શી શી છે ? તે પ્રશ્નોત્તરપૂર્વક સમજી ગયા છતાં પૂર્વાર્ધના પૂરા પરમાર્થને સમજવાની જરૂર છે.

કયું પૂર્વાર્ધ ? કયા શ્લોકનું પૂર્વાર્ધ ? તેનો કર્તા કોણ ?, વિગેરે પ્રશ્નો તેને જ ઉદ્ભવે કે જેનું હૃદય આ ગ્રંથમાં આવી ગયેલા ‘ ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ ’ નામવાળા પ્રકરણના પિયૂષથી પાવન થયું ન હોય. તે પ્રકરણમાં આવેલા એ શ્લોકનું પૂર્વાર્ધ આ પ્રમાણે છે—

‘ વચનાદનુષ્ઠાનમવિરુદ્ધાદ્યથોદિતમ્ । ’

આપણે હવે એ પૂર્વાર્ધના પરમાર્થને પામવાનો પ્રયાસ પ્રારંભીએ, કારણ કે તે જ શ્લોકના—

‘ મૈત્ર્યાદિભાવસંયુક્તં તદ્ધર્મ ઇતિ કીર્ત્યતે । ’

એ પ્રમાણેના ઉત્તરાર્ધના ઊંડાણમાં રહેલા અર્થગૌરવને તો અવલોકી ગયા અર્થાત્ મૈત્રી આદિ ભાવનાથી ભાવિત થયેલ અનુષ્ઠાન તે ધર્મ કહેવાય છે. અનુષ્ઠાનને અનુસરેલા મૈત્ર્યાદિ વિશેષણને શંકા-સમાધાનપૂર્વક વિસ્તારથી વિચારી ગયા. હવે આપણે ‘ સર્વજ્ઞકથિત અવિરુદ્ધ વચનને અનુસરતું અનુષ્ઠાન તે ધર્મ ’ એ પદોના અર્થ-રહસ્યને સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

પૂર્વાર્ધમાં આવેલા અનુષ્ઠાનના વિશેષણોને તો પૂર્વે સમજી ગયેલા હોવાથી તે વિષયના પિષ્ટપેષણને છોડી દઈને ફક્ત સર્વજ્ઞકથિત અનુષ્ઠાન એટલે શું ?, અને એને જ ધર્મ કેમ કહ્યો ?, એ ધર્મમય અનુષ્ઠાનમાં કયા કયા પદાર્થોનો

સમાવેશ થાય છે ?, સઘળા ધર્મમય અનુષ્ઠાનોમાં બલવત્તર ધર્મમય અનુષ્ઠાન કયું છે ? આ બધા પ્રશ્નોના હૃદયંગમ ઉત્તરો આપીને પછી આપણે આરાધવા યોગ્ય બલવત્તર ધર્મ-મય અનુષ્ઠાન તરફ આગળ વધીએ—

ધર્મનું બલવત્તરપાણું.

રણસંગ્રામમાં રણે ચઢેલો રણયોદ્ધો હાથવેંતમાં વિજય મળવાનો હોય તે અવસરે પાછાં પગલાં માંડે, બારે માસ ખંતથી અભ્યાસ કરનારો વિદ્યાર્થી પરીક્ષાના દિવસોમાં પાના રમવામાં પડી જાય, વ્યાપારમાં મસ્ત બનેલો કુશળ વ્યાપારી ભરમોસમ આવે ત્યારે મામા-માસીના ઘર ગણવા માંડે અને પરણવા નિકળેલો વરરાજ પોતાની પ્રિયાના હસ્તપદ્મવના પ્રથમ સ્પર્શથી પ્રાપ્ત થનારા આનંદમાં ડૂબી જઈને હસ્ત-મિલાપ થયા પહેલાં જ ભે ઘોરવા માંડે તો તે બધાઓને પાછળથી પારાવાર પસ્તાવો થાય છે અને લોકોમાં પણ તેઓની હાંસી થાય છે તેમ આ ગ્રંથમાં કહેવાના વિષયને સ્ફુટ કરનારાં સુંદર પ્રકરણોનો હવે જ આરંભ કરાય છે. અને તે પ્રકરણો વિશેષ રસદાર હોવાથી વાંચકોએ હવે સાવધાની રાખવાની છે અર્થાત્ કોઈપણ જાતના પ્રમાદને વશ નહિ થતાં જાગૃત રહેવાનું છે, નહિ તો ન્યાયાચાર્ય ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજીની પેલી સુપ્રસિદ્ધ—

૧અંધા આગળ આરસી, બહેરા આગળ ગીત,

મૂરખ આગળ કહેવું યુક્તિનું, એ ત્રણ એક જ રીત. ૧

૧ અંધા આગળ દરપણુ દાખવો, બહેરાં આગળ ગીત;

મુરખ આગેરે કહેવું યુક્તિનું, એ સવિ એક જ રીત.

(હાલ ૬ ઠી, ગાથા ૨૦, દોઢસો ગાથાનું સ્તવન.)

એ ઉક્તિનું પ્રમાદના પંજામાં પકડાઈ જઈને અનુકરણ ન થઈ જાય, અથવા અનુષ્ઠાનોની અટપટી આંટીધુંટીમાં અટવાઈ ન જવાય તે હેતુથી વાંચકોને વિશેષે સાવધાન રહેવાની સૂચના આપવાની અત્રે જરૂર છે.

જો કે જિનેશ્વર ભગવંતના શાસનમાં પરમપદ પ્રાપ્ત કરવાના જો કે અંસખ્ય યોગો-ધર્મમય અનુષ્ઠાનો છે છતાં દાન, શિયળ, તપ અને ભાવ એ ધર્મના મુખ્ય ચાર પ્રકારો છે.

ધર્મના આ ચાર પ્રકારને સકળશાસ્ત્રપારાવારપારીણ શબ્દા-વતાર કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી ત્રિપદિશલાકા પુરુષ-ચરિત્રાંતર્ગત દેશનાસંગ્રહમાં આ પ્રમાણે જણાવે છે કે.

“ દુર્ગતિપ્રપતઞ્જન્તુ-ધારણાદ્ધર્મ ઉચ્યતે ।

દાનશીલતપોભાવ-મેદાત્સ સ્યાચ્ચતુર્વિધઃ ॥૧૧”

ભાવાર્થ—દુર્ગતિમાં પડતાં પ્રાણીને જે ધારણ કરે તે ધર્મ કહેવાય છે, અને તે ધર્મના દાન-શીલ-તપ અને ભાવ એવા ચાર પ્રકાર છે.

શાસ્ત્રોમાં અનેક સ્થળે ઉપરના ભાવને અનુસરનું વ્યવસ્થિત કથન મળે છે. તે તે સ્થળે જણાવવામાં આન્યું છે કે—આ ચાર પ્રકારનો ધર્મ દુર્ગતિમાં પડતા જીવોને બચાવીને સદ્ગતિમાં સ્થાપન કરે છે. તે ધર્મ ત્યાં સ્થાપન કરીને સાનુકૂળ સંયોગોની પ્રાપ્તિ પણ કરાવે છે. ત્યારપછી તે સાનુકૂળ સંયોગોનો યથાર્થ રીતિએ ઉપયોગ કરનાર પુણ્યાત્મા ધર્મપ્રભાવે ક્રમે ક્રમે ઉચ્ચ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરતો કરતો છેવટે શાશ્વત મુખના ધામ સરખા મુક્તિપદને પ્રાપ્ત કરે છે.

એ જ ધર્મ ધનની ઇચ્છાવાળાને અગણિત દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ કરાવીને ધનદ સરખો બનાવે છે. એ જ ધર્મ કામ-લોગની ઇચ્છાવાળાને દરેક સાધનોની પ્રાપ્તિ કરાવીને દરેક ઇચ્છાની સંપૂર્તિ કરે છે. તાત્પર્ય એ છે કે-ધર્મ કેવળ આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ કરાવે છે એટલું જ નહિ પરંતુ પૌદ્ગલિક સુખને પણ ધર્મ મેળવી આપે છે. જ્યારે અર્થના અગણિત સાધનોથી અગર કામના કોડો પ્રબંધથી ધર્મ કે મોક્ષ મળી શકતા નથી, અને ધર્મથી તો અર્થની, કામની અગર મોક્ષની ઇચ્છાવાળાઓને પોતપોતાની ઇચ્છાનુસાર એ ત્રણેની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. આથી ચાર પુરુષાર્થોમાં ધર્મનું બલવત્તર સામ્રાજ્ય છે.

ધર્મની બલવત્તરતાના શાસ્ત્રીય સમાધાન.

આ સ્થળે કોઈ એવી શંકા કરે છે કે-ઉપદેશમાળામાં ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામીજીના હસ્તદીક્ષિત શ્રી ધર્મદાસ ગણિવર્યે તો ખુલ્લુંખુલ્લા જણાવ્યું છે કે-‘ અર્થ મહાઅનર્થનું મૂળ છે અને કામની કારમી વાસનાઓ નરકાદિ દુર્ગતિમાં લઈ જનારી છે. ’

વિશેષમાં હાલમાં ફોજદારી અને દિવાની કોર્ટોમાં ચાલતા ઢગલાબંધ કેસોમાં હાજર રહેનારા વાદી-પ્રતિવાદીઓ, વકીલ, એરીસ્ટર, એડવોકેટ અને સોલીસીટરની ઓફીસના પગથિયાં ઘસવામાં, સન ૧૯૧૪ ની તથા હમણાંજ સન ૧૯૪૫ માં પૂરી થયેલી લડાઈમાં, વર્ષો પહેલાં થઈ ગયેલા રામ-રાવણના તથા કોરવ-પાંડવના યુદ્ધમાં મુખ્ય કારણની તપાસ કરવાથી

જર જમીન કે જોડે એ ત્રણમાંનો જ એકાદ (જજો) કારણ હાથમાં આવશે. જર-જમીનના બંને જકારમાં અર્થ અને જોડેના જકારમાં કામની વાસના આવીને ઊભી રહે છે.

ઉપર જણાવેલા મહાઅનર્થના કારણબૂત અર્થ અને કામના સાધનોની પ્રાપ્તિ જો ધર્મ કરાવતો હોય તો તેવા ધર્મને તો નવ ગજ દૂરથી જ નમસ્કાર કરવો જોઈએ; કારણ કે આ જીવે પોતાના હિતને માટે ધર્મ કર્યો. ધર્મથી અર્થ અને કામના ભરપૂર સાધનોની પ્રાપ્તિ થઈ. અને તે અર્થ કામનો ઉપલોગ કરવાથી નરકાદિ દુર્ગતિમાં આ જીવને જવું પડ્યું. તાત્પર્ય એ નિકળ્યું કે-ધર્મનું આરાધન કરીને છેવટે જીવ દુર્ગતિનું ભાજન થયો. આવા પ્રશ્નો કરનારા જો દીર્ઘ-દૃષ્ટિથી સ્વયં વિચાર કરે તો ખરું રહસ્ય સમજી શકે એમ છે, છતાં તેઓ પોતાની વિચારશક્તિને તકલીફ આપ્યા વિના એકદમ આવી શંકાઓમાં સપડાઈ જાય છે તેઓને માટે આ રહસ્યનું કંઈક સ્કેટન કરવું અત્ર આવશ્યક છે.

જેની આંખમાં કમળો થયો હોય તે માણસ જેમ ધોળી વસ્તુને પણ પીળી જ દેખે છે, તેમ આ શંકાકારની બાળતમાં પણ બન્યું છે. ચક્રવર્તીની સંપત્તિને પામેલા ભરત મહારાજ કેવળજ્ઞાન પામીને મોઢે ગયા અને સંભૂમ તથા બ્રહ્મદત્ત નરકમાં ગયા, આ બે પ્રસંગ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે સંપત્તિ પામવાથી જ સુગતિ કે દુર્ગતિ મળતી નથી પરંતુ સંપત્તિ પામીને તેના ત્યાગભાવ તથા મમત્વ-ભાવ ઉપર સુગતિ-દુર્ગતિનો આધાર છે. આ બાળતમાં શ્રી સ્થાનાંગ સૂત્રના બીજા ઠાણમાં ‘ દો ઠણાઈ અપરિચ્છાદ૦ ’

ઇત્યાદિ પાઠથી જણાવ્યું છે કે-એ ચક્રવર્તીએ કામલોગનો ત્યાગ કર્યા વગર અર્થાત્ ચક્રવર્તિપણાના મમત્વભાવને લીધે મરીને સાતમી નરકે ગયા. મરવાના અવસરે તો ચક્રવર્તીની રિદ્ધિ કોઈ સાથે લઈ જતું નથી. કેવળી થનાર ચક્રવર્તીએ ચક્રવર્તીની સંપદા મૂકવા લાયકની સમજીને મૂકી અને નરકે જનારા મરણની છેલ્લી ઘડીએ મૂકવા લાયકની છે એ સમજી શક્યો નહિ. આથી સંપત્તિ પ્રત્યેનો ત્યાગભાવ તારનાર છે અને સંપત્તિ પ્રત્યેનો મમત્વભાવ ભવો-ભવ મારનાર છે. હવે એના રહસ્યને વિચારીએ તો સમજાઈ જાય છે કે-નિર્મળ ત્યાગવૃત્તિથી ધર્મની આરાધના કરવામાં આવે તે વખતે જે પુણ્યનો બંધ પડે તેનાથી ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ લોગોપલોગના સાધનોની પ્રાપ્તિ તો થાય છે જ પરંતુ તે સાધનોથી મુંઝાતો નથી અર્થાત્ તેની અંદર ફસાઈ જતો નથી. ધર્મની અમૂલ્ય આરાધનાની સાથે જો મમતાનું મિશ્રણ થઈ જાય તો જીવને દુર્ગતિમાં જવું પડે છે. અર્થાત્ મમતામિશ્રિત ધર્મથી પ્રાપ્ત થયેલાં અર્થ કામના સાધનો જીવને ફસાવે છે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. તે જ પ્રમાણે સમતામિશ્રિત ધર્મથી પ્રાપ્ત થયેલા અર્થ કામના સાધનો જીવને ફસાવતા નથી પરંતુ ત્યાગવૃત્તિપૂર્વકના ધર્મસાધનમાં નિરંતર વધારો થાય તેવા સુંદર સાધનોની પ્રાપ્તિ કરાવીને ઘનઘાતી કર્મનો નાશ કરાવી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરાવે તેમાં પણ કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. ધર્મસંબંધી શાસ્ત્રીય સમાધાનને સર્વદા સ્વીકારવાવાળા કોઈ જગ્યાએ ઠગાતા જ નથી.

ધર્મની ક્ષણપ્રાપ્તિમાં સાવધાન રહેવાની સલાહ

પૂર્વલવમાં ધર્મનું આરાધન કરતાં નિયાણું બાંધીને થયેલા વાસુદેવો, ચક્રવર્તીઓ અને રાજધિરાજો કુસાઈ બન્ય છે તેનું મુખ્ય કારણ વિનાશી પદાર્થો ઉપરની તેમની મમતા છે, નિયાણા વગર કેવળ ત્યાગ-વૃત્તિથી કરેલી ધર્મ આરાધનાથી પ્રાપ્ત થયેલી ચક્રવર્તી વિગેરેની સંપદાઓ તો તે લવમાં કેવળ-જ્ઞાન અને મોક્ષની પ્રાપ્તિને પણ રોકી શકતી નથી. એક ક્ષણભરની સમતાથી કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે અને જિંદગીભરની મમતા લવોલવ માર ખવરાવે છે છતાં આ જીવ જાગતો નથી તે જ મહદાશ્ચર્ય છે ! ! ! આ ઉપરથી જીવને ધર્મસાધન કરતી વખતે વિનાશી પદાર્થોની અભિલાષાનું ઉત્પન્ન થવું એ જ કુસાવાનું એટલે માર ખાવાનું મુખ્ય કારણ છે. મોહનગારી મમતાથી છૂટવાનો સફળ પ્રયત્ન કરો.

આ ઉપરથી એ નિર્ણય થયો કે-ઉપયોગ કરતાં આવડે તો તુમડું જેમ તારનાર ગણાય છે છતાં તે જ તુમડું ઉપયોગ કરતાં નહિ આવડે તો ડુબાડનાર પણ ગણાય છે તેમ ધર્મના સાધનમાં પણ સમજવાનું છે. ધર્મનું અવલંબન કરીને તો આ શાસનમાં કેટલાંક જીવો પૂર્વે-શ્રી ઋષભદેવાદિ તીર્થંકરોના તીર્થમાં-કલ્યાણ કરી ગયા છે, વર્તમાનમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં શ્રી સીમંધરસ્વામી આદિ વિહરમાનોના સાંનિધ્યમાં કલ્યાણ કરે છે અને ભવિષ્યમાં શ્રી પદ્મનાભાદિ તીર્થંકરોના તીર્થમાં કલ્યાણ કરશે એ નિર્વિવાદ સત્ય સ્વીકાર્ય છે અને રહેશે.

ધર્મ એ આંખાના વૃક્ષ જેવો છે. આંખો વાળ્યા પછી

અનુક્રમે ઊગે છે, મોટો થાય છે, ફૂલે છે અને ફળે છે ત્યારે તેની ઉપરથી કેરીઓ લઈને, તેનું અથાણું કરીને, મુરખો બનાવીને તથા રસ કાઢીને આપણે ખાઈએ છીએ અને તેમાંથી નિકળેલા ગોટલાને પાછા વાવવાથી ભવિષ્યમાં આપણે આંખા-દ્વારા ઘણી જ કેરીઓ મેળવીએ છીએ. તે જ પ્રમાણે સાવધાનીપૂર્વક કરેલો ધર્મ આસ્રવૃક્ષની જેમ ઉત્તરોત્તર સંસારની સંપદાઓની પ્રાપ્તિમાં વધારો કરીને અંતે ઘનઘાતી કર્મેનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે-ધર્મ કરનારને વળી સાવધાન રહેવાની શી જરૂર છે? તેના જવાબમાં જણાવવાનું એ છે કે-ધર્મ સાધનમાં જો સાવધાન ન રહે તો ધર્મસેવનથી ઉપા-ર્જન કરેલા પુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયેલી સંપદાઓ જ આત્માને દુર્ગતિમાં લઈ જાય છે; કારણ કે ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ-ધન-ધાન્ય-વિલાસના સાધનો-શરીર-ઈદ્રિયો-વિષયો અને વિકારો એ બધાં મોહરાજના ઉદરો જેવા છે. કીડી કે મંકેડો જો કરડે તો ઊંધતો માણસ જગી જાય છે પણ ઉદર તો કુંકી કુંકીને કરડતો હોવાથી તે સમયે તેની વેદના જણાતી નથી એટલે માણસ જગી શકતો નથી. તેવી જ રીતે ઉપર જણાવેલા મોહરાજના ઉદરડાઓ એવી ચાલાકીથી જીવને કરડે છે કે તેના કરડવાથી દુઃખને બદલે જાણે ઊલટું સુખ થતું હોય તેમ નાચી-ફૂદીને, હસી-હસાવીને અને રંગ-રાગમાં ફસાઈને કઠિણ કર્મેનો બંધ પાડીને જીવ પોતે જ પોતાનું અધઃપતન કરે છે. એટલા માટે સાવધાનીની સૂચના સંભળાવવી પડે છે કે-ધર્મના આરાધનદ્વારાએ બંધાયેલા પુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયેલા

અર્થ અને કામના સાધનોથી મદોન્મત્ત થઇને રંગ-રાગમાં ગુલતાન નહિ બનતા ઉલટું સાવધાન થઇને ધર્મનું સેવન વિશેષપણે કરવું જોઇએ. સર્વપ્રકારની કામનાઓને ફળીભૂત કરનાર ધર્મનું સેવન આપત્તિકાળમાં તો કેટલાક અનિવાર્ય કારણોથી જેટલું ધારીએ તેટલું નહિ થઇ શકે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ સંપત્તિકાળમાં તો સાવધાનપૂર્વક જેમ બને તેમ વિશેષ પ્રકારે ધર્મનું સેવન કરવું એ જ આ માનવજીવનને તથા પ્રાપ્ત કરેલા સહકારી સાધનોને સફળ કરવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય છે.

દાનધર્મનું સ્વરૂપ અને સંસ્કાર

એકાંત હિતકારી ગણાતા ધર્મનું સેવન કરવામાં લેશભર આળસ કરવી જ નહિ. જેમ ભ્રમરનો ગુંજારવ કમળ ઉપર, કોકિલનો ટહુકાર પરિપક્વ આમ્ર ઉપર, વ્યાપારીનું ચિત્ત વ્યાપારના નફા ઉપર અને મયૂરનું નૃત્ય નવનવીન મેઘઘટા ઉપર આકર્ષિત થઇ રહે છે તેમ ધર્મીપુરુષોનું ચિત્ત સદાકાળ સર્વત્ર સર્વથા ધર્મની ઉપર જ લયલીન થવું જ જોઇએ. અર્થાત્ દાનેશ્વરીઓએ દાનધર્મના પાલનમાં, શિયળવંતોએ શિયળધર્મના પાલનમાં, તપસ્વીઓએ તપોધર્મના પાલનમાં અને ભાવધર્મમાં ભાવિત થયેલાઓએ ભાવના ભાવવામાં તદ્રૂપ થવું જ જોઇએ.

આ ચાર પ્રકારના ધર્મમાં દાન, શીલ અને તપનું સામ્રાજ્ય પોતપોતાની મર્યાદામાં જ વર્તે છે, પરંતુ ભાવધર્મનું

સામ્રાજ્ય પોતાની મર્યાદા ઉપરાંત એ ત્રણે ધર્મમાં પણ અંતરંગપણે વર્તતું જ હોય છે. ભાવધર્મની ગેરહાજરીમાં એ ત્રણે ધર્મનું પૂરું ફળ મળી શકતું નથી. શ્રેણિક મહારાજની કપિલાદાસીએ સુપાત્રદાન દીધાનું, સ્ત્રીસંસર્ગથી રહિત દેવો સાગરોપમ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળ્યાનું અને જે તપસ્યાથી આઠ જીવો મોક્ષ મેળવી શકે એવી ઘોર તપસ્યા તામલિ નામના તાપસે તપવા (કરવા) છતાં તેનું જોઈએ તેવું ફળ નહિ મળવામાં ભાવની ગેરહાજરી જ કારણરૂપ છે.

દાનધર્મના સંસ્કારથી સંસ્કારિત થયેલા જીવોને અંશે અંશે મમત્વભાવ ઘટતો જાય છે. મૂર્છારહિતપણે દાન દેનારાઓની દશા ઉન્નત થતી જાય છે. અને મૂર્છાસહિત દાન દેનારાઓને દાનના વાસ્તવિક સંસ્કારો સ્પર્શી શકતા નથી; કારણ કે આજના કહેવાતા દાનેશ્વરીઓ તો દાનનો જીગર ખેલતા હોય છે. “દેનારને મળે છે. દાનેન મોગાનાપ્નોતિ । દાનથી ભોગો મેળવે છે. મેળવવું હોય તો શિખો, દીધું નથી માટે જ મળતું નથી, હવે જો મળે તો દઉં.” આવી જાતના અનેકવિધ વિચારો અને એને અનુસરતા તરંગોમાં ઝીલતો આત્મા દાનના ધ્યેયને પામી શકતો નથી. થોડું દઈને ઘણું મેળવવાની ઇચ્છાવાળા લુબ્ધ મનુષ્યો દાન ધર્મનું સેવન કરવાને બદલે દાનનો સદ્ગો ખેલતા હોવાથી છેવટ ધ્યેયથી ચૂકીને દુર્ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. દાન દેતી વખતે અવિનાશી સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થાય તે તો સ્તુત્ય ગણાય પરંતુ કેઈપણ વિનાશી પદાર્થને પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા થવી એનું જ નામ દાનનો જીગર છે. વર્તમાન કાળમાં દાનેશ્વરીઓની દાન દેવાની રીતથી પરિચિત રહેનારાઓને તેઓની દાનપદ્ધતિ પ્રાયઃ

‘હાર્યો જુગારી ખમણું રમે’ એ કહેવતને અનુસરતી જણાઈ આવે છે. દાનના જુગારમાં પાવરધા બનેલાઓને પોતાના આત્માની કે આત્મિક-સંપત્તિની પ્રીતિ હોતી નથી પરંતુ એક જ ફિકર હોય છે કે-અરે ! અરે ! જેટલું દાનમાં વાવર્યું તેથી વિશેષ હજી કમાયો નહિ, દેરાસરમાં ખર્ચ્યા, તીર્થધામમાં વાળ્યા, મુનિ મહારાજઓને વહો-રાવ્યું, સ્વામિભાઈઓને જમાડીને સંતોષ્યા, સાતે ક્ષેત્રમાં વાપરવામાં ક્યાશ નથી રાખી છતાં દાન ધર્મના પ્રભાવથી મારા મૂળ ધનમાં વધારો થવો જોઈએ તે તો કાંઈ થયો નહિ, ઊલટું વાવર્યું એટલું ઓછું થયું. અત્ર શ્રાવિકા અને વેશ્યાનો પ્રસંગ વિચારણીય છે. માસક્ષમણના મુનિને ભાવથી દાન દેનારી શ્રાવિકાને ઘેર સુવર્ણવૃષ્ટિ થઈ. તે દેખીને વેશ્યાને મનોરથ થયો. તે અવસરમાં એક ભાંડને લાડુ ખાવાનો મનોરથ થયો. સાધુ-વેષ વગર નહિં મળે. બનાવટી સાધુ બની ભાંડ વેશ્યાના મકાનમાં પેઠો. ભાંડે ધર્મલાલ દીધો અને હર્ષદેવી વેશ્યાએ લાડવાનો ડબ્બો ખોલ્યો. વેશ્યા લાડવાને પાત્રમાં ગોઠવે છે અને ઊંચું જીએ છે. અવસરના જાણુ બનાવટી સાધુ-ભાંડે કીધું કે-

“વો સાધુ વો શ્રાવિકા, થેં વેશ્યા મેં ભાંડ;
ધારા મહારા યોગથી, પત્થર પડશે રાંડ.”

દાન ધર્મનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ તો એ છે કે-પૂર્વકૃત પુણ્યના પસાયથી જે કાંઈ પ્રાપ્ત થયું છે તેમાંથી જેટલું દેવાય તેટલું દઈને તેના ઉપરથી મૂર્છા ઉતારવી, જેમ જેમ ફરી મળતું જાય તેમ તેમ વિશેષ પ્રમાણમાં દાન દઈને મૂર્છા ઉતારી

હલકા થતાં રહેવું અને વિચારવું કે સર્વથા હલકા થયા વગર મારો ઉદ્ધાર નથી એ સંસ્કારથી સંસ્કારિત થવું.

દાન ધર્મના સેવનમાં સાવધાન રહેવાની જરૂર.

પ્રાપ્ત કરવા કરતાં પ્રાપ્ત થયેલાનું દાન દેવામાં મઝા રહેલી છે, કારણ કે જેટલું દીધું તેટલાની ઉપાધિ ઓછી થઈ જાય છે. અને જેટલું મેળવ્યું તેટલાની ઉપાધિ વધતી જાય છે. ‘મૂકવામાં મઝા છે’ એવી હૃદયની માન્યતા થશે ત્યારે દાનનું દિવ્ય સ્વરૂપ સમજાયો છે એમ કહી શકાય.

‘પુણ્યના પ્રતાપથી પ્રાપ્ત થયેલી ધન-માલ-મિલકત અને પુત્ર-પરિવારરૂપ સંપત્તિ વાસ્તવિકપણાએ આત્મશક્તિનો છાસ કરનારી હોવાથી એ સઘળી સંપત્તિને સાત ક્ષેત્રરૂપ પુણ્ય કાર્યમાં વાપરી નાખું.’ એવી ભાવના આવે, આવેલી ભાવના ટકી રહે અને તેમાં વધારો થતો રહે તો દાનધર્મ ફળ્યો કહેવાય.

કોઈ જીવ એવો હોય છે કે જ્યારે તેની સામાન્ય સ્થિતિ હતી ત્યારે વ્યવસાય કરીને પોતાનું તથા પોતાના આશ્રિતોનું પાલન-પોષણ નિરાંતે કરતો અને અવસરે ધર્મનું આરાધન પણ કરતો; પરંતુ જ્યારે સાંસારિક સંપત્તિની વિશેષ પ્રાપ્તિ થઈ, કુટુંબ-પરિવારમાં વધારો થયો, અને યશ-કીર્તિનો ફેલાવો થયો ત્યારે દેવ-શુક્ર-ધર્મની આરાધના અને પરોપકારાદિ પુણ્યપ્રસંગો પલાયન થઈ જાય છે. તે અવસરે કદાચ કોઈ તેને કહે કે-કેમ ભાઈ! હવે તો દેવ-શુક્રને વંદન કરવાની પણ કુરસદ મળતી જણાતી નથી? કુરસદની સોંધવારીઓમાં મુંઝાઈ ગયા હશે? કુરસદની સોંધવારી ક્યારે થશે તેનો

નિર્ણય કર્યો છે ? ત્યારે તે જવાબ આપે છે કે—મારે સંઘ કાઢવો છે, જિનમંદિર બંધાવવું છે, પ્રતિષ્ઠા કરાવવી છે, મોટા આચાર્ય મહારાજનું ચોમાસું કરાવવું છે, ઉપધાન કરાવવાં છે, એ ત્રણ સંસ્થાના નવા બંધાતા મકાનના મોટા હોલ ઉપર વડિલોનું નામાંકિત કરાવીને મોટી રકમનું દાન કરવું છે; તેથી વહેપાર-ધંધામાં વિશેષ લક્ષ્ય આપવું પડતું હોવાથી ટાઈમ મળી શકતો નથી. દેવ-ગુરુના દર્શને હમણાં જવાતું નથી. દુકાળ અને લડાઈના જમાનામાં દરેક ચીજની મોંઘવારી હોય છે. સુકાળ અને લડાઈની સમાપ્તિમાં મોંઘી ચીજો સોંધી થાય છે અથવા સોંધી થવાની સંભાવનાના સાદા સૂર પણ સંભળાય છે, પરંતુ અર્થ—કામની કારમી વાસનામાં અંધ બનેલાઓને જીવનના અંત સુધી પણ ‘કુરસદની સોંઘવારી થતી નથી’ એ જ મહાન ખેદનો વિષય છે. આવા અર્થ—કામના કહેવાતા દીન-દાનેશ્વરીઓને ઉદ્દેશીને શાસ્ત્રકારો તો સ્પષ્ટ જણાવે છે કે—આવા દાનેશ્વરીઓના અભાવથી ધર્મના સાત ક્ષેત્રમાંનું કોઈ ક્ષેત્ર સીદાતું નથી. સાત ક્ષેત્રમાંનું કોઈ ક્ષેત્ર સીદાય છે માટે ધનોપાર્જન કરવાની પણ જરૂર જ નથી. કોઈપણ ત્યાગ કરીને ધનોપાર્જન કરવાનું શાસ્ત્રમાં સર્વદા-સર્વથા નિષિદ્ધ જ છે. ‘ધર્માર્થે યસ્ય વિત્તેહા’ એ શ્લોકથી જણાવ્યું છે કે—જે જીવ ધર્મનું સાધન કરવા માટે પૈસો ખેદા કરવાની ઇચ્છા રાખે છે તેણે તેવી ઇચ્છાનો ત્યાગ કરવો જ હિતકર છે; કારણ કે પગને ધોવા માટે પહેલાં તેને કાદવમાં ખરડવો અને પછી ધોવો તેના કરતાં પગને કાદવમાં ખરડવો જ નહિ એ જ અતિ ઉત્તમ છે. ‘પુણ્ય કાર્યથી પાપકર્મનો નાશ થાય છે’ એમ

સમજીને પુણ્યકાર્ય કરવા માટે ધનોપાર્જન કરવામાં સત્તર યા અઠાર પાપસ્થાનકોનું સેવન કરવું અને તેથી બંધાયેલાં પાપોને દૂર કરવા ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યને ખર્ચીને પુણ્યકાર્યો કરવાં તેના કરતાં તો ધનોપાર્જનની પ્રવૃત્તિનો જ ત્યાગ કરવો ઉત્તમ છે.

વિનાશી પદાર્થની વિનશ્વરતા હૃદયપટ પર અંકિત કરીને દાન ધર્મથી અવિનાશી પદાર્થની પ્રાપ્તિની જ ઉત્કંઠા રાખવાની હતી તેને બદલે માર્ગ-ભૂલેલાની માફક સાત ક્ષેત્રમાં વાપરવાને જહાને અર્થાત્ થોડું ધન દાનમાં વાપરી તેના પુણ્યથી ઘણું ધન પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાવાળો થઈને સટોડીયાની માફક દાનધર્મનો જુગારી બન્યો. આ ઉપરથી દાન દેવાના દરેક પ્રસંગમાં મમત્વભાવને શોષવા અને ત્યાગ ભાવને પોષવા સાવધાન થવાની જરૂર છે.

શીયળ ધર્મના સંસ્કાર.

શીયળ ધર્મનું સેવન કરનારાઓ સકળ વ્રતમાં શિરોમણિ ભાવને પામેલું શીયળવ્રત છે એમ સમજે છે. શીયળવ્રતને સમજવું જેટલું સહેલું છે તેટલું અગર તેથી કોડગુણ પાલનમાં અતિ દુષ્કર છે. શીયળધર્મ ચારિત્રવંત મનુષ્યોના પ્રાણુભૂત ગણાય છે. જીવ વગરનો મનુષ્ય જેમ મડદું ગણાય છે તેમ શીયળ વગર ચારિત્રવંત મનુષ્ય મડદા સમાન છે. સકળ કાર્યની સિદ્ધિમાં શીયળવ્રતને અગ્રપદ આપેલું છે. દિવ્ય-ઔદારિક ભેદપૂર્વક ત્રિકરણુયોગે અઠારભેદથી શીયળ-વ્રત પાળનારાઓ આ જગતમાં જયવંતા વર્તે છે. વર્તમાનકાલીન ચતુર્વિધ સંઘ પણ શીયળવંત પુણ્યાત્માઓનું હુમેશાં પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણ કરે છે.

સૂર્યના ઉદય પામ્યા પહેલાં આ જગતમાં કોઈ પણ ચીજ ઉદય પામવાવાળી હોય તો તે શીયળવંત મહાત્માઓની ગુણ-શ્રેણી છે. આવા શીયળધર્મનું સેવન કરીને કેઈક જીવો કલ્યાણ કરી ગયા, કલ્યાણ કરી રહ્યા છે અને કલ્યાણ કરશે.

શીયળધર્મને અખંડિત રાખવામાં સતીઓએ પોતાના જીવનની પણ દરકાર કરી નથી. શીયળધર્મની રક્ષા માટે સતીઓએ સેવેલા સાહસોની કલ્યાણકારી કથાઓ આ જગતમાં મશહૂર છે.

શીયળધર્મનું સેવન કરનારાઓ શીયળધર્મનું સેવન કરવામાં બે સાવધાન ન રહે તો તેઓ પોતાના નિર્મળ આત્માને વધારે મલિન બનાવે છે. તથા ભાવિ જીવનને પણ મલિન બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

નંદિષેષુનું ૩૫ એવું કદરૂપું હતું કે કોઈ પણ કન્યા તેને પરણવાની ઇચ્છા કરે નહિ. પોતાને કોઈપણ કન્યા ઇચ્છતી ન હોવાથી તેને પોતાના બેડોળ ૩૫ ઉપર ઘણો જ કંટાળો આવ્યો. તેથી તેણે કઠિણ તપસ્યા કરવા માંડીને નિયાણું કર્યું કે આ તપસ્યાના પ્રભાવથી ભવાંતરમાં હું ઘણો જ રૂપાળો હાવણ્યવાન અને સ્ત્રીવલ્લભ થાઉં. સ્ત્રીના અભાવમાં નિર્મળ શીયળ પાળીને આત્માનું કલ્યાણ કરવાને બદલે નંદિષેષે ઓલામાંથી નિકળીને ચૂલામાં પડવા જેવું કર્યું એવું તેમના ચરિત્ર ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

કોઈ સામાન્ય સ્થિતિનો માણસ શરીર અને ઇંદ્રિયોની અનુકૂળતા ન હોવાથી એવો વિચાર કરે કે શીયળધર્મનું કડક

પાલન કરીને ભવાંતરમાં કોઈ કોડાધિપતિને ઘેર જન્મ લઉં. જન્મ પામતાં બાહ્યાવસ્થાથી આદર-સત્કાર અને વૈભવ-વિલાસમાં દિવસોને નિર્ગર્ભન કરું અને યુવાવસ્થામાં લાવણ્યમયી લલનાઓના ભોગ-વિલાસમાં મસ્ત રહું. શીયળ પ્રભાવથી તેને ભોગ-વિલાસના સાધનો યદ્યપિ ભવાંતરમાં મળે છે પરંતુ શીયળધર્મના વાસ્તવિક સ્વરૂપથી તે વંચિત રહે છે.

શીયળ ધર્મના વાસ્તવિક સંસ્કારથી રહિત જીવે. શીયળ ધર્મના સેવનથી પ્રાપ્ત થનારા અમૂલ્ય ફળથી વંચિત રહી, સામાન્ય ફળ-ભોગવિલાસને પ્રાપ્ત કરી તેમાં લયલીન બનીને છેવટે દુર્ગતિના જ ભાજન બને છે.

શીયળ ધર્મમાં સાવધાન રહેવાની જરૂર.

શીયળ ધર્મના સેવનમાં ધ્યેય વગરની દોડધામ કરનારા અદ્ય બુદ્ધિવાળા આરાધકો આરાધનાને બદલે વિરાધના કરી બેસે છે. પરિણામે તેઓ સફળતિને બદલે દુર્ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે, માટે દરેક આરાધકોએ સાવધાન થવાની ખાસ જરૂર છે.

શીયળ ધર્મના સેવનમાં જ્યાં ભાવપૂર્વક પર(પૌદ્ગલિક) પરિણુતિનો પરિપૂર્ણતયા ત્યાગ જ કરવાનો છે ત્યાં વળી આવતાં ભવની ઝંઝેટ અને ચૂંથણાં શા ?

સુવર્ણનું જિનમંદિર કરાવવાથી, રત્નની જિનપ્રતિમા ભરાવવાથી, કોડ સોનૈયાનું દાન દીધાથી અને ૮૪૦૦૦ મુનિઓને નિર્દોષ આહારાદિ પ્રતિલાભવાથી જે ફળ પ્રાપ્ત થાય તેના કરતાં પણ બ્રહ્મચર્યવ્રતનું પાલન કરવાથી અધિક ફળની પ્રાપ્તિ થાય એમ શાસ્ત્રો સાક્ષી પૂરે છે.

અનેક પ્રકારના મંત્ર-તંત્ર અને યંત્રની સિદ્ધિ કરવામાં, સુર-અસુર-દેવ અને દેવેન્દ્રોને દાસ બનાવવામાં, સમસ્ત વિશ્વમાં યશ:-કીર્તિનો ફેલાવ કરવામાં, વિઘ્નોના વાહળોને વિખેરવામાં અને દેવ તથા દેવીઓનું નિરંતર સાંનિધ્ય કરવામાં શીયળ-વંતોના અજબ પ્રભાવ પડે છે. માનવ જીવનમાં શીયળવ્રતના વિશિષ્ટ પરિણામનો પ્રભાવ મનોવાંછિત ફળની સિદ્ધિ કરવામાં જવાબદાર અને જોખમદાર છે.

શીયળના પ્રભાવે રાજિમતીએ રહુનેમિને સંયમમાં સ્થિર કર્યા, સ્વાર્થને સર્વથા તિલાંજલિ આપીને ભીષ્મ-પિતાએ શીયળધર્મનો ડંકો વગાડ્યો, શીયળના પ્રભાવથી સતી સીતાએ અગ્નિને શીતળ બનાવી દીધો અને શીયળના પ્રભાવથી સુદર્શન શેઠની શૂળીનું સિંહાસન થયું.

ચારિત્ર ધર્મવૃક્ષનું મૂળ અને સમ્યક્ત્વ ભાવની વૃદ્ધિનું અમોઘ કારણ બ્રહ્મચર્યવ્રત જ છે. શીયળ ધર્મનું સેવન કરનારાઓ ઉભયલોકમાં આગળ વધીને છેવટે કલ્યાણની પરંપરાને પ્રાપ્ત કરતા કરતા પોતાના આત્માને મુક્તિ મહેલમાં લઈ જાય છે. ! ધન્ય છે એ શીયળ ધર્મને !! અને ધન્ય છે એ શીયળ ધર્મનું પાલન કરનારાઓને !!!

તપોધર્મની સેવનાનું સામ્રાજ્ય.

નોંધ:—‘ પૂર્વ પ્રકરણોના અનુસ્થૂત સંબંધ અને રહસ્ય ’ નામના પ્રકરણમાં ગ્રંથની શરૂઆતના પ્રકરણોનો પૂરો ખ્યાલ સિંહાવ-લોકન દ્રષ્ટિએ કરાવી ગયા. હવે બલવત્તર અનુષ્ઠાનમાં કથન કરેલ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજીને ધર્મનું ફળ લેવામાં સાવધાન રહેવાની જરૂર છે. અને તેથી એ જ વિચારોનું માર્ગદર્શક શરૂ કરેલ છે. દાન શીયળ તપ અને ભાવ ધર્મની વ્યાખ્યા, સ્વરૂપ અને ફળનું દિગ્દર્શન કરાવનારાં પ્રકરણોનું અવલોકન કરતાં દરેકની વિશિષ્ટતાદિ નજરે નિહાળાય છે. ચારે પ્રકારના ધર્મનો સમન્વય સમજીને ભાવધર્મને ભેટવામાં તપોધર્મનું સેવન કેવું કાર્યસાધક બને છે તે વિચારાય છે.

—લેખક

દાનાદ ચાર પ્રકારના ધર્મનો સમન્વય

શાસ્ત્રકારોએ જણાવ્યું છે કે—કરવા માટે આત્મહિતૈષીઓએ ધર્મની વાસ્તવિક આરાધના કરીને કૃતાર્થ થવું જ જોઈએ. ભાવ ધર્મમાં ભીંજાયા વગર ધર્મની વાસ્તવિક આરાધના થતી નથી એટલે ધર્મનું યથાર્થ ફળ પણ મળી શકતું નથી. કહ્યું છે કે—

“ દારિદ્ર્યનાશનં દાનં, શીલં દુર્ગતિનાશનમ્ ।

અજ્ઞાનનાશિની પ્રજ્ઞા, ભાવના ભવનાશિની ॥૧૥”

કોડો જન્મમાં કરેલાં પાપોને નાશ કરવામાં ભાવ ધર્મ શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ સાધન છે. અર્થાત્ ભવને નાશ કરનારી ભાવના છે. દાન ધર્મના સેવનથી દરિદ્રતાનો અને શીલ ધર્મના સેવનથી

દુર્ગતિનો નાશ થાય છે એમ સ્વીકારવા માત્રથી આત્મા ભાવ ધર્મની સન્મુખ જઈ શકતો નથી; કારણ કે દાન ધર્મના સંસ્કારને પામેલો જીવ દરિદ્રતાનો નાશ થયા પછી ભોગાધીન ભોગી બની જઈને ભોગના સાધનોની પ્રાપ્તિ, ટકાવ અને વૃદ્ધિનો ભાંજગડમાં જો ફસાઈ જાય તો ભાવ ધર્મના સ્વરૂપને સ્પર્શી શકતો નથી. તેવી જ રીતે શીયલ-સદાચારાદિના સેવનથી દુર્ગતિ મળવાની નથી એટલે સફળતિ તો મળવાની જ છે છતાં તેની ઝંખના કર્યા કરે છે. એટલું જ નહિ પણ સફળતિને પ્રાપ્ત કરાવનાર સાધનોની સાધના કરવા મંડી જાય છે એ રીતિએ દાન ધર્મના અને શીલ ધર્મના અભ્યાસીઓ ભાવ ધર્મના લઘ્યભાવમાં ભીંજતા જ નથી.

છેવટે સર્વસંગના ત્યાગ માટેનો આ પ્રાથમિક ત્યાગ કલ્યાણકારી છે એવું સમજીને આગળ વધવાવાળા દાનેશ્વરીઓ, શીયળવંતાઓ અને તપસ્વીઓ આગળ વધી શકે છે, પરંતુ સંસારરસિક આત્માઓ આ ધ્યેયથી ચૂકીને પામવા લાયક વસ્તુ પામી શકતા નથી એ અત્યંત ખેદનો વિષય છે !

ભાવધર્મની સન્મુખ ગતિ કરાવનાર, ભાવધર્મમાં ઓતપ્રોત બનાવનાર અને ભાવધર્મની શુદ્ધિ તથા વિશુદ્ધિ કરાવનાર દાનધર્મ અને શીયળધર્મ કરતાં તપોધર્મ મુખ્ય છે; પરંતુ તપોધર્મના રહસ્યને નહિ સમજેલા મનુષ્યની પણ તેવી દશા થાય છે કારણ કે દાન-શીયળધર્મના સેવનદ્વારાએ સાંસારિક સંપદાઓને પ્રાપ્ત કરે છે, વધારે છે અને ટકાવે છે તેવી રીતે તપોધર્મમાં પણ સમજવું. અર્થાત્ ગઢવી ઘેરના ઘેર. તપો-ધર્મની સાથે ભાવધર્મનો એવો સંબંધ છે કે તપોધર્મમાં જે

આત્માએ સ્વરૂપ સમજીને સ્કેજ પ્રવેશ કર્યો હોય અને સ્કેજ સ્થિરતા પ્રાપ્ત થઈ એટલે ભાવધર્મ તો સામો આવીને તેને મળે છે. શાસ્ત્રકાર તો એટલે સુધી કહે છે કે-અગ્નિ અને ઉષ્ણતાનો પરસ્પર સંબંધ જેમ શાશ્વત છે તેમ તપની સાથે ભાવની ઉત્પત્તિ, ટકાવ અને વૃદ્ધિ થવાનો પણ અવિચળ નિયમ છે.

ચારે ગતિમાં મોક્ષ પામવા લાયકની આ મનુષ્ય ગતિ છે. મનુષ્ય ગતિમાં ભાવધર્મથી ભીંજાયેલ આત્માએ મોક્ષમંદિરના મુસાફર બનવું હોય તો તેણે શીયળધર્મનું અને તપોધર્મનું સેવન અવશ્યમેવ કરવું જ જોઈએ. તપોધર્મના સેવન વગર અંતિમ સાધ્યસિદ્ધિના અમોઘ કારણભૂત ચારિત્રના પરિણામને સ્થિતિસ્થાપકપણે સ્થિર કરી શકતો નથી. તપોધર્મ માટે આગળના પ્રકરણોમાં ઘણું જ કહેવાનું હોવાથી અહીં માત્ર અંગુલિ-નિર્દેશ કર્યો છે. તપોધર્મરૂપ સામ્રાજ્યસિદ્ધિના મુદ્દાને જે માણસ સમજ્યો નથી તે માણસ અંતિમ પારિણામિક કારણ-ચારિત્રનું અવલંબન લઈ શકતો નથી. એટલું જ નહિ પણ અંતિમ સાધ્યસિદ્ધિરૂપ અનંત ચારિત્રાદિરૂપ પારિણામિક કાર્ય અર્થાત્ મોક્ષની સિદ્ધિ કરી શકતો નથી. દાન-શીયળ-તપ અને ભાવધર્મથી ભીંજાયેલાઓને પારિણામિક કારણ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો, દાનાદિ ચાર પ્રકારના ધર્મનો સુસંગત સંબંધ સમજવાની જરૂર છે. તેથી જ દાન-શીયળ-તપ-ભાવના સેવન કરનારને રત્નત્રયીના ત્રણ પ્રકારનું સેવન અનિ-વાર્ય છે તે હવેના પ્રકરણમાં સમજવા ઉદ્યમશીલ થઈએ.

અંતિમ સાધ્યસિદ્ધિના સાધનોનો સંબંધ.

સાધ્ય સુંદર હોય અને સાધન અનુકૂળ હોય છતાં સાધકમાં સાધ્યસિદ્ધિ કરવાની યોગ્યતા ન હોય તો સાધ્યસિદ્ધિ થતી નથી. આ ઉપરથી સાધ્ય, સાધન અને સાધકના સુમેળમાં જ પરમપદની પ્રાપ્તિ સ્વીકારેલી છે. જૈનદર્શનમાં સકળ કર્મનો ક્ષય કરી અનંતચતુષ્કની પ્રાપ્તિપૂર્વક અક્ષયપદની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષને જ સાધ્ય માનેલો છે. આ સાધ્યની સિદ્ધિ માટે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને તપ એ ચાર સાધનો છે અર્થાત્ એ સાધનોવડે જ સાધ્યની સિદ્ધિ થાય છે, તેથી જ મોક્ષ અને મોક્ષમાર્ગ એ બે પદાર્થો ભિન્ન છે, અમદાવાદનું સ્ટેશન અને અમદાવાદના સ્ટેશનનો માર્ગ, અને શેર-ખજાર અને શેર-ખજારનો માર્ગ જેમ અલગ અલગ છે તેમ મોક્ષ અને મોક્ષમાર્ગ પણ અલગ અલગ છે.

ઘનઘાતી કર્મ તોડી અનંતચતુષ્કની પ્રાપ્તિપૂર્વક ભવો-પગ્રાહી ચાર કર્મને તોડી સિદ્ધિએ પહોંચવું એટલે આત્માનો વાસ્તવિક મોક્ષ. અંતિમ સાધ્ય અને સાધ્યરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટેના સાધનો આ ચાર છે. મોક્ષના અભિલાષીઓથી આ ચાર સાધનોનો પોતાની સાધનામાં ઉપયોગ કર્યા વગર અને સર્વસ્વસમર્પણભાવ આવ્યા વગર મોક્ષમાં જઈ શકાતું નથી. સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ(રુચિ-સ્પર્શનાદિ)થી શરુ થતાં અંશે અંશે ધર્મનું સેવન એ જ મોક્ષમાર્ગની શરુઆત છે. જેટલે અંશે આત્માનું નિરુપાધિકપણું તેટલે અંશે ધર્મની પ્રાપ્તિ. આ બાબતમાં પૂ. ઉપાધ્યાયજી યશોવિજયજી મહારાજ પોતાના સવાસો ગાથાના સ્તવનની બીજી ઢાળમાં જણાવે છે કે—

“ જે જે અંશે રે નિકૃપાધિકપણું, તે તે જાણુ રે ધર્મ;
સમ્યગ્દષ્ટિ રે ગુણઠાણાથકી, જાવ લહે શિવશર્મ. ”

જેટલે જેટલે અંશે ઉપાધિ રહિતપણું તેટલે તેટલે અંશે ધર્મ થયો સમજવો: ધર્મનું સેવન અંશે શરૂ થાય છે અને પછી મોક્ષમાર્ગે ગમન. સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણઠાણાની પ્રાપ્તિથી મોક્ષ-માર્ગની શરૂઆત થાય છે, અને તે ચૌદમા ગુણુસ્થાનકે પહોંચવા સુધીનો બધો મોક્ષમાર્ગ જ છે. આ માર્ગ તે આત્મિક પરિણામ અને પ્રવર્તનરૂપ છે અર્થાત્ સદ્વિચાર અને સદ્વર્તનરૂપ છે.

મોક્ષમાર્ગના મુસાફરોને સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન એ બે સાધનોની જરૂરીયાત વિષે પ્રશ્નોત્તરપૂર્વક પૂર્વે સુંદર રીતિએ સમજાવવામાં આવ્યું છે. બાકીના બે સાધનોની જરૂરી-યાત હવે સમજવાની જરૂર છે.

આ સ્થળે એક પ્રશ્ન ઉઠે છે કે-વાચકવર્ચ શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજ તો તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં-“ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષ-માર્ગ: । ” એ સૂત્રથી દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણેને મોક્ષમાર્ગના સાધનરૂપે જાણાવે છે અને તમે તો નવપદમાંહેની ચારિત્રપદની પૂજામાં ઉપરના ત્રણ સાથે તપને ભેળવીને ચાર સાધન જાણાવો છો ? તો એ બે વાતમાં ખરું શું સમજવું ? કદાચ ત્રણ સાધન છે એમ સ્વીકાર કરીએ તો ભગવાન ઋષભ-દેવને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થયા પછી મોક્ષમાં જવા પહેલાના ૧૦૦૦ વર્ષ સુધી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કેમ થઈ નહિ ? અને ભગવાન મહાવીરને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થયા પછી સાડાબાર વર્ષ સુધી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કેમ થઈ નહિ ? સમ્યક્ચારિત્રને આશ્રવ-

રોધક એટલે સંવરસ્વરૂપ માનીએ તો અનાદિકાળના એકઠા કરેલા કર્મકચરાને કાઢશે કેાણુ ? , એક કેવળી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી અંતર્મુહૂર્તમાં મોક્ષે પહોંચી જાય અને બીજા કેવળી-ને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી મોક્ષમાં જતા પહેલાં દેશોણા કોડપૂર્વ સુધી ચારિત્રનું પાલન કરવું પડે, એટલા મોટા તક્ષાવતનો મર્મ શો સમજવો ?—આ બધા પ્રશ્નોના સમાધાનમાં જણાવવાનું એ છે કે—પહેલા તીર્થંકરને ૧૦૦૦ વર્ષ અને છેલ્લા તીર્થંકરને સાડાબાર વર્ષ તપસ્યા કર્યા પછી જ કેવળજ્ઞાન મળ્યું તેથી તપને ચોથા સાધન તરીકે સ્વીકાર્યા સિવાય ચાલે એમ નથી, છતાં દશપૂર્વધર વાચકવર્ય શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજ ત્રણ સાધન જણાવે છે તો તેમાંના ત્રીજા સાધનમાં આ તપનો સમાવેશ કરી દીધેલો જ છે, અર્થાત્ જ્યાં ચાર સાધન જણાવ્યાં હોય ત્યાં સંવરરૂપ ચારિત્ર અને નિર્જરા-રૂપ તપ એમ અલગ અલગ ગણાય છે અને જ્યાં ત્રણ સાધન જણાવ્યાં હોય ત્યાં સંવર અને નિર્જરારૂપ ચારિત્ર એક ગણાય છે. મોક્ષમાં પહોંચનાર મહાત્માઓને પારિણામિક કાર્ય તરીકે અનંતજ્ઞાન—દર્શન—ચારિત્ર જ રહેવાનાં છે; તેથી ત્રણ કહેવામાં પણ વાંધો નથી.

પ્રાતઃસ્મરણીય ભગવાન્ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજીએ કરેલી ચરિત્ત-ચારિત્રપદની નિર્ચુક્તિને ધ્યાનમાં લેતાં ચારિત્ર અને તપ બુદ્ધાં નથી એમ જણાય છે. એ નિર્ચુક્તિમાં કથન કરેલા ભાવને પૂ. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પોતાની ચારિત્રપદની પૂજામાં આ પ્રમાણે જણાવે છે કે—

અથ તે આઠ કર્મનો સંચય, (રિત્ત) રિક્ત કરે જે તેહ;

તેહ ચરિત નિયુક્તે ભાખ્યું, હું વંદુ ગુણગેહ રે;
ભરિકા ! સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

ઉપર પ્રમાણે ચારિત્રપદની નિયુક્તિ જણાવી છે. B. B. & C. I. Ry. આટલા અક્ષરોથી જેમ ઝોંઝે બરોડા એન્ડ સેન્ટ્રલ ઈન્ડિયા રેલ્વે એવો અર્થ સમજાય છે તેમ ચ અક્ષરથી કર્મના સંચયને રિત્ત અક્ષરથી ખાલી કરનાર એ રીતે એ ત્રણ અક્ષરોનો મોનોગ્રામ-ચરિત્ત ઉપર જણાવેલા અર્થનું પ્રતિપાદન કરે છે.

જો એકઠા કરેલા કર્મના સંચયને ખાલી કરવાનું જ કામ ચારિત્રપદ કરતું હોય તો નવા કર્મને આવતાં અટકાવ્યા વગર એ ખાલી કરવાનું કામ તો નિર્થક થઈ પડે માટે જ ચરિત્રપદની નિયુક્તિને વિચારતાં ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પૂજની દાળમાં છેલ્લે જતાં જણાવે છે કે-ચારિત્ર અને તપ એ બન્નેનું એક ચરિત્રપદ કરે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનું હોવા છતાં નવપદની આરાધનામાં ચારિત્રપદ અને તપપદ અલગ ગણેલાં હોવાથી ત્યાં આશ્રવ-રોધ-સંવરરૂપ ચારિત્રપદ લેવું અને સકળ કર્મના કચરાને દૂર કરનારા નિર્જરારૂપ તપપદ જીવું જ લેવું પરંતુ તત્ત્વાર્થના હિસાબે ચારિત્રમાં તપનો પણ સમાવેશ થઈ ગયો છે એમ સમજવું એ પણ અત્ર સુસંગત છે.

હવે બીજી વાત એ સમજવાની છે કે દાન-શીયળ-તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે તે અપેક્ષા કારણરૂપે

છે અને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણ કારણ પારિણામિક છે; કારણ કે અંતાવસ્થાએ કાર્યરૂપે પરિણમવાવાળા દ્રક્તા ત્રણ જ કારણો છે; દાનાદિ ધર્મના ચારે પ્રકારોનું અંતિમ પર્યાવસાન ચારિત્રમાં છે.

સંવર-નિર્જરાના સુમેળપૂર્વક તપોધર્મ.

શ્રદ્ધાપૂર્વક જ્ઞાનની ઉત્કટદશાને જેમ ^૧ચારિત્ર કહેવામાં વાંધો નથી તેમ સંવરના ઉત્કટભાવને રતપ કહેવામાં પણ વાંધો આવતો નથી. આરીસા ભવનમાં રહેલા ભરત મહારાજને અનિત્ય ભાવનાનાં પ્રારંભકાળના ક્ષણને સંવરના પગ ભેદમાંનાં ભેદરૂપે માનીએ અને તે ભાવનાની વૃદ્ધિ થતાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યારે તે ઉત્કટ સંવરરૂપ ભાવનાનો ભેદ નિર્જરાના ખાર ભેદમાં ધ્યાનરૂપે પરિણમે છે એમ માનવામાં કાંઈ વાંધો આવતો નથી; કારણ કે સંવરનો જે ભેદ હતો તે જ પરિણામે નિર્જરાના ભેદસ્વરૂપ થઈ ગયો. આ ઉપરથી એ સિદ્ધ થયું કે—મોક્ષમાર્ગના ત્રણ સાધનો છે અથવા ચાર સાધનો છે એમ કહેવામાં અને સમજવામાં કાંઈપણ વાંધો આવી શકતો નથી.

૧. જુઓ ન્યાયાચાર્યકૃત ૧૨૫ ગાથાના સ્તવનની ત્રીજી ઢાળ
જ્ઞાનદશા જે આકરી, તે ચરણ વિચારો,
નિર્વિકલ્પક યોગમાં, નહીં કર્મનો ચારો;
આતમતત્ત્વ વિચારીયે.

૨. જુઓ ન્યાયાચાર્યકૃત અમૃતવેલીની સજ્ઞાય—
દેખિયે માર્ગ શિવનગરનો, જે ઉદાસીન પરિણામ રે,
તેહ અણછોડતાં ચાલીયે, પામીએ જિમ પરમધામ રે;
ચેતન ! જ્ઞાન અજુવાળીએ.

અંતિમ સાધ્યની સિદ્ધિને માટે તપોધર્મનું સેવન કરતી વખતે પૂર્વના ત્રણે સાધનોની વિદ્યમાનતા પણ હોવી જ જોઈએ.

અંતિમ સાધ્યની સિદ્ધિના વધામણારૂપ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં અગર મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં ખરું કહીએ તો ચારિત્ર છે તે પારિણામિક સાધન છે, અને તપ છે તે આપેક્ષિક સાધન છે. તપોધર્મની સેવનાના રંગમાં રંગાયેલા આત્માને અનંત ચારિત્ર ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ ઉપરથી એ વસ્તુ પણ સિદ્ધ થાય છે કે—અનંત ચારિત્રગુણની પ્રાપ્તિ કરાવવામાં તપોધર્મનું અવલંબન અનુપમ મદદગાર થાય છે.

કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં આ આત્માને પરપૌદ્ગલિક ભાવો આત્માથી પર છે એવો સંપૂર્ણ કક્ષાનો અભ્યાસ કરાવનાર, પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલા પરીષદોના જીવનકાળમાં અડગ રાખનાર, ઉપસર્ગ અને ઉપદ્રવોના ઉદ્ધકાપાતમાં ધીરતાના શિક્ષણને અસ્થિમજ્જામય બનાવનાર, ક્રોધ કરવા લાયકના પ્રસંગમાં પણ ક્ષમાવૃષ્ટિ વર્ષાવનાર આ તપોધર્મ છે. એ તપોધર્મની આશીર્વાદદાયી અનુપમ કાર્યવાહીથી આ આત્મા મેરુપર્વતની પેઠે ધીર રહી, ઘનઘાતી કર્મને તોડી નાંખીને કેવળજ્ઞાન પામી શકે છે.

કાઉસગમાં રહેલા ગજસુકુમારના મસ્તક ઉપર માટીની (કીચડ થપેડી) સગડી બનાવીને ધગધગતા અંગારા ભર્યા, અર્ણિકાપુત્ર નામના આચાર્યને નદીમાં ઉતરતાં શૂળીમાં પરોવી દીધા, મેતારજ મુનિપ્રવરનું મસ્તક તાજી લીલી વાઘરથી એટલું બધું ઢસીને બાંધ્યું કે આંખના ડોળા પણ બહાર નિકળી પડ્યા, સુકોશલ મુનિના શરીર ઉપર વિકરાળ વાઘણે

હુમલો કર્યો, અવંતીસુકુમારના શરીરનું શિયાલણી લક્ષણ કરી ગઈ, ચિલાતિપુત્ર અને દૃઢપ્રહારીની ઉપર લોકોના હિચકારી હુમલા થયા, સમરાદિત્યને અગ્નિશર્માએ સળગાવી દીધા, રકંધકમુનિના શિષ્યોને ઘાણીમાં પીડ્યા અને રકંધકમુનિના શરીરની ચામડી ઉતારી નાંખી—આ બધા પ્રસંગોમાં મહાત્માઓએ સમભાવે ઉપસર્ગોને સહન કર્યાં, ધૈર્યને ધારણ કરીને ઉપસર્ગ કરનારા અને કરાવનારા ઉપર પણ ક્ષમાનો વર્ષાદ વર્ષાવી પૌદ્ગલિક પદાર્થોને મૂકવામાં, દુઃખોને વેદવામાં હાય-વોય કર્યા વગર નિશ્ચલ રહીને પ્રાપ્ત કરવા લાયક ચીજની પ્રાપ્તિ કરી એ શાસનમાન્ય સર્વોત્તમ સહનશીલતા તપોધર્મના સેવન વગર પ્રાપ્ત થતી નથી. ધન્ય છે એવા સર્વોત્તમ સહનશીલ મુનિપુંગવોને!! ધન્ય છે સંવર-નિર્જરાના સુમેળપૂર્વક તપોધર્મ સેવનારા તપસ્વીઓને!!!

સાધનસ્થિત સાધનતા.

અંતિમ સાધ્યની સિદ્ધિ કરવી એટલે રાધાવેધથી પણ અતિ મુશ્કેલ કાર્યની સિદ્ધિ કરવા જેવું છે. તપોધર્મનું સેવન થતું હોય અને દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ ત્રણ સાધનમાંથી એકાદની ગેરહાજરી વિદ્યમાન હોય તો ધારેલું કાર્ય થઈ શકતું નથી. એટલું જ નહિ પણ મોક્ષમાર્ગના મુસાફરને મેળવેલા સાધનો અસાધનરૂપ થઈ પડે છે. આ પ્રસંગને તત્ત્વાર્થ ભાષ્યકાર આ પ્રમાણે સ્ફુટ કરીને જણાવે છે કે—

“एतानि च समस्तानि मोक्षसाधनानि, एकतराभावे-

૧. જુઓ તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્રના પ્રથમાધ્યાયના પહેલા સૂત્રનું ભાષ્ય.

ડપ્પસાધનાનીત્યતસ્ત્રયાણાં ગ્રહણમ્ । एषां च पूर्वलाभे भज-
नीयमुत्तरं, उत्तरलाभे तु नियतः पूर्वलाभः ।

ભાવાર્થ—આ પહેલા સૂત્રમાં જણાવેલા ત્રણ પદાર્થો સમુચ્ચયરૂપે મોક્ષના સાધનો છે, અર્થાત્ એમાંથી એકનો પણ અભાવ હોય તો બાકીના બે સાધનો મોક્ષના સાધનો થઈ શકતાં નથી એટલા માટે જ એ ત્રણેનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. તથા એ ત્રણેને બહુવચનથી ગ્રહણ કરીને મોક્ષ-માર્ગ શબ્દને એકવચનથી ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. સાધ્ય-સિદ્ધિ કરવામાં સાધનમાં રહેલી સાધનતા અર્થાત્ ‘સાધ-કતમકરણમ્’ સાધ્યસિદ્ધિને સાધી આપવામાં પોતાની પૂર્ણ જવાબદારી અને જોખમદારી છે. અર્થાત્ ત્રણ સાધનો સમુદ્ધિત થઈને સાધ્યસિદ્ધિ કરે છે. સમ્યગ્દર્શન આવવાથી ‘સમ્યગ્જ્ઞાન’ આવી જ જાય અને સમ્યગ્જ્ઞાન આવવાથી સમ્યક્ ચારિત્ર પણ આવી જ જાય એવો નિયમ નથી, પરંતુ સમ્યગ્જ્ઞાન આવવાથી

૧ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન યુગપત્—એક સાથે થવાવાળાં હોવા છતાં સમ્યગ્દર્શન આવ્યું હોય અને સમ્યગ્જ્ઞાન નહિ આવ્યું હોય એ સમજી શકાતું નથી, છતાં એ પ્રશ્નનું સમાધાન આ પ્રમાણે થાય છે કે—સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિસમયે પૂર્વનું મિથ્યાશ્રુત હોય તે સમ્યક્શ્રુત બની જાય છે પરંતુ નવીન શ્રુત અને શ્રુતના ભાવે સર્વાક્ષરસંનિપાત અને ભાષાનુગામિપણું પ્રાપ્ત થતું નથી, તેથી જ સમસ્ત શ્રુતધરોને પૂર્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં ‘સર્વવક્ષરસંનિવાહણો’ અને ‘સર્વભાસાણુગામિણો’ એ બે વિશેષણો આપવા પડે છે. એ બે વિશેષણોની સાર્થકતા માટે ઔપપાતિક સૂત્રના ૧૬ માં સૂત્રની વૃત્તિનું વાંચન, મનન અને પરિશીલન કરવું જોઈએ, તેમ કરવાથી બધી શંકાઓનું પણ મૂળથી નિરસન થઈ જાય છે.

સમ્યગ્દર્શન આવેલું જ હોય અને સમ્યક્ ચારિત્ર આવવાથી સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન આવેલાં જ હોય એવો નિયમ છે.

આશ્રવરોધક—સંવરસ્વરૂપને જ ચારિત્ર માનીએ તો તપની અનિવાર્ય જરૂર રહે છે, પરંતુ સકલ ઇચ્છાના રોધરૂપ સંવર-ભાવ આદરીને કિલ્લ કર્મને દૂર કરવાની જહેમતરૂપ તપો ધર્મ શરૂ હોય તો ચારિત્ર અને તપને સાથે માનવામાં પણ વાંધો આવતો નથી.

મોક્ષમાર્ગના સાધનોને પૂર્વાપર શો સંબંધ છે ? દરેક સાધનમાં શી શી વિશિષ્ટતા રહેલી છે ? ચારિત્ર અને તપમાં શું ફરક છે ? ચારિત્રની પ્રાપ્તિ પછી તપ શું કામ કરે છે ? ચારિત્રની હયાતી હોવા છતાં તપની ગેરહાજરીમાં લાભ કેટલો ઓછોવત્તો થાય છે ? આવી જાતના પ્રશ્નોનું અને એને અનુસરતી અનેક પ્રકારની શંકાઓનું નિરસન કરી હવે આપણે તપોધર્મની વિશિષ્ટતા તરફ નજર કરીએ.

મહામંગલકારી તપોધર્મના આસેવનની અનિવાર્ય જરૂર.

આધિ--આધિ--ઉપાધિ--જન્મ--જરા--મરણાદિ અનેકવિધ દુઃખોથી ભરપૂર આ ચાતુર્ગતિક સંસાર છે. અનાદિ અનંત કાળથી આ જીવ ચાતુર્ગતિક સંસારમાં રખણ્યો છે, રખડી રહ્યો છે અને ભવિષ્યમાં રખડશે એવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. રખડવાનું યદ્યપિ આ જીવને ખીલકુલ પસંદ નથી, પોતાને કોઈ રખડેલ કહે એવું સાંભળવાને પણ ઇચ્છતો નથી, હું રખડું છું એમ પોતે માનતો નથી, તેમ કોઈ કહે કે તું રખડે છે તો તે વાતને સ્વીકારતો નથી; છતાં આ જીવ

રખડે છે શાથી ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન હૃદયપટ પર અવશ્યમેવ અંકિત કરવું જ જોઈએ.

કોઈપણ કાર્યના કૃણની નિષ્પત્તિ કાર્ય કરનારની પસંદગીને અનુસરતી થયાનું જણાતું નથી. નફાની ધારણા રાખીને વહેપાર કરનારો આવડત વગરનો વહેપારી નફાને બદલે નુકશાન મેળવે છે, સુખ-શાંતિને પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા રાખનારો આવડત વગરનો જીવ એવી પ્રવૃત્તિ કરે છે કે પરિણામે દુઃખ અને અશાંતિનો અનુભવ કરવો પડે છે, તંદુરસ્તીના નિયમ વિકૃદ્ધનું વર્તન કરવાવાળો નિરોગી જેમ રોગી બની જાય છે, આર્થિક શાસ્ત્રના નિયમ વિકૃદ્ધનું વર્તન કરવાવાળો ધનવાન જેમ નિર્ધન બની જાય છે, વિજય-પરાજય પ્રાપ્ત થવાના સંયોગોને નહિ સમજનારો લડવૈયો જેમ હારી જાય છે તે જ પ્રમાણે આવડત વગરનો આ જીવ પણ સર્વજ્ઞ-કથિત અને શાસ્ત્રનિર્ણીત તત્ત્વોની અશ્રદ્ધાથી, અણસમજથી અને અસદ્વર્તનથી ચાર ગતિના ચક્કરમાં ફસાઈને પૂર્વે રખડ્યો છે, હાલમાં રખડે છે અને ભવિષ્યમાં પણ રખડશે એ નિઃસંદેહ સત્ય હરકોઈને સ્વીકાર્યા વિના ચાલે એમ નથી.

એટલા માટે જ રખડપટ્ટીના કારણભૂત જે કર્મબંધન ગણાય છે તેના કારણ તરીકે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગને ગણવામાં આવ્યા છે. એ ચારના સંબંધથી આત્મા કર્મનું બંધન કરે છે અને તેના પરિણામે આત્માનું રખડવું થાય છે.

સર્વજ્ઞકથિત તત્ત્વત્રયીનો તિરસ્કાર, અનાદર અથવા અકૃત્રિ રાખનારાઓને, સર્વજ્ઞકથિત ત્યાગ, ત્યાગી અને ત્યાગના સાધનો ઉપરથી તિરસ્કારાદિ ક્રૈલાવનારાઓને, સર્વજ્ઞકથિત ક્ષમા-મૃદુતા-સરળતા અને સંતોષાદિ ધર્મ, ધર્મી અને ધર્મના સાધનોથી

ફર ભાગનારાઓને, મનગમતી માનસિક વિચારણાના તરંગો-વડે તરંગી બનનારાઓને, વિવેકવિરહિત વાણીવિલાસ કરનારાઓને અને છકાય જીવેને છેદન-ભેદન-તાડન-તર્જનાદિવડે કારમી કિલામણા ઉત્પન્ન કરવારૂપ કાયિક ક્રિયા કરનારાઓને રખડવાની ઇચ્છા-મનોરથ-વિચારણા-સંકલ્પ કે વિકલ્પ નહિ હોવા છતાં પરાધીનપણે રખડયા વગર છૂટકો થતો નથી એવો ત્રિકાલાભાધિત સર્વજ્ઞ શાસનનો અવિચળ અને અકાલ્ય સિદ્ધાંત છે. એ ઉપરથી આ જીવનને રખડપટ્ટીનું મુખ્ય કારણ કર્મ-બંધન જ છે.

ઉપર જણાવેલી અગર ઉપરના ભાવને અનુસરતી કાર્ય-વાહી કરી કરીને આ જીવે આજ સુધીમાં કર્મના કોઠારો ભરપૂર ભરી દીધા છે અને હજી ભરતો જ જાય છે, તે કોઠારોને ખાલી કરવા માટે સર્વજ્ઞદેવના શાસનમાં તપોધર્મનું અવલંબન લેવાનું જણાવેલું છે, સંસારસમુદ્રમાં રખડપટ્ટી કરાવનારા જાલીમ-જુદમગાર કર્મને સર્વથા દેશવટેા આપવા માટે પરમકૃપાળુ જિનેશ્વરદેવે વિવિધ પ્રકારની નાની-મોટી તપસ્યાનું નિર્માણ પણ કર્યું છે. તે તપસ્યાનું સેવન કરવાથી પહેલાં તો કર્મથી બંધાયેલો આત્મા તપે છે, ત્યાર પછી કર્મના પુદ્ગલો તપે છે અને છેવટે સાતે ધાતુઓ પણ તપે છે. તેના પરિણામે તપેલાં કર્મપુદ્ગલો આત્માથી અળગાં થઈને ખરી પડતાં હોવાથી નિર્જરા થતી જાય છે; માટે તપોધર્મના સેવનની અનિવાર્ય જરૂર છે.

તપોધર્મના સેવનમાં સાવધાન થવાની જરૂર.

બંધાયેલા કર્મસમૂહને ઘટાડવા માટે કોઈ પણ જાતની

તપસ્યાનું સેવન કરનારે સંવરભાવની સંપૂર્ણ સાવધાની રાખવાની છે, આશ્રવમાર્ગના ખારી, ખારણા અને દરવાજાઓ સર્વથા બંધ કરવાના છે અને આહારની અલેદ્ય વાસનાને ઉન્મૂલન કરવાની વાસ્તવિક શક્તિને પ્રાપ્ત કરવાની છે. એ બધું બરાબર કર્યા વગર તપોધર્મનો તાત્ત્વિક લાભ અર્થાત તપસ્વિયો વાસ્તવિક નિર્જરારૂપ ક્રીડને પામી શકતા નથી.

વિશ્વભૂતિના લવમાં લગવાન મહાવીરે માસક્ષપણની તપસ્યા કરેલી છે. પારણાને દિવસે મથુરાનગરીમાં ગોચરીએ ગયા અને રસ્તામાં સામી મળેલી ગાયના સંબંધમાં અથડાઈ નીચે પડ્યા. મિથ્યાત્વિપણામાં રહેલા પોતાના પિતરાઈ ભાઈએ, દીક્ષાના અને તપસ્યાના પાલનથી શરીરબળ નાશ પામ્યું છે, એવા ભાવનું મશ્કરીનું વચન સંભળાવ્યું. સાંભળતાની સાથે જ સંવરભાવથી ડગી જઈને ગાયને આકાશમાં ઉછાળી મૂકી અને અત્યંત ક્રોધને વશ થઈ વાસુદેવપણાનું નિયાણું બાંધ્યું.

આ અવસરે સંવરભાવમાં સ્થિત થએલા લગવાન મહાવીરના જીવને ‘હું દીક્ષિત છું, સંવરભાવમાં છું, તપસ્વી છું અને કઠિણ કર્મના નાશને માટે ઘોર તપસ્યા કરી રહ્યો છું, આશ્રવપોષક આવાં કૃત્યો કરવાથી સાધુનો વેષ રહેવા છતાં સંવરભાવ ચાલ્યો જશે, આશ્રવના દ્વારો ખુલી જશે, કર્મ કાઢવાને માટે કરેલો તપ કર્મના ઝંજ ખડકી દેશે,’ આવા પ્રકારની વિચારણાઓમાંથી એક પણ વિચારણા આવી નહિ અને જિતેલી બાજુ હારી ગયા. સંયમના પ્રભાવથી દેવલોકનો લવ કરીને પછી પૂર્વે બાંધેલા

નિયાણાનુસાર મનુષ્યલોકમાં ત્રિપૃષ્ઠ નામના વાસુદેવ થયા. વાસુદેવના ભવમાં સાંપડેલી સત્તા અને સમૃદ્ધિમાં મદોન્મત્ત બનીને શય્યાપાલકોના કાનમાં સીસું રેડાવીને કઠિણ કર્મનું ઉપાર્જન કરી સાતમી નરકે પહોંચ્યા.

ઉપરના પ્રસંગને ધ્યાનમાં રાખવા ઉપરાંત તપસ્વીઓએ આસ કરીને એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે—મહાપુણ્યના ઉદયથી તપોધર્મના વિવિધ જાતિના અનુષ્ઠાનોમાં શ્રદ્ધા અને આદર પ્રાપ્ત થાય છે, માટે નજીવાં કારણોમાં અને ક્ષુદ્ર સંયોગોમાં તેને ગુમાવીને નુકશાનની પરંપરામાં ઉતરી જવાનું થાય નહિ તેની સંભાળ રાખવાની અવશ્યમેવ જરૂર છે.

ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં સામાન્ય નિમિત્ત પામીને ભગવાનના જીવે સંવર ભાવથી ખસી જઈને આશ્રવભાવનો આદર કરી જીવનને બરબાદ કર્યું. વર્તમાન કાળના તપસ્વીઓને સાવધાન રાખવા માટે જ આ દૃષ્ટાંત અહીં આપ્યું છે. કથાનુયોગમાં આવતાં અનેકવિધ કથાનકોમાં તપસ્યાના રંગથી રંગાયેલાઓ તપના પ્રભાવથી ધારેલ ધારણાઓ અને અંતિમ સાધ્ય-સિદ્ધિઓ કેવી રીતે કરે છે ? નજીવી ભૂલો કરીને પામેલી સંપદાઓને કેવી રીતે ગુમાવી દે છે ? સંવર ભાવની સાવધાનીમાંથી સરકી જઈ પોતાની સંયમ-ગાડીને સંવરના પાટા ઉપરથી આશ્રવના પાટા ઉપર કેવી રીતે ચઢાવી દે છે ? આશ્રવની નાની સરખી બારી પણ ઉઘાડી રાખીને પ્રમાદી બની ગયેલાઓના કેવા હાલહવાલ થયા છે ? આશ્રવની નાનામાં નાની ઉઘાડી રહી ગયેલી બારી પણ આગળ જતાં દરવાજાનું રૂપ ધારણ કરી આરાધકને વિરાધક બનાવીને નરક-નિગોદાદિ

દુર્ગતિમાં કેવી રીતે ઘસડી જાય છે ? આવી જાતના અનેકવિધ પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય તેનું પૂરેપૂરું સમાધાન ગુરુગમથી પ્રાપ્ત કરીને સર્વજ્ઞકથિત શાસ્ત્રસિદ્ધ નિર્ણયને હૃદયંગમ કરી શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-રુચિ-સ્પર્શન-પાલન અને અનુપાલનાદિમાં ઉત્તીર્ણ બનેલો, બહુશ્રુતધરોના સમાગમને સાધનારો, આશ્રવને સર્વથા રોધનારો, સંવરભાવને સર્વદા સેવનારો, સર્વનાશ કરનાર સંકલ્પ-વિકલ્પોને છોડનારો, નાશવંત વસ્તુના નાશમાં સમભાવને રાખનારો તપસ્વી આત્મા તપોધર્મ દ્વારા અંતિમ સાધ્યને સાધી શકે છે, પૂર્વે સાધી ગયા અને ભવિષ્યમાં પણ સાધશે એ નિઃશંક નગ્ન સત્યનો સદૈવ સ્વીકાર કરીને તપોધર્મનું સેવન કરવા જરૂર ઉજમાળ થાઓ.

તપોધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષના ફૂલ-ફળ.

સ્યાદ્રાદ સિદ્ધાંતમુદ્રાથી મુદ્રિત થયેલ જ્ઞેનશાસનમાં અંતિમ સાધ્ય મોક્ષ છે. મોક્ષ-પ્રાપ્તિના અમોઘ સાધનો સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર. આ સાધનોની પ્રાપ્તિ કરનારને અનુક્રમે અનંતાનુબન્ધિ કષાયનો ક્ષયોપશમ-ક્ષય થવાદ્વારાએ સમ્યગ્દર્શન-સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે પછી અપ્રત્યાખ્યાની-પ્રત્યાખ્યાની કષાયોના ક્ષયોપશમાદિમાં અનુક્રમે અંશિક અને સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર ધર્મસેવનનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. તે સાધનોનો પરસ્પર શો સંબંધ છે ? અને એમાંથી એકનો પણ અભાવ હોય તો સાધકની સાધ્ય-સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. આ બધું વિસ્તારથી શંકા-સમાધાન-પૂર્વક પૂર્વના પ્રકરણમાં આપણે વિચારી ગયા. ચારિત્ર અને તપના ભેદાભેદ સંબંધને તથા તે બન્નેના (ચારિત્ર-તપના)

અગર એકના સેવનથી થનારા લાભ--હાનિની સમાલોચના પણ વિસ્તારથી કરી ગયા. હવે તપોધર્મની અનિવાર્ય જરૂરનો સ્વીકાર કરીને આપણે આગળ વધીએ.

તપોધર્મની આરાધનામાં કરવામાં આવતાં નવકારસી, પોરસી, સાર્ધપોરસી, પુરિમડ્ઢ, અવડ્ઢ, વિગયોની ઓછાશ, નિવિ, બિયાસણા અને એકાસણા પર્યંતના તપને કેટલેક સ્થળે તપ નહિ કહેતાં વ્રત-નિયમ કહેવામાં આવેલું છે અને આયંબીલથી શરુ થતા તપને જ તપ તરીકે ગણવામાં આવ્યો છે. વિગયના ત્યાગવાળા આયંબીલાદિ તપ કરવાથી જ આત્માને વાસ્તવિક તપવું પડતું હોવાથી એની જ તપમાં ગણના કરવામાં શાસ્ત્રકારોએ જે કુશળતા દેખાડી છે તે યોગ્ય જ છે. ખાટા-ખારા-મીઠા-તીખા અને મધુર આદિ સ્વાદવાળા ફળ-ફૂલ-મેવો અને ચૂરણ વિગેરે તથા વિગયોની પ્રચૂરતાથી વિશિષ્ટતાને પામેલા પકવાન્ન અને મીઠાઇ વિગેરે ખાદ્ય પદાર્થો ખાનારની ઈન્દ્રિયવિકલતા, રસલોભુપતા અને માનસિક અંચળતા ઘણે ભાગે જોવામાં આવે છે માટે એ વિગઈને આધીન બનેલાઓ વિગતિ-અધમ ગતિને પ્રાપ્ત કરી તપોધર્મનું સેવન કરતા છતાં એના સુંદર સાધનોને અસાધ બનાવી દે છે એટલા માટે એવા જીવોને શિખામણરૂપે જણાવવામાં આવ્યું છે કે-તપોધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું સેવન કરીને ઉત્તરોત્તર તે કલ્પવૃક્ષના ફૂલ તથા ફળને મેળવનારા ભાગ્યશાળી બનેા અર્થાત્ એવા ઉત્તમ સાધનદ્વારા ઉત્તમ ફળને પ્રાપ્ત કરેા. તપોધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું ફૂલ એટલે મનુષ્ય અને દેવની સંપત્તિઓ અને ફળ એટલે શિવસુખ અર્થાત્ સિદ્ધિપદ. તે પદની પ્રાપ્તિના સંપૂર્ણ સાધનોવાળો આ મનુષ્યભવ જ છે. આ બાબતને

ઉપાધ્યાયજી મહારાજે તપપદની પૂજાની ચોથી કડીમાં (ગાથામાં)
આ પ્રમાણે જણાવી છે—

“ કૃણ શિવસુખ મહોદુઃ સુરનરવર,
સંપત્તિ જેહનું કૂલ,
તે તપ સુરતરુ સરિખો વંદું;
સમમકરંદ અમૂલ રે,
ભવિકા ! સિદ્ધયકપદ વંદો. ”

ઉપરની ગાથામાં તપોધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષના કૂલ-કૃણ સમજ્યા.
હવે તપોધર્મમાં અનેકવિધ તપોના અનુષ્ઠાનો હોવા છતાં
આયંબીલ તપ અને આયંબીલથી વૃદ્ધિ પામતો શ્રીવર્ધમાન-
તપ શિરોમણિ ભાવને ધારણ કરે છે તે સંબંધી હવે આપણે
આગળના પ્રકરણમાં વિચાર કરીએ.

સંસારની ઇમારતનું મૂળ આહાર.

તપોધર્મના સેવનમાં આયંબીલતપની અને આયંબીલથી
વૃદ્ધિ પામતા શ્રી વર્ધમાનતપની વિશિષ્ટતાને વીતરાગ ભગવંતોએ
સ્વમુખે દેશનામાં વર્ણવી છે. ગણધરભગવંતોએ તે દેશનાને
આગમોમાં ગુંથી છે અને શાસ્ત્રકારોએ શાસ્ત્રોમાં ઠામઠામ
ઉપદેશેલી છે. આહારના અભિલાષને, વાસનાને, આસક્તિને
અને અભ્યાસને તિલાંજલિ દેવરાવવાની શક્તિ
આયંબીલતપોધર્મે અખત્યાર કરેલી છે.

સંસારમાં પરિભ્રમણ કરનારા જીવોની શરૂઆત આહારની
શરૂઆતથી જ થાય છે. અંતાવસ્થાએ અર્થાત્ મરણ સમીપે
પહોંચી ગયેલો જીવ બીજું બધું ભૂલી જાય છે પણ આહારની

‘વાસનાને ભૂલતો નથી, તેથી મરીને બીજા ભવમાં જન્મતાં જ આહાર લેવાની શરૂઆત કરે છે.

મનુષ્યભાવમાં આવેલો જીવ પોતાની જિંદગીમાં સેંકડો ધંધા કરે, સેંકડોની સાથે સગાઈનો સંબંધ બાંધે, સેંકડો ઇચ્છાઓ-મનોરથો અને આશાઓની બાંધ-છોડ કરે, મરણ સમયે છેલ્લા શ્વાસોચ્છવાસ ચાલતા હોય ત્યારે બહોળા કુટુંબ પરિવારને તથા અપરિમિત ધન-ધાન્યાદિ મિલકતને ભૂલી જાય છે પણ પોતાના નામને ભૂલતો નથી અર્થાત્ તે સમયે કોઈ ખબર લેવા આવનાર પૂછે કે-કેમ છે ? જીવાભાઈ ! આ શબ્દો સાંભળીને બીજું કંઈ કરી શકવાની અશક્તિને લીધે કેવળ આંખના ડોળાને ફરકાવે છે, એટલા ઉપરથી સમજાય છે કે છેક અંત સુધી પણ નામનો સંસ્કાર સાજો-તાજો બન્યો રહે છે. છેવટે મરી ગયા પછી નામને પણ ભૂલી જાય છે, અર્થાત્ બીજા ભવમાં ગયા પછી નામ યાદ આવતું નથી, પરંતુ આહારનો સંસ્કાર તો ત્યાં પણ હાજર જ હોય છે તેથી ગર્ભ-સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થતાંની સાથે જ આહાર કરવાનો પ્રારંભ કરે છે. આહાર કરતાં કરતાં રસ-મલના વિભાગપૂર્વક રસની વૃદ્ધિ થવાથી માંસનો લોચો બન્યો, અનુક્રમે શરીર અને ઇન્દ્રિયોની રચના થઈ અને સંસાર ખડો થયો.

ઉપર પ્રમાણે અનેક ભવમાં જન્મ લઈને આહારના અભિલાષ સાથે શરીર અને ઇન્દ્રિયોની રચના કરી, વિનશ્વર સંપદાઓ પ્રાપ્ત કરી તેમાં આસક્ત થઈને મરણ પામ્યો. પાછો જન્મ્યો અને પાછો મર્યો અર્થાત્ જન્મ-મરણની ઘટમાળમાં

૧. સ્તનપાનવાસના પૂરવણવ અનુસારે રે.

સમ્યક્ત્વના સડસઠ બોલની સજ્ઞાયમાં.

ફસાઈ ગયો. “ પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણં પુનરપિ જનનીજઠરે શયનમ્ । ” આ ઉક્તિને અનુસરીને સંસારની ચાર ગતિમાં ભટકતાં ભટકતાં એકેન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય પર્યંતના પારા-વાર ભવો કર્યાં.

જન્મ-મરણના ચક્કરમાં ફસાયેલો આત્મા મરણથી ઘણો ગભરાય છે પરંતુ મરણ કાંઈ મૂકતું નથી. જન્મના વધામણાં અને મરણની પોક પોકારાય છે. જેનાં વધામણાં મોટા તેની મોટી પોક. રાજ્ય કુટુંબમાં જન્મેલો રાજકુમાર મરે તો આખા રાજ્યમાં પોક પડે છે. મરણની ગભરામણીને ટાળવાનો ઉપાય શોધવા છતાં જૈન શાસન સિવાય આખા જગતમાં ક્યાંઈ પણ ઉપાય જડે એમ નથી. અને તેથી જ દરેક ભવો ટાળવાના ઉપાયો દુનિયામાં છે પરંતુ મરણનો ભય ટાળવાનો ઉપાય શોધ્યો જડતો નથી.

જેનો જન્મ થાય તેનું મરણ પણ થાય જ છે, માટે મરણનો ભય ટાળવા માટે મરણના કારણભૂત જન્મનો જ અભાવ થાય એવો ઉપાય શોધવો જોઈએ. જન્મ પ્રાપ્ત થવાના કારણમાં તેવા પ્રકારના કર્મોનું બંધન છે. તે બંધનોમાં પ્રથમ કારણભૂત મિથ્યાત્વના જોરથી આહાર એ બંધન છે એમ સમજવું જોઈએ; પરંતુ એવી સમજના અભાવથી સંસારથી રખડપટ્ટી થયા જ કરે છે. આહારની લેવડદેવડમાં જન્મમરણની પરંપરા. આહારની અંધવાસનાથી દરેક ભવમાં સકળ સંસાર ખડો કરે છે. સંસારની સારીયે ઇમારતનું મૂળ આહાર છે.

નિમકહરામ નોકરરૂપ શરીર

આહારનો અભિલાષ, વાસના, લોહુપતા અને અભ્યાસ

દરેક ગતિમાં દરેક જીવને ઉત્પત્તિથી અંતકાળ સુધી હાજર હોય છે. શાસ્ત્રકારોએ જીવનના પ્રારંભકાળમાં આહારને ગ્રહણ કરીને પરિણુમાવાની શક્તિને આહારપર્યાપ્તિ તરીકે સ્વીકારેલી છે. સંસારને સ્થિર રાખનારી અને પુષ્ટ કરનારી જે કોઈ ચીજ હોય તો તે આહારની અભિલાષા જ મુખ્યપણું છે. આહાર, શરીર અને ઇન્દ્રિયોના પોષણ તથા વૃદ્ધિના વિચારોમાં લયલીન રહેવાથી આત્મીય વિચારશીલતા આવી જતી નથી.

આહારની વાસનાવાળા ઝાડ-પાન અને ભાજી-પાલાના જીવો વર્ષાદના વર્ષવાથી અને પાણી મળવાથી પ્રકુલ્લ બનીને લીલાછમ થઈ ગયેલા જણાય છે. અને હિમાદિકની ઉષ્ણતા મળવાથી કરમાઈ-સુકાઈ જતાં જણાય છે. આહાર, શરીર તથા ઇન્દ્રિયના પોષણ અને વૃદ્ધિની વાસનાથી વાસિત થયેલો જીવ એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધીના બધા લવોમાં આહારનું ગ્રહણ કરતો હોવાથી શાસ્ત્રકારોએ પ્રાણિમાત્રને આહાર સંજ્ઞાવાળા માનેલા છે. આહારનો આ અભિલાષ આત્માની અનંત શક્તિને ઓળખવા દેતા નથી. ઓળખ્યા છતાં તે શક્તિનું ભાન થવા દેતો નથી. ભાન મેળવવા મથે તો ધમ્યું સોનું ધૂળમાં મેળવવા તૈયાર થાય છે, આત્મશક્તિ મેળવીને રાજી થનારની પાસે તે શક્તિને ટકવા દેતો નથી, કદાચ ટકી જાય તો તેમાં વધારો થવા દેતો નથી. તાત્પર્ય એ છે કે-અંતિમ સાધ્યની પ્રાપ્તિ સુધી જીવને આહારનો અભિલાષ પહોંચવા દેતો જ નથી. આટલું બધું આત્માનું અહિત કરનારા આહારના અભિલાષની આંટીઘુંટીને સમજીને પ્રયત્નશીલ થઈને ક્રમે ક્રમે એ અભિલાષની શક્તિને મંદ, મંદતર અને મંદતમ બનાવવામાં જે જીવ ભાગ્યશાળી થતો નથી તેના જન્મ-મરણની પરંપરા આલ્યા જ કરે છે.

આ આહારના અભિલાષે નાશવંત શરીરનો અવિનાશી આત્માની સાથે અવિલાન્ય સંબંધ ગોઠવી દીધો છે. જગતના બધા સંબંધો આત્માથી છૂટા થઈ શકે છે, પરંતુ શરીરનો સંબંધ અંતકાળ સુધી છૂટી શકતો જ નથી. તમે શરીરને ખવરાવો-પીવરાવો અગર નહિ ખવરાવો-પીવરાવો તો પણ તમારી સાથેના સંબંધને એ તોડતું નથી. તમારા દુઃખથી શરીર પણ દુઃખી થતું હોય તેવું દેખાવાથી બિચારો જીવ સુકાઈ ગયેલા શરીરની દયા ખાય છે, પરંતુ શરીરે તો એવો સંબંધ ગોઠવ્યો છે કે-મારા દુઃખથી તારે દુઃખી થવા જેવું મેં રાખ્યું જ નથી. રૂપીયે તોલાની ચીજ એને ખવરાવો, એની બિમારીની પાછળ હજારોનો ખર્ચ કરો છતાં અવસર આવ્યે આ શરીર દગો દીધા વિના રહેતું નથી એ વાત બે ને બે ચારની માફક કોઈની પણ જાણ બહાર નથી.

આપણે કોઈ અનુભવાને માત્ર પાણી પાચું હોય, પાન ખવાડયું હોય અગર સલામ કરી હોય તેને પણ અવસર આવ્યે કાંઈક શરમ આવે છે, પરંતુ જેની સેવા કરવામાં આ આત્માએ રાત કે દિવસ, તડકો કે છાંયડો, બૂખ કે તરસ, ઊંઘ કે ઉઝાગરો, આદર કે અનાદર, ઈજા કે આબરૂ, પાપ કે પુણ્ય અને સુખ કે દુઃખની ગણના પણ કરી નહિ એવા આ નિમકહરામ શરીરને અવસર આવ્યે જરા પણ શરમ આવતી નથી માટે તેના પોષણ કે વૃદ્ધિમાં પ્રયત્ન કરીને આત્માએ પોતાનું અહિત કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી એવો દૃઢ નિર્ણય દરેકે કરવો જોઈએ.

ગુલામગીરીમાં ગુંગળાયેલો આત્મા

ઘાટી અગર ગુમાસ્તાને પગાર, કપડાં અને ખોરાક

આપવા છતાં જો તે ટાઇમસર સારી રીતે કામ ન કરે તો તેના ઉપર શેઠની આંખ લાલ થયા વગર રહેતી નથી, પરંતુ આત્મારૂપી શેઠ અને શરીરરૂપી ગુમાસ્તાની બાબતમાં તો એથી ઊલટું જ જોવામાં આવે છે. એના કારણમાં શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે—મોહરાજાએ પીવડાવેલી મદિરાનો મદ ચઢવાથી મદોન્મત્ત થઇને લાન ભૂલી ગયેલો આત્મા પોતે શેઠ હોવા છતાં પોતાને ગુમાસ્તો અને શરીરને શેઠ માની બેઠેલો છે. તેથી જ ધોળો દહાડે ધાડપાડુની માફક સર્વસ્વ લૂંટીને લિખારી જેવી હાલત બનાવીને અનંતીવાર આત્માને દુર્ગતિ પ્રાપ્ત કરાવી છતાં હજી સુધી શરીરરૂપી શત્રુને ઓળખી શકતો નથી, એના જેવું બીજું કયું આશ્ચર્ય હોઈ શકે. જ્યાં ગુમાસ્તો કરતો કારવતો થઈ પડ્યો હોય, બધી બાબતમાં તેની જ સત્તા ચાલતી હોય, તેની ઇચ્છાની વિકલ્પ કોઈ ચું કે ચાં નહિ કરી શકતું હોય, શરીરરૂપી ગુમાસ્તાનો રૂઆબ જોઈને આત્મારૂપી શેઠના હાજાં જ ગગડી જતાં હોય ત્યાં સારું પરિણામ આવે જ ક્યાંથી ?

આવી લાનભૂલેલી દશામાં પડેલા આત્માને હું ક્યાંથી આવ્યો ? ક્યાં જઈશ ? શું લઈને આવ્યો ? શું લઈને જઈશ ? હું કોણ ? અને મારી વાસ્તવિક સંપત્તિ શી છે ? વિગેરે બાબતોની કાંઈ પડી નથી. એને તો પડી છે પોતે માની લીધેલા શરીરરૂપી શેઠની સારવારની તથા પાંચે ઇંદ્રિયોને વિષય-વિકારના સાધનો-ગુલામગીરી માટે દોડધામ કરવાની.

આ જગતમાં આપણે જોઈએ છીએ કે—પોતાની આબરૂને સાચવવા માટે સંકટમાં આવી પડેલા આબરૂદાર ગૃહસ્થો જ્યારે પોતાની જંગમ મિલકત દેવામાં ખલાસ થઈ ગઈ હોય અને સ્થાવર મિલકત ગિરવી મુકાઈ ગઈ હોય ત્યારે પોતાની

મિલકતોને પાછી મેળવવા માટે થીંગડાવાળાં કપડાં પહેરીને તથા હુખું-સુકું ખાઈને પોતાનો નિર્વાહ ચલાવી જેમ અને તેમ દ્રવ્યનો ખચાવ કરી ગિરવી મૂકેલી મિલકતને છોડાવે છે. અને વેચાઈ ગયેલી વસ્તુઓને ફરીથી વસાવે છે પરંતુ આખર-ઇન્જન તને ફૂટી કોડી સમાન ગણનારા દેવાળી-આઓ તો જ્યાંસુધી સરકારના સકંજમાં સપડાય નહિ ત્યાંસુધી અનેક પ્રકારના કાવાદાવાઓ કરીને લોખા લોકોને ઉંધા પાટા ખંધાવી, કંઈક ગરીબ વિધવાઓને રડાવી પોતાના ખીસ્સાં તર કરે છે અને “મુફતકા ચન્દન ઘસ બે લાલીયા” અથવા “પારકે પૈસે પરમાનંદ” માનનારા તેઓ માલ-મલીદા ઉડાવવામાં, રંગ-રાગ માણવામાં, નાટક-સીનેમા જોવામાં, ગાન-તાનના જલસા કરાવવામાં અને નાચ-મુજરાની મહેફીલમાં નાણાને ખરબાદ કરી લોકોમાં દીલ્લીના ઠગ, અને ચીનના શાહુકાર તરીકે ઓળખાવા છતાં પોતે પોતાને અક્ષલના ખાં સમજીને ફરનારા જોવામાં આવે છે. ખરેખર! ગુલામગીરીમાં ગુંગળાયેલ ગુલામ આત્માને વાસ્તવિક દશાનું લાન હોતું નથી.

આહાર, શરીર અને આત્માના સંબંધ.

પોતાની ઉન્નતિ ઈચ્છનાર આત્માએ ઉપર જણાવેલા બે પ્રકારના જીવોમાંથી આખરૂદ્ધાર જીવની નીતિને અનુસરી પોતાની અનંતચતુષ્કરૂપ અમૂલ્ય મિલકત કર્મરાજને ઘેર ગિરવી મુકાઈ ગઈ છે અને ઉપરથી ગુલામગીરી સ્વીકારી છે, તેને છોડવવા માટે હુખું-સુકું ખાઈને પોતાનો નિર્વાહ કરી ગીરવી મૂકેલા માલને ઘર ભેગો કરવો જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે જીવને જીવપણાની માન્યતા થવી એનું જ નામ આત્માર્થીપણું છે. અને એવા જીવો જ આબરૂદાર ગણાય. પોતાની બહુમૂલ્ય મિલકત ગિરવી મુકાયલી હોય તેને છોડવવાનો કાંઈ પણ પ્રયત્ન કર્યા વિના ખાન-પાન અને મોજ-મઝામાં તાગડધીન્ના કરનારાઓને તો દેવાળીઆ જ કહી શકાય અને દેવાળીઆ જેવી સ્થિતિ આ આત્માની થયેલી છે.

આબરૂદાર બનવા માટે અને ગિરવી માલ (અનંતચતુષ્ક બબ્બનો) છોડવવાને માટે લુપ્ત-સુકું ખાવું એનું જ નામ આયંબીલ છે. પરમકૃપાળુ મહાત્માઓએ આપણા ઉદ્ધાર માટે આયંબીલથી વૃદ્ધિ પામતા શ્રી વર્ધમાન તપની યોજના કરી છે માટે એવા આત્મહિતકારક શ્રી વર્ધમાન તપની આરાધના કરીને અનંતચતુષ્કરૂપ ગિરવી મુકાયલી આત્મ-સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરવાનો સૌથી પહેલાં દૃઢ નિશ્ચય કરવો જોઈએ. અને ત્યારપછી યથાશક્તિ તેની આરાધના કરવી જોઈએ.

સિદ્ધભગવંતની સમાન કક્ષાવાળો આ જીવ આવો પામર કેમ બની ગયો છે? તેનો વિચાર કરો. સિદ્ધપરમાત્માઓની સકળ સંપત્તિઓમાં અણાહારીપણારૂપ સંપત્તિની પ્રાપ્તિ દરેક સિદ્ધોને સૌથી પહેલાં થાય છે. અણાહારીપણાને અનુસર્યા વિના કોઈ પણ જીવ સિદ્ધ થયો નથી, થતો નથી અને થશે પણ નહિ. એ અણાહારીપણાને સન્મુખ-નિકટ લાવનારી તપસ્યા તે આયંબીલ છે. એ અણાહારીપણાના વારંવાર આસ્વાદનું જ્ઞાન વારંવાર આયંબીલ કરવાથી થાય છે. આહારના સર્વથા અભાવથી શરીર ટકી શકતું ન હોવાથી તેને પ્રમાણ-સર લુપ્તો-સુકો આહાર આપવામાં આવે તો ટકી શકે છે. આત્માએ પોતાનું હિત સાધી લેવાનું હોવાથી શરીર માત્ર

ટકી રહે તેટલા પૂરતો તેને લુખો-સુકો આહાર આપવામાં સાવધાની રાખવી. એ શરીરરૂપી ડાકુએ લાડવો આપીને આત્મારૂપી બાળકની અમૂલ્ય સંપત્તિરૂપ કહ્લી કાઢી લેવા સરખું કામ પૂર્વે ઘણી વાર કયું છે. હવે એ શરીરને લુખો-સુકો આહાર આપી એની મારફત કહ્લી કરતાં કોટોગુણી કિંમતી ચીજો પ્રાપ્ત કરી શકો તો જ તમારી ખરી બહાદૂરી ગણાય.

શરીરને ટકાવ પૂરતું લુખુંસુકું અન્નાદિ આપવું તેનું જ નામ આયંબીલ. ચતુર આત્મા એ આયંબીલની તપસ્યા કરવામાં સાવધાન રહી, આશ્રવના દ્વારને બંધ કરી સંવરલાવમાં આગળ વધીને પોતાના ગલી-કુંચી જેવા મોક્ષમાર્ગને પણ રાજમાર્ગ જેવો બનાવી શકે ત્યારે જ માનવજીવન સફળ થઈ શકે એમ છે.

આહાર, શરીર અને આત્માના પરસ્પર વર્તમાનકાલીન સંબંધને અને ભૂતકાળમાં થયેલા પૂર્વભવોના સંબંધને વિચારીને, બાળચેષ્ટાઓ છોડીને આત્માએ માલીક બની શરીરને શુભાસ્તો બનાવી, તેની પાસે યોગ્ય તપસ્યા કરાવી પોતાનો અનંતચતુષ્કરૂપ બળનો પ્રાપ્ત કરવામાં લેશ પણ પ્રમાદ કરવાનો નથી, એવો દરેક વાંચકે દૃઢ નિશ્ચય કરવો જ જોઈએ.

આયંબીલનો અભિનવ પ્રભાવ.

અનાદિકાળથી કર્મના બંધનથી બંધાયેલા આત્માને તે બંધનથી મુક્ત કરવા માટે, આત્મ-કલ્યાણની સાચી સેવના માટે, મન, વચન અને કાયાની વિશુદ્ધિ માટે, બ્રહ્મચર્યના રક્ષણ માટે, ઈંદ્રિયોના વિષય-વિકારને જીતવા માટે, વિવિધ પ્રકારની ઈર્ષ્યાઓ ઉપર અંકુશ રાખવા માટે અને સર્વસંવરમાં પ્રવેશ

કરવા માટે પ્રભુ મહાવીરે તપસ્યાને અનુપમ સાધન તરીકે જણાવી છે.

આ આત્માનો એવો એક પણ ભવ ગયો નથી કે જે ભવની અંદર આત્માએ શરીરના ગુલામ બનીને શરીરની તન્મયપણે સેવા ન કરી હોય. આહાર-શરીર-ઈંદ્રિયો અને આત્માના સ્વરૂપને સમજ્યા પછી એવો કયો કમનસીબ આત્મા હોય કે આત્મસાધન કરવા કટિબદ્ધ ન થાય. ત્યાગ અને ભોગનો ભેદ હૃદયપટ પર નિશ્ચિતપણે અંકિત થઈ જાય છે ત્યારે વિનાશી પદાર્થની સેવા છોડીને આત્મકલ્યાણના અમોઘ સાધનરૂપ દેવ, ગુરુ અને ધર્મની ઉપાસના કરવામાં જીવ તત્પર બને છે. આ તત્ત્વત્રયીની ઉપાસના કરતાં કરતાં શરીરને સાવધાનીપૂર્વક કઈ રીતે છોડવું? છોડ્યા પછી શરીરનો ગુલામી ન રહે તેવી રીતે છોડવાના શિક્ષણની શરૂઆત આયંબીલની તપસ્યાથી થાય છે. જેમ જેમ વધારે આયંબીલો કરવાની ટેવ પડે છે, સરસ આહારને બદલે લુખા સુકા આહારનું આસ્વાદન થાય છે, આ આસ્વાદનનો ત્યાગ કરીને રત્નત્રયીનું વાસ્તવિક આસ્વાદન કરવાનું મન થયા કરે છે ત્યારે આયંબીલ કરનારને આયંબીલ તપનું વાસ્તવિક ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

આયંબીલ તપનું આરાધન કરવામાં ભરત ચક્રવર્તીની ભાગ્યશાળી ભગિની સતી સુંદરીએ ૬૦૦૦૦ વર્ષ સુધી જીવન સમર્પણ કર્યું. શાસનના પ્રારંભમાં નિર્ઘ્ન નામની શરુઆત પછી અનુક્રમે છઠ્ઠા ગુણનિષ્પન્ન તપા નામની પ્રાપ્તિ કરનાર-કરાવનાર શ્રી જગન્ન્યાદ્રસૂરીશ્વરજીએ યાવજીવ આયંબીલની તપસ્યા કરી. અદ્વિતીય અનુકરણીય દૃષ્ટાંતરૂપ થઈને આજે

પણ વર્તમાનકાલીન તપસ્વીઓના વીર્યોદ્દાસને વધારવામાં તે બન્ને પ્રસંગો અપૂર્વ સહાયતા કર્યા જ કરે છે.

ચરમકેવલિ શ્રી જંબૂસ્વામીજીએ શિવકુમારના ભવમાં બાર વર્ષ સુધી આયંબીલ કર્યા અને આ ભવમાં અંતિમ કેવળી થઈ સિદ્ધિપદને પામ્યા. સતી સુંદરી અને શ્રી જંબુસ્વામીજીના સંબંધમાં તપકુલકના કર્તા જણાવે છે કે—

સુણિરુણ તવ સુંદરિકુમરીણ અંબિલાણિ અણવરયં ।

સદ્ધિં વાસ સહસ્સા, મળ કસ્સ ન કંપણ હિયયં ? ॥ ૧૫ ॥

જં વિહિઅમંબિલતવં, બારસ—વરિસાઈં સિવકુમારેણ ।

તં દદ્ધું જંબુરૂવં, વિમ્હઈઓ કોણિઓ રાયા ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ—સાઠ હજાર વર્ષ સુધી નિરંતર આયંબીલની ઘોર તપસ્યા કરનારી સતી સુંદરીના જીવનને સાંભળીને કહે જોઈએ કેાનું હૃદય કંપતું નથી ? અર્થાત્ સાંભળનારા સર્વેનું હૃદય કંપાયમાન થયા વિના રહેતું નથી. ૧૫

શિવકુમારના ભવમાં બાર વર્ષ સુધી આયંબીલ કરનાર જંબૂસ્વામીજીના રૂપને સમવસરણમાં દેખીને કેાણિકરાબ્ધ ખૂબ આશ્ચર્ય પામી ગયો. ૧૬

આ ઉપરથી આયંબીલની તપસ્યા છે તે આ લોક તથા પરલોકની સંપદાને પ્રાપ્ત કરાવવામાં અદ્વિતીય સાધનરૂપ છે. એટલા માટે આયંબીલથી વૃદ્ધિ પામતા શ્રી વર્ધમાનતપ કરવાની ભાવના રાખીને આત્મકલ્યાણ કરવાનો પ્રયત્ન કરનારા પ્રત્યેક ભવ્યજીવોએ આયંબીલની તપસ્યા કરવામાં જેમ અને તેમ વિશેષ પ્રયત્ન કરવાની આવશ્યકતા છે.

શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ.

નોંધ :— ‘ દાનાદિ ચાર પ્રકારના ધર્મોનો સમન્વય ’ નામના પ્રકરણમાં ભાવધર્મની ઉત્પત્તિ, ટકાવ, વૃદ્ધિ અને પરંપરાએ પ્રાપ્ત થતું ફળ તપોધર્મના સેવનથી થાય છે તે સમજી ગયા. સાથે— સાથે દાનાદિ ચાર પ્રકારના ધર્મનું આપેક્ષિકપણ અને સમ્યગ્દર્શન—જ્ઞાન—ચારિત્રનું પારિણામિકપણનું પર્યાલોચન પૂર્ણ પ્રેમથી કરી ગયા. તે સારું ‘ અંતિમ સાધ્યસિદ્ધિના સાધનોનો સંબંધ ’ ‘ ધર્મ ’ અને ‘ સાધનરિચિત સાધનતા ’ વિગેરે ‘ સંવર નિર્જરાનો સુમેળપૂર્વક તપો પ્રકરણ ’ શંકા—સમાધાનપૂર્વક વિચારી ગયા. આ વિચારણાના પર્યાવસાનમાં મહામંગળકારી તપોધર્મના આસેવનની જરૂરીયાત જણાય છે અને પ્રકરણ પછી તે જ નામથી શરૂ થાય છે. આસેવનામાં સાવધાન રહેવાની જરૂર, તપોધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષના ફૂલ—ફળ, સંસાર—ઈમારતનું મૂળ આહાર, નિમકહરામ શરીર, ગુલામ આત્મા અને આહાર, શરીર ને આત્માનો અટપટો સંબંધ વિગેરે ભાવભર્યા પ્રકરણો અનુક્રમે આવે છે. આયંબીલના અભિનવ—યશસ્વી—પ્રભાવનું શિક્ષણ આપનાર પ્રકરણ વાંચીને આયંબીલ સાથે સંબંધ રાખનાર ‘ શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ ’ સંબંધી વિવરણનો હવે પ્રારંભ કરાય છે.

—લેખક.

આયંબીલ અને શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મનો અલેદભાવ.

આસન્નોપકારી ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુનું ત્રિકાલા-બાધિત અવિચ્છિન્ન પ્રભાવમય શાસન જગતમાં જયવંત વર્તે છે.

આ શાસનમાં આયંબિલથી વૃદ્ધિ પામતો ‘શ્રી વર્ધમાન તપ’ શ્રી જિનેશ્વરદેવે પ્રરૂપેલા વિવિધ પ્રકારના તપોમાં અગ્રસ્થાને ગણાય છે, એ વાત દૃષ્ટાંતથી પણ સિદ્ધ થાય છે.

સકલસંકટચૂરક, સકલસમ્પ્રીહિતપૂરક આ શ્રી વર્ધમાન તપનું સેવન કરીને એ તપના પ્રભાવથી જગદ્વિખ્યાત પાંચ પાંડવોએ યૌવનાવસ્થા પામીને અડગ પ્રતિજ્ઞાપાલન કરી અતુલ બલ અને ઓજસ્વિતા પ્રાપ્ત કરી હતી.

આ તપની બાબતમાં તપાગચ્છીય સુપ્રસિદ્ધ કવીશ્વર પંન્યાસ શ્રી પદ્મવિજયજીના સુવિનેય કવિવર શ્રી રૂપવિજયજી ગણી સ્વરચિત વીસસ્થાનકની પૂજામાં શ્રી તપપદની પૂજામાં જણાવે છે કે—

‘વર્ધમાનતપ પૂરવલવ કરી પાંડવ જયકમલા વરીએજી’

તેવી જ રીતે શ્રી વર્ધમાનતપના અંગભૂત આચાર્ય (આયંબિલ) તપ ઉપરાઉપરી કરીને સતી સુંદરીએ અને સતી દ્રૌપદીએ ઇચ્છિત કાર્યની સિદ્ધિ કરી હતી તે બંનેના પ્રસંગો સંક્ષેપથી અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે.—

આ અવસર્પિણીના આઘ તીર્થ કર લગવાન શ્રી ઋષભદેવે દીક્ષા લીધા પછી પ્રભુની પ્રેમાળ પુત્રી સુંદરીના રૂપ-લાવણ્ય તથા કળા-કૌશલ્ય દેખીને તેને સ્ત્રીરત્ન બનાવવાની ઇચ્છા ભરત મહારાજને થઈ. છ બાંડની સાધના કરવા માટે ભરત મહારાજ જ્યારે અયોધ્યામાંથી પ્રયાણ કરવા લાગ્યા ત્યારે સંસારથી ઉદ્વિગ્ન થઈ વૈરાગ્યને પામેલી સુંદરીએ દીક્ષાની રજા માંગી, પરંતુ તેને સ્ત્રીરત્ન કરવાની ભાવનાવાળા ભરત

મહારાજાએ રાજા ન આપી તેથી ખિન્ન થએલી સુંદરીએ પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ માટે આયંબીલ તપની શરૂઆત કરી ને કાયાની કાન્તિ તથા દીધી. જ્યારે સુંદરીના ૬૦૦૦૦ વર્ષના આયંબીલ લગાતાર પૂરાં થયાં ત્યારે એ ઉચ્ચ તપસ્યાથી તેના શરીરની સાત ધાતુઓ સાથે શરીર સુકાઈ જવાથી તેના રૂપ અને લાવણ્ય પણ નામશેષ થઈ ગયાં. તે અવસરે છ ખંડ સાધીને ભરત મહારાજા પણ અયોધ્યામાં આવી પહોંચ્યા અને સુંદરીના શરીરને જોઈને તેના મનોભાવ જાણીને તેને દીક્ષા લેવાની અનુમતિ આપી અર્થાત્ સંસારસમુદ્રથી તારનારી નૌકાસમાન દીક્ષાનો પ્રાપ્તિ માટે આયંબીલની ઉચ્ચ તપસ્યા કરીને ઇષ્ટ સિદ્ધિ મેળવી. અનુક્રમે ધનઘાતી કર્મનો વિનાશ કરી, કેવળજ્ઞાન પામીને છેવટ મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કર્યું. વધુ જિજ્ઞાસુઓએ ચરિત્ર ગ્રંથ વિચારવો જરૂરી છે.

મિથ્યાદૃષ્ટિ નારદમુનિનું સમ્યક્ત્વધારી સતી દ્રૌપદીએ જૈન-મુનિના જેવું સન્માન નહિ કર્યું. તેથી તેને દુઃખમાં પાડવા માટે પદ્મોત્તર નામના વિષયલંપટી રાજા આગળ નારદમુનિએ દ્રૌપદીના રૂપ-લાવણ્યના ખૂબ વખાણ કરીને તેનું હરણ કરી લાવવાને માટે લલચાવ્યો. પરિણામે પદ્મોત્તર રાજા સતી દ્રૌપદીને ઉપાડીને પોતાની રાજધાની અમરકંકા નગરીમાં લઈ આવ્યો. તે અવસરે એક તરફ દ્રૌપદીની શુદ્ધિ મેળવવા માટે પાંચે પાંડવોએ મહેનત કરવા માંડી. અને બીજી તરફ પોતે અત્યંત સંકટમાં આવી પડેલી છે એમ જાણીને સતી દ્રૌપદીએ “જ્યાં સુધી મારી મદદમાં કોઈ આવે નહિ ત્યાં સુધી લાગ-લાગત છઠ્ઠી તપસ્યા અને પારણે આયંબીલ કરવાનો અભિ-પ્રહ લીધો ” અને પદ્મોત્તર રાજાએ વિષયલોગની માગણી

કરી ત્યારે દ્રૌપદીએ છ માસ થોભી જવાનું જણાવ્યું. ત્યાર પછી દ્રૌપદીની તપસ્યાને છ મહિના થવા આવ્યા તે અરસામાં સતી દ્રૌપદીની શોધમાં નિકળેલા પાંડવોની સાથે શ્રી કૃષ્ણ અમરકંકામાં આવી પહોંચ્યા અને પદ્મોત્તર રાજા સાથે લડાઈ કરીને તેને હરાવ્યો. સતી દ્રૌપદીને લઈને શ્રી કૃષ્ણ તથા પાંડવો પોતપોતાના નગરે પહોંચ્યા. એ રીતે આ આયં-બીલતપના પ્રભાવથી સતી દ્રૌપદીએ પોતાની ઇષ્ટસિદ્ધિ મેળવી.

શાસનનાયક પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્મસ્વામીજીના પ્રદ્-પ્રભાવક શિષ્ય ચરમકેવળી શ્રી જંખૂસ્વામીજીના પૂર્વભવની વિચારણા કરતાં, શ્રી ચંદ્રકેવળીના રાસને અને જીવનચરિત્રને નજરે નિહાળતાં, વર્તમાનકાલીન શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ તીર્થના અધિષ્ઠાયક તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામેલા શ્રીવર્ધમાનસૂરિજીની જીવન-ચર્યા તપાસતાં અને લગવાનું શ્રીમહાવીર દેવના ગાઠ અનુ-રાગી પરમભક્ત શ્રી શ્રેણિક મહારાજાની મહાકૃષ્ણા નામની રાણીએ દીક્ષા લીધા બાદ સાધ્વીપણામાં કરેલી તપશ્ચર્યાને શ્રવણ કરતાં, આયંબીલથી વૃદ્ધિ પામતા શ્રી વર્ધમાનતપે તેઓ-શ્રીના જીવનને નવપદ્ધિવિત બનાવવામાં અત્રેસરપણે ભાગ લેજો છે એ વલોણાની અંદરના માખણની જેમ તરી આવે છે. આરાધકો આરાધના કરીને આરાધ્યપદ પ્રાપ્તિની સન્મુખ જઈ શકે એવી બલવત્તર જોગવાઈ આ આયંબીલથી શરૂ થતાં શ્રી વર્ધમાનતપમાં સમાવવામાં આવેલી છે. આથી એ વાત સિદ્ધ જ છે કે આયંબીલની આરાધનાપૂર્વક શ્રીવર્ધમાન તપનું સેવન થઈ શકે છે.

રસનાનું સામ્રાજ્ય.

તપોધર્મના આરાધકે શ્રી વર્ધમાનતપની આરાધનાને

દરેક તપની આરાધના કરતાં મુખ્ય કેમ મનાવી ? અનેક પકારના તપોધર્મની આરાધના પ્રભુ શાસનમાં વિદ્યમાન હોવા છતાં આ તપની જ મુખ્યતા શા કારણથી ?—આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં સમજવાનું એ છે કે—રસનેંદ્રિય ઉપર અંકુશ લાવવાનું સામર્થ્ય બીજા તપ કરતાં આ શ્રી વર્ધમાન તપમાં વિશેષ જણાય છે. પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયવિકારોની ખડેકાવટ કરાવવામાં રસનેંદ્રિય જ અગ્રભાગ લખવે છે. વિષયોને પ્રાપ્ત કરવામાં પ્રવર્તતી મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિને વેગ આપવામાં આ રસનેંદ્રિયની જ મુખ્યતા છે, એટલા જ માટે શાસ્ત્રકારોએ પણ જણાવી દીધું છે કે—“ પાંચે ઇંદ્રિયો ઉપર વિજય મેળવવાની ઇચ્છાવાળાઓમાંથી જે એક રસનેંદ્રિય ઉપર કાબૂ મેળવી શકે તે જ પાંચે ઇંદ્રિયો ઉપર પણ કાબૂ મેળવી શકે છે. જે આત્મા રસનેંદ્રિયને વશ રાખી શકતો નથી તે પાંચે ઇંદ્રિયોના ૨૩ વિષયો અને ૨૫૨ વિકારોને જીતી શકતો નથી. કોઈ પણ વિષયની પ્રાપ્તિ કરવામાં રસનેંદ્રિયની મુખ્યતા જો ન હોય તો બીજી બધી ઇંદ્રિયોની પ્રવૃત્તિ શિથિલ જ હોય છે. એટલું જ નહિ પણ મરણશય્યાની સમીપ પહોંચી ગયેલા મનુષ્યની બીજી બધી ઇંદ્રિયોની પ્રવૃત્તિ મંદ પડી જાય છે ત્યારે આ રસનેંદ્રિયની પ્રવૃત્તિ ઊલટી જોરદાર બનતી જાય છે. સાઠ—સીત્તેર વર્ષના ડોસાને કોઈ કહે કે—નાટક અથવા સીનેમા જોવા આવશો ? તો ડોસો જવાબ આપશે કે—ભાઈ જિંદગીમાં ઘણા નાટક અને સીનેમાઓ જોયા, હવે તો આંખે બરોબર દેખાતું નથી એટલે શું જોવા આવીએ ? સંગીતનિષ્ણાતોના જલસામાં આવશો ? તો કહેશે કે—હવે કાને સંભળાય છે જ ક્યાં ? આ અત્તર—સેંટ—લવંડર બહુ સુગંધી છે. જરા દ્યો અને

મુંઘી જુઓ ?, અરે લાઇ ! એ મુગંધીના ટીપામાં કે પાણીના ટીપામાં શું ફેર છે તે હવે નાકથી કાંઈ સમજાતું નથી. શરીરે તેલાદિકનું મર્દન કરાવશે ? તો કહેશે કે ચામડીની કરચલી વળી જવાથી સુંવાળું હોય કે ખરખચડું હોય તે બધું મને તો સરખું જ લાગે છે એટલે એવા નકામા ખરચમાં શા માટે પડવું ? પરંતુ જો એમ કહેવામાં આવે કે હ્યો આ ગરમાગરમ આ, રાખડી અને શીરો તૈયાર છે તો ડોસો તરત કહેશે કે—હા લાવો, અર્થાત્ સ્પર્શન, દ્રાણ, ચક્ષુ અને કર્ણ એ ચારે ઇન્દ્રિયોને વૃદ્ધાવસ્થાથી અસર થાય છે પરંતુ રસનેન્દ્રિયને તો જેમ જેમ મરણ સમીપ આવતું જાય તેમ તેમ જુવાની આવતી જાય છે. આ ઉપરથી બુદ્ધિવાનોએ સમજવાનું એ છે કે “વૃદ્ધાવસ્થામાં છેક મરણ પથારીએ પડેલા મનુષ્યની પણ રસનેન્દ્રિય ઘણી જોરદાર હોય છે, તો પછી યુવાન મનુષ્યની રસનેન્દ્રિયની બાબતમાં તો કહેવું જ શું ? અને યુવાવસ્થામાં એ રસનેન્દ્રિયને વશ કરવી એ કેટલી બધી મુશ્કેલીનું કામ છે ? ” ખરેખર કહેવું પડશે કે જન્મથી મરણ પર્યાંત રસનાનું સામ્રાજ્ય નિષ્કંટકપણે વર્તે છે.

શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મની વિશિષ્ટતાઓ.

ઉપવાસ, છદ્ધ અને અદ્ધમ વિગેરે તપસ્યા કરનારા તપસ્વીઓના અત્તરવાયણા અને પારણાને દિવસે કેટલેક ઠેકાણે રસનેન્દ્રિયને ઉત્તેજિત કરનાર વિવિધ પદાર્થો તૈયાર કરવાની મોટી ધમાલ જોવામાં આવે છે. તેથી અત્તરવાયણા અને પારણાને દિવસે પણ તપોધર્મદ્વારા થનારો ફાયદો તપસ્વીઓને

જેવો જોઇએ તેવો મળી શકતો નથી તથા તપસ્વીઓ અને તપોધર્મની અનુમોદના કરનારાઓમાંથી કેટલાક જીવો તપોધર્મના અંતિમ રહસ્યને વેર-વિખેર કરવાના સાધન-સામગ્રી-ઓમાં સોંસરા ઉતરી જાય છે, એ બીના ભૂલવા જેવી નથી.

શરીર અને આત્માને નિરાળા રાખવામાં, ત્યાગમાં રહેલા સુખનો નિરધાર કરવામાં, લૂખા, સુકા આહારદ્વારા શરીરને પોષણ આપીને તેની પાસે યોગ્ય કામ લેવામાં, શરીર અને આત્માના ભેદજ્ઞાનમાં પાવરધા બનીને વસ્તુનો નિર્ણય કરવામાં અને અનાદિ કાળથી નાશવંત પદાર્થોના માલિક નહિ પણ શુભામ થઇ રહ્યા છીએ એવી સમજણ આપવામાં આયંબીલ અને આયંબીલથી વૃદ્ધિ પામતો આ વર્ધમાન તપ અમોઘ ફળદાયી છે.

એક જ જિંદગીમાં બીજ, પાંચમ, આઠમ, એકાદશી અને ચૌદશની આરાધનાની તપસ્યાઓ પૂરી થઇ શકે છે. ઉપર જણાવેલી તપસ્યાઓ બે વર્ષે, પાંચ વર્ષે, આઠ વર્ષે, અગીયાર વર્ષે અને ચૌદ વર્ષે પૂરી થવા છતાં તપોધર્મનો જે સંસ્કાર આત્મામાં પડવો જોઇએ તે પડી શકતો નથી. આનું વાસ્તવિક કારણ ફક્ત રસનાના પોષણની જોગવાઈમાં મસ્ત બનેલા તપસ્વીઓ પણ તપનો મર્મ સમજી શકતા નથી એમ કહેવું અસ્થાને નથી. પાંચમ કે ચૌદશની આરાધના કરનારને પૂછવામાં આવે તો જવાબ એવો મળે છે કે-ભાઈ! આવતી કાલે પાંચમનો ઉપવાસ કરવાનો છે તેનું આજે અત્તરવાયણું છે, અથવા કહેશે કે આજે ચૌદશનો ઉપવાસ કર્યો છે તેનું પારણું કાલે થશે. એ પ્રમાણે તપસ્યા કરનારની દૃષ્ટિ જેટલી અત્તરવાયણા અને પારણા તરફ રહે છે તેટલી તો દૂર રહી પરંતુ તેનાથી કોડમે હિસ્સે પણ તપોધર્મદ્વારા કેટલી

નિર્જરા કરી ? સંવરમાં રહેવાથી આશ્રવ ઘટવો જોઈએ તેને બદલે વધ્યો કેમ ? સંવરમાં રહેવા છતાં નિર્જરા કેમ થઈ નહીં ? એવા પ્રશ્નો ઉઠતા જ નથી. કદાચ ઉઠે તો સમાધાન-પૂર્વક સંવરના સહેલા સરલ રસ્તે સદ્વર્તનમાં આગળ વધીને નિર્જરા કરી શકતો નથી.

એટલા માટે પારણાને દિવસે અણાહારીપદના આસ્વાદન તરીકે ઉપવાસ કરાતો હોય, અત્તરવાયણાને દિવસે લૂખા-સુકા-નિરસ આહારનો અનુભવ કરાતો હોય, આહારદ્વારાએ શરીરને ટકાવ પૂરતું જ પોષણ મળવાથી ઇંદ્રિયો ઉન્મત્ત થવાને બદલે આધીન થઈને, રાત-દિવસ મહેનત કરી પુણ્યના ભંડાર ભરાવીને તથા અપૂર્વ નિર્જરા કરાવીને આત્માને ઉન્નતદશાએ જો કોઈ પણ તપ પહોંચાડતું હોય તો તે આ શ્રી વર્ધમાન-તપ જ છે.

આ શ્રી વર્ધમાન તપની આરાધના વ્યવહાર દૃષ્ટિએ ગણત્રીના હિસાબે એક આયંબીલ ને પારણે એક ઉપવાસે પહેલી ઓળી, બે આયંબીલ ને એક ઉપવાસે બીજી ઓળી અને ત્રણ આયંબીલ ને એક ઉપવાસે ત્રીજી ઓળીના ક્રમથી એક એક આયંબીલ વધારતાં જતાં એક સો ઓળી કરવાથી સંપૂર્ણ થયેલી ગણી શકાય છે. આ તપમાં આયંબીલો ૫૦૫૦ અને પારણાના ૧૦૦ ઉપવાસ થવા જોઈએ. આ આખો તપ લાગલાગટ કરવામાં આવે તો ૧૪ વર્ષ ઉપરાંત ટાઇમ લાગે છે; પરંતુ નિશ્ચય દૃષ્ટિએ તો આ તપની આરાધનાની મુદત અનંતચતુષ્કની પ્રાપ્તિ સુધીની ગણાય છે. આવી ઉત્કટ આરાધના કરવા છતાં હજી સુધી મારાં ઘનઘાતી કર્મ તૂટતાં નથી માટે વધુ વીર્યો-

હલાસપૂર્વક આગળ વધું એવી બળવત્તર ભાવના થવી જ જોઈએ. અને તપોધર્મના સેવનમાં વધવાની જરૂર છે.

વધતા જતા વ્યાધિઓનો તાત્કાલિક વિનાશ, ઉભરાતા રોગોની પરંપરાના પ્રાદુર્ભાવનો આત્મિક વિનાશ, માનસિક પીડાઓનો પરાભવ, આવી પહેલાં તથા આવનારા વિદ્વોના વાદ્યોની વિસ્તારવાળી ઘટાઓને વેર-વિખેર કરીને પરાધીનતાના પિંજરામાં પૂરાયેલા આત્માને પિંજરામાંથી મુક્ત કરીને અનંતચતુષ્કરૂપ આત્મધન અપાવવાની અદ્વિતીય કુનેહભરી નીતિ-રીતિ આ વર્ધમાન તપો સંપાદન કરી છે તે બાબતમાં શંકાને સ્થાન જ નથી.

જૈનાગમોમાં અને જૈનશાસ્ત્રોમાં જણાવેલા વિવિધ પ્રકારના તપોમાં આયંબીલથી વૃદ્ધિ પામતો આ શ્રી વર્ધમાનતપ ઉત્કૃષ્ટ સ્થાને છે. કલ્યાણની પરંપરાને વૃદ્ધિ પમાડવામાં આ શ્રી વર્ધમાનતપો પોતાનું નામ સાર્થક કરી બતાવ્યું છે, એ નિઃશંક નગ્ન સત્ય છે.

દૃષ્ટાંત આખ્યા વગર કોઈ પણ દાષ્ટાંતિક પદાર્થની સફલી-ભૂત યોજના અને રહસ્ય વાંચકોના હૃદયમાં સ્થાન પામી શકતાં નથી, એટલા માટે શ્રીવર્ધમાનતપનું અખંડ સેવન કરનાર શ્રીચંદ્રકેવળીના ચરિત્રનું વાંચન અને મનન કરવું આવશ્યક કહી શકાય છે.

શ્રી વર્ધમાન તપના પરમ આદર્શભૂત શ્રીચંદ્ર કેવળી ભગવાનનું બોધદાયક સંક્ષિપ્ત જીવનવૃત્તાંત.

પવિત્ર કથાનકનો પ્રારંભ.

આરાધકોને આરાધ્યકક્ષામાં પ્રવેશ કરતા પહેલાં જે આરા-

ધકે આરાધના કરીને સંપૂર્ણ ફળની પ્રાપ્તિ કરી હોય તેનું દૃષ્ટાંત લક્ષ્યમાં રાખવું. આ તપની આરાધનાથી જેનું નામ આઠ સો ચોવીસી સુધી અમર રહેવાનું છે તે શ્રીચંદ્રકુમારનું કથાનક વાંચકોની ભાવવૃદ્ધિ અને વીર્યોદ્ધાસને વધારવા માટે અહીં સંક્ષેપથી આપવામાં આવે છે.

વિજયને સૂચવનારા વાજિત્રોના નાદથી મણિભૂષણ નામનું વન ગાળી રહ્યું છે. વનેચરના મુખથી સૂરીશ્વરનું આગમન સાંભળીને શ્રીચંદ્રકુમાર પોતાના મણિચૂડ અને રત્નચૂડ નામના વિદ્યાધરમિત્રોની સાથે અનેક વિદ્યાધરોના પરિવાર સહિત આવી રહ્યો છે. તે અવસરમાં શ્રી ધર્મધોષસૂરીશ્વરજી પોતાના વિશાળ સાધુ-પરિવાર સાથે પધારે છે.

સૂરીશ્વરજીના આગમનના સમાચાર સાંભળીને શ્રીચંદ્રકુમારને દેશનાશ્રવણની અભિલાષા જાગે છે. તેઓશ્રીની સમીપે જઈ વંદન કર્યા પછી અંજલિ જોડીને ઉચિત સ્થાને દેશના સાંભળવાને માટે બેસે છે.

અવસર ઉચિત દેશના આપવાની શરૂઆતમાં સૂરીશ્વરજીની નજર પુણ્યરાશિરૂપ શ્રીચંદ્રકુમાર ઉપર પડી. ત્યારપછી સભાને ઉદ્દેશીને સૂરીશ્વરજીએ પુષ્કરાવર્તના મેઘસમાન દેશના આપી—

શિશ્વરિણીચ્છન્દઃ ।

ન નીચૈર્જન્મ સ્યાત્ પ્રભવતિ ન રોગવ્યતિકરો,
ન ચાડ્પ્યજ્ઞાનત્વં વિલસતિ ન દારિદ્ર્યલસિતમ્ ।
પરાભૂતિર્ન સ્યાત્ કિમપિ ન દુરાપં કિલ યત—
સ્તદેવેષ્ટપ્રાપ્તૌ કુરુત નિજશક્ત્યાઽપિ સુતપઃ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—હે ભવ્ય પ્રાણિઓ ! તમે તમારી શક્તિ પ્રમાણે ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિને માટે એવું સુંદર તપ કરો કે જે તપના પ્રભાવથી નીચ કુળમાં જન્મ થતો નથી, રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી, અજ્ઞાન રહેતું નથી, દરિદ્રતા આવતી નથી, કોઈનાથી પરાભવ થતો નથી અને કોઈપણ વસ્તુ દુર્લભ હોઈ શકતી નથી.

આ શ્લોકના વ્યાખ્યાનમાં સૂરીશ્વરજીએ જણાવ્યું કે— તપનો પ્રભાવ એટલો બધો શક્તિશાળી છે કે—

यद्गुरुं यद्दूराध्यं, यच्च दूरे व्यवस्थितम् ।

तत्सर्वं तपसा साध्यं, तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ ૧ ॥

तपः सकललक्ष्मीणां, नियन्त्रणमशृङ्खलम् ।

दुरितभूतપ્રેતાનાં, रक्षामन्त्रो निरक्षरः ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—જે વસ્તુ દૂર છે, જે અત્યંત દુઃખે કરીને આરાધી શકાય છે અને જે આપણાથી અત્યંત દૂર જ રહેલું હોય છે અર્થાત્ મેળવી શકાય એવું નથી હોતું તે બધું દુર્લભ, સુદુર્લભ અને અતિદુર્લભ હોવા છતાં પણ તપસ્યા-વડે તે બધું મેળવી શકાય છે અર્થાત્ કોઈપણ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવામાં શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ સાધન તરીકે તપને સ્વીકારવામાં આવ્યું. ૧

બાહ્ય લક્ષ્મીને તથા અભ્યંતર લક્ષ્મીને કોઈ પણ જાતના બંધન વગર પણ વશ રાખી શકે એવું જો કોઈ હોય તો તે તપ જ છે અને દુઃખ-દરિદ્રતા-દૌર્ભાગ્ય-આધિ-વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપ દુરિત-ભૂત અને પ્રેતોથી બચાવનાર પણ જો કોઈ હોય તો તે પણ આ તપ જ અક્ષર વગરના મંત્ર સમાન છે. ૨

આ રીતે સર્વશક્તિ ધર્મશાસ્ત્રોદ્ધાર તપનો પરોક્ષ પ્રભાવ તમને જણાવવામાં આવ્યો છે, પરંતુ પ્રત્યક્ષ પ્રભાવ જોવો હોય તો તે પણ દેખાડી શકાય એમ છે. આવા પ્રકારની ગુરુમહારાજની વાણી સાંભળીને શ્રોતાઓ ચમત્કાર પામ્યા, અને પ્રત્યક્ષ પ્રભાવને જોવાની તેમની ઇચ્છા જાણીને સૂરીશ્વરજીએ જણાવ્યું કે—આ તમારી શ્રોતાઓની સલામાં જ બેઠેલા બુદ્ધિના આઠ ગુણોના નિધાન સરખા જે શ્રીચંદ્રકુમાર છે, તેમનો પ્રભાવ આ પૃથ્વીતળમાં પ્રસરી રહેલો તમે જુઓ છો તે આ તપનો જ પ્રત્યક્ષ પ્રભાવ છે; બીજું કંઈ નથી.

એ શ્રીચંદ્રકુમારનું ચરિત્ર સાંભળીને જગતના મહાપુરુષો પણ આશ્ચર્ય પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે. જેણે પૂર્વ-ભવમાં કરેલી તપસ્યાથી વર્તમાનકાલીન જગતને આશ્ચર્યાન્ધમાં નિમજ્જન કરાવ્યું છે, જે મહાપુરુષે તપસ્યાથી પ્રાપ્ત કરેલા આત્મગુણવડે દેવતાઓને પણ હુલ્લ એવી સંપત્તિ મેળવીને અનેક શુભ કાર્યો નિર્વિઘ્નતાથી સાધ્યાં છે. જે કાર્યમાં ભયંકર મરણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ હોય તેવા હુર્વટ કાર્યને પણ ક્ષણવારમાં સિદ્ધ કરનાર એવા એ શ્રીચંદ્રકુમારનું ચરિત્ર પણ લોકોત્તર છે. તે બધાનું મૂળ કારણ જો કંઈ હોય તો તે તેણે કરેલી તપસ્યા જ છે.

તપસ્યાથી પ્રાપ્ત થયેલા પ્રબળ પુણ્યના ઉદયથી જ પ્રતાપ-સિંહ જેવા પ્રતાપી પિતાને, શીલ-સૌભાગ્યાદિ ગુણોની મૂર્તિસમાન સૂર્યવતી જેવી માતાને, બીજના ચંદ્રની જેમ વૃદ્ધિ પામતી કળાના લંડારૂપી ચંદ્રકળા જેવી અનેક વધૂઓને અને અનેકવિધ ગુણના લંડાર સરખા ગુણચંદ્ર જેવા મિત્રને મેળવવા એ ભાગ્યશાળી થયો છે. આ બધું સાંભળનારાઓમાં.

શ્રીચંદ્રકુમાર પણ હતો તે પોતાને ઉદેશીને ગુરુમહારાજને કરેલા કથનને સાંભળી આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેણે વિનમ્રભાવે ગુરુમહારાજને પૂછ્યું કે—હે પૂજ્ય ગુરુદેવ ! પૂર્વે મેં એવું ક્યું મહાન્ તપ કર્યું તે કૃપા કરીને આપ જણાવો. તે સાંભળીને ગુરુમહારાજે તુરત જ નીચેની ગાથા ગંભીર સ્વરે જણાવી.

શ્રીચંદ્રકુમારના છેલ્લા ત્રણ ભવોની સંક્ષિપ્ત સંકલના.

एस्वयस्वित्तंमि चंदणभवंमि णुद्दियतवस्स महप्पा ।

अच्चुयइंदो जाओ तह रायाहिरायसिरिचंदो ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—હે શ્રી ચંદ્રકુમાર ! આ ભવથી પૂર્વે ત્રીજા ભવમાં ઐરવત ક્ષેત્રમાં તું મનુષ્યપણાને પામ્યો હતો. તે ભવમાં સમ્યક્ત્વ પામીને તેં આયંબીજ વર્ધમાન તપનું આરાધન કર્યું હતું. તે તપના પ્રભાવથી ત્યાંથી મૃત્યુ પામીને તું અમ્યુતેન્દ્ર થયો. ત્યાં દેવલોકના સુખ ભોગવીને આ ભવમાં તું શ્રીચંદ્ર નામનો રાજાધિરાજ થયો છે.

ઉપર પ્રમાણે પોતાના ત્રણ ભવને સંક્ષેપથી સાંભળીને વિસ્તારથી સાંભળવાની જિજ્ઞાસા થવાથી શ્રીચંદ્રકુમારે ગુરુમહારાજને જણાવ્યું કે—હે કૃપાનાથ ! મારા ઉપર કૃપા કરીને મારા ત્રણ ભવોનું વૃત્તાંત વિસ્તારથી સંભળાવીને મને અનુગૃહીત કરો.

ગુરુમહારાજે પણ શ્રીચંદ્રને તથા બીજા શ્રોતાઓને સંભળાવવાથી ઉપકાર થશે એમ જાણીને શ્રીચંદ્રકુમારની વિનંતિ સ્વીકારી અને તેના ત્રણ ભવોના મુખ્ય મુખ્ય પ્રસંગો નીચે પ્રમાણે જણાવ્યા.

પ્રથમ ચંદનનો ભવ.

આ જ બૂદ્ધીપતા વિદેહ નામના ક્ષેત્રમાં બૃહણી નામની એક નગરી છે. તે નગરીમાં જયદેવ નામનો રાજા હતો. તેને જયાદેવી નામની રાણી હતી. સંસારની લીલાનો અનુભવ કરતાં તે રાજારાણીને એક પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ. તેનું નરદેવ એવું ગુણનિષ્પન્ન નામ પાડવામાં આવ્યું. તે રાજાનો વર્ધન નામે મુખ્ય મંત્રી હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ વલ્લભાદેવી હતું. સંસારની લીલાના અનુભવથી મંત્રીને ઘેર ચંદન નામના પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ. રાજપુત્ર અને મંત્રીપુત્ર સમવયસ્ક હોવાથી અનુક્રમે તે બન્નેને પરસ્પર ગાઠ મૈત્રી થઈ. બાલ્યાવસ્થામાં સાથે જ રમતગમત કરનારા તે બન્નેને એક જ શાળામાં લાવવા મૂક્યા. ત્યાં લાવવા ગણવામાં અને કળાકૌશલ્ય શિખવામાં પણ બન્નેએ સાથે જ રહીને પુરુષની ઉર કળાઓમાં પ્રવીણતા મેળવી. અને અનુક્રમે ભરયૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા.

આ અવસરે ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામના નગરમાં પ્રજાપાળ રાજાને દેવી નામની પટ્ટરાણી હતી. અને તે રાણીને અશોકશ્રી નામની પુત્રી હતી. યુવાવસ્થાને પામેલી પોતાની પુત્રીને માટે પ્રજાપાળ રાજાએ સ્વયંવર મંડપની રચના કરી. ત્યાં રાજપુત્ર નરદેવની સાથે મંત્રીપુત્ર ચંદનનું આગમન થયું. અનેક રાજકુમારોની વિદ્યમાનતા છતાં મંત્રીપુત્ર ચંદનના કંઠમાં અશોકશ્રીએ વરમાળાનું આરોપણ કર્યું. રાજપુત્ર નરદેવને ઘણું આનંદ થયો. તે જોઈને નરદેવની ઉપર પ્રજાપાળ રાજાને ઘણું રોષ હતું. તે પત્ર થવાથી પોતાની શ્રીકાંતા નામની લાણેશનું નરદેવને વાગ્દાન આપીને પોતાની પુત્રી પરણાવી. પુત્રી અને લાણેશના

લગ્નમહોત્સવો એક સાથે જ ઉજવવામાં આવ્યા. ત્યારપછી તે બન્ને મિત્રો-નરદેવ અને ચંદન પોતપોતાની સ્ત્રિયો સહિત પોતાના નગરમાં આવ્યા અને નવવધૂની સાથે શૃંગારસુખના સંપાદકો થયા.

શ્રી ચંદનનો પુણ્યપ્રભાવ.

ચંદનને પરણ્યા પછી છ માસમાં જ દ્રવ્યનું ઉપાર્જન કરવા માટે પરદેશ જવાનો વિચાર થયો, કારણ કે કોઈની સેવા-આકરી કરીને ધનોપાર્જન કરવાનું તેને ગમતું ન હતું. પોતાના પુણ્યોદયની કસોટી કરવા માટે પાંચ વહાણ લઈને સમુદ્રમાર્ગે તેણે પરદેશગમનનું શ્રીગણેશ કયું. અનુક્રમે કેટલેક દિવસે રત્નદ્વીપમાં જઈને અનેક પ્રકારના વ્યાપારો કરી પોતાની કુશળતા અને પુણ્યના પ્રભાવથી અનર્ગલ લક્ષ્મી મેળવી. ત્યાંથી કેણુપપુર જવા માટે સમુદ્રમાર્ગે જ પ્રયાણ કયું. દૈવયોગે દરિયામાં તોફાન થવાથી જે વહાણમાં ચંદન મુસાફરી કરતો હતો તે ભાંગીને ડૂબી ગયું. કર્મવશાત્ ચંદનના હાથમાં એક પાટિયું આવી જવાથી તે સમુદ્રમાં તણાવા લાગ્યો. બીજાં ચાર વહાણો પણ તોફાની દરીયામાં ડૂબી ગયાં. આયુષ્યના બળથી લયંકર વિપત્તિમાં સપડાયલો ચંદન આખરે બાર વર્ષે દરિયામાંથી કેણુપપુરને કાંઠે નીકળ્યો. ચંદનની સાથેના બીજા એક માણસના હાથમાં પણ પાટિયું આવી જવાથી તે દૈવયોગે જલદી સમુદ્રને કાંઠે જઈ પહોંચ્યો હતો. તેણે બૃહણ્ણી નગરમાં જઈને ચંદનના પિતાશ્રીને સમુદ્રના તોફાનની બધી હકીકત કહી સંભળાવી. તે સંભળીને શોકાતુર થયેલા વર્ધનમંત્રીએ પોતાના પુત્રની શોધખોળ માટે દરિયામાં વહાણો મુકાવ્યાં. સાત વર્ષ સુધી ઘણી તપાસ કરવા

છતાં ચંદનના કાંઈ પણ સમાચાર નહિ મળવાથી તેનું મરણ થયેલું સમજીને સગાંવહાલાંઓએ ઘણો કષ્ટપાંત કર્યો. અને બધાના આગ્રહથી અશોકશ્રીએ વિધવાનો વેષ ધારણ કર્યો, પરંતુ તેનું હૃદય તે વાતને કળૂલ કરતું ન હોવાથી આવી પડેલા આ મહાસંકટને દૂર કરવા માટે વિશેષ પ્રકારે તપ-જપ કરવા માંડ્યાં. પરિણામે વિઘ્નના વાદળો વિખરાઈ જવાથી કોણપુરને કાંઠે નિકળેલો ચંદન ફરતો ફરતો પોતાને ઘેર આવી પહોંચ્યો. ચંદનને જોઈને લોકો આશ્ચર્યચકિત થઈને જોલવા લાગ્યા કે-ખરેખર ધર્મપરાયણ અશોકશ્રીના ધર્મના પ્રતાપે જ ચંદન જીવતો રહી શક્યો. ચંદનનું આખું કુટુંબ રાજરાજ થઈ ગયું અને એ રીતે અશોકશ્રી પાછી સઘવા-પણાને પામી.ત્યારપછી કેટલોક કાળ વીત્યા બાદ નરદેવ રાજા થયો અને ચંદન મહાઅમાત્ય તથા નગરશેઠ થયો.

ચંદનના ભવને વિષે શ્રવણ કરેલી વીતરાગ દેશના.

આ અવસરમાં આચાર્ય મહારાજ શ્રી જ્ઞાનસૂરીશ્વરજીનું ત્યાં આગમન થયું. સહકુટુંબ, મંત્રી, સામંત અને સરદારને સાથે લઈને રાજા સૂરીશ્વરજીના વંદનાર્થે તથા દેશનાશ્રવણાર્થે ગયો. દેશનાને સાંભળવા માટે પ્રજામાંથી પણ ઘણો જનસમૂહ હાજર થયો. તે અવસરે સૂરીશ્વરજીએ નીચેના ભાવને સ્પર્શતી દેશના આપી.

છાશમાંથી માખણ, કાદવમાંથી કમળ, સમુદ્રમાંથી અમૃત અને વાંસમાંથી મુક્તાફળ જેમ સારરૂપ છે તેમ મનુષ્યભવમાં ધર્મ સારરૂપ છે. એ જ પ્રમાણે આ સંસારમાં મનુષ્યપણું સાર છે. મનુષ્યપણામાં કુલીનતા સાર છે. કુલીનતામાં ધર્મપણું

સાર છે અને ધર્મપણામાં દયાળુપણું સાર છે; માટે આ સંસારમાં ધર્મનું સેવન કરવું એ જ સારભૂત છે. ધર્મસાધન સિવાયનું બધું જ અસારભૂત છે. સુખની અને દુઃખની પ્રાપ્તિ કર્મને આધીન છે; બીજાં તો નિમિત્ત માત્ર છે.

ઉપર પ્રમાણેની દેશના સાંભળીને નરદેવે શ્રી જ્ઞાનસૂરિજીને પૂછ્યું કે—આ મારા મિત્ર ચંદનને અશોકશ્રીનો વિયોગ અને ખાછો સંયોગ કયા કર્મના ઉદયે થયો તે કૃપા કરીને આપશ્રી જણાવો. ગુરુદેવે જણાવ્યું કે—આજથી ત્રીજે લવે એ ચંદન સુલસ નામે શેઠ હતો. તે લવમાં આ અશોકશ્રી તેની લદ્દા નામે સ્ત્રી હતી. ઉપલોગાંતરાય નામના કર્મના ઉદયે સુલસને લદ્દાની સાથે ચોવીશ વર્ષ સુધી વિયોગ રહ્યો. તે અવસરમાં કોઈ પુરુષ કુવામાં પડીને ડબવા લાગ્યો હતો તેને આ દયાળુ સુલસ શેઠે દોરડું કુવામાં નાંખીને તે દ્વારા બહાર કાઢ્યો હતો. તે સત્કર્મથી સુલસે ઘણું પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. લદ્દાનો મેળાપ થયો. તે પછી શેઠ—શેઠાણીએ પુણ્યાનુબધી પુણ્યનો સંચય કર્યો. છેવટે કાળ કરીને તે બન્ને જણાં દેવલોકે ગયાં. ત્યાંથી ચ્યવીને સુલસનો જીવ હતો તે ચંદનરૂપે અને લદ્દાનો જીવ હતો તે અશોકશ્રીરૂપે થયો. પોતે રાજપુત્રી હોવા છતાં અશોકશ્રી પૂર્વના સ્નેહસંબંધને લઈને રાજપુત્રીનો ત્યાગ કરીને મંત્રિપુત્ર ચંદનને વરી. ઉપલોગાંતરાય કર્મનો કેટલોક અંશ લોગવવાનો બાકી હતો તેથી લગભગ વીસ વર્ષનો ચંદન અને અશોકશ્રીને વિયોગ થયો. જે પુરુષને સુલસે કુવામાંથી બહાર કાઢ્યો હતો તેનો જ જીવ કાળાંતરે આ લવમાં નરદેવરૂપે તું થયો. અને પૂર્વના સંબંધને લઈને હે નરદેવ ! ચંદનની સાથે તમારે ગાઠ મિત્રતા થઈ.

શ્રી વર્ધમાનતપોધર્મનું આરાધન.

પોતાના પૂર્વજવને સાંભળીને ચંદનને આર્હતધર્મની આરાધના પ્રત્યે વિશેષ રુચિ થઇ અને યોધિળીજનો અપૂર્વ લાલ્લ થયો. વિનમ્રલાલે અંજલિ જોડીને ચંદન યોદ્યો કે-હે કૃપાસિંધો ! કઠિન કર્મોથી મારો છૂટકારો થાય તેવો સરસ ઉપાય આપશ્રી બતાવો. ત્યારે સૂરીશ્વરજીએ ગંભીરસ્વરે જણાવ્યું કે-હે મહાપુરુષ ! કઠિનમાં કઠિન કર્મને ભેદવામાં કેસરીસિંહ સમાન, કર્મકાદવને પ્રક્ષાલન કરવામાં પવિત્ર પાણી સમાન, કર્મવૃક્ષને મૂલમાંથી ઉન્મૂલન કરવામાં ગજરાજ સમાન શ્રી આચાર્ય (આચંબીલ) શ્રી વર્ધમાનતપ છે. તે મહાપ્રભાવક શ્રી તપોધર્મનું આચરણ કરો. તે સાંભળીને ચંદને પોતાની સ્ત્રી ભદ્રા સાથે તે મહાતપોધર્મની આરાધના શરૂ કરી. પાડોસમાં રહેનારી ભદ્રાની સોળ જહેનપણીઓએ પણ તે તપની આરાધના કરવા માંડી. ચંદનશેઠના હરિ નામના સેવકે તથા એક ધાવમાતાએ પણ તે તપની આરાધના શરૂ કરી. નરદેવ રાજકુમારે તપની તથા આરાધકોની ખૂબ અનુભાદના કરી. બધા તપસ્વીઓએ આ ઉગ્રતપની નિષ્કામપણે, નિર્મળબુદ્ધિએ અને નિયાણારહિત આરાધના કરી. રસને ત્યાગ કરી, રસનાને વશ કરી, હૃદયને સંવેગરંગથી ભરપૂર કરીને ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતા વીર્યોદ્ધાસપૂર્વક સો ઓળી પૂરી કરી. અનેક જીવોના વીર્યોદ્ધાસ વધારવાના પરમકારણરૂપ આ મહાતપરૂપ મંદિરના સુવર્ણ કળશ સમાન ઉદ્યાપન કર્તુ. ઉદ્યાપનમાં તથા સાતે ક્ષેત્રમાં અગણિત દ્રવ્યનો વ્યય કર્યો આ પ્રસંગના નિમિત્તે ઘણા જીવોને તે તપોધર્મ પ્રત્યે રુચિવાળા બનાવ્યા. મહાશ્રાવકને ઉચિત ગણાતા સાતે ક્ષેત્રમાં

દ્રવ્ય વ્યય કરવા ઉપરાંત અનુકંપાદાન, અભયદાન અને ઉચિત-દાનની રેલમછેલથી નદીઓ વહેતી કરી. છેવટે તે બન્ને દંપતી સંયમ લઈ, નિરતિચાર ચારિત્ર પાળી પુણ્યવાન ચંદનનો જીવ અચ્યુતેન્દ્ર થયો અને ભદ્રાનો જીવ સામાનિક દેવ થયો.

ઉપર પ્રમાણેની દેશના આપીને શ્રોધર્મઘોષસૂરીશ્વરજીએ જણાવ્યું કે-હે શ્રીચંદ્ર ! ચંદન શેઠનો જીવ અચ્યુતેન્દ્રપણાથી સ્થવીને તું શ્રીચંદ્ર થયો અને ભદ્રા શેઠાણીનો જીવ સામાનિક દેવપણાથી સ્થવીને ચંદ્રકળા નામની તારી મુખ્ય સ્ત્રી થઈ. નરદેવનો જીવ શત્રુજયાદિ તીર્થોની યાત્રા કરતાં અનુક્રમે ગુણચંદ્ર નામનો તારો મિત્ર થયો. પાડોસની સોળ સ્ત્રિઓ તપ કરીને દેવપણે ઉત્પન્ન થઈ હતી તેઓ ત્યાંથી સ્થવીને રાજકન્યાપણે ઉત્પન્ન થઈ. તારી ઉપરના અત્યંત અનુરાગને લઈને તારી પ્રેમાળ પત્નીઓ થઈ. પેલો હરિદાસ નોકર અને ધાવમાતા અનુક્રમે લક્ષ્મીદત્ત શેઠ અને લક્ષ્મીવતી થયાં. પ્રેમનો પ્રવાહ અને વૈરના ળેણુ અનુપમ રીતિએ વહ્યાં જ કરે છે. પૂર્વના સંબંધ વગર પ્રેમ અગર વૈરનો પ્રાદુર્ભાવ થતો જ નથી. પોતાના પૂર્વભવનું વૃત્તાંત સાંભળીને ગુણચંદ્ર, ચંદ્રકળા અને રત્નવતીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. વૈર લેવાના વિચિત્ર પરિણામને તિલાંજલિ આપી શ્રીચંદ્રે વિદ્યાધરોને અને વિદ્યાધરોએ શ્રીચંદ્રને ખમાવ્યા. પછી વિદ્યાધરોએ પોતાની પુત્રીઓને શ્રીચંદ્ર સાથે પરણાવીને આકાશગામિની અને કામરૂપિણી વિગેરે અનેક વિદ્યાઓ પણ શ્રીચંદ્રને બહુમાનપુરસ્સર અર્પણ કરી.

અઢળક સંપત્તિ અને લોગવિલાસના ભવ્ય અનુપમેય

સાધનો હોવા છતાં શ્રાવક ધર્મનું સેવન નિરંતર અપ્રમાદ-પણે શ્રીચંદ્ર કરતો હતો.

હવે શ્રીચંદ્રકુમારને રાજ્યનો ભાર ઉપાડવાને લાયક થયેલો જાણીને તેના પિતા પ્રતાપસિંહરાજાએ રાજ્યાભિષેક કરીને તેને કુશસ્થળીનો રાજા બનાવ્યો. રાજા બન્યા પછી જિનેશ્વર દેવોના મંદિરોથી મહીમંડળને વિભૂષિત કરી ધર્મનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તાવ્યું. અનુક્રમે શ્રીચંદ્રકુમાર ભૂમિપતિ અને સંઘપતિ બન્યો. પાસે રાજ્યસંપત્તિ અને 'વૈભવનું' પ્રમાણ ઘણું મોટું હોવાથી ચક્રવર્તીની સાદ્યળીને યાદ કરાવતો હતો.

શ્રીચંદ્રકુમાર નરેશ્વરને ચંદ્રકળા નામની મુખ્ય પટ્ટરાણી હતી. અને ખીજ સોળ પટ્ટદેવીઓ હતી. તે સિવાય સોળ, આઠ અને સોળનો મુખ્ય પરિવાર હતો. તદુપરાંત ભોગને યોગ્ય રૂપ લાવણ્ય અને સૌભાગ્યમંડિત ક્ષીડાગારના સ્થાનરૂપ ૫૦૦૦-પાંચ હજાર સ્ત્રિઓનો પરિવાર હતો.

જેન ધર્મની પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માટે શ્રીચંદ્રે સામાયિક-શાળાઓ, પૌષધશાળાઓ, જેન મંદિરો, જ્ઞાનભંડારો અને ધર્મશાળાઓ ઠામ ઠામ બંધાવ્યા હતાં.

૧ સોળ મહામંત્રીશ્વર અને તેના હાથ નીચે સોળસો મંત્રીઓ હતા; ચતુરંગસેનામાં ૪૨ લાખ હાથી; ઘોડા રથ ગાડાં અને ઉંટ દસ દસ કોડ અને ૪૮ કોડ સુલટ હતા; સેનાનો નાયક ધનંજય હતો; ૪૨ હજાર ગગનયુખી ધ્વજો હતા; શિખિકાઓ અને વાજિંત્રમંડળો અસંખ્ય હતા; હજારોની સંખ્યામાં ચામર-છત્ર ધરનારાઓ હતાં; અંગરક્ષકો પણ હજારો હતાં; યશોગાન ગાનારા ચારણ-ભાટ-ભટ અને રાજ્યકવિઓ અસંખ્ય હતા. દાનકીર્તિ અને ધર્મકીર્તિનો ફેલાવ કરનારા ગવૈયા અને અપ્સરાઓની વિવિધ રાસમંડળીઓ હતી.

શ્રીચંદ્રકુમારના સંબંધમાં વિશેષ જાણવાની ઇચ્છાવાળા-ઓએ શ્રીચંદ્ર કેવલી ચરિત્ર, શ્રીચંદ્ર કેવળીનો રાસ અને શ્રીચંદ્રકુમાર ચરિત્રના ગુજરાતી ભાષાંતર વાંચીને વિચારવાની જરૂર છે.

શ્રી સુવ્રતાચાર્યનું કુશસ્થળીમાં આગમન અને તેમણે જણાવેલું તપોધર્મનું મહાત્મ્ય.

આ અવસરમાં કુશસ્થળીમાં મહાજ્ઞાની અને મહાપ્રતાપી એવા શ્રી સુવ્રતાચાર્યનું પધારવું થયું. આચાર્યશ્રીને વંદન કરવા તથા તેઓની દેશના શ્રવણ કરવા શ્રીચંદ્રરાજ પોતાના પિતા અને પરિવારને સાથે લઈને આવ્યા, તથા નગરનો જન-સમુદાય પણ આવ્યો. આચાર્યશ્રીને વંદન કરીને સર્વ સમુદાય યોગ્યસ્થાને બેસી ગયા પછી તેઓને ઉદ્દેશીને નીચે મુજબની દેશના આચાર્યશ્રીએ આપી.

કંચનમણિસોવાળં, થંમસહસ્સસયં સુવર્ણતલં ।

જો કારિઝ્ઝ જિણહરં, તઓ વિ તવસંજમો અહિઓ ॥૧॥

ભાવાર્થ—સુવર્ણ અને મણિના પગથિયાવાળું, લાખો સ્તંભોથી સુશોભિત અને સુવર્ણમય તળિયાવાળું જિનાલય જો કોઈ પુરુષ કરાવે તેનાથી પણ તપ અને સંયમનું આરાધન અત્યંત શ્રેષ્ઠ હોઈ અધિક ફળને આપનારું થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે સંક્ષેપથી ભાવાર્થ જણાવીને સૂરિજીએ તેનું અત્યંત વિસ્તારથી સુંદર વિવેચન પણ કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળીને પ્રતાપસિંહ રાજાને ઘણો જ સંવેગ ઉત્પન્ન થયો; તેથી પોતે વિચારવા લાગ્યા કે—રાજ્યધુરાને ગ્રહણ કરીને અને

કુશસ્થળીની પ્રજાને સનાથ કરીને શ્રીચંદ્રે મને નિશ્ચિંત કર્યો છે. આ લોકનું કોઈપણ કાર્ય કરવાનું હવે મારે બાકી રહ્યું નથી; માટે પૂર્વે થઈ ગયેલા કેટલાએક ચક્રવર્તીઓ અને મહારાજાઓની માફક હું પણ હવે પરલોકના સાધન માટે સંયમમાર્ગમાં સંચરવાનો પ્રયત્ન કરું. આવો નિશ્ચય કરીને તે વિચાર પોતાના પુત્રને જણાવ્યો. તે સાંભળીને પિતૃભક્ત પુત્રને પિતૃવિયોગના દુઃખનો આઘાત તો લાગ્યો, પરંતુ પોતાના પિતાનું અને સાથે પોતાનું પણ હિત સમજીને મહોત્સવપૂર્વક દીક્ષા અપાવવામાં સંમત થયો. ઘણા આડંબરથી દીક્ષાના મહોત્સવનો પ્રારંભ કર્યો. હજાર પુરુષોએ ઉપાડેલી શિબિકામાં પ્રતાપસિંહ રાજા બેઠા અને પુષ્કરાવર્તના મેઘની જેમ દાન આપતા આપતા દીક્ષા લેવાને માટે આચાર્ય-શ્રીની સમીપે પહોંચ્યા. સુવ્રતાચાર્યે દીક્ષા આપીને પ્રતાપસિંહ રાજાને પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા.

પ્રતાપસિંહ રાજાની સાથે સૂર્યવતી રાણીએ, લક્ષ્મીદત્ત અને લક્ષ્મીવતીએ અને વૃદ્ધ પ્રધાનોએ પણ સંયમનો સ્વીકાર કર્યો. શ્રીચંદ્રકુમાર રાજાએ પોતાની રાણીઓ સહિત સમ્યક્ત્વ-મૂળ બાર વ્રત ઉચ્ચર્યાં. સલાજનોમાંથી કેટલાકોએ વિવિધ જાતિના અભિગ્રહો અને નિયમો ગ્રહણ કર્યાં. કેટલાકો સમ્યક્ત્વમાં સ્થિર થયા અને કેટલાકો મિથ્યાત્વને વમીને સમ્યક્ત્વને પામ્યા.

શ્રીચંદ્રકુમારની અનુકરણીય ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ.

રાજ્યધુરાને વહન કરતાં છતાં પણ શ્રીચંદ્રની ધર્મારાધનમાં કેટલી બધી પ્રવૃત્તિ હતી તે જાણીને દરેક આત્મહિતેચ્છુએ તેનું અનુકરણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

શ્રીચંદ્રકુમારને હંમેશના ધાર્મિક કાર્યોમાં—ત્રિકાળ જિન-પૂજા, ઉભયટંક આવશ્યક, ત્રણસો સ્વાધ્યાય, એક હજાર નવ-કારમંત્રનો જાપ અને સાત ક્ષેત્રમાં એક લાખ દ્રવ્ય ખરચવાનો નિયમ હતો. અનંતકાયનો યાવજીવન ત્યાગ હતો. અને ત્રિકરણ શુદ્ધિએ સમ્યક્ત્વમૂલ ખાર વ્રતોનું પાલન કરવામાં હર-હંમેશ ઉદ્યમવંત રહેતા હતા.

કેટલોક કાળ વીત્યા બાદ સંયમરંગથી રંગાયેલ શ્રીચન્દ્ર પોતાના પિતા પ્રતાપસિંહ રાજર્ષિના સમાચાર કોઈ પુરુષના મુખથી સાંભળીને પોતે પણ સંયમ રંગના તરંગમાં ઝીલવા લાગ્યો. પરિણામે આ સંસાર ઉપાધિરૂપ ભાસવા લાગ્યો અને તેથી એ ઉપાધિનો ત્યાગ કરીને ઉપાધિ રહિત સંયમ માર્ગે સંચરવાનું મન થયું. એટલું જ નહિ પણ તદ્દનુકૂળ પ્રવૃત્તિના શ્રીગણેશ કરવા માંડ્યા. પ્રથમ તો પોતાના પુત્રોને સૌ સૌની યોગ્યતાનુસાર રાજ્યના વિભાગો પાડીને સુપ્રત કર્યા અને રાજ્યનો તમામ વહીવટ કુશળ મંત્રીઓને સમર્પણ કરી દીક્ષા લેવા માટે ઉજમાળ થયા. પુણ્યવાનને શુભ વિચારોનો અમલ કરવામાં વિલંબ લાગતો ન હોવાથી તે જ અવસરમાં વનપાળે આવીને વધામણી આપી કે—પૂર્વભવનું વૃત્તાંત કહેનારા શ્રી ધર્મઘોષસૂરિજી ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે. તે સાંભળીને પોતાના પરિવારને લઈને નગરજનોની સાથે શુરુમહારાજને વંદન કરવા શ્રીચંદ્રકુમાર ગયા. શુરુમહારાજે અવસરોચિત દેશના આપતાં જણાવ્યું કે—“આ ગૃહાવાસ છે તે જીવને ફસાવવામાં પાશરૂપ છે, ઈદ્રિયો અનર્થકારી કાર્યો કરવામાં મરત છે અને સ્ત્રિયો સંસારસમુદ્રમાં પાપાણ્ડી નોકા સમાન છે” વિગેરે ભાવાર્થની દેશના સાંભળીને અત્યંત વૈરાગ્યવાસિત શ્રી-

ચંદ્રકુમારે મોટા મહોત્સવપૂર્વક દીક્ષા લીધી. અને વિશાળ સંપત્તિનો લોકતા તથા મહાન્ રાજ્યનો મહારાજા મટીને મમત્વભાવવર્ધક સર્વ સાધનો ઉપરથી મમત્વભાવના ત્યાગરૂપ સંયમ-સામ્રાજ્યના સર્વશ્રેષ્ઠ રાજા થયા. તેઓ દિનપ્રતિદિન ચઢતે પરિણામે નિરતિચારપણે ચારિત્રનું પાલન કરતા હતા. સર્વ સંવર ભાવમાં સ્થિર રહીને પૂર્વસંચિત કઠિન કર્મોની નિર્જરા કરતાં કરતાં ક્ષપકશ્રેણિએ આરૂઢ થયા અને શુકલધ્યાનના અનુપમ બે પાયાને અવલંબીને કેવળજ્ઞાની થયા. નાશવંત સંપત્તિના રાજા મટીને શાશ્વતકાળના શાશ્વતસંપદાના શ્રીચંદ્રકેવળી મહારાજા થયા. સુરાસુરનરેંદ્રોએ તેમના કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો. દેશના અવસરે આહાર, શરીર અને આત્માનો સંબંધ, આહારની અંધશ્રદ્ધામાં આત્માની કેવી ખુવારી થાય છે, આત્માર્થીઓએ આહારની વાસના, લોહુપતા આદિને દેશવટો દેવા શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મનું સેવન કરવું જ જોઈએ. ઇત્યાદિ ભાવોને વિશેષે સ્પર્શન કરતાં હતાં. ત્યારપછી શ્રીચંદ્રકેવળીએ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરી ૧૬૦૦૦ ધર્મવીરોને અને ૮૦૦૦ ધર્મવીરાંગનાને સંયમ-સંપત્તિનું સુંદર દાન દીધું. અસંખ્ય આત્માઓને સમ્યક્ત્વ અને દેશવિરતિનું પ્રદાન કરીને ધર્મમાં દૃઢ કર્યાં. શ્રીચંદ્રકેવળીએ ૧૨ વર્ષ કુમારપણામાં, ૧૦૦ વર્ષ રાજ્યપાલન કરવામાં, ૮ વર્ષ છદ્મસ્થાવસ્થામાં અને ૩૫ વર્ષ કેવળી અવસ્થામાં રહીને ૧૫૫ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી પરમપદ-સિદ્ધિ-પદના સ્વામી થયા.

**તપોધર્મીઓએ આ કથાનકના સારને ગ્રહણ
કરવાની આવશ્યકતા**

આ તપોધર્મવીર શ્રીચંદ્રકેવળીએ શ્રીઆયંબીલ વર્ધમાન

તપની આરાધના કરી, ધાર્મિક જીવન જીવીને આરાધકોના હૃદયમાં અનેરો વીર્યોદ્ધાસ વિકસાવ્યો છે. અખિલ વિશ્વભરમાં એક એક આયંબીલથી ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતા શ્રી વર્ધમાન તપનું સંપૂર્ણતયા આરાધન કરીને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના ભંડારને ભરપૂર ભરનાર આ એક જ તપોધર્મ વીર આત્મા થયો છે. ચારિત્રધર્મનું ઉત્કૃષ્ટપણે પાલન કરી, ધનઘાતી કર્મના વાદળોને વિખેરીને, છેવટે સર્વશ્રેષ્ઠ સંપદાનો સ્વામી બનીને તપસ્વિયોને દિવ્યદૃષ્ટાંતરૂપ જીવન-સમર્પણ કરી ગયો છે. તે મહાત્માના ચરિત્રમાં આવતા પ્રસંગોનું વાચન, મનન અને પરિશીલન કરીને દરેકે દરેક મુમુક્ષુએ પોતાના જીવનમાં તે પુનીત પ્રસંગોને વણી નાંખવાની આવશ્યકતા છે.

શ્રીચંદ્ર કેવળીનું જીવનચરિત્ર શ્રી વર્ધમાન તપનું સેવન કરનારા તપસ્વિઓનાં હૃદયમાં અનેરો ઓજસ્વિતા પ્રગટ કરનારું છે, એ નિર્વિવાદ છે. તે પુણ્યાત્મા પરમપદે પહોંચી ગયા હોવાથી તેમનો સ્થૂલ દેહ તો વિનશ્વર હોવાથી વિનાશ પામી ગયો છે; પરંતુ તપોધર્મથી સર્વથા વિમુખ બની ગયેલા અનેક ભવ્યાત્માઓને ધર્મની સન્મુખ લાવવાના હેતુભૂત તેમનું જીવનચરિત્ર છે. અનેક પ્રકારના જીવન-પ્રસંગોથી ભરપૂર જીવનચરિત્રરૂપ તેમનો અક્ષરદેહ તો પ્રાયઃ શાશ્વત હોવાથી આવા દુઃખમ કાળમાં આજે પણ આ સંસારમાં ભવ્યાત્માઓને પરમ આશીર્વાદ-રૂપે આલંબનભૂત છે.

એ મહાત્માએ પોતાની જીવનચર્યાની શરૂઆતમાં તપો-ધર્મની ધીમી શરૂઆતથી સંસારની લીલાનું સાંગોપાંગ દર્શન

કરાવી અંતિમ લીલાને કેવળજ્ઞાનમાં અને ભવોપગ્રાહી કર્મનો વિલય કરી સિદ્ધોની જયવંત જ્યોતિમાં સમાવી દીધી. ધન્ય છે એ તપોધર્મવીર મહાત્માને!!!

એ મહાત્માના આખા જીવનચરિત્રમાં એમના ગંભીરતા, પાપભીરતા, દાક્ષિણ્યતા, જનપ્રિયતા, લજ્જાશુભ્રતા, દયાલુતા, શુભકાર્ય સેવનમાં દૃઢતા, ગુણ અને ગુણીની પક્ષપાતતા અને પરોપકારપરાયણતા વિગેરે અનેક ગુણો ઠામઠામ જોવામાં આવે છે. જે તપસ્વીઓ પોતાના આત્માને ઉન્નત બનાવવાનું જ લક્ષ્યમાં રાખતા હોય તેઓએ ઉપરના ગુણો પોતાને પણ પ્રાપ્ત થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. તથા શ્રી ધર્મઘોષ-સૂરિની, શ્રી જ્ઞાનસૂરિની અને શ્રી સુમત્રતાચાર્યની દેશનામાં જણાવેલા ભાવથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરવાની કોશીશ કરવી જોઈએ.

શ્રીચંદ્રકુમારના ગૃહસ્થ જીવનમાં એમના સંપત્તિસાગરમાં ભરતી આગ્યા કરતી હતી પણ ઓટનું તો નામ-નિશાન પણ ન હતું. છતાં એ મહાપુરુષે પોતાના ધર્મ-સેવનકાળમાં મંદતાને પ્રવેશવા દીધી નથી, તે વાત દરેક તપસ્વીઓએ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે; કારણ કે આ સંસારમાં કેટલાએક જીવો એવા પણ હોય છે કે જેઓ આપત્તિકાળમાં ધર્મનું સેવન કરે છે અને તે ધર્મના સેવનથી આપત્તિકાળ દૂર થઈને સંપત્તિકાળ પ્રાપ્ત થતાં ધર્મને વિસારી મૂકી ‘ગરજ સરી અને વૈદ્ય વૈરી’ વાળી કહેવતને ચરિતાર્થ કરે છે. તેવું આપણાથી ન બની જવાય એવી સાવધાનતા રાખીને તપોધર્માદિ સેવનની પ્રવૃત્તિ કરવી જ જોઈએ.

શ્રી ચંદન અને અશોકશ્રી તથા સુલસ અને લદ્રાના ચરિત્ર ઉપરથી ખાસ એ લક્ષ્યમાં રાખવાનું છે કે-કેટલાક જીવે વાતવાતમાં અને ઠઠ્ઠા-મસ્કરીમાં અંતરાયાદિ કઠિણ કર્મોનો બંધ કરે છે પણ ઉદયમાં આવશે ત્યારે આંખમાંથી શ્રાવણ-ભાદરવે વરસાવતાં છતાં તેનાથી છૂટી શકાતું નથી. દયાલુતા ગુણની પ્રાપ્તિ થયા વગર કુવામાં પડેલા માણસને કાઢવાનું બની શકતું નથી. કુટુંબ-પરિવાર તથા માલ-મિલકતના મંજુર બની ગયેલાઓને ગુલામગિરિમાં ગુંગળાઈ ગયેલા હોવાથી ધર્મનું કે પરોપકારનું કોઈ કામ કરવાનું કહેવામાં આવે તો ઝટ કહેશે કે-“અમને કુરસદ જ ક્યાં છે ? અમારાં જ કામ કરવાના ઊભાં છે માટે કોઈ બીજાને કહો ” એમ કહીને પોતાની ધર્મપરાયણતાના દેવાળાનું દર્શન કરાવે છે. તેવાઓને ઉપરનો પ્રસંગ ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે.

“સમજ્યા વગર તપસ્યા કરવી નકામી છે, સમજીને કરવાથી જ લાભ મળે છે માટે ન સમજાય ત્યાં સુધી તપસ્યા કરવી નહિ.” આવાં વચનો સંભળાવીને તપોધર્મના વિરોધીઓએ તપસ્યાથી વિમુખ રાખનારાઓએ ચંદન અને લદ્રાએ કરેલી વર્ધમાનતપની આરાધનાની સાથે પડોસમાં રહેનારી ૧૬ સ્ત્રીઓએ કરેલી આરાધનાનો પ્રસંગ સમજવા જેવો છે. એ પ્રસંગને વાંચીને તે ઉપર પૂરતો વિચાર કરે તો મનઘડંત કદ્દપનાઓને તથા ધર્મઘેલાનું ખિન્ન આપવાની દુષ્ટ શૈલીને જીવનમાંથી જરૂર દેશવટો દઈ શકાય એમ છે.

અનુમોદન કરનાર નરદેવનો પ્રસંગ અનુમોદન કરનારાઓ માટે અનુપમેય દૃષ્ટાંતરૂપ છે. અમુક જાતના તપની આરાધના કરીને તેટલાથી જ પોતાનું અહોભાગ્ય માનનારાઓએ ધર્મની

આરાધનામાં ઉત્તરોત્તર આગળ વધતા વધતા છેવટે ચંદન અને ભદ્રાએ સંયમનો સ્વીકાર કર્યો છે તે પ્રસંગ દરેક આરાધકોએ યાદ રાખવા જેવો છે; કારણ કે માનવ જીવનમાં જ્યાં સુધી સંયમનો સ્વીકાર ન થઈ શકે ત્યાં સુધી બધી જ આરાધના અધૂરી ગણાય છે.

તપસ્યાનું રહસ્ય સમજીને તપસ્યા કરનારા ચંદન અને ભદ્રાને અનુસરીને સમજ્યા વગર તપસ્યા કરનારી ૧૬ પાડોસણો અને તેઓનું અનુમોદન કરનાર નરદેવ પણ ઉત્તરોત્તર કેવાં સુંદર ફળને પ્રાપ્ત કરી શક્યાં તે ઉપર શાંતિથી વિચારવાનું વાંચકોને ધણું જ હિતકર થઈ પડશે.

સંયમસામ્રાજ્યથી પ્રાપ્ત થતી આત્મલક્ષ્મી આગળ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલી ચક્રવર્તી સમાન સાંસારિક શ્રેષ્ઠ સંપદાઓને તુચ્છ ગણીને, તેનો સર્વસ્વ સમર્પણભાવે ત્યાગ કરીને, સંયમધર્મનો સ્વીકાર કરી તેનું વિધિપૂર્વક પાલન કરીને શ્રીચંદ્રકુમાર છેવટે કેવળજ્ઞાની થયા. તે બધા પ્રસંગોને વિચારીને દરેક તપસ્વીઓ તપોધર્મનું આરાધન કરે તો તેઓ પણ શ્રીચંદ્રકુમારની જેમ પોતાના આત્માને ઉન્નતદશાએ પહોંચાડીને છેવટે શાશ્વત સુખનો લોકતા બનાવે.

વિશેષમાં ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર લગવંતોના ચરિત્રો વર્ષમાં એક વાર પણ પૂરાં સાંભળવામાં આવતાં નથી. વર્તમાન ચોવીશીના ૨૪ તીર્થંકરોમાંથી કેવળ એક આસન્નોપકારી શ્રી મહાવીરપ્રભુનું ચરિત્ર જ વિસ્તારથી સાંભળવાનું પર્યુષણપર્વમાં બની શકે છે, છતાં પણ આ વિશ્વના ઉદ્ધારમાં પોતાનું જીવન સમર્પણ કરનારા ચોવીશે તીર્થંકરોના ચરિત્રોનો મહિમા ભૂત, વર્તમાન અને ભાવી એ ત્રણ ચોવીશી પર્યંત રહ્યો છે અને રહેશે.

જૈનશાસનના પરમતત્ત્વરૂપ દેવ, ગુરુ અને ધર્મના સમુ-
ચ્ચયરૂપ નવપદના રંગથી રંગાયેલા શ્રી સિદ્ધચક્રના સર્વોત્તમ
આરાધક શ્રીપાળ મહારાજનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર દર છ છ મહિને
સંપૂર્ણ સાંભળવામાં આવે છે. એ હિસાબે સકળ ધર્મારાધનના
શિરોમણિરૂપ શ્રી નવપદના આરાધનના મહિમાને અને શ્રી
નવપદના આરાધક શ્રીપાળરાજના મહિમાને શ્રવણ કરવામાં-
સાંભળવામાં શ્રીતીર્થંકરદેવોના ચરિત્રના મહિમાને સાંભળવા
કરતાં જે મહત્ત્વ પૂર્વાચાર્યોએ આપ્યું છે તે ખરેખર લબ્ય-
શ્વેના હિતાર્થે જ આપેલું છે.

તીર્થંકરોના નામ-સ્થાપનાદિનેા મહિમા જ્યારે ત્રણ
ચોવીસી સુધી જ ચતુર્વિધ સંઘના હૃદયમાં જાગતો રહે છે
ત્યારે શીયળ ધર્મના સર્વોત્તમ આરાધનથી શ્રી સ્વૂલ્લભદ્ર મહ-
ર્ષિનું નામ અને તેના શીયળનેા અદ્વિતીય પ્રભાવ ૮૪ ચોવીસી
સુધી શીયળવંતોના હૃદયમાં સ્થિર રહેશે. ઉપરના દરેક
પ્રસંગેા વિચારતાં તપોધર્મવીર શ્રીચંદ્રકેવળીનું નામ તથા તેના
તપોધર્મનેા ઉજ્જવળ ચંદ્ર જેવેા પ્રભાવ આઠસેા ચોવીસી
પર્યંત દીર્ઘકાળ સ્થિર રહેશે. દરેક પ્રકારના ધર્મની આરા-
ધનામાં બીજે કોઈ આત્મા શ્રેષ્ઠપણે આરાધના કરવા સમર્થ નહિ
થાય ત્યાં સુધી પૂર્વના ધર્મવીરનું નામ તેણે કરેલી ધર્મની
આરાધનાને હિસાબે અવિચળ રહ્યું છે, અને રહેશે તેમાં કોઈ
પ્રકારની શંકાને સ્થાન જ નથી.

શ્રી વર્ધમાનતપોવિધાન

યાને

આરાધન વિભાગ.

શ્રી વર્ધમાન તપોવિધાન

કોઈપણ પ્રકારના તપોધર્મનું સેવન કરનારે તે તપની વિધિના મહાત્મ્યને જાણવું જ જોઈએ. એ જાબતમાં કહ્યું છે કે—

“ આસન્નસિદ્ધિયાણં, વિહિપરિણામો ય હોઈ સયકાલં ।
વિહિવાઓઽવિહિમત્તી, અમઘ્વજિઅદૂરમઘ્વાણં ॥ ૧ ॥ ”

ભાવાર્થ—અદ્યકાળમાં સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરનારા જીવોને વિધિનો પરિણામ—આદરભાવ સદાકાળ થાય છે. અભવ્ય આત્માઓ તથા દુર્ભવ્ય આત્માઓ અનુક્રમે વિધિનો ત્યાગ અને અવિધિનો આદર—સત્કાર કરનારા હોય છે. ૧

“ ઘન્નાણં વિહિજોગો, વિહિપક્ષારાહગા સયા ઘન્ના ।
વિહિબહુમાણી ઘન્ના, વિહિપક્ષઅદૂસગા ઘન્ના ॥ ૨ ॥ ”

ભાવાર્થ—ધન્યવાદને લાયક મનુષ્યોને જ વિધિનો યોગ મળી આવે છે. જેઓ નિરંતર વિધિપક્ષના આદરપૂર્વક આરાધન કરે છે, વિધિપક્ષનું બહુમાન કરે છે અને વિધિ-પક્ષને દૂષિત કરતા નથી તેઓ બધા ધન્યવાદને પાત્ર છે. ૨

ઉપરની બન્ને ગાથાના ભાવથી ભાવિત થઈને કોઈપણ

જાતના અનુષ્ઠાનમાં વિધિમાર્ગને જાણીને તેનો આદર કરવાનું દરેકે લક્ષ્યમાં રાખવાનું છે.

શ્રી વર્ધમાન તપની શરૂઆત કરવાની રીત.

આ અમોઘ ફળદાયી શ્રી વર્ધમાન તપની આરાધના કરવાની ઉત્કૃષ્ટ રીતિ તો એવી છે કે-એ તપની શરૂઆત કર્યા પછી એની એકસો ઓળી પૂર્ણ નહિ થાય ત્યાં સુધી લગાતાર તપસ્યા ચાલુ જ રહેવી જોઈએ અર્થાત્ પહેલી ઓળીમાં એક આયંબીલ અને પારણે એક ઉપવાસ, બીજી ઓળીમાં બે આયંબીલ અને પારણે એક ઉપવાસ, ત્રીજી ઓળીમાં ત્રણ આયંબીલ અને પારણે એક ઉપવાસ-આ પ્રમાણે દરેક ઓળીમાં એક એક આયંબીલનો વધારો કરવાનો હોવાથી જેટલામી ઓળી હોય તેમાં તેટલા જ આયંબીલ અને પારણે એક ઉપવાસ કરવો જોઈએ. એ રીતે સોમી ઓળીમાં સો આયંબીલ અને પારણે એક ઉપવાસ કરવાથી આ તપની પૂર્ણાહુતિ થાય છે. એ રીતે આ તપની સો ઓળીમાં કુલ ૫૦૫૦ આયંબીલ અને પારણાના ૧૦૦ ઉપવાસ જો એક સાથે કરવામાં આવે તો ચૌદ વર્ષ ઉપરાંત કાળે ઉત્કૃષ્ટ રીતે આ તપની આરાધના કરેલી કહેવાય છે. આવી ઉત્કૃષ્ટ આરાધના કરનારા વિશ્વવિખ્યાત પાંચ પાંડવો, શ્રીચંદ્રકેવળી અને વિદુષી સાધ્વી શ્રી મહાસેન-કૃષ્ણાના યશોગાન શાસ્ત્રોમાં મળી આવે છે.

ઉપર જણાવેલી ઉત્કૃષ્ટ આરાધના તો કોઈ વિરલા ભાગ્ય-શાળી જ કરી શકે એમ હોવાથી અને તેમાં પણ આ કાળમાં તો તેવા પ્રકારના સંઘયણ અને સંસ્થાનના અભાવથી હીન શક્તિવાળા શરીર થઈ જવાથી તથા મનોભળ પણ પહે-

લાંના જેવું નહિ હોવાથી આ તપની જઘન્ય અને મધ્યમ આરાધના પણ પરમ કરુણાળુ જિનેશ્વરદેવેએ જણાવેલી છે.

આ તપની ઉત્કૃષ્ટ આરાધનામાં પૂર્વે પહેલી, બીજી અને ત્રીજી વિગેરે સો ઓળી લગાતાર કરવાનું જણાવ્યું છે. તે જ રીતિએ પણ ફક્ત પહેલી પાંચ જ ઓળી લગાતાર કરીને બાકીની પંચાણ્ણ ઓળી શક્તિ અને સમયની અનુકૂળતાએ કરીને ઓળીઓની વચમાં વિશ્રાંતિ લેતા લેતા આ તપની પૂર્ણતા કરવાનું જઘન્ય આરાધનામાં જણાવેલું છે.

જઘન્ય આરાધનામાં પહેલી પાંચ ઓળી લગાતાર કરવાની હોય છે. છ સાત આઠ કે ચાવત્ ૯૯ ઓળી વિશ્રાંતિપૂર્વક કરવી તેનું નામ મધ્યમ આરાધના જણાવ્યું છે.

આ કાળમાં જઘન્ય આરાધના કરનારાઓ જ વિશેષ હોય છે, તેથી જઘન્ય આરાધનાની વિશેષ સ્પષ્ટતા નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

ઓળીનંબર	આયંબીલ	ઉપવાસ
૧ લીઓળીમાં	૧	૧
૨ જી ઓળીમાં	૨	૧
૩ જી ઓળીમાં	૩	૧
૪ થી ઓળીમાં	૪	૧
૫ મી ઓળીમાં	૫	૧
<u>ઓળી ૫</u>	<u>૧૫</u>	<u>૫</u>

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ૧૫ આયંબીલ અને ૫ ઉપવાસ મળી ૨૦ દિવસની લગાતાર તપસ્યા કરવાથી શ્રી વર્ધમાન-તપની પાંચ ઓળીની આરાધના થઈ ગણાય. એ પાંચ ઓળીની

આરાધના કરવાથી શ્રીવર્ધમાનતપ વિશાળકાય મહામંદિરની શિલારોપણનું કાર્ય કર્યું ગણી શકાય છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ૧૫ આયંબીલ અને પાંચ ઉપવાસ મળી ૨૦ દિવસની લગાતાર તપસ્યાથી પાંચ ઓળીની આરાધના કર્યા પછી છઠ્ઠી ઓળી લગાતાર કરવાની અનુકૂળતા ન હોય તો ૨૧ મે દિવસે એકાસણું અગર બેસણું કરવાની શાસ્ત્રાનુસારી પરંપરા છે; માટે તે પરંપરાનું પાલન કરવાનું આ શ્રી વર્ધમાનતપ કરનારા દરેક ભવ્યાત્માએ લક્ષ્યમાં રાખવાનું છે. તે જ પ્રમાણે ત્યારપછીની કોઈ પણ ઓળીની આરાધના કરી છૂટા થવાને દિવસે પણ એકાસણું કે બેસણું કરવાનું હોય છે તે ભૂલવાનું નથી. પહેલી પાંચ ઓળીનું આરાધન કર્યા પછી શક્તિ અને સમયની અનુકૂળતાએ બીજી ઓળીઓનું આરાધન કરવામાં પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ; જે એમ થાય તો જ આ તપને પૂર્ણતયા આરાધી શકીએ એવો આ મહાન તપ છે. ઘણા-ખરા ભાઈઓ આ તપનું મંડાણ તો ઘણા ઉત્સાહથી કરે છે પણ પાછળથી પ્રમાદને વશ પડીને આગળની ઓળીઓનું આરાધન કરી શકતા નથી તેથી આટલી સૂચના યોગ્ય ગણાશે.

આ શ્રી વર્ધમાન તપમાં કુલ એક સો ઓળી કરવાની હોય છે. જેટલામી ઓળી હોય તેમાં તેટલા જ આયંબીલ હોય છે; અર્થાત્ ૧ લી ઓળીમાં એક, ૨ જીમાં બે, ૩ જીમાં ત્રણ, ૧૦ મીમાં દશ, ૨૫ મીમાં પચ્ચીસ, ૪૫ મીમાં પીસતાલીસ, ૭૦ મીમાં સ્ત્રીતેર અને ૧૦૦ મીમાં એકસો આયંબીલ કરવાના હોય છે; પરંતુ દરેક ઓળીના પારણામાં ઉપવાસ તો એક જ કરવાનો હોય છે. દરેક ઓળીમાં એક એક આયંબીલનો વધારો કરવાનો

હોવાથી આ તપનું ‘ શ્રી વર્ધમાન આયંબીલ તપ ’ એવું પણ નામ છે.

આ તપમાં નીવિ, એકાસણું, બેસણું અગર વિગયસેવન સિવાય પારણું અર્થાત્ ઉપવાસ કરવાનું કહ્યું છે. અને ત્યાર-પછી પૂર્વની ઓળીમાં કરેલા આયંબીલ કરતા એક એક આયંબીલનો વધારો કરતા રહી નવી નવી ઓળી કરવાનું જણાવ્યું છે. ઓળીની સંખ્યાના વધારામાં એક એક આયંબીલનો જેમ વધારો થતો રહે છે તેમ આરાધકના શુભ અને શુદ્ધ ભાવનો પણ વધારો થતો રહે છે.

આ સ્થળે ઘણાઓને શંકા થશે કે-કોઈ પણ તપસ્થાને અંતે પ્રચૂર વિગયોથી બનેલા વિધવિધ પદાર્થોના લક્ષણને પારણું કહેવામાં આવે છે, પરંતુ અહીં તો દરેક ઓળીની તપસ્થાને અંતે તે ઓળીના પારણા તરીકે ઉપવાસ કરવાનું કહ્યું છે, તે વાત બરોબર બંધબેસતી જણાતી નથી. આ બાબતનું સમાધાન એ છે કે-આહારની અલેધ વાસનાને તોડ્યા વગર વર્ધમાનતપના વાસ્તવિક ફળને આત્મા પામી શકતો નથી. તે હેતુને ધ્યાનમાં લઈને આહારની વાસનાને તોડવાના મંદ પ્રયાસને તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ બનાવવા માટે જ જ્ઞાની પુરુષોએ આ તપના પારણામાં ઉપવાસની યોજના કરેલી છે. એ માનવું અત્ર પ્રાસંગિક ગણાશે.

આ પ્રસંગને ઉદ્દેશીને અમારા તારક પૂ. ગુરુદેવ પ્રાતઃ-સ્મરણીય પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ શ્રી આનંદ-સાગરસૂરીશ્વરજીએ એક બહેર વ્યાખ્યાનમાં વિસ્તારથી જે

૧. વિ. સં. ૧૯૮૯ ના પોષ વદ ૧૪ ને મંગળવારે મુંબઈ

આજતો જણાવી હતી તેનો ટૂંકમાં સાર એ હતો કે-“કિંતુ કર્મના ક્ષય માટે તપ જ સમર્થ છે. તપના અનેકવિધ પ્રકારો છે પણ તેમાં આ શ્રી વર્ધમાન આયંબીલ તપની વિશિષ્ટતા છે. બીજા તપો જ્યારે અમુક અમુક દિવસે કરાતા છતાં જલદી ખૂરા થાય છે, ત્યારે આ તપ લગાતાર દિવસોમાં કરાતા છતાં બહુ લાંબે સમયે પૂરો થઈ શકે છે. ચૌદ વર્ષ ઉપરાંતના સમય સુધી આ તપ કરનારનું તપસ્વી જીવન ચાલુ રહેલું હોય છે. ત્યારપછી પણ તપસ્યા કરવાના પરિણામ ચાલુ રહ્યા કરે છે. બીજા તપના પારણામાં જ્યારે પત્રાણીમાં પકવાનાદિ પીરસવાની પંચાતમાં પડવાનું હોય છે ત્યારે આ તપના પારણામાં તો ઉપવાસ એટલે જમણી તપસ્યા કરવાનું હોય છે. કોઈ પણ તપની પૂર્ણાહુતિમાં પારણાને દિવસે જમણી તપસ્યારૂપ પારણાનું વિધાન હોય તો તે આ શ્રી વર્ધમાન તપમાં જ છે. ‘દીક્ષાના ઉમેદવારોને સારા સંસ્કાર પાડીને દીક્ષા આપવી જોઈએ’ એવી જે જૈન સંઘમાં જુમરાણ ચાલે છે તે જુમરાણ ચલાવનારાઓને શ્રી વર્ધમાન તપ આયંબીલની યોજના અને સંસ્થા જળરદસ્ત સંસ્કાર પાડનારી જવાબદાર અને જોખમદાર સંસ્થા છે. વ્યવસ્થિત રીતે આવું ખાતું ચલાવનારાઓ, પૈસાની મદદ આપનારાઓ અને તન-મનથી મદદ કરનારાઓ સર્વે ધન્યવાદને પાત્ર છે.

લાલબાગના ઉપાશ્રયમાં મળેલી મુંબઈના શ્રી વર્ધમાનતપ આયંબીલ ખાતાની વાર્ષિક જહેર સભામાં “શ્રી વર્ધમાનતપ અને શ્રી વર્ધમાન-તપ સંસ્થાની અનિવાર્ય જરૂર” એ વિષય ઉપર આપેલું વ્યાખ્યાન. આ આખું વ્યાખ્યાન વાંચવું હોય તેણે તે સંસ્થાનો સં. ૧૯૮૮ ને રિપોર્ટ જોવો.

આક્ષેપ કરનારાઓ તો એમ પણ કહે છે કે-આ ખાતું તો દીક્ષાના ઉમેદવારો ઊભા કરનારું છે. આ આક્ષેપના જવાબમાં જણાવવાનું એ છે કે-દીક્ષાના ઉમેદવારોને પકવવાનો કાંઈ આ સંસ્થાનો ઉદ્દેશ નથી છતાં આ સંસ્થાદ્વારા જે તપની આરાધના કરાય છે તે આરાધનાથી કોઈક આત્મા સુદૃઢ અને સંસ્કારી બને છે કે જિનેશ્વરના સિદ્ધાંતને પચાવીને છેવટે આત્મકલ્યાણના શ્રેષ્ઠતમ માર્ગે સંચરવાનું જ પસંદ કરે છે. જેથી સંસ્થાના નિર્માતા-સંચાલકો અને મદદગારો સહેજે સાચો આશીર્વાદ પામે તે સુવર્ણમાં સુગંધ સરખું છે. જનસમૂહના જીવનમાં શ્રેષ્ઠ સંસ્કારોની સ્થાપના કરનાર આવી સંસ્થાને જેઓ તન, મન અને ધનથી પોષતા નથી, આયંબીલ જેવી લૂપ્ત-સુકું ખાઈને કરાતી તપસ્યામાં પોતાની ચપળ લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરી શકતા નથી અને શાસનના સાચા સુભટ પકવવામાં પુનીત સંસ્થાની કાર્યવાહીને અનુમોદતાં નથી તેઓ ખરેખર જિનવરભાષિત સિદ્ધાંતોને સમજ્યા નથી એમ કહી શકાય. આ શ્રી વર્ધમાન તપ શ્રેણિક રાજની રાણીએ દીક્ષિત થયા પછી સાધ્વીપણામાં પૂરો કર્યો હતો. ”

ઉપર પ્રમાણેના જાહેર આખ્યાનના ટૂંક સાર ઉપરથી તપનો મહિમા સારી રીતે સમજાય છે. તથા પારણાને દિવસે કરાતા ઉપવાસ સંબંધી સંકલ્પ-વિકલ્પો દૂર થઈ જાય છે.

આરાધ્યપદોની આરાધન વિધિ.

શ્રી વર્ધમાન તપની આરાધના કરનારાઓએ શ્રી અરિહંત-પદ, શ્રી સિદ્ધપદ અને શ્રી તપપદમાંથી ગમે તે એક પદની આરાધના કરવાની હોય છે. તેથી અનુક્રમે એ ત્રણ પદની

આરાધનાની વિધિ હવે જણાવવામાં આવે છે. દરેક આરાધકે નીચેના દુહામાં જણાવેલી સાત પ્રકારની શુદ્ધિ સાચવાનું ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
અંગ વસન મન ભૂમિકા, પૂજોપકરણ સાર;

૬ ૭
ન્યાયદ્રવ્ય વિધિશુદ્ધતા, શુદ્ધિ સાત પ્રકાર. ૧

શ્રી અરિહંત પદ.

શ્રી અરિહંતપદની આરાધના કરનારે ઇરિયાવહી, તસ્સ ઉત્તરી, અન્નતથ કહીને એક લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરવો. પારીને પ્રગટ લોગસ્સ સંપૂર્ણ કરવો. પછી શ્રી અરિહંતપદ ઉજ્જવળ છે, નિર્મળ છે, ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે, મારા આત્માને એકાંતે હિતકારી છે અને ખાર ગુણે કરી યુક્ત એવી ચિંતવના મનમાં કરીને દેરાસરમાં દેવાધિદેવ અથવા ઉપાશ્રયમાં સ્થાપનાચાર્યની સન્મુખ એક ખમાસમણું દઈને ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ લગવનું! શ્રી અરિહંતપદ આરાધનાર્થ કાઉસગ્ગ કરું? (જિનદેવ અગર સ્થાપનાચાર્યની પાસે આજ્ઞા માગતા હોઈએ એ પ્રમાણે ઉપર જણાવ્યું તે નમ્રપણે બોલીને) ઇચ્છું, શ્રી અરિહંતપદ આરાધનાર્થ કરેમિ કાઉસગ્ગ વંદણુવત્તિઆએ પૂઅણુવત્તિઆએ સક્કારવત્તિઆએ સમ્માણુવત્તિઆએ બોહિલાલવત્તિઆએ નિરુવસગ્ગવત્તિઆએ સદ્ધાએ મેહાએ ધીઇએ ધારણાએ અણુપ્પેહાએ વઠ્ઠમાણિએ ઠામિ કાઉસગ્ગ, પછી અન્નતથ ઉસસિએણુનો પાઠ સંપૂર્ણ કહીને ખાર લોગસ્સનો (સંપૂર્ણ) કાઉસગ્ગ કરી નમેા અરિહંતાણુ કહી કાઉસગ્ગ પારીને પ્રગટ લોગસ્સ

કહેવો. આરાધનાના દરેક દિવસોમાં ઉપર મુજબ ૧૨ લોગસનો કાઉસગ્ગ કરવો તથા ૧૨ ખમાસમણાં દેવાં, ૧૨ સ્વસ્તિક કાઢવા અને ઓમ્ હ્રીં નમો અરિહંતાણં એ પદની ૨૦ નવકારવાળીનું ગણુર્ણુ પણ રોજ ગણવું.

ઉપર જણાવેલા ૧૨ ખમાસમણા દેતી વખતે નીચે જણાવેલો દુહો અથવા કડીમાંથી ગમે તે એક દુહો બોલીને ખમાસમણું દઈ પંચાંગ નમસ્કાર કરવો.

“ પરમ પંચપરમેષ્ઠિમાં, પરમેશ્વર ભગવાન;
ચાર નિરોપે ધ્યાઈએ, નમો નમો શ્રીજિનલાણુ. ” ૧

અથવા

“ અરિહંતપદ ધ્યાતો થકો, દબ્બહ ગુણુપર્યાય રે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંતરૂપી થાય રે. ”

મહાવીર જિજ્ઞેસર ઉપદિશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઈ રે,
આતમધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મળે સર્વિ આઈ રે;
મહાવીર જિજ્ઞેસર ઉપદિશે. ૧

ઉપર જણાવેલો દુહો અગર કડી બોલ્યા પછી નીચે જણાવેલા ૧૨ વાક્યોમાંથી એક વાક્ય બોલીને ખમાસમણું દેવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

૧ શ્રી અશોકવૃક્ષપ્રાતિહાર્યસંયુતાય^૧ શ્રીમદ્હર્તે નમો નમ.

૧. પ્રભુના શરીરપ્રમાણથી બાર ગુણો ઊંચો અશોકવૃક્ષ હોય છે. તેની રચના દેવો કરે છે. તે વૃક્ષને દેખનારાઓનો શોક દૂર થઈ જતો હોવાથી તેનું નામ અશોકવૃક્ષ છે, તે ગુણુનિષ્પન્ન નામ છે.

૨ શ્રી સુર્યુપવૃષ્ટિપ્રાતિહાર્યસંયુતાય	શ્રીમદ્દર્શને	નમો	નમઃ
૩ શ્રી દિવ્યધ્વનિપ્રાતિહાર્ય	"	"	"
૪ શ્રી ચામરયુગલ	"	"	"
૫ શ્રી સ્વર્ણસિંહાસન	"	"	"
૬ શ્રી ભામંડલ	"	"	"
૭ શ્રી હુંદુલિ	"	"	"
૮ શ્રી છત્રત્રય	"	"	"
૯ શ્રી કેવલજ્ઞાનાતિશયસંયુતાય	"	"	"
૧૦ સુરાસુરનરેંદ્રકૃત શ્રીપૂજાતિશયસંયુતાય	"	"	"
૧૧ પંચત્રિંશદ્ગુણાલંકૃતશ્રીવચનાતિશયસંયુતાય	"	"	"
૧૨ શ્રી અપાયાપગમાતિશયસંયુતાય	"	"	"

શ્રી વર્ધમાનતપની આરાધના કરનારે ઓળીના સર્વે દિવસોમાં બ્રહ્મચર્યપાલન, ઉભય ટંક પ્રતિક્રમણ, ત્રિકાળ જિન-પૂજન, ત્રિકાળ દેવવંદન, ગુરુવંદન, ગુરુમુખથી શાસ્ત્રશ્રવણ, સર્વશકયિત તત્ત્વત્રયી ઉપર સવિશેષ રુચિ, ભૂમિસંથારો અને સવાર સાંજની પડિલેહણાદિ ક્રિયાઓ નિયમિત કરવાનો ઉપ-યોગ પણ રાખવાનો છે. શ્રી અરિહંતપદની આરાધના કરનારે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કરવું. બાકીના બે પદમાંથી ગમે તે એક પદની આરાધના કરનારે પણ બોળું બધું તેા ઉપરની માફક જ કરવાનું છે. ફક્ત સ્વસ્તિક, કાઉસગ્ગ, ખમાસમણાં અને ગુણુલું ગણવામાં ફેર પડે છે, તે હવે બતાવવામાં આવે છે.

શ્રી સિદ્ધપદ.

શ્રી સિદ્ધપદના આરાધકે ૐ હ્રીં નમો સિદ્ધાણં એ પદની ૨૦ નવકારવાળીનું ગુણુલું ગણવું. આઠ સ્વસ્તિક કરવા.

શ્રી અરિહંતપદને બદલે શ્રી સિદ્ધપદ બોલવું અને ઉજ્જવળ છે ત્યાં રક્તવર્ણ છે એમ કહેવું, બાકીનો બધો વિધિ અરિહંતપદના કાઉસગ્ગ અવસરે બતાવ્યો છે તેમ જ કરવાનો છે. કાઉસગ્ગ ૮ લોગસ્સનો (સંપૂર્ણ) કરીને જુમે અરિહંતાણું કહી કાઉસગ્ગ પારીને પ્રગટ લોગસ્સ કહેવો. ત્યાર પછી નીચેનો દોહો અગર કડી કહીને શ્રી સિદ્ધના આઠ ગુણના આઠ વાક્યોમાંથી એક એક વાક્ય કહેતા જઈને આઠ અમાસમણું દઈ પંચાંગ નમસ્કાર કરવો.

શ્રી સિદ્ધગુણદર્શક દુહો તથા કડી—

“ ગુણ અનંત નિર્મળ થયા, સહજ સ્વરૂપ ઉભસ;
અષ્ટકર્મમલ ક્ષય કરી, ભયે સિદ્ધ નમો તાસ. ” ૧.

અથવા

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવળ દંસણ નાણી રે;
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોવે સિદ્ધ ગુણખાણી. ૧

મહાવીર જિજ્ઞેસર ઉપદિશે

સિદ્ધના આઠ ગુણદર્શક આઠ વાક્યો

૧ અનંતજ્ઞાનગુણસંયુતાય શ્રી સિદ્ધાય નમો નમઃ

૨ અનંતદર્શનગુણ ” ” ”

૩ અવ્યાબાધ સુખગુણ ” ” ”

૪ અનંતચારિત્રગુણ ” ” ”

૫ અક્ષય સ્થિતિગુણ ” ” ”

૬ અરૂપીનિરંજનગુણ ” ” ”

૭ અશુરુલધુગુણ ” ” ”

૮ અનંતવીર્યગુણ ” ” ”

શ્રી તપ પદ.

શ્રી તપપદમું સેવન કરનારે પણ બધો વિધિ ઉપર પ્રમાણે જ કરવાનો છે, પરંતુ બાર સ્વસ્તિક, બાર ખમાસમણાં અને સંપૂર્ણ બાર લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરવાનો છે. કાઉસગ્ગ કરતી વખતે શ્રી અરિહંતપદના સ્થાને શ્રી તપપદ બોલવું બાકી બધું પૂર્વની માફક જ કરીને કાઉસગ્ગ પારી જમો અરિહંતાણં કહી પ્રગટ લોગસ્સ કહેવો. ૐ હ્રીં જમો તવસ્સ એ પદની વીસ નવકારવાળી ગણવી. ખમાસમણા દેતી વખતે દરેક ખમાસમણાની પહેલાં નીચે જણાવેલા દુહા અથવા કડીમાંથી ગમે તે એક બોલીને પંચાંગ નમસ્કાર કરવો.

“ કર્મ ખમાવે ચીકણાં, લાવ મંગળ તપ જાણુ;
પચાસ લખિ ઉપજે, જય જય તપ ગુણુખાણુ. ” ૧

અથવા

“ ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણતિ સમતા યોગે રે;
તપ તે એહિ જ આતમા, વરતે નિજગુણુ ભોગે રે. ”
મહાવીર જિજ્ઞેસર ઉપદિશે. ૧

ઉપરના દુહા અથવા કડીમાંથી ગમે તે એક બોલ્યા પછી નીચેના બાર વાક્યમાંથી અનુક્રમે એક એક વાક્ય બોલ્યા પછી પંચાંગ નમસ્કાર કરવો.

૧	શ્રી દ્વિવિધઅનશનસ્વરૂપ	તપસે	નમો નમઃ
૨	શ્રી દ્વિવિધઓનોદર્ય	”	”
૩	શ્રી ચતુર્વિધવૃત્તિસંક્ષેપ	”	”
૪	શ્રી ષડ્રસત્યાગ	”	”

૫	શ્રી કાયકલેશ	તપસે	નમો	નમઃ
૬	શ્રી સંલીનતા	”	”	”
૭	શ્રી દશવિધ પ્રાયશ્ચિત્ત	”	”	”
૮	શ્રી ત્રિવિધ વિનય	”	”	”
૯	શ્રી દશવિધ વૈયાવૃત્ય	”	”	”
૧૦	શ્રી પંચવિધ સ્વાધ્યાય	”	”	”
૧૧	શ્રી ધર્માદિધ્યાન	”	”	”
૧૨	શ્રી કાયોત્સર્ગ	”	”	”

આ તપની આરાધનાની બની શકે તેટલી ક્રિયાઓ મુખ્યત્વે જિનમંદિરમાં શ્રી તીર્થંકર ભગવંતની સન્મુખ કરવાની છે; પરંતુ તેની અનુકૂળતા ન હોય તો ઉપાશ્રયમાં સ્થાપનાઆર્યજીની સન્મુખ કરવાની છે.

આરાધનવિભાગ સમ્પૂર્ણ

આ શ્રી વર્ધમાન તપની આરાધના કરનાર ઉપરના ત્રણ પદમાંથી ગમે તે એક પદની આરાધના કરીને સોએ સો ઓળી સંપૂર્ણ કરી શકે છે, પરંતુ જે એક પદની આરાધના કરવી હોય તે જ પદની આરાધના પહેલી ઓળીથી છેલ્લી ઓળી સુધી કરવાની પરંપરા છે તે અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું.

ખેડ કર્યા પછી ખાતર નાંખીને તૈયાર કરેલા ક્ષેત્રમાં બીજ વાવ્યા પછી હવા અને પાણીની અનુકૂળતા થઈ જાય તથા વાડ વિગેરેથી રક્ષણ કરવામાં આવે તો પુષ્કળ ધાન્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ આ શ્રી વર્ધમાન તપની આરાધનાની સાથે ઉપર જણાવેલી વિધિ પ્રમાણેની બધી ક્રિયાઓનો સુંદર યોગ મળી આવે તો “ આ લોક તથા પરલોકમાં દરેક પ્રકારની ઇષ્ટ સંપદાઓનો સંયોગ આ તપના આરાધકને થાય છે, અને છેવટે આરાધક અંતરાયભૂત થનારાં વિદ્ન-વાદળાને વિખેરીને કેવળજ્ઞાનાદિ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે; માટે પોતાના આત્માનું કલ્યાણ ઇચ્છનારા ભવ્ય જીવોએ વીર્યોદ્ધાસની વૃદ્ધિ-પૂર્વક આ તપના સેવનમાં ઉજમાળ થવું.

આગમસાક્ષીએ શ્રી વર્ધમાનતપ.

આસન્નોપકારી ચરમતીર્થંકર શ્રી મહાવીર મહારાજના પંચમગણધર ભગવાન શ્રી સુધર્માસ્વામીજી પોતાના અંતેવાસી ચરમકેવળી આર્ય જંબૂસ્વામીજીને ઉદ્દેશીને ‘શ્રી અંતકૃતદશા નામનું આઠમું અંગ પ્રતિપાદન કરે છે. આ આઠમા અંગના આઠ વર્ગો છે. દરેક વર્ગના દશ દશ અધ્યયનો છે.

૧. અગિયાર અંગ પૈકી આ આઠમું અંગ છે. આ અંગમાં ભવનો અંત કરનારા અને મોક્ષે જનારા મહાપુણ્યશાળી જીવોના અધિકાર છે.

આઠમા વર્ગના દશમા અધ્યયનમાં ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ શિરો-
મણિ શ્રી શ્રેણિકની સંસારીપણાની સ્ત્રી અને જૈન શાસનના
અજબ રંગથી રંગાયેલ સાધ્વી ^૧શ્રી મહાસેનકૃષ્ણના અધિકાર-
માં આ રીતે જણાવે છે.

एवं महासेनकण्हावि, नवरं आयंबिलवड्डमाणं तवोकम्मं
उवसंपज्जित्ताणं विहरति; तंजहा-आयंबिलं करेति २, चउत्थं
करेति २, बे आयंबिलाइं करेति २, चउत्थं करेति २, तिन्नि
आयंबिलाइं करेति २, चउत्थं करेति २, चत्तारि आयंबिलाइं
करेति २, चउत्थं करेति, पंच आयंबिलाइं करेति २, चउत्थं
करेति २, छ आयंबिलाइं करेति २, चउत्थं करेति २, एवं
एकोत्तरियाए वड्ढीए आयंबिलाइं वड्डुंति चउत्थंतरियाइं जाव
आयंबिलसयं करेति २ चउत्थं करेति । ततेणं सा महासेन-
कण्हा अज्जा आयंबिलवड्डमाणं तवोकम्मं चोदसहिं वासेहिं
तिहि य मासेहिं वीसहि य अहोरत्तेहिं अहासुत्तं जाव सम्मं
काएणं कासेति जाव आराहेत्ता × × ×

ભાવાર્થ:—એ રીતે તપસ્વોશિરોમણિ સાધ્વીશ્રી મહાસેન-
કૃષ્ણા આયંબીલ વર્ધમાન તપોધર્મનો સ્વીકાર કરીને આત્માને
ભાવતાં થતાં વિચરે છે.

તે વર્ધમાન તપનું સેવન આ પ્રમાણે કરે છે. એક આયં-
બીલ કરે છે, આયંબીલ કરીને ઉપવાસ કરે છે, ઉપવાસ કરીને
બે આયંબીલ કરે છે, બે આયંબીલ કરીને ઉપવાસ કરે છે,

ઉપવાસ કરીને ત્રણ આયંબીલ કરે છે, ત્રણ આયંબીલ કરીને ઉપવાસ કરે છે, ઉપવાસ કરીને ચાર આયંબીલ કરે છે, ચાર આયંબીલ કરીને ઉપવાસ કરે, ઉપવાસ કરીને પાંચ આયંબીલ કરે છે, પાંચ આયંબીલ કરીને ઉપવાસ કરે છે, ઉપવાસ કરીને છ આયંબીલ કરે છે, છ આયંબીલ કરીને ઉપવાસ કરે છે. એ રીતિએ એક એક વૃદ્ધિપૂર્વક આયંબીલ અનુક્રમે કરે છે. સાત આયંબીલ અને ઉપવાસ, આઠ આયંબીલ ને ઉપવાસ, નવ આયંબીલ ને ઉપવાસ કરતાં કરતાં અનુક્રમે સો આયંબીલ ને ઉપવાસ કરે છે.

આ રીતે એક એકની સંખ્યાથી વૃદ્ધિ પામતાં આયંબીલ વર્ધમાનતપ ચૌદ વર્ષ, ત્રણ માસ અને વીસ દિવસે પૂરો કરે છે.

આ મહામંગળકારી તપોધર્મનું સેવન જે રીતે સૂત્રમાં સૂત્રકારે પ્રતિપાદન કર્યું છે તે રીતે સમ્યક્પ્રકારે પાલન કરતાં કરતાં પોતાના આત્માને તપોધર્મથી પુષ્ટ બનાવે છે. તે તપોધર્મના સેવનથી સર્વસંવર ભાવમાં સ્થિત થઈ, ઘન-ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરી, અનંતચતુષ્કની પ્રાપ્તિ કરી, બાકીના ભવોપગ્રાહી ચાર કર્મનો સર્વથા ક્ષય કરી, સિદ્ધ, બુદ્ધ થઈ પરમપદે સ્થિત થયા.

સંસ્મરણીય-સુધાવર્ષા

“ શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે ”

- ૧ માનસિક મનોરથોની મહેલાતોને સત્ય કરી આપનાર શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨ માનસિક મનોરથો, વાચિક શબ્દપ્રયોગો અને કાચિક પ્રવૃત્તિઓને સફલીભૂત બનાવનાર શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩ શરીર અને આત્માને નિરાળો નિરખાવનાર શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૪ ત્યાગ, ત્યાગી અને ત્યાગના સાધનોમાં જ સાચું સુખ રહેલું છે એવું જ્ઞાન કરાવનાર શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૫ સમાધિપૂર્વક બાલપંડિતાદિ મરણ કરાવનાર શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૬ રોગાદિક પ્રસંગે આર્તધ્યાનથી બચાવનાર શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૭ આપત્તિના પ્રસંગોમાં સહનશક્તિનો સાક્ષાત્કાર કરાવનાર શ્રી વર્ધ્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૮ લાખોની સંખ્યામાં આયંબીલ કરનારાઓ, હજારોની સંખ્યામાં શ્રી વર્ધ્ધમાન તપ કરનારાઓ, સેંકડોની સંખ્યામાં સંયમધર્મની આરાધના કરનારાઓ અને કરો-

ડોની સંખ્યામાં અઢળક દાન દેનારાઓના સમૂહરૂપ મોહવિનાશક ચતુરંગી સેનાને સન્ન કરનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૯ બાહ્ય તપ વિનાનો અભ્યંતર તપ કાર્યસાધક નહિ જ બને એ સિદ્ધાંતને સમજાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૧૦ ત્યાગના મહાન્ સિદ્ધાંતને રોમેરોમ પ્રસરાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૧૧ અપૂર્વ આરાધનાથી ઉત્પન્ન થયેલા શ્રીચંદ્રકેવળીના અદ્વિતીય યશોરૂપી સાગરમાં અન્ય તપસ્વીઓના આરાધનથી ઉત્પન્ન થયેલી કીર્તિરૂપ નદીઓના પ્રવેશને રોકનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૧૨ અંતગડ સૂત્રમાં કરવામાં આવેલી મહાન્ તપસ્વીઓની ગણનામાં મહાસેનકૃષ્ણા તપસ્વિનીના નામને મુખ્યતા અપાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૧૩ પુણ્યનું પોષણ અને પાપનું શોષણ કરનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૧૪ અણાહારી પદ્મનું આસ્વાદન કરાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૧૫ આહારનો મૂર્છા ટળાવનારા તપોવિધાનમાં સૌથી અગ્રેસર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

૧૬ સાડા ચૌદ વર્ષથી ઉપરાંત જેટલા લાંબા સમય સુધી એકસરખી આહારનો મૂર્છા ટળાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

- ૧૭ રસગારવની ગર્તામાં પડી ગયેલા અને પડનારા જીવોને બચાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૧૮ આહારના અભિલાષ અને આસક્તિને દૂર કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૧૯ ભાગવતી દીક્ષાના લઘ્ય ભાવને ઉત્પન્ન કરનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૦ ઉત્પન્ન થયેલા શુભ ભાવને ટકાવનાર, વધારનાર અને પરંપરાએ પરમપદનો પ્રાપ્તિ કરાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૧ વર્તમાનકાલીન શાસનસંરક્ષકોનું સર્જન અને સમર્પણ કરનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૨ શાસનનું અખંડ રીતે સંચાલન કરવાને માટે શ્રમણ ભગવંતોની પરંપરાને અખંડપણે ચાલુ રાખનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૩ વર્તમાનકાલીન શ્રમણ સંઘનું યશસ્વી જીવન ટકાવી રાખનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૪ વૈદ્ય, ડૉક્ટર અને હુકીમની દવા ખાઈ ખાઈને નિરાશ થયેલાઓને આશાનું કિરણ દેખાડનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૫ હોસ્પિટાલ અને દવાખાનાઓમાં થઈ પડતા દર્દીઓના દરોડાને રોકનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૬ કોઈપણ કર્મની કારમી મૂંઝવણમાં ખરેખરે આશીર્વાદ આપનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

- ૨૭ આયંબીલ તપની વૃદ્ધિમાં વધારેમાં વધારે લાભ આપનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૮ મોહરાજની છાતીમાં આખાદ નિશાન લગાવીને તેની સામે લડનારને વાસ્તવિક વિજયી બનાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૨૯ મોક્ષમાર્ગના મુસાફરોને ઉદાસીન પરિણામની પરિપક્વતા કરાવનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૦ વિષયસુખના લોગમાં રહેલી આપત્તિઓનો સાક્ષાત્કાર કરાવનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૧ આત્મિક શક્તિઓના અવિર્ભાવ માટેનું અદ્વિતીય સાધન શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૨ જડવાદના ચાલુ જમાનામાં મક્કમપણે ત્યાગધર્મનું શિક્ષણ આપનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૩ આહાર, શરીર અને આત્માના પરસ્પર ભેદાભેદ તથા સંબંધનું યથાર્થ જ્ઞાન કરાવનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૪ આત્માને ચોળમજીઠ જેવા વૈરાગ્યના રંગમાં રંગનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૫ મોક્ષમાર્ગના મુસાફરોને નિર્વિઘ્નપણે મોક્ષમાં પહોંચાડનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૬ શ્રીચંદ્રકેવળીના ચંદ્રસમાન ઉજ્જવળ ચરિત્રના સંસ્મરણો અને જીવનપ્રસંગોને ઘણા કાળ સુધી જાગતાં-જીવતાં રાખનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.

- ૩૭ આરાધકોના હૃદયમાં અનેરો ઉત્સાહ પ્રગટ કરનાર તથા ધનઘાતી કર્મોને તોડનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૮ જિનેશ્વર દેવોના જીવનરહસ્યો ત્રણ ચોવીસી સુધી, અખંડ બ્રહ્માચારીશિરોમણિ શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામીનું જીવનરહસ્ય ચોરાસી ચોવીસી સુધી અને શ્રીવર્ધમાનતપની આરાધના કરનાર શ્રીચંદ્રકેવળીનું જીવનરહસ્ય આઠસો ચોવીસી સુધી જાગતું-જીવતું રાખનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૩૯ આ મનુષ્ય જીવનમાં શ્રેષ્ઠ સંસ્કારોની સ્થાપના કરીને સર્વોત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ કરાવનારા ભાગવતી દીક્ષાના માર્ગમાં ગમન કરાવનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૪૦ વિષય અને કષાયના દાવાનળથી દાઝી ગયેલા સંસારી જીવોને શાંતિનું સમર્પણ કરનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૪૧ વિઘ્નોની પરંપરાને ટાળનાર શ્રીવર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૪૨ વાંછિત ફળની પરંપરાને પ્રાપ્ત કરાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૪૩ છ માસ પર્યંતની આરાધના કરવાથી કઠિણમાં કઠિણ વિઘ્નોને પણ દેશવટો દેનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૪૪ ઇંદ્રિયોના વિષય-વિકારોને જડમૂળથી ઉખેડી નાંખનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.
- ૪૫ વિઘ્નોના વૃંદનું વિદ્યારણ કરીને ઐહલૌકિક પારલૌકિક અનેક પ્રકારની સંપદાઓને પ્રાપ્ત કરાવનાર શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મ છે.

આરાધકો માટે આવશ્યકીય અમોઘ વર્ષા.

“ આરાધકો માટે આવશ્યક છે. ”

- ૧ સર્વજ્ઞ શાસનના સંચાલક સદ્ગુરુઓની આજ્ઞાનુસાર વર્તવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૨ પ્રારંભ કરેલા અનુષ્ઠાનના વિધિ-વિધાન પ્રત્યેના બહુ-માનમાં વધારો કરતાં રહેવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩ અનુષ્ઠાનના આરંભ કાળથી તેની સમાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી ચિત્તને એકાગ્ર કરવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૪ નાશવંત પદાર્થોની પ્રાપ્તિ, ટકાવ અને વૃદ્ધિની તમન્ના રહિત થવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૫ અષ્ટ કર્મોના ઉન્મૂલન કરવાના અનુષ્ઠાનનું અવલંબન કરવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૬ અનુષ્ઠાનમાં કરેલો ઉદ્યમ નિષ્ફળ જતો નથી અને ઉદ્યમ કર્યા વિના અનુષ્ઠાન સફળ થતું નથી એવા ત્રિકાલા-બાધિત સિદ્ધાંતને અનુસરવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૭ અનુષ્ઠાનની અમૂલ્યતાને વિચારવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૮ અનુષ્ઠાનની અમૂલ્યતાને સમજીને આપત્તિકાળમાં પણ આરાધનાને છોડવી નહિ એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

- ૯ ઉદય અને અસ્તમાં એક સરખી અવસ્થાને ધારણ કરનારા સૂર્યની પેઠે સંપત્તિ અને આપત્તિના કાળમાં એક સરખી અવસ્થાને ધારણ કરીને દરેક આરાધના કરવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૧૦ વિષ, ગરલ, અનુષ્ઠાન, તદ્ધેતુ અને અમૃત નામના પાંચ પ્રકારના અનુષ્ઠાનમાં પહેલાના ત્રણ હેય કક્ષાના છે અને પછીના બે ઉપાદેય કક્ષાના છે એમ સમજવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૧૧ વિષાનુષ્ઠાન અને ગરલાનુષ્ઠાનના આંતરિક રહસ્યને નહિ સમજનારાઓ અમૂલ્ય રત્ન સમાન અનુષ્ઠાનના અપૂર્વ ફળના બદલામાં મુઠી ચણાની પ્રાપ્તિ કરે છે એમ સમજવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૧૨ વિષાનુષ્ઠાન, ગરલાનુષ્ઠાન અને અનનુષ્ઠાનને છોડીને તદ્ધેતુ-અનુષ્ઠાન તથા અમૃતઅનુષ્ઠાનનું સેવન આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૧૩ તદ્ધેતુઅનુષ્ઠાન અને અમૃતઅનુષ્ઠાનમાં પ્રવેશ કર્યા પહેલાં ચિત્તના આઠ દોષોને સમજી લેવા એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૧૪ ખેદ વિગેરે ચિત્તના આઠ દોષો ક્રિયામાં એકાગ્રતાની હાનિ કરનારા હોવાથી તેના સ્વરૂપને સમજી લેવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૧૫ શરીરરૂપી મકાનમાં ચિત્તરૂપી ગુપ્ત સ્થાનમાં રહેલા ધર્મ-ધનને લુપ્તનારા ખેદાદિ દોષોરૂપે અંજનસિદ્ધ ચોરોથી

સદાકાળ સાવધાન રહેવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૧૬ ખેતીપ્રધાન જીવો ખેતીને માટે પાણીની સુખ્યતા સ્વીકારે છે તેવી રીતે આરાધનમાં ખેદને દૂર કરીને દ્રઢતાનો સ્વીકાર કરવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૧૭ વેઠે ગયેલા ગાડાવાળાને જેમ છટકી જવાનું મન થાય છે તેવી રીતે આરાધનામાંથી છટકી જવાને બદલે ઉદ્વેગ દોષને ટાળીને સ્થિર થઈ જવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૧૮ કર્યું અગર નહિ કર્યું એવા ભ્રમિત મગજવાળો જેમ ન બોલવાના સ્થાને બોલી જાય છે, અને બોલવાને સ્થાને બોલવાનું છોડી દે છે, તેવી રીતે આરાધનમાં ભ્રમ દોષથી દૂર રહીને સ્વસ્થતા ધારણ કરવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૧૯ શાંતિને ગીરવી મૂકનારાઓ કોઈ પણ કાર્યને શાંતિપૂર્વક સંભાળી શકતા નથી અને યોગોનું હલન-ચલન કરીને અશાંતિનું સામ્રાજ્ય જમાવે તેવી રીતે ઉત્થાન દોષથી ઉભગી જઈને અનુષ્ઠાનમાં યોગોને યોગ્ય સ્થાને જોડવા એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૨૦ વાવેલા ધાન્યને લણવાના અવસર પહેલા જમીનમાંથી ઉખેડી લઈને જેમ કોઈ લોભી ખેડૂત નવું ધાન્ય વાવે છે અને પહેલા વાવેલા ધાન્યને તૈયાર થયા પહેલાં ઉખેડી લેવાથી લાભને બદલે, નુકશાન મેળવે છે તેવી રીતે આરંભેલા અનુષ્ઠાનમાંથી ચંચળચિત્તવાળાઓને

ખીજા ખીજા કાર્યમાં ચિત્તનું ક્ષેપન કરવાથી લાભને બદલે નુકશાન મેળવે છે, માટે ક્ષેપદોષથી દૂર રહી આરંભેલા અનુષ્ઠાનનો સંપૂર્ણ લાભ લેવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૨૧ વણિક્ષુદ્ધિ ન્યાયે ઓછા લાભને જતો કરી વધુ લાભ મેળવવો એ જેમ શ્રેયસ્કર છે, તેવી રીતે નીચલા ગુણ-સ્થાનકની ક્રિયા-અનુષ્ઠાનમાં રંગાયેલા ઉચ્ચ ગુણસ્થાન-કનો લાભ મળતો હોય તો પૂર્વના ગુણસ્થાનકની ક્રિયા-ને ગૌણ બનાવવી જરૂરી છે. સમજવા તરીકે કોઈ કહે કે-ભવાટવીનું ઉદ્ધંધન કરવા માટે છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે સાધુ-પણું પામવું શ્રેયસ્કર છે. પરંતુ પ્રભુપૂજા, સુપાત્રદાના-દિનો રંગ મને એવો લાગ્યો છે કે તેના વગર ચેત જ પડતું નથી. આવા રંગથી રંગાયેલા આત્માઓએ આસંગદોષથી અલગ થઈ ઉચ્ચ, ઉચ્ચતર અને ઉચ્ચતમ ગુણસ્થાનકના અનુષ્ઠાનમાં ઓતપ્રોત થઈ જવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૨૨ આરંભેલી ક્રિયાનો લાભ મેળવ્યા વગર ખીજા ક્રિયા-ઓમાં હર્ષદેલા થઈ અનુક્રમે એક પછી એક ક્રિયાનો આરંભ કરનાર મુદ્દલ લાભ મેળવી શકતો નથી, તેવી રીતે સર્વજ્ઞ શાસનમાન્ય-ક્રિયાનો આરંભ-કરનાર આરંભેલી ક્રિયાનો આરંભ કરે છે તે આરંભેલા ઇષ્ટ કાર્યને બાળનાર અંગાર-દોષનું સેવન કરનાર છે, એમ સમજી અંગાર-દોષથી અવશ્યમેવ અલગ રહેવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

- ૨૩ રોગી જેમ કુપથ્યનું સેવન કરી તાંદુરસ્તીને લયમાં મૂકે છે, તેવી રીતે રોગદોષથી અસિત થયેલો આત્મા અના-રોગ્યથી શુદ્ધ ક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરી અનુષ્ઠાનના યથાર્થ લાભને મેળવતો નથી એમ સમજવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૨૪ ભોગી આત્માને શરીર વગર ભોગ અને ભોગના સાધન તદ્દન નકામા છે, તેવી રીતે માનદોષથી દૂષિત થયેલા આત્માઓ કષાયના અભાવરૂપ શાંતપણું અને ગંભીરતા વગર અનુષ્ઠાનનું અપૂર્વ ફળ પામી શકતા નથી, એ શિષ્યામણને ધ્યાનમાં લેવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૨૫ ખેદાદિ આઠ દોષને સમજીને અમૃતક્રિયાના પ્રથમ ચિહ્ન સમાન તદ્દગતચિત્તમાં તદ્રૂપ થવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૨૬ ક્રિયાનો શાસ્ત્રવિહિત સમય સાચવવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૨૭ શુભગુણના ભંડારરૂપ પંચ પરમેષ્ઠિઓ અને વડીલો પ્રત્યે ખડુમાનપુરસ્કરનું ઔચિત્ય પ્રવર્તન કરવામાં કદાચહને તિલાંજલિ દઈ આગમાનુસારી પરંપરાએ પ્રવર્તન અને નિવર્તન કરીને ભાવની વૃદ્ધિ કરવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૨૮ ભવલયથી ત્રાસ પામીને નિર્વેદના નિર્ભળ ઝરણાને ઝીલીને સંસારરૂપ કારાગારથી છૂટવાની ભાવનાને પુષ્ટ કરવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

- ૨૯ સંસારના સર્વ આશ્ચર્યોને ભૂલીને અનુષ્ઠાન કરવાને પ્રસંગે સૂત્ર, અર્થ અને રહસ્યમાં લીન થતાં આશ્ચર્યનો આસ્વાદ લેવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૦ અનુષ્ઠાન સેવનના અનુપમ આશ્ચર્યના આવિર્ભાવથી રોમ-રાજી વિકસ્વર થવારૂપ પુનીત પુલાક થવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૧ જન્માંધને નેત્ર, નિર્ધનને ધન અને લડતા સૈનિકને જિતની પ્રાપ્તિ જેવો પ્રમોદ થાય છે તેથી પણ વિશેષ પ્રમોદ અનુષ્ઠાનથી ઉત્પન્ન થવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૨ સુધાખિંદુઓદ્ધારા અમૃત ક્રિયાના ૨૫ થી ૩૧ નંબર સુધીના તદ્દગતચિત્ત, સમયવિધાન, ભાવવૃદ્ધિ, ભવભય, વિસ્મય, પુલાક અને પ્રમોદ-એ સાતે લક્ષણને સેવીને અમૃતક્રિયાનો સ્પર્શ કરવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૩ “અમૃત લેશ લહે એક વાર, રોગ નહિ ફરી અંગ મોઝાર, સ્વામી સેવીએ” પં. શ્રી વીરવિજયજીની એ સુંદર શિખામણ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૪ “અમૃતનો લેશ લહ્યો એક વાર, બીજું રે ઔષધ કરવું નહિ પડે જી” મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજીનો એ અનુપમ ઉપદેશ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૫ દગ્ધ, શૂન્ય, અવિધિ અને અતિપ્રવૃત્તિ એ ચાર દોષોથી રહિત અનુષ્ઠાનમાં ઉજમાળ થવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

- ૩૬ અનુષ્ઠાનનું સેવન કરતાં કરતાં અવસરની યોગ્યતાએ પ્રીતિ અને ભક્તિને પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૭ કૂવામાં આવતા પાણીના અખૂટ ઝરણાની માફક લાવની વૃદ્ધિપૂર્વક દરેક અનુષ્ઠાનોને સેવવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૮ આરંભ-સમારંભનો સંકલ્પ કરવાની, આરંભ-સમારંભના સાધનો એકઠાં કરવાની અને આરંભ-સમારંભદ્વારા એ જીવોના છેદનભેદન કરવાની પ્રવૃત્તિને રોકવી એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૩૯ નિરારંભના અર્થી આત્માઓએ જયણાપૂર્વક સદારંભનું સેવન કરવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૪૦ મલિનારંભને છોડવા માટે સદારંભનું સેવન અવશ્યમેવ કરવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૪૧ તીવ્રારંભને તિલાંજલિ દઈને નિભાવ પૂરતા મંદારંભનું સેવન કરનારે સદારંભનું સેવન કરવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૪૨ સ્વરૂપથી સાવધ દેખાતી અને અનુબંધથી નિરવધ નિહાળાતી ક્રિયાના સેવનમાં ઉજમાળ રહેવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૪૩ સ્વરૂપ, હેતુ અને અનુબંધ દયાના પ્રકારો સમજીને સદારંભનું સેવન કરવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.
- ૪૪ અદ્વપાહાર, અદ્વ નિદ્રા અને કષાયરહિત થવું એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

૪૫ ઇન્દ્રિયોનું દમન કરીને અને ક્ષમાને ધારણ કરીને માનસિક દુષ્ટ સંકલ્પોને દેશવટો દેવો એ આરાધકો માટે આવશ્યક છે.

આર પ્રકારના તપસ્વીઓ.

શ્રીઠાણાંગ સૂત્રના ૪ થા ઠાણાનું સૂત્ર-૨૪૩ ચત્તારિ ઘુણા પં૦ તં૦-તયક્ષાતે, છલ્લિક્ષાતે, કટ્ટક્ષાતે, સારક્ષાતે; એવમેવ ચત્તારિ ભિક્ષાગા પં૦ તં-તયક્ષાયસમાણે જાવ સારક્ષાયસમાણે । તયક્ષાતસમાણસ્સ ણં ભિક્ષાગસ્સ સારક્ષાતસમાણે તવે પણ્ણત્તે, સારક્ષાતસમાણસ્સ ણં ભિક્ષાગસ્સ તયક્ષાતસમાણે તવે પણ્ણત્તે, છલ્લિક્ષાય-સમાણસ્સ ણં ભિક્ષાગસ્સ કટ્ટક્ષાયસમાણે તવે પણ્ણત્તે, કટ્ટ-ક્ષાયસમાણસ્સ ણં ભિક્ષાગસ્સ છલ્લિક્ષાયસમાણે તવે પણ્ણત્તે । સૂત્ર ૨૪૩ ।

ભાવાર્થ—ઘુણા-ક્રીડા આર પ્રકારના હોય છે. ૧ ત્વક્ષ (છાલની ઉપરનો ભાગ) ખાવાવાળા, ૨ છાલ ખાવાવાળા ૩ કાષ્ટ ખાવાવાળા અને ૪ સારભૂત તત્ત્વ ખાવાવાળા.

જે ક્રીડાઓ ઝાડની છાલનો ઉપરનો ભાગ ખાય પરંતુ છાલની અંદરનો ભાગ નહિ ખાય તે ત્વક્ષ ખાવાવાળા ક્રીડા કહેવાય છે, તેવી રીતે ત્વક્ષખાદ સમાન જે સાધુઓ ૧આચ્ચા-મ્લાદિ (આચંબીલાદિ) ૨પ્રાંત આહારનું સંતોષપણે ભક્ષણ કરતા હોય તેઓ ત્વક્ષખાદ સમાન સાધુઓ કહેવાય છે.

૧ આદિ શબ્દથી લૂખો-સુકો નિરસ આહાર. ૨ ગૃહસ્થો અને તેઓનો આશ્રિત વર્ગ જમી રહ્યા પછી રસોઇના વાસણોમાં રહેલો પદાર્થ કે જે નકામા જેવો હોય છે તે પ્રાંત આહાર.

ત્વક્ષ્માદ સમાન કીડાઓ અને તેવો આયંબીલાદિ નિરસ આહાર કરનારા સાધુઓ. ૧

છાલખાદ સમાન કીડાઓ અને તેવો અલેપ આહાર કરનાર સાધુઓ. ૨

કાષ્ઠખાદ સમાન કીડાઓ અને તેવો નિવિગધ આહાર કરનાર સાધુઓ. ૩

સારખાદ સમાન કીડાઓ અને સર્વ કામગુણાદિની વૃદ્ધિ થાય તેવો પૌષ્ટિક આહાર કરનારા સાધુઓ. ૪

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ત્વક્ સરખા અસાર-નિરસ આહાર કરનારા મુનિવરોનો તપ વજ્રસાર તપ કહેવાય છે, અર્થાત્ કર્મનો નાશ કરવામાં એ તપ વજ્ર સરખું કામ કામ કરે છે, તેથી કરીને ત્વક્ (છાલની ઉપરના ભાગ) સરખા અસાર નિરસ નિર્માલ્ય આહાર (આયંબીલાદિ) કરનારા સારભૂત ખાનારા ગણાય છે અને તેઓનો તપ પણ સારભૂત ગણાય છે.

આ રીતિએ—

- ૧ ત્વક્ષ્માદ સમાન નિરસ આહાર ખાનારા સાધુઓને સારભૂત ખાનારા તપસ્વી કહેલા છે અને તેમના તપને પણ સારભૂત વર્ણવેલો છે.
- ૨ સારખાદ સમાન પૌષ્ટિક આહાર ખાનારા સાધુઓને ત્વક્સારભૂત ખાનારા તપસ્વી કહેલા છે અને તેમના તપને ત્વક્ષ્માદ સમાન વર્ણવેલો છે.
- ૩ છાલખાદ સમાન આહાર ખાનારા સાધુઓને કાષ્ઠખાદ સમાન તપસ્વી કહેલા છે અને તેમના તપને કાષ્ઠખાદ સમાન વર્ણવેલો છે.

૪ કાષ્ઠખાદ સમાન આહાર ખાનારા સાધુઓને છદ્ધિખાદ સમાન તપસ્વી કહેલા છે અને તેમના તપને છદ્ધિખાદ સમાન વર્ણવેલો છે.

ઉપર જણાવેલા ચાર પ્રકારના તપસ્વીઓમાં પહેલાનો તપ તીવ્રતમ, બીજાનો તપ તીવ્રતર, ત્રીજાનો તપ તીવ્ર અને ચોથાનો તપ મંદ હોય છે. વધુ સ્પષ્ટીકરણ સમજવાની ઇચ્છાવાળાએ સૂત્ર-વૃત્તિનું મનન-પરિશીલન કરવું જરૂરી છે. તપો-ધર્મના સેવનમાં રંગાઈ ગયેલા તપસ્વીઓએ પોતે ઉપરના ચાર પ્રકારમાંથી કયા પ્રકારના વિભાગમાં છે તે વિચારવાની જરૂર છે.

પૂર્વ મહર્ષિ-પ્રણીત-હિતશિક્ષાઓ.

૧. “પરિગ્રહ જેહ ધરે ઘણો, તસ તપ જપ પ્રતિકૂલ સલૂણે” પરિ
પરિગ્રહની સજ્જાય. ગાં ૧
૨. જ્ઞાન-ધ્યાન હયગયવરે, તપ જપ શ્રુત પરતંત સલૂણે;
છોડે સમ પ્રભુતા લહે, મુનિ પણ પરિગ્રહવંત સલૂણે ॥ પરિ
પરિગ્રહની સજ્જાય. ગાં ૪
૩. પાપ-સ્થાનક છર્કું પરિહરો, મન ધરી ઉત્તમ ખંતિ^૧રે;
ક્રોધ ભુજંગ^૨ની જાંગુલી^૩, એ કહી જયવંતી રે ॥ પાપ
ક્રોધની સજ્જાય. ગાં ૨
૪. કૂરગડૂ ગઉ તપ કર્યાં, ચરિત સુણી સમ આણો રે;
ઉપશમ સાર છે પ્રવચને, સુજશવચન એ પ્રમાણો રે ॥ પાપ
ક્રોધની સજ્જાય. ગાં ૮
૫. પ્રજ્ઞામદ તપમદ વલી ગોત્રમદે લયાં,
આજીવિકા-મદવંત ન મુક્તિ અંગી કર્યા;
x x x x x
x x x x x x x
માનની સજ્જાય. ગાં ૨
૬. ઉચ્ચ-ભાવ હઠ-દોષે મદ-જવર આકરો,
હોય તેહનો પ્રતિકાર^૪ કહે મુનિવર ખરો;
પૂર્વપુરુષ સિંધુર^૫થી લઘુતા ભાવવું,
શુદ્ધ ભાવન તે પાવન શિવસાધન નવું.
માનની સજ્જાય. ગાં ૩

૧ ક્ષમા. ૨ સર્પ. ૩ જાંગુલી મંત્ર. ૪ ઉપાય. ૫ હાથી.

૭. વિનય શ્રુત તપ શીલ ત્રિવર્ગ હણે સવે,
માન તે જ્ઞાનનો ભંજક હોય ભવોભવ;

x x x x x

x x x x x x x

માનની સજ્જાય. ગા૦ ૫

૮. માને બાહુબલી વરસ લગે કાઉસ્સગ્ગ રહ્યા,
નિર્મદ સેવક ચક્રી દોય મુનિ સમ કહ્યા;
સાવધાન ત્યજી માન જે ધ્યાન ધવલ ધરે,
પરમા સુજસરમા? તસ આલિંગન કરે;

માનની સજ્જાય. ગા૦ ૬

માન-મદસ્થાનાદિ પરિવર્જનાર્થ

૯. તપસંજમણાણે સુવિ જડ માણો વજ્રિઓ મહેસીહિં ॥
અત્તસમુક્કરિસત્થં કિં પુણ હીલાઉ અન્નેસિં ? ॥૪૩॥
જડ તાવ નિજરમઓ, પહિસિદ્ધો અદ્ધમાણમહ્ણેહિં ॥
અવિસેસમયદ્ધાણા પરિહરિયન્વા પયત્તેણં ॥ ૪૪ ॥

શ્રીસૂત્રકૃતાંગસૂત્ર. વૈતાલીયાધ્યયન-૨ ઉદ્દેશ. નિર્યુક્તિ. પૃ. ૬૨, પું. ૧

ભાવાર્થ:—તપ-સંયમ-જ્ઞાન વિષયક પોતાના આત્માને
ઉચ્ચપણે માનવારૂપ પ્રવર્તતો માન પણ મહુર્ષિઓએ વર્જવા
લાયક છે. x x x x x ॥ ૪૩ ॥ મોક્ષગમનના અદ્વિતીય
હેતુરૂપ નિર્જરા હોવા છતાં નિર્જરા મદ પણ ત્રિલોકનાથ-
તીર્થંકર-ભગવન્તોએ વર્જવા લાયકનો જણાવ્યો છે. અવિ-
શેષપણે મદનાં સ્થાનો પ્રયત્નપૂર્વક પરિહરવા લાયક છે ॥૪૪॥

૧૦. દુર્બલ નગ્ન માસોપવાસી, જો છે માયારંગ;
તો પણ ગર્ભ અનંતા લેશે, જોલે બીજું અંગ. મન૦

ભાવાર્થ:—શરીરે દુર્બલ હોય, બાહ્ય પરિશ્રદ્ધનો ત્યાગી
શરીરે નગ્ન, અને છટું અટુંબાદિ તપસ્યાએ વધતો વધતો
મહિનાના ઉપવાસ કરવાવાલો હોય પરંતુ માયાના રંગથી
રંગાયેલો તે અનંતી વાર જન્મ-મરણ ધારણ કરશે. આ
વાતને સૂત્ર-કૃતાંગ નામનું બીજું અંગ સ્પષ્ટ કરે છે.

જુઓ, શ્રીમદ્વ્યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયવિરચિત ૩૫૦
ગાથાનું સ્તવન ઢાલ ૮, ગાથા ૧૧ મી.

૧૧. જહ વિ ય ણિગણે કિસે ચરે, જહ વિ ય શુંજિય માસમંતસો ॥
જે હહ માયાહ મિજહ, આગંતા ગઢમાય નંતસો ॥ ૯ ॥

શ્રીસૂત્રકૃતાંગસૂત્ર. વૈકાલિક-અધ્યયન-પ્રથમ ઉદ્દેશ. પૃ૦ ૫૭ પું.

ઉપરના પદ્યમાં લગવાનું મુધર્માસ્વામીજી જણાવે છે અને
તે વાતને શ્રીમાન્ શીલાંકસૂરીશ્વરજી ટીકામાં સ્પષ્ટ કરે છે.

જુઓ, શ્રી ગોડી પાર્વનાથ જૈન ગ્રન્થમાલા પુષ્પમાલા
નં. ૪, સૂત્રકૃતાંગ પ્રથમ ભાગ.

૧૨. આઠમે માયા નામના પાપસ્થાનકની સજ્જાયમાં પણ પૂજ્ય
ઉપાધ્યાયજી મહારાજ તે વાતને પુનઃ સ્પષ્ટ કરે છે :—

નગ્ન માસ-ઉપવાસિયા મુજો સંતાજી
સીથી લીએ કૃશ અન્ન ગુણવંતાજી

ગર્ભ અનંતા પામશે સુણે સંતાળ
ને છે માયા મન્ન ગુણવંતાળ

આઠમે માયાની સજ્જાય. ગાં ૨

૧૩. વિધિ નિષેધ નવિ ઉપદિશે સુણે સંતાળ
એકાન્તે ભગવન્ત ગુણવંતાળ
કારણે નિષ્કપટી હવું સુણે સંતાળ
એ આણ છે તંત ગુણવંતાળ

આઠમે માયાની સજ્જાય. ગાં ૭

૧૪. રાગહરણ તપ જપ શ્રુત ભાખ્યા રે
તેહથી પણ જિણે ભવફલ આખ્યા રે;
તેહનો કોઈ ન છે પ્રતિકારો રે,
અમીય-હોય-વિષ-ત્યાં-શો-ચારો રે?

રાગની સજ્જાય. ગાં ૫

૧૫. તપભલે છૂટયા તરણું તાણી રે,
કંચન કોડિ આષાઢભૂતિ નાણી રે;
નંદિષેણ પણ રાગે નડિયા રે,
શ્રુતનિધિ પણ વેશ્યાવશ પડિયા રે.

રાગની સજ્જાય. ગાં ૬

૧૬. રાગ ન કરને કોઈ નર કોઈશું રે,
નવિ રહેવાય તો કરને મુનિશું રે;

x x x x

x x x x x

રાગની સજ્જાય. ગાં ૯

૧૭. ઉશ્ર વિહાર ને તપ જપ કિરિયા,
કરતા દ્રેષ તે ભવમાંહે પૂરિયા. લાલન ભવ૦
દ્રેષની સજ્જાય ગા૦ ૪
૧૮. યોગનું અંગ અદ્રેષ છે પહેલું,
સાધન સવિ લહે તેહથી વહેલું. લાલન તેહથી૦
દ્રેષની સજ્જાય. ગા૦ ૫
૧૯. રાગ ધરીને જિહાં ગુણ લહીએ,
નિર્ગુણ ઉપર સમચિત્ત રહીએ; લાલન સમચિત્ત૦
દ્રેષની સજ્જાય. ગા૦ ૮
૨૦. ક્રોધ અજીરણ તપતણું, જ્ઞાનતણું અહંકાર હો;
પરનિંદા કિરિયાતણું, વમન અજીર્ણ આહાર હો.
પરપરિવાદની સજ્જાય. ગા૦ ૩

શ્રી સ્વાધ્યાય—વિભાગ

નોંધ—આ વિભાગમાં આરાધકો આરાધનાને વધુ ઉજ્જવળ બનાવે એ હેતુથી અનુક્રમે શ્રી અરિહંત, સિદ્ધ અને તપ પદ માટે પૂજા દિનો સંચય અત્ર અપાય છે.

“ સૂત્ર—અક્ષર પરાવર્તના, સરસ શેલડી દાખી;
તાસે રસ અનુભવ ચાખીએ, જિહ્વાં એક છે શિવ સાખી. ”

શુદ્ધ નય અર્થ મન ધારીએ,
મહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજકૃત સવાસો
ગાથાનું સ્તવન, ઢાલ ૪થી, ગાથા ૧૪.

શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિકૃત વીશ સ્થાનકની પૂજામાંથી
શ્રી અરિહંતપદની પૂજા.

દોહા.

શ્રી શંખેશ્વર પાસજી, સકળ જંતુ હિતકાર,
પ્રભુમી પદ યુગ તેહના, સ્તવન પૂજા રચું સાર. ૧

બહુવિધ તપ જપ દાખિયા, લોક લોકોત્તર સત્ય,
વીશસ્થાનક સમ કો નહિ, સદ્ગુરુ વદે પસત્ય. ૨

અરિહંતાદિક પદતણું, કારણ એ તપ સત્ય,
ત્રિક યોગે પ્રભુ પૂજિયે, ભાવશું જેહવી શક્ત. ૩

નિર્મળ પીઠ ત્રિકોપરિ, સ્થાપી જિનવર વીશ,
પૂજેપકરણ મેળવી, પૂજિયે વિશ્વાવીશ. ૪

એક એક પદ વર્ણવ કરી, પૂજા પંચ પ્રકાર,
અડવિધ એકવીશ જાણિયે, સેવો સત્તર ઉદાર. ૫

સજળ કળશ અડ જાતિના, જિનઆણુ શિર ધાર,
 પૂજે સ્થાનક વીશને, તસ નહિ દુરિત પ્રચાર- ૬
 પરમ પંચપરમેષ્ઠિમાં, પરમેશ્વર ભગવાન,
 ચાર નિક્ષેપે ધ્યાઈયે, નમો નમો શ્રી જિનલાણુ. ૭

ઢાળ પહેલી.

આદિ જિણુંદ મયા કરો-એ દેશી.

શ્રી અરિહંતપદ ધ્યાઈયે, ચોત્રીશ અતિશયવંતા રે,
 ચાંત્રીસ વાણી ગુણે ભર્યા, ખાર ગુણે ગુણવંતા રે. શ્રીં ૧
 અડહિય સહસ લક્ષણ દેહે, ઇંદ્ર અસંખ્ય કરે સેવા રે,
 ત્રિહું કાળના જિન વાંદવા, દેવ પંચમ મહાદેવા રે. શ્રીં ૨
 પંચ કલ્યાણક વાસરે, ત્રિભુવન થાય ઉદ્યોત રે,
 દોષ અઢાર રહિત પ્રભુ, તરણતારણ જગ પોત રે. શ્રીં ૩
 પટકાય ગોકુળ પાળવા, મહાગોપ કહેવાય રે,
 દયા પડહ વજડાવવા, મહામાહુણ જગતાય રે. શ્રીં ૪
 ભવોદ્ધિ પાર પમાડતા, ચોથો વર્ગ દેખાવે રે,
 ભાવ નિર્યામક ભાવિયો, મહાસત્થવાહ સોહાવે રે. શ્રીં ૫
 અસંખ્ય પ્રદેશ નિર્મળ થયા, છતિ પર્યાય અનંતા રે,
 નવનવા સેયની વર્તના, અનંતા અનંતી જાણુંતા રે. શ્રીં ૬
 પિડ પદસ્થ રૂપસ્થમાં, દ્રવ્યગુણપર્યાયે ધ્યાયા રે,
 દેવપાલાદિ સુખી થયા, સોભાગ્યલક્ષ્મીપદ પાયા રે. શ્રીં ૭

૫. શ્રી રૂપવિજયકૃત વાશ સ્થાનકની પૂજામાંથી
શ્રી અરિહંતપદની પૂજા.

કુહા.

સુરપતિ શ્રીપતિ નરપતિ, ગુણુતતિ જસ નિત ગાય;
પુરિસાદાણી પાસણ, સંખેશ્વર પુરરાય. ૧

સકલ સમીહિત પૂરવા, સુરતરુ સમ સોહાય;
પ્રણુમી પદ યુગ તેહના, ભક્તિભાવ ચિત્ત લાય. ૨

સમકિતધારી જીવને, જિનપદ પ્રાપ્તિ હેત;
વીશસ્થાનક પૂજા રચું, પામી શાસ્ત્ર સંકેત. ૩

દાન શીલ તપના કહ્યા, ત્રણ અઢાર ને ખાર;
ભેદ સર્વ ભાવે મળ્યા, જિનપદ રૂળ દાતાર. ૪

વિવિધ જાતિ તપ જિને કહ્યાં, સુખ સંપત્તિના મૂળ;
વીશસ્થાનક સમ કો નહિ, જિનપદને અનુકૂળ. ૫

દાન શીલ તપ પૂજના, આણુવ્રત મહાવ્રત જોય;
દયા તીર્થની સેવના, સમકિતે સફળાં હોય. ૬

ત્રણ કાળ ત્રિકરણે કરી, પૂજી વીર જિણુંદ;
તીર્થંકરપદ પામશે, શ્રી શ્રેણિક રાજુંદ. ૭

સુંદર સિંહાસન ઠવી, અરિહંત પડિમા સાર;
અડ નવ સત્તર અઢોત્તરી, પૂજા કરો મનોહાર. ૮

પૂજક પૂજ્યની પૂજના, કરતો પૂજ્ય તે થાય;
પંચ પરમેષ્ઠીમાં પ્રથમ, તિણે પૂજે જિનરાય. ૯

ઢાળ પહેલી.

પ્રથમ પૂરવદિશે-એ દેશી.

શ્રી અરિહંત ભગવંત પરમાતમા, દેવનો દેવ ગુણુરયણુખાણી;
સાત શુદ્ધિ કરી મલિનતા પરિહરી, પૂજીએ ભવિજના પ્રેમ આણી.

શ્રી૦ ૧

અરતિ રતિ મોહ નિદ્રા ન હાંસી ભય, રાગ નહિ દ્વેષ નહિ જાસ અંગે;
કામ મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન જસ ખય થયાં, ધ્યાઇયે તે પ્રભુ અધિક રંગે.

શ્રી૦ ૨

ધ્યાન પિંડસ્થ પદસ્થ રૂપસ્થથી, ધ્યેય ધ્યાતા લહે એકતાને;
દ્રવ્ય પર્યાયગુણુ તેહના ધ્યાઇયે, પાઇયે સિદ્ધિ બહુ તત્ત્વજ્ઞાને.

શ્રી૦ ૩

જન્મના ચાર અગીયાર ઘાતી ક્ષયે, દેવકૃત જાસ ઓગણીસ રાજે;
ચોત્રીસ અતિશયો અંગ ચોથે કહ્યા, પાંત્રીસ વયણુ ગુણુ જાસ છાજે.

શ્રી૦ ૪

અડ અધિક સહસ લાંછન ધરે અંગમાં, ગુણુ અનંતે ભર્યો નાથ સોહિ;
જાસ કદ્યાણુકે જગતનુ' તમ ટળે, ઈંદ્ર ઉપેંદ્રનાં ચિત્ત મોહિ.

શ્રી૦ ૫

નામ ને થાપના દ્રવ્યભાવે કરી, જે નરા ચિત્તમાં નિત્ય ધ્યાવે;
દેવપાલાદિ ભૂપાલપરે તે નરા, તીર્થપતિ સંપદા હસ્ત પાવે.

શ્રી૦ ૬

જે મહાગોપ પદ્મકાય ગોકુળતણુ, તિમ મહામાહણુ જાસ કહિયે;
ભવોદ્ધિ બડતાં ભવ્ય નિસ્તારણુ, સાર્થપતિ મુક્તિનો જેહ લહિયે.

શ્રી૦ ૭

દ્રવ્યભાવે કરી પૂજના જે કરે, સ્વર્ગ અપવર્ગ તે નિયત પામે;
ત્રણ પણ અષ્ટ નવ સત્તર એકવીસવિહ, પૂજના કરી વસે સિદ્ધિધામે.

શ્રી૦ ૮

પ્રથમ પદ પૂજતો રાય શ્રેણિક પ્રથમ, ભાવી ચોવીસી જિનરાજ થાશે;
તાસ પદ પદ્મની સેવના સુર કરી, રૂપવિજયાદિ નિત સુજસ ગાશે.

શ્રી૦ ૯

કાવ્યં.

પુષ્પપ્રદીપાક્ષતધૂપપૂગી-ફલૈર્જિનેન્દ્રપ્રતિમાં પ્રપૂજય;
યે લક્ષ્મણઃ શ્રીપરમેષ્ઠિમંત્રં, જપંતિ તે તીર્થકૃતો ભવંતિ. ૧

મંત્ર.

ૐ હ્રીં શ્રી પરમાત્મને અનંતાનંતજ્ઞાનશક્તયે જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય જલં ચંદનં પુષ્પં ધૂપં
દીપં અક્ષતં નૈવેદ્યં ફલં યજ્ઞમહે સ્વાહા.

શ્રી વિજયાનંદસૂરિ (આત્મારામજી)કૃત વીશ સ્થાનકની
પૂજામાંથી અરિહંતપદની પૂજા.

દુહા.

શમરસ રસભર અઘહર, કરમ ભરમ સખ નાશ,
કર મન મગન ધરમ ધર, શ્રી શંખેશ્વર પાસ. ૧

વસ્તુ સકલ પ્રકાશિની, ભાસિની ચિદ્ધન રૂપ,
સ્વાદ્વાદમતકાશિની, જિનવાણી રસકૂપ. ૨

- છદ્દે અંગ આવશ્યકે, વશિ નિમિત્ત વિધાન,
તે સાધે જિનપદ લહે, અજર અમરકી ખાન. ૩
- જિન ગણધર વાણી નમી, આણી ભાવ ઉદાર,
વિંશતિપદ પૂજન વિધિ, કહીશું વિધિ વિસ્તાર. ૪
- વિંશતિ તપપદ સારિખી, કરણી અવર ન કોય,
જો ભવિ સાધે રંગશું, અર્હનું રૂપી હોય. ૫
- ક્રમસે પીઠ ત્રિકોપરે, થાપી જિનવર વીસ,
સામગ્રી સહુ મેલીને, પૂજે ત્રિભુવન ઇશ. ૬
- એક એક પદ પૂજિયે, પંચ અષ્ટ સત્તાર,
દ્રવ્યાર્થન વિધિ જાણિયે, ઇગવીસ વિધિ વિસ્તાર. ૭

રાગ—ધન્યાશ્રી, દો નયણાંદા માર્યા મરજદા પરદેશીડા—એ દેશી.

અરિહંતપદ મનરંગ ચિદાનંદ અરિહંતપદ મનરંગ, એ આંકણી.
ચિદાનંદધન મંગલરૂપી, મિથ્યાતિમિર દિણુંદા. ચિં અં ૧
ચૌતીસ અતિશય પૈંતીસ વાણી, ગુણ ખારે સુખકંદા. ચિં અં ૨
મહાગોપ મહામાહણ કહિયે, કાટે ભવભય કંદા. ચિં અં ૩
નિર્યામક સત્યવાહ ભણીજે, ભવિ ચકોર મનચંદા. ચિં અં ૪
ચાર નિરોપરૂપ જગરંજન, ભંજન કરમ નરિંદા. ચિં અં ૫
અવર દેવ વામા વશ કીને, તું નિકલંક મહિંદા. ચિં અં ૬
જ્ઞાયક નાયક શ્રુભગતિદાયક, તું જિન ચિદ્ધનવૃંદા. ચિં અં ૭
દેવપાલ શ્રેણિક પદ સાધી, અરિહંતપદ નિપજંદા. ચિં અં ૮
સખ શિવશંકર ઇશ નિરંજન, ગતકલિમલ સખ ધંદા. ચિં અં ૯
જિનકે પંચ કલ્યાણક જગમે, કરે ઉઘોત અમંદા. ચિં અં ૧૦
આતમ નિર્મળ ભાવ કહીને, પૂજે ત્રિભુવન ઇંદા. ચિં અં ૧૧

કાવ્યં.-કૃતવિલંબિત વૃત્તં.

અતિશયાદિગુણાબિધવદાન્યકં, જિનવરેંદ્રપદસ્ય નિદાનકં;
નિખિલકર્મશિલોચ્ચપ્રસૂદનં, કુરુત વિંશતિસંપદપૂજનં. ૧

મંત્ર.

ઑં હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુ-
નિવારણાય શ્રીમતે અર્હતે જલાદિકં યન્તમહે સ્વાહા.

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશો-
વિજયગણિવિરચિત નવપદની પૂજામાંથી
શ્રી અરિહંતપદની પૂજા.

ઉપન્નસન્નાણુમહોમયાણું, સંપાડિહેરાસણુસંઠિયાણું;
સદેસણાણુંદિયસજ્જણાણું, નમો નમો હોઉ સયા જિણાણું. ૧ *

શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત સ્તવના.

ભુજંગપ્રયાત વૃત્તં.

નમોઽનંતસંતપ્રમોદપ્રદાન-

પ્રધાનાય લવ્યાત્મને ભાસ્વતાય;

થયા જેહના ધ્યાનથી સૌખ્યભાન,

સદા સિદ્ધચક્રાય શ્રીપાલરાજા. ૧

* બીજી પ્રતમાં નીચેનો દુહો પણ મળે છે.

પરમમંત્ર પ્રણમી કરી, તાસ ધરી ઉર ધ્યાન;

અરિહંતપદ પૂજા કરો, નિજ નિજ શક્તિ પ્રમાણ. ૧

કર્યાં કર્મ દુર્મર્મ ચકચૂર જેણે,
 ભલાં ભવ્ય નવપદ્ધ્યાનેન તેણે;
 કરી પૂજના ભવ્ય ભાવે ત્રિકાળે,
 સદા વાસિયો આતમા તેણે કાળે. ૨

જિકે તીર્થંકર કર્મ ઉદ્યે કરીને,
 દિયે દેશના ભવ્યને હિત ધરીને;
 સદા આઠ મહાપાડિહારે સમેતા,
 સુરેશે નરેશે સ્તવ્યા બ્રહ્મપૂતા. ૩

કર્યાં ઘાતિયાં કર્મ ચારે અલગ્ગાં,
 ભવોપશ્રદ્ધી ચાર જે છે વિલગ્ગાં;
 જગત્ પંચ કલ્યાણકે સૌખ્ય પામે,
 નમો તેહ તીર્થંકરા મોક્ષકામે. ૪

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત સ્તવના.

ઢાળ-ઉલાલાની દેશી.

તીર્થપતિ અરિહા નમું, ધર્મ ધુરંધર ધીરોજી;
 દેશના અમૃત વરસતા, નિજ વીરજ વડવીરોજી. ૧

ઉલાલો-વર અખય નિર્મળ જ્ઞાન ભાસન સર્વભાવ પ્રકાશતા,
 નિજ શુદ્ધ શ્રદ્ધા આત્મભાવે ચરણથિરતા વાસતા;
 જિનનામકર્મ પ્રભાવ અતિશય પ્રાતિહારજ શોભતા,
 જગજંતુ કરુણાવંત ભગવંત ભવિકજનને ક્ષોભતા. ૨

પૂજા-ઢાળી. શ્રીપાળના રાસની.

ત્રીજે ભવ વરસ્થાનક તપ કરી, જેણે ખાંધ્યું જિનનામ;
ચોસઠ ઈંદ્રે પૂજિત જે જિન, કીજે તાસ પ્રણામ રે,
ભવિકા! સિદ્ધચક્રપદ વંદો, જેમ ચિરકાળે નંદો રે ભવિકાં ૧
એ આંકણી.

જેહને હોય કદ્યાણુક દિવસે, નરકે પણ અજવાળું;
સકળ અધિક ગુણ અતિશયધારી, તે જિન નમી અઘ ટાળું રે.
ભવિકાં ૨

જે તિહું નાણુસમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગકરમ ક્ષીણુ જાણી;
લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દિયે જનને, તે નમિયે જિન નાણી રે.
ભવિકાં ૩

મહાગોપ મહામાહણુ કહિયે, નિર્યામક સત્યવાહ,
ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમિયે ઉત્સાહ રે.
ભવિકાં ૪

આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણયુત વાણી;
જે પ્રતિબોધ કરે જગજનને, તે જિન નમિયે પ્રાણી રે.
ભવિકાં ૫

ઢાળી-શ્રીપાળના રાસની.

અરિહંતપદ ધ્યાતો થકો, દંવહ ગુણ પજ્જય રે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંતરૂપી થાય રે. ૧
વીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, સાંભળજે ચિત્ત લાઈ રે;
આતમ ધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મળે સવિ આઈ રે. વીરં ૨
કાવ્યં.

વિમલકેવલભાસનભાસ્કરં, જગતિ જંતુમહોદયકારણું;
જિનવરં બહુમાનજલૌઘતઃ, શુચિમનાઃ સ્નપયામિ જિનેશ્વરં. ૧

સ્નાત્ર કરતાં જગદ્ગુરુ શરીરે, સકલ દેવે વિમલ કલશ નીરે;
આપણા કર્મમલ દૂર કીધાં, તિણે તે વિબુધે અંથે પ્રસિદ્ધા. ૨
હર્ષ ધરી અપ્સરા વૃંદ આવે, સ્નાત્ર કરી એમ આશિષ ભાવે;
જિહાં લગે સુરગિરિ જંબૂદીવો, અમતણા નાથ દેવાધિદેવો.

(અમતણા નાથ જીવાનુજીવો) ૩

ૐ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય પરમાત્મને પરમેશ્વરાય જન્મ-
જરામૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે સિદ્ધચક્રાય શ્રીઅર્હતપદાય જલં
ચંદનં પુષ્પં ધૂપં દીપં અક્ષતં નૈવેદ્યં ફલં ચન્નમહે સ્વાહા॥

ૐ હ્રીં નમો અરિહંતાણું કહી અનુક્રમે શ્રી અરિહંતપદની
અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી. (આ પ્રમાણે દરેક પૂજા દીઠ જાણુવું,
માત્ર પદનું નામ ફેરવ્યા કરવું.)

પં. શ્રી પદ્મવિજયકૃત નવપદની પૂજામાંથી

શ્રી અરિહંતપદની પૂજા.

દુહા.

શ્રુતદાયક શ્રુતદેવતા, વંદું જિન ચોવીશ;
ગુણ સિદ્ધચક્રના ગાવતાં, જગમાં હોય જગીશ. ૧
અરિહંત સિદ્ધ સૂરિ નમું, પાઠક મુનિ ગુણધામ;
દંસણ નાણ ચરણ વળી, તપ ગુણમાંહે ઉદ્ધામ. ૨
ઈમ નવપદ ભક્તિ કરી, આરાધો નિત્યમેવ;
જેહુથી ભવદુઃખ ઉપશમે, પામે શિવ સ્વયમેવ. ૩
તે નવપદ કાંઈ વર્ણવું, ધરતો ભાવ ઉદ્ધાસ;
ગુણિગુણગુણ ગાતાં થકાં, લહીએ જ્ઞાનપ્રકાશ. ૪

પ્રતિષ્ઠાકલ્પે કહી, નવપદ પૂજા સાર;
તેણે નવપદ પૂજા ભણું, કરતો ભક્તિ ઉદાર. ૫

ઢાળ પહેલી—રાગ ભૈરવ

પ્રથમ પદ જિનપતિ ગાઈએ ગુણતતિ
પાઈએ વિપુલ ફળ સહજ આપ;
નામ ગોત્રજ સુણ્યાં કર્મ મહા નિર્જ્યાં
જાય ભવસંતતિ બદ્ધ પાપ. ૧

એક વરફપમાં વરણ પંચે હોયે,
એક તુજ વર્ણુ તે જગ ન માયો;
એક તિમ શ્લોકમાં વરણ બત્રીશ હોયે,
એક તુજ વર્ણુ કિણહી ન ગવાયો. ૨

વાચગુણ અતિશયા પારિહેરા સયા,
જાહ્ય પણ એ ગુણા કુણે ન ગવાયા;
કેવળનાણુ તહ કેવળદંસણુ,
પમુહ અભયંતરા જિનપ પાયા,
તેહ મુહ-પદ્મથી કિમ કહાયા ? ૩

દુહા.

જિનગુણ અનંત અનંત છે, વાચકુમ મિત દીહ,
બુદ્ધિ રહિત શક્તિવિકલ, કિમ કહું એકણુ જીહ ? ૧

ઢાળ બીજી—રાગ દેશાખ.

ભાવ ધરી ભવિ પૂજિયે, તિગ અડ પણ ભેય;
તિમ સત્તર ભેદે કરી, પૂજે ગત ખેય. ભાવ૦ ૧

ઇગવીસ અડસય ભેદથી, જિન ભાવ સંભારી;
 પૂજો પરિગલ ભાવશું, પ્રભુ આણાકારી. ભાવ૦ ૨
 પૂજા કરતાં પૂજ્યની, પૂજ્ય પોતે થાવે;
 તજ પદપદ્મ સેવક તિથો, અક્ષયપદ પાવે. ભાવ૦ ૩

શ્રી વિજ્યાનંદસૂરિ(આત્મારામજી)કૃત નવપદની
 પૂજામાંથી શ્રી અરિહંતપદની પૂજા.

દુહા.

શ્રી શંખેશ્વર પાસજી, પૂરો વંછિત આસ,
 સિદ્ધચક્ર પૂજા રચું, જિમ તૂટે લવપાસ. ૧
 ઉપકારી જિનરાજકી, પૂજા પ્રથમ વિધાન,
 જો લવિ સાધે રંગસું, અજર અમર કી ખાન. ૨
 ઉત્પન્ન જ્ઞાન સત રૂપ હ, પ્રતિહારજ શીલાંત,
 સિંહાસન બેઠે વિભુ, દે ઉપદેશ મહંત. ૩

રાગ-ખમાય.

જિનપૂજન આનંદખાની (૨) અંચલી૦
 સંતિ અનંત પ્રમોદ અનંગં સત ચિત્ આનંદદાની. જિન૦ ૧
 તીર્થંકર શુભનામ કર્મકે ઉદય કહે જિનખાની. જિન૦ ૨
 ઘાતિકર્મકા નાશ કરીને અષ્ટાદશ મલહાની. જિન૦ ૩
 કરે અઘાતિ જીર્ણ વસનસેં તીર્થેશ્વર પદ ઠાની. જિન૦ ૪
 એસે અહંન્ દેવ સુહંકર લયભંજન નિર્વાની. જિન૦ ૫
 આતમ આનંદ પૂરજી સ્વામી નમો દેવ મનમાની. જિન૦ ૬

કુહા.

શાસનપતિ અરિહા નમો, ધર્મધુરંધર ધીર;
દેશના અમૃત વર્ષિણી, નિજ વીરજ વડવીર. ૧
નિર્મળ જ્ઞાન અક્ષયનિધિ, શુદ્ધ રમણ નિજરૂપ;
થિરતા ચરણ સુહંકરુ, પૂજો અહંન્ ભૂપ. ૨

મહાબૂબ જાની મેરા-યહ ચાલ.

શ્રી અહંન્ સ્વામી મેરા, છિન નાહિ ભૂલના રે;
તુમ પૂજો ભવિ મન રંગે, ભવલય હિ મિટાના. શ્રી૦ ૧
ભવ તીજે વર તપ કરકે, સેવો નિદાના રે;
જિન નામકર્મ શુભ ખાંધી, હુએ ત્રિભુવનરાના. શ્રી૦ ૨
જિનકે કલ્યાણક દિવસે, નરકે સુહાના રે;
ઉઘોત હુઆ ત્રિભુવનમેં, અતિશય ગુણ ગાના. શ્રી૦ ૩
પ્રભુ તીન જ્ઞાન લેઈ ઉપને, જગમેં સુહાના રે;
લેઈ દીક્ષા ભવિજન તાર, હુએ કેવલજ્ઞાના. શ્રી૦ ૪
મહાગોપ સત્ય નિર્યામક, વળી મહામહાના રે;
યહ ઉપમા જિનકે છાજે, તે ત્રિભુવન ભાના. શ્રી૦ ૫
પ્રતિહાર અડ જસ શોભે, ગુણ પૈંતીસ વાના રે;
પ્રભુ ચૌતીસ અતિશયધારી, મહાનંદ ભરાના. શ્રી૦ ૬
ભવિ અહંન્પદકો પૂજો, નિજરૂપ સમાના રે;
જિન આત્મધ્યાને ધ્યાવે, તદ્રૂપ મિલાના. શ્રી૦ ૭

કાવ્ય-ક્રુતવિલંબિતવૃત્તં.

અખિલવસ્તુવિકાશનભાસ્કરં, મદનમોહતમસ્તુવિનાશકં,
નવપદાવલિ નામ સુભક્તિતઃ, શુચિમનાઃ પ્રયજ્ઞમિ વિશુદ્ધયે. ૧

મંત્ર.

ૐ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુ-
નિવારણાય શ્રીમતેઽર્હતે જલાદિકં યજ્ઞમહે સ્વાહા.

તો મળઈ ગણી નરવરપત્તં અરિહંતપયપ્પસાણં ।
દેવપાલેણ રજ્જં, સક્કત્તં કત્તિણ્ણા વિ ॥૧॥ સિરિસિરિવાલકહા

ભાવાર્થ:—ગણુધર ભગવન્ત કહે છે કે—હે રાજન્! અરિ-
હંતપદના પ્રસાદથી દેવપાલ નામના સેવકે રાજ્ય અને કાર્તિક
શેઠે ધન્દ્રપણું મેળવ્યું.

શ્રી અરિહંતપદના આરાધકો માટે.

૧ ભેદજ્ઞાનમાં નિષ્ણાત અને છેદ કરવામાં અતિ કુશળ
શિરોમણિ તીર્થંકરો છે માટે જ તેઓના દર્શન, વંદન, પૂજન,
સત્કારાદિમાં તત્પર બનેા.

૨ તીર્થંકર ભગવન્તોએ પૂર્વે પ્રાપ્ત કરેલ શરૂઆતનું
સમ્યક્ત્વ પણ પ્રતિપાતિ હોઈ શકે છે.

૩ શ્રી તીર્થંકર ભગવન્તોને જગતભરના જીવ માત્રને
નિર્ઝન્ય પ્રવચનના રસિક બનાવવાના વિશિષ્ટ વિચારોવાળું
વરબોધિ સમ્યક્ત્વ હોય છે.

૪ એક જ ભવમાં કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષ થવા એ સહેલામાં
સહેલી સાધના છે પરન્તુ તીર્થંકરનામકર્મની નિકાયના ત્રણ
ભવ વગર થતી જ નથી.

૫ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરનાર તીર્થંકર ભગવન્તના

જીવો પણ ત્રણ ભવ શેષ સંસાર રહે તે અવસરે આરાધ્યપદની આરાધના નિયમા કરે છે.

૬ તીર્થંકરનામકર્મની નિકાયના કરનાર ત્રણ ભવ શેષ સંસાર રાખીને નિકાયના કરે છે.

૭ તીર્થંકરનામકર્મની નિકાયના કરવાના અવસરે અપ્રતિ-પાતિ વરબોધિ (શ્રેષ્ઠ સમ્યક્ત્વ) હોય છે.

૮ વરબોધિને વરેલો પુણ્યાત્મા જગત્ભરને શાસનના રસિક બનાવવા માટે કટિબદ્ધ થયેલો હોય છે.

૯ તીર્થંકરનામકર્મની ઉપાર્જના કરનારને અરિહંતાદિક વીશ પદો અગર તે વીશ પદોમાંથી એકાદ પદને આરાધવું પડે છે.

૧૦ અરિહંતપદની આરાધનામાં વ્યક્તિના વિભેદો નજરે પડતા નથી.

૧૧ અરિહંતપદની આરાધનામાં ક્ષેત્ર-કાળ અવસ્થાનું નિયમન નથી.

૧૨ અરિહંતપદની આરાધનામાં નિયમિત નામનો નશો નથી.

૧૩ સર્વ ક્ષેત્રના, સર્વ કાળના, સર્વ અવસ્થાના, હરકોઈ નામને ધારણ કરવાવાળા, તીર્થંકરનામકર્મની નિકાયના કરેલા, તીર્થંકરનામનિકાયના કરીને દેવલોક ગયેલા અગર નરકે ગયેલા સર્વ તીર્થંકરની આરાધના એક અરિહંતપદને આરાધવાથી થાય છે.

૧૪ અરિહંતપદની આરાધના દ્વારાએ અરિહંતપદની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૧૫ આરાધ્ય લગવન્ત અરિહંતો આરાધ્યપદ અપાવી શકતા નથી પણ તેઓની આરાધના અરિહંતપદની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

૧૬ અરિહંતાદિને કરેલો નમસ્કાર સર્વ પાપનો નાશ કરે છે.

૧૭ અરિહંતાદિને કરેલો નમસ્કાર સર્વ મંગલોમાં ઉત્કૃષ્ટ મંગળ છે.

૧૮ અરિહંતપદના આરાધકોને અરિહંતપદની આરાધનામાં તત્પર બન્યા વગર અરિહંતપદની પ્રાપ્તિ અબ્બો કોશ દૂર છે.

૧૯ લેદ્ધજ્ઞાનમાં બૂલા પડેલાઓ છેદ કરવાના અવસરે છેતરાય તેમાં નવાઈ શું ?

૨૦ લેદ્ધજ્ઞાનની બૂલબૂલામણીમાં છેદ કરવાનું છોડીને નહિ છેદ કરવાને છેદે છે.

૨૧ લેદ્ધનીતિ અને લેદ્ધજ્ઞાનમાં આલ અને જમીન જેટલું અંતર છે.

૨૨ છળ, કપટ, માયાબળ અને મુત્સદ્દીપણની ચાલબાજીઓનો સમાવેશ લેદ્ધનીતિમાં છે, અને લેદ્ધજ્ઞાન દ્વારાએ વિનાશી અવિનાશી પદાર્થનો વાસ્તવિક નિર્ણય-કિંમત-સ્વરૂપક્ષલાદિની વિચારણાઓ હોય છે.

૨૩ પિયરમાં પોષાયેલી પુત્રીને પંદર વર્ષ પહેલાં પિયર અને ઘરના લેદ્ધ સમન્વય છે; પરન્તુ જીવનના અંત સુધી સંસારિયોને સંસાર અને શાસનના લેદ્ધ સમન્વયતા નથી, એ જ ખેદનો વિષય છે.

૨૪ લેદ્ધજ્ઞાનમાં ભીંજાયા વગર અને છેદ કરવાની કુશળ

કાર્યવાહી કર્યા વગર કોઈપણ આત્મા અરિહંતપદ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

૨૫ આરાધ્યપદમાં બિરાજમાન અરિહંતો અરિહંતપદની પ્રાપ્તિ કરાવતા નથી, પરંતુ તેઓની આરાધના દ્વારાએ જ અરિહંતપદની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૨૬ આરાધક અને આરાધ્યપદ વચ્ચેનું અંતર તોડનારી યીજ આરાધના છે.

૨૭ આરાધનાના અપૂર્વ બલે આરાધ્યપદાદિ અરિહંતપદોને આરાધકો પામ્યા છે, એમાં શંકાને સ્થાન જ નથી.

શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિકૃત વીશ સ્થાનકની પૂજામાંથી શ્રી સિદ્ધ પદની પૂજા.

દુહા.

ગુણ અનંત નિર્મળ થયા, સહજ સ્વરૂપ ઉન્નત;
અષ્ટ કર્મભલ ક્ષય કરી, ભયે સિદ્ધ નમો તાસ. ૧

ઢાળ બીજી-ગુણ રસિયા-એ દેશી.

શ્રી સિદ્ધપદ આરાધિયે રે, ક્ષય કીધાં અડકર્મ રે; શિવ વસિષ્ઠ
અરિહંતે પણ માનિયા રે, સાદિ અનંતસ્થિતિ શર્મ રે. શિવ૦ ૧

ગુણ એકતીસ પરમાત્મા રે, તુરિય દશા આસ્વાદ રે; શિવ૦
એવંભૂતનયે સિદ્ધ થયા રે, ગુણગણનો આહ્વાદ રે. શિવ૦ ૨

સુરગણ સુખ ત્રિહું કાળના રે, અનંતગુણ તે કીધ રે; શિવ૦
અનંત વર્ગે વર્ગિત કર્યા રે, તો પણ સુખ સમીધ રે. શિવ૦ ૩

બંધ ઉદય ઉદીરણા રે, સત્તા કર્મ અભાવ રે; શિવ૦
 ભિર્વગતિ કરે સિદ્ધજી રે, પૂર્વપ્રયોગ સદ્ભાવ રે. શિવ૦ ૪
 ગતિ પારિણામિક ભાવથી રે, બંધન છેદન યોગ રે; શિવ૦
 અસંગ ક્રિયા બળે નિર્મળો રે, સિદ્ધ ગતિનો ઉદ્યોગ રે. શિવ૦ ૫
 પદ્મેસંતર અણુકરસતા રે, એક સમયમાં સિદ્ધ રે; શિવ૦
 ચરમ ત્રિભાગ વિશેષથી રે, અવગાહન ઘન કીધ રે. શિવ૦ ૬
 સિદ્ધ-શિલાની ઉપરે રે, જ્યોતિમાં જ્યોતિ નિવાસ રે; શિવ૦
 હસ્તિપાલ પરે સેવતાં રે, સૌભાગ્યલક્ષ્મી પ્રકાશ રે. શિવ૦ ૭

પં. શ્રી રૂપવિજયકૃત વીશ સ્થાનકની પૂજામાંથી શ્રી સિદ્ધપદની પૂજા.

દ્વિહા.

સકલ વિભાવ અભાવથી, પ્રગટ્યો શુદ્ધ સ્વભાવ,
 જ્ઞેયથી જ્ઞાન અનંત જસ, તે સિદ્ધ નમો ધરી ભાવ. ૧
 અનંત જ્ઞાન દરશન ધણી, રૂપ બળ જસ અનંત,
 સાદિ અનંત સુખ અનુભવે, નમો સિદ્ધ ભગવંત. ૨

ઢાળ બીજી—(રાગ આશાઉરી)

દીપપૂજન ભવિ ભાવ ધરીને—એ દેશી,
 નમો સિદ્ધ મહાઉપકારી, અવિકારી અણાહારી રે;
 દેહ અભાવે પણ ગુણધારી, ભઉં હું બલિહારી રે. નમો ૧
 પણ ગુણ વરણ વિરામથી પ્રગટ્યા, રસથી પણ તિમ હોય રે;
 અંધસંબંધ રહિત દોય જાણે, કરસનામ અડ જોય રે. નમો ૨

વેદ ખેદ તથા ગુણ ત્રણ પાયા, અશરીરી સોહાયા રે;
 અરુહ અસંગી નિજગુણરંગી, એ એકતીસ ગુણરાયા રે. નમો ૩
 અરિહંતને પણ માન્યપણે જે, અષ્ટકરમથી ન્યારા રે;
 રૂપાતીત દશા જે પાયા, રહે સંસારને પારા રે. નમો ૪
 જાતિ જરા રુજ મરણ ન વેદન, અકલ અચળ અવિકારી રે;
 પૂર્ણાનંદ પરમપદ ભોક્તા, અનંત ચતુષ્ટયધારી રે. નમો ૫
 બંધ ઉદય ઉદીરણ સત્તા, કરમ ભરમ સવિ ટારી રે;
 સમય પએસંતર અણુફરસી, વરિયા શિવવહુ સારી રે. નમો ૬
 પંદર ભેદે સિદ્ધ વિચારી, જાપ જપો હિતકારી રે;
 શ્રી સિદ્ધાચળ પમુહા તીરથ, પૂજે સિદ્ધ સંભારી રે. નમો ૭
 સંમેતશિખર અર્ધુદ અષ્ટાપદ, વૈભાર ને ગિરનાર રે;
 ‘નમો સિદ્ધાણુ’ જપિયે તીરથે, હોયે સિદ્ધ નિરધાર રે. નમો ૮
 હસ્તિપાલનૃપ એ પદ સેવી, હુએ વિદેહે જિનેશ રે;
 તસપદ પદ્મવિજય પદદાર્ઘ, દિયે ચિદ્રૂપ વિશેષ રે. નમો ૯

કાવ્યં.

ચદ્વીર્ધકાલસુ નિકાચિતબંધખદ્ધ-

મષ્ટાત્મકં વિષમચારમભેદકર્મ;

નશ્યં નિહત્ય પરમં પદમાપયેસ્તે,

સિદ્ધા દિશંતુ મહતીમિહ કાર્યસિદ્ધમ્. ૧

મંત્ર—ૐ હ્રીં શ્રીં પરમાત્મને અનંતાનંતજ્ઞાનશકતયે જન્મ-
 જરામૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે સિદ્ધાય જલાદિકં યજ્ઞમહે સ્વાહા

શ્રી વિજયાનંદસૂર(આત્મારામજી)કૃત વીશ સ્થાનકની પૂજામાંથી શ્રી સિદ્ધ પદની પૂજા.

કુહા.

તનુ ત્રિભાગ દ્વરે કરી, ઘનસ્વરૂપ અઘનાશ;
જ્ઞાનસ્વરૂપી અગમગતિ, લોકાલોકપ્રકાશ. ૧

અક્ષય અમર અગોચરા, રૂપ રેખ વિન લાલ;
જે પૂજે સો ભવિ લહે, અહ્નૃપદ ઉજમાલ. ૨

ઢાળ.

કન્હામેં નહિ રહેણા રે, તુમચે રે સંગ ચલું-એ દેશી.

સિદ્ધ અચળ આનંદી રે, જ્યોતિમેં જ્યોતિ મિલી-એ આંકણી.
અજ અલખ અમૂરતિ રે, નિજ ગુણ રંગરલી. સિદ્ધ ૦ ૧
શિવ અજર અનંગી રે, કરમકો કંદદલી. સિદ્ધ ૦ ૨
સમય એકમેં ત્રિપદી રે, નાશ થિર આવિર વલી. સિદ્ધ ૦ ૩
ઋણુ એક સમય ગતિકા રે, અનંત ચતુષ્ટય મિલી. સિદ્ધ ૦ ૪
ગુણ એકત્રીસ ધારી રે, નિર્મળ પાપ ગલી. સિદ્ધ ૦ ૫
ત્રિહું કાળકે દેવા રે, સખ સુખ મેલ મિલી. સિદ્ધ ૦ ૬
ગુણાનંત કરીજે રે, વરગિત વરગ વલી. સિદ્ધ ૦ ૭
નલ એક પ્રદેશે રે, સખ સુખ પુંજ લિલી. સિદ્ધ ૦ ૮
લોકાલોક ન માવે રે, જિનવર તત્ર ચલી. સિદ્ધ ૦ ૯
બંધન છેદ અસંગા રે, પૂર્વપ્રયોગ ફલી. સિદ્ધ ૦ ૧૦
ગતિકરણ નિદાના રે, સુમતિ સંગ લલી. સિદ્ધ ૦ ૧૧
હસ્તિપાલ આરાધી રે, જિનપદ સિદ્ધ તુલી. સિદ્ધ ૦ ૧૨
પ્રભુ આત્માનંદી રે, પૂજત કુમતિ ટલી. સિદ્ધ ૦ ૧૩

કાવ્યં-અતિશયાદિં

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રી પરમં શ્રીમતે સિદ્ધાય જલાદિકં
યજ્ઞમહે સ્વાહા.

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશો-
વિજયગણિવિરચિત નવપદની પૂજામાંથી
શ્રી સિદ્ધ પદની પૂજા.

કાવ્યં.

૧સિદ્ધાણુમાણુંદરમાલયાણું, નમો નમોડણુંતચઉલ્લયાણું.

૧ બીજી પ્રતનો વધારો

સમગ્ગકર્મકખ્યકારગાણું, જન્મં જરાદુકખનિવારગાણું.

બીજી પૂજા સિદ્ધની, કીજે દિલ ખુશીયાધ;
અશુભ કર્મ દૂરે ટળે, ફળે મનોરથમાલ. ૧ (બાકી સરખું.)

સકળ કર્મના કલેશથી, મૂકાણા મહાભાગ;
ચિદાનંદમય શાશ્વતા, લાગે કોઈ ન ડાગ. ૧

લોક અગ્રક્ષેત્રે રહ્યા, લહી અનંતી ઋદ્ધિ;
ભસ્મ ક્રિયા બાળી કરમ, પરમ આતમા સિદ્ધિ ૨

કરવું સ્મરણ ધ્યાન તસુ, પ્રતિમા વંદન તાસે;
નામ જાપ પૂજન નહવણ, કરીયે ધરી ઉદ્ધાસ. ૩

અવર્ણવાદ આશાતના, વરજી નર સુવિવેક;
સદા ભક્તિ કરવી ભક્ષી, ધરી મનમાંહિ ટેક. ૪

અરિહંત પણ જેહને નમે, આઠ કર્મકૃત નાશ;
પનર લેદ છે સિદ્ધના, કુણુ સમરે નહિ તાસે ? ૫

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્.

કરી આઠ કર્મ ક્ષયે પાર પામ્યા,
જરા જન્મ મરણાદિ ભય જેણે વામ્યા;
નિરાવરણ જે આત્મરૂપે પ્રસિદ્ધા,
થયા પાર પામી સદા સિદ્ધબુદ્ધા. ૧

મુકાયે ભવસહસ(બ્રમણ)થી, સિદ્ધ ભણી નમસ્કાર;
ભાવે જેહ કરે ભવિક, બોધિલાલ વિસ્તાર. ૬

સુરતરુ અમુરાદિકતણા, સુખ સઘળાએ મેલી;
તેહ થકી શિવસુખતણી, અનંતી ગુણી છે કેલી. ૭

જિણે અમૃત રસ ચાખીયો, ખીજે રસ ન સુહાય;
તિમ શિવસુખ જાણ્યો જિણે, ખીજાં ના વેદાય. ૮

જિહાં એક સિદ્ધાતમા, તિહાં અનંતા હોય;
પણ અમૂર્તપણાથકી, બાધા ન લહે કોય. ૯

સિદ્ધતણી અવગાહના, તીન સયા તેતીસ;
ધનુષ ત્રિભાગે અધિક, કહી ઉત્કૃષ્ટો ઇશ. ૧૦

ઝિણા હાથ ત્રિભાગથી, ચાર હાથ ગણી લેય;
સિદ્ધતણી અવગાહના, મધ્યમ ભાખી એહ. ૧૧

જઘન્ય સિદ્ધ અવગાહના, અષ્ટાંગુલ એક હાથ;
કૂર્માપુત્રાદિકતણા, ઇમ કરી શ્રી જગનાથ. ૧૨

સિદ્ધધ્યાનથી જીવના, જાયે દુષ્કૃત કોટિ;
જિમ અમૃતના જિંદુથી, જાય તીવ્ર વિષચોટિ. ૧૩

પ્રતિબિંબિત નિજ આત્મરૂપું, સિદ્ધ નિહાળે જેહ;
ત્રિજગ પૂજ્યપદ સંપદા, તતજિણ પામે તેહ. ૧૪

ત્રિભાગોનદેહાવગાહાત્મદેશા,
રહ્યા જ્ઞાનમય જાત વર્ણાદિ લેશા;
સદાનંદ સૌખ્યાશ્રિતા જ્યોતિરૂપા,
અનાયાધ અપુનર્ભવાદિ સ્વરૂપા. ૨

ઢાળ-ઉલાલાની દેશી.

સકલ કરમમલ ક્ષય કરી, પૂરણ શુદ્ધ સ્વરૂપો જી;
અવ્યાયાધ પ્રભુતામયી, આતમસંપત્તિ ભૂપો જી. ૧

ઉલાલો—જેહ ભૂપ આતમ સહજ સંપત્તિ,
શક્તિ વ્યક્તિપણે કરી;

સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર સ્વકાલ લાવે,
ગુણ અનંતા આદરી;

સ્વ-સ્વભાવ ગુણ પર્યાય પરિણતિ,
સિદ્ધ સાધન પર લાણી;

મુનિરાજ માનસહંસ સમવડ,
નમો સિદ્ધ મહાગુણી. ૨

પૂજા, ઢાળ.

સમયપએસંતર અણુફરસી, ચરમ તિભાગ વિશેષ;
અવગાહન લહી જે શિવ પહોંતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષ રે.
ભવિકાં ૧

પૂર્વપ્રયોગ ને ગતિપરિણામે, બંધનછેદ અસંગ;
સમય એક ઊર્ધ્વગતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો રંગ રે.
ભવિકાં ૨

નિર્ભળ સિદ્ધશિલાની ઉપર, જોયણ એક લોગંત,
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો સંત રે.

ભવિકા૦ ૩

જાણે પણ ન શકે કહી પરગુણ, પ્રાકૃત તેમ ગુણ જસ,
ઉપમા વિણ નાણી ભવમાંહે, તે સિદ્ધ દીયો ઉદ્ધાસ રે.

ભવિકા૦ ૪

જ્યોતિસું જ્યોતિ મળી જસ અનુપમ, વિરમી સકળ ઉપાધિ,
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ સમાધિ રે.

ભવિકા૦ ૫

ઢાળ

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવળ દંસણ નાણી રે,
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોયે સિદ્ધ ગુણખાણી રે.

વીર જિહ્વેસર ઉપદિશે૦ ૧

કાવ્ય—વિમલ૦ મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં

પં. શ્રી પદ્મવિજયજીકૃત નવપદની પૂજામાંથી
શ્રી સિદ્ધપદની પૂજા.

દુહા.

સિદ્ધ-સ્વરૂપી જે થયા, કર્મમેલ સવિ ધોય;
જેહ થશે ને થાય છે, સિદ્ધ નમો સહુ કોય. ૭

ઢાળ ત્રીજી-પારી રે જાતિનું ફલ સરગથી-એ દેશી.

નમો સિદ્ધાણું હવે પદ બીજે, જે નિજ સંપદ વરીયા,
જ્ઞાન દર્શન અનંત ખજાનો, અવ્યાબાધ સુખ દરિયા કે;

સિદ્ધ કે બુદ્ધ કે સ્વામી નિજરામી કે,
હાં રે વાલા પ્રણમો નિજગુણકામી રે;
ગુણકામી ગુણકામી ગુણવંતા, જે વચનાતીત હુઆ રે. ૧
એ આંકણી૦

ક્ષાયક સમકિત ને અક્ષય સ્થિતિ, જેહ અરૂપી નામ;
અવગાહન અશુરલઘુ જેહની, વીર્ય અનંતનું ધામ કે. સિદ્ધ૦ ૨
ઇમ અડ કર્મ અલાવે અડ ગુણ, વળી ઇગતીસ કહેવાય;
વળી વિશેષે અનંત અનંત ગુણ, નાણ નયણ નિરખાય;
નિત્ય નિત્ય વંદના થાય કે. સિદ્ધ૦ ૩

દુહા.

જિહાં નિજ એક અવગાહના, તિહાં નમું સિદ્ધ અનંત;
ફરસિત દેશ પ્રદેશને, અસંખ્યગુણા ભગવંત. ૮

ઢાળ ચોથી-રાગ ફાગ.

સિદ્ધ ભળે ભગવંત પ્રાણી પૂર્ણાનંદી. સિદ્ધ૦
લોકાલોક લહે એક સમયે, સિદ્ધિવધૂ વરકંત પ્રાણી૦
અજ અવિનાશી અક્ષય અજરામર, સ્વદ્રવ્યાદિકવંત. પ્રાણી૦ ૧
વર્ણ ન ગંધ ન રસ નહિ ફરસ ન, દીર્ઘ ધ્રુસ્વ ન હુંત; પ્રાણી૦
નહીં સૂક્ષ્મ બાહર ગતવેદી, ત્રસ થાવર ન કહંત. પ્રાણી૦ ૨
અકોહી અમાની અમાયી અલોભી, ગુણ અનંત ભદંત; પ્રાણી૦
પદ્મવિજય નિત્ય સિદ્ધ સ્વામીને, લળી લળી લળી પ્રણમંત. પ્રાણી૦ ૩

શ્રી વિજયાનંદસૂત્ર(આત્મારામજી)કૃત નવપદની પૂજમાંથી શ્રી સિદ્ધપદની પૂજા.

દુહા.

અલખ નિરંજન અચર વિભુ, અક્ષય અમર અમાર;
મહાનંદ પદવી વરી, અવ્યય અજર ઉદાર. ૧
અનંત ચતુષ્ટય રૂપ લે, ધારી અચલ અનંગ;
ચિદાનંદ ઇશ્વર પ્રભુ, અટલ મહોદય ચંગ. ૨
અષ્ટ કર્મકો ક્ષય કરી, ફિર નહિ જગ અવતાર;
સિદ્ધ બુદ્ધ સતરૂપ હી, શિવરમણી ભરતાર. ૩
નિજ સ્વરૂપ જાને બિનુ ચેતન-૫૬ ચાલ.

સિદ્ધ સ્વરૂપ જાને બિનુ ચેતન, મિટે નહીં જગકા ફેરા;
સહુ કુમત વિહંડી છાંડ દે, મમતા રંડીકા ડેરા. સિદ્ધ૦-૧
ત્રિભાગોન હીં ચરમ દેહસે, જ્ઞાનમય આતમકેરા;
નિરાવરણ હી જ્યોતિ નિરાખાધ, અવગાહન વિભુ તેરા. સિદ્ધ૦-૨
સકલ કર્મમલ ફર કરીને, પૂરણ અડગુણ લે સંગી;
નિજ ગુણપર્યાયે બોલતે, જિનમતમેં હી સતભંગી. સિદ્ધ૦ ૩
સ્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ સ્વભાવે, સ્વપર સત્તા ગિન જ્ઞાની;
નિજગુણ હી અનંતે શક્તિ, વ્યક્તિ કર મનમાની. સિદ્ધ૦ ૪
એક અનેક સઆદિ અનાદિ, અંતરહિત જિનવર વાની;
નિજ આતમરૂપે અજ અમલ, અખંડિત સુખખાની. સિદ્ધ૦ ૫

દુહા.

પ્રદેશાંતર ફરસે નહિ, એક સમય ગતિ જાસ,
સદાનંદમય આતમા, પાવે શિવપુર વાસ. ૧

રાગ—ભૈરવી તથા કાશીમેં ગઝલ

મુખ ખોલ જરા ચહ કહદે ખરા—ચહ ચાલ,
ટુક ખોજ જરા મન લાય ખરા, સિધ્ધ ઔર નહીં તૂ ઔર નહી
ટુકઠ અંચલી.

અતિ પૂજા ખરા સિધ્ધચક્ર ધરા, નિજ કારણ માન અભંગવરા;
જખ પૂજા કરે સખ પાપ ઝરે, સિધ્ધ ઔર નહીં તૂ ઔર નહીં. ૧

ઉપાદાન તૂહી સિદ્ધરૂપ વુહી, હૈ નિમિત્ત ખરો સિધ્ધચક્ર મુહી;
જખ ધ્યાતા ધ્યેય અરુ ધ્યાન મિલે, સિધ્ધ ઔરઠ ૨

ખંધન છેદ અસંગ લહી, ગતિ કારણ પૂર્વપ્રયોગ કહી;
જખ ગતિ પરિણામકા રાગ ગહે, સિધ્ધ ઔરઠ ૩

એક સમય ગતિ ઊર્ધ્વ કરી, થિરરૂપ ભયે સખ વિદ્ધ જરી;
જખ જ્યોતિસે જ્યોતિ મિલે સુધરી, સિધ્ધ ઔરઠ ૪

નિર્મળ સિધ્ધશિલાથી સહી, એક જોયણ લોકનો અંત કહી;
જખ સાદિ અનંત સ્વરૂપ ગહી, સિધ્ધ ઔરઠ ૫

સુખકી ઉપમા જગમેં હિ નહીં, તિણ કેવલજ્ઞાની શકે ન કહી;
જખ સહજ સમાધિકે રંગપગે, સિધ્ધ ઔરઠ ૬

રૂપાતીત સ્વભાવ ધરે, શુદ્ધ કેવલજ્ઞાન હિ દર્શ વરે;
જખ આતમરામ આનંદ ભરે, સિધ્ધ ઔરઠ ૭

કાવ્ય—અખિલવસ્તુવિકાશનભાસ્કરં

મંત્ર—ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાયઠ યજ્ઞમહે સ્વાહા,

સિદ્ધપયં જ્ઞાયંતા, કે કે સિવસંપયં ન.સંપત્તા ।

સિરિપુંડરિયપડવ-પડમમુર્તિદાહ્ણો લોણ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—સરળ છે.

શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિકૃત વીશ સ્થાનકની પૂજામાંથી શ્રી તપપદની પૂજા.

દુહા.

કર્મ તપાવે ચીકણાં, ભાવમંગળ તપ જાણુ;
પચાશ લબ્ધિ ઉપજે, જય જય તપ ગુણુખાણુ. ૧

ઠાળ ચૌદમી.

અળગી રહેને, રહેને, રહેને અળગી રહેને-એ દેશી.
તપપદને પૂજીને હો પ્રાણી તપપદને પૂજીને-એ આંકણી.
સર્વ મંગળમાં પહેલું મંગળ, કર્મ નિકાચિત ટાળે;
ક્ષમા સહિત જે આહારનિરીહતા, આતમ ઋદ્ધિ નિહાળે.
હો પ્રાણી-તપ૦ ૧

તે ભવ મુક્તિ જાણે જિનવર, ત્રણ ચઉ જ્ઞાને નિયમા;
તોયે તપ આચરણા ન મૂકે, અનંતગુણો તપ મહિમા.
હો પ્રાણી-તપ૦ ૨

પીઠ અને મહાપીઠ મુનીશ્વર, પૂરવલવ મહિલજિનનો;
સાધ્વી લખમણા તપ નવિ ફળીયો, દંભ ગયો નહિ મનનો.
હો પ્રાણી-તપ૦ ૩

અગીયાર લાખ ને એંશી હજાર, પાંચસે પાંચ દિન ઊણા;
નંદન ઋષિયે માસક્ષમણ કરી, કીધાં કામ સંપુજા.
હો પ્રાણી-તપ૦ ૪

તપ તપિયા ગુણુરતનસંવત્સર, ખંધક ક્ષમાના દરિયા;
ચૌદ હજાર સાધુમાં અધિકા, ધનના તપગુણુ ભરિયા.
હો પ્રાણી-તપ૦ ૫

પડ્ભેદ બાહેર તપના પ્રકાશ્યા, અભ્યંતર પડ્ભેદ;
આર ભેદે તપ તપતાં નિર્મળ, સકૂળ અનેક ઉભેદ.

હો પ્રાણી-તપ૦ ૬

કનકકેતુ એહ પદને આરાધી, સાધી આતમકાજ;
તીર્થંકરપદ અનુભવ ઉત્તમ, સૌભાગ્યલક્ષ્મી મહારાજ.

હો પ્રાણી-તપ૦ ૭

પં. શ્રી રૂપવિજયકૃત વીરા સ્થાનકની પૂજામાંથી શ્રી તપપદની પૂજા.

હૃદા.

કર્મ તપે તપ જોગથી, તપથી જાય વિકાર;
ભાવમંગળ તપ જિન કહે, શિવસુખનો દાતાર. ૧
બાહ્ય અભ્યંતર તપ તપે, જપે સદા જિન જાપ;
લઙ્ગિધવંત મહિમાનીલો, ટાળે સંચિત પાપ. ૨

ઢાળ ચૌદમી.

ના કરીએજ નેડો ના કરીએ, નિગુણાશું રે નેડો ના કરીએ-એ દેશી.
તપ કરીએજ નિત તપ કરીએ, સમતાશું રે ઘટમાં તપ કરીએ;
ભવસાયર જિમ ઝટ તરીએજ, સમતાંશું રે ઘટમાં તપ કરીએ.
એ ટેક.

તપથી વિધનપરંપરા જાએ, સુર નર આણા શિર ધરીએજ.
સમ૦ ૧

કામશમન ને ઈંદ્રિયમનતા, નિત મંગળમાળા વરીએજ-સમ૦
ઋધિ સિધિ નવનિધિ ઘર આવે, સાતે સુખ નિત અનુસરીએજ
સમ૦ ૨

સુરસુખ શિવસુખસુ લહું તેહને, મંગળમાળા નિત વરીએજી-સ.
સંચિત પાપ કરમ ક્ષય જાયે, નિર્મળ ચેતનને કરીએજી-
સમ૦ ૩

રત્નકનક મુક્તાવલી રૂડો, સિંહનિકીડિત મન ધરીએજી-સમ૦
વર્ધમાન તપ પૂરવભવ કરી, પાંડવજયક્રમળા વરીએજી.
સમ૦ ૪

નંદન મુનિ એક લાખ વરસ લગે, માસખમણ પારણું કરીએજી. સમ૦
નારકી કોડિ વરસે અઘ ટાળે, તેટલું અક્રમ તપ કરીએજી. સમ૦ ૫
દુષ્ટ કરમતરુ ભંજન ગજ સમ, દુવિહા તપ વિધિ આચરીએજી-સમ૦
ઇહ પરલોક આશંસા છાંડી, હેતે ભવસાગર તરીએજી. સમ૦ ૬
વિષ્ણુકુમારાદિક મહાતપસી, ખંધક સમતા અનુસરીએજી-સમ૦
ચૌદ સહસ્ર અણુગારમાં ધોરી, ધન ધનનો મુનિ ઉચરીએજી.
સમ૦ ૭

સનતકુમાર બાહુબળી ગૌતમ, વિશદ્યા તપ દુઃખ હરીએજી-સમ૦
સાઠ હજાર વરસ આંખિલતપ, સુંદરી શિવસુખડાં
વરીએજી. સમ૦ ૮

તપ પદ સેવી કનકકેતુ મુનિ, તીર્થંકર પદ અનુસરીએજી-સમ૦
તસ પદ પદ્મની સેવના કરોને, રૂપવિજય શિવસુખ વરીએજી.
સમ૦ ૯

કાવ્યં.

ઇતિ ચતુર્દશમાર્હતભક્તિતઃ,
પદમનંતસુખોદયદાયકમ્ ;

કનકકેતુનરેંદ્ર ઈવાનિશં,
સૃજતિ યઃ સ ભવેત ત્રિજગત્પતિઃ ૧

મંત્ર-ઓં હ્રીં શ્રીં પરમં શ્રીમતે તપસે જલાદિકં યજ્ઞમહે સ્વાહા

શ્રી વિજયાનંદસૂરિ(આત્મારામજી)કૃત
વીશ સ્થાનકની પૂજામાંથી શ્રી તપપદ પૂજા.

દુહા

ઉપશમરસયુત તપ ભલું, કામ નિકંઠનહાર;
કર્મ તપાવે ચીકણાં, જય જય સુખકાર. ૧

રાગ ખિહાગ-તાલ દીપચંદી.

યું સુધરે રે સુજ્ઞાની અનઘ તપ યું સુધરે રે. એ આંકણી
કર્મ નિકાચિત છિનકમેં જારે, નિર્દલ તપ મન આની. અનઘ ૧
અર્જુનમાળી દઢપ્રહારી, તપશું ધરે શુભધ્યાની. અનઘ ૨
લાખ ગ્યારહ અસી હજારહ, પંચ સય ગિને જ્ઞાની. અનઘ ૩
ઇતને માસ ઉમંગ તપ કીનો, નંદન જિનપદ દાની. અનઘ ૪
સંવત્સર ગુણરત્ન પીનો, અતિમુક્ત સુખખાની. અનઘ ૫
ચૌદ સહસ્ર મુનિવરમેં અધિકો, ધન ધન્નો જિનખાની. અં ૬
કનકકેતુ તપ શુદ્ધ પદ સેવી, આતમ જિનપદ દાની. અનઘ ૭

કાવ્ય-અતિશયાદિ

મંત્ર-ઓં હ્રીં શ્રીં પરમં તપસે જલાદિકં યજ્ઞમહે સ્વાહા

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી
યશોવિજયગણિકૃત નવપદની પૂજામાંથી
શ્રી તપપદની પૂજા.

કાવ્યં.

૧કમ્મદુભોમ્મૂલણકુંજરસ્સ, નમો નમો તિવ્વતવોલરસ્સ-
માલિનીવૃત્તં.

ઇય નવપયસિદ્ધં લદ્ધિવિજ્ઞસમિદ્ધં,
પયડિયસુરવગ્ગં હ્રીતિરેહાસમગ્ગં;
દિસવઇસુરસારં ખેણિપીઠાવયારં,
તિજયવિજયચક્કં સિદ્ધચક્કં નમામિ. ૧

ત્રિકાલિકપણે કર્મ કષાય ટાળે,
નિકાચિતપણે બાંધિયાં તેહ બાળે;
કહ્યું તેહ તપ બાહ્ય અંતર દુભેદે,
ક્ષમા યુક્ત નિર્દેતુ દુધ્યાન છેદે. ૧

૧ બીજી પ્રતનો વધારો.

અણેગલદ્ધીણ નિબંધણસ્સ, દુસ્સજ્ઞઅત્થાણ ય સાહણસ્સ,
કર્મકાષ્ઠ પ્રતિબલવા, પરતક્ષ અગ્નિ સમાન;
તે તપપદ પૂજે સદા, નિર્મળ ધરીયે ધ્યાન,
(બાકી સરખું)

નિર્દોભી ઇચ્છાતણો, રોધ હોય અવિકાર,
કર્મ તપાવણ તપ કહ્યો, તેહના બાર પ્રકાર. ૧
જેહ કષાયને શોષવે, પ્રતિસમય ટાળે પાપ,
તે તપ કરીયે નિર્મળો, બીજો નનુ સંતાપ. ૨

હોયે જાસ મહિમાથકી લબ્ધિ સિદ્ધિ,
આવાંછકપણે કર્મ આવરણ શુદ્ધિ;
તપો તેહ તપ જે મહાનંદ હેતે,
હોયે: સિદ્ધિસીમંતિની જિમ સંકેતે. ૨

ઈમ નવપદકેરા ધ્યાનને જેહુ ધ્યાવે,
સદાનંદ ચિદ્રૂપતા તેહુ પાવે;
વળી જ્ઞાનવિમલાદિ ગુણુરતનધામા,
નમું તે સદા સિદ્ધચક્ર પ્રધાના. ૩

માલિનીવૃત્તં.

ઈમ નવપદ ધ્યાવે પરમ આનંદ પાવે,
નવમે ભવ શિવ જાવે દેવ નરભવ પાવે;
જ્ઞાનવિમલ ગુણુ ગાવે સિદ્ધચક્ર પ્રભાવે,
સવિ દુરિત શમાવે વિશ્વ જયકાર પાવે. ૧

ઈતિ શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત
શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તવના સમાપ્તા.

ઢાળ-ઉલાલાની દેશી.

ઈચ્છારોધન તપ નમો, બાહ્ય અભ્યંતર ભેદેણ;
આત્મસત્તા એકતા, પરપરિણુતિ ઉચ્છેદેણ. ૧

(ઉલાલો) ઉચ્છેદ કર્મ અનાદિ સંતતિ જેહુ સિદ્ધપણું વરે,
યોગ સંગે આહાર ટાળી ભાવ અક્રિયતા કરે;
અંતરમુહૂરત તત્ત્વ સાધે સર્વ સંવરતા કરી,
નિજ આત્મસત્તા પ્રગટ ભાવે કરે તપગુણુ આદરી. ૨

ઢાળ.

ઇમ નવપદ ગુણમંડલં, ચઉ નિલેપ પ્રભાણેળ;
સાત નયે જે આદરે, સમ્યગ્જ્ઞાને જાણેળ. ૧

(ઉલાલો) નિર્ધારસેતી ગુણી ગુણનો કરે જે બહુમાન એ,
તમુ કરણ ઇહા તત્ત્વરમણે થાય નિર્મળ ધ્યાન એ;
એમ શુદ્ધ સત્તા ભજ્યો ચેતન સકળ સિદ્ધિ અનુસરે,
અક્ષય અનંત મહંત ચિદ્ધન પરમ આનંદતા વરે. ૨

અથ કુળશ

ઇય સયલ સુખકર ગુણપુરંદર સિદ્ધચક્ર પદાવલી,
સવિ લબ્ધિ વિદ્યા સિદ્ધિ મંદિર ભવિક પૂજો મનરુલી;
ઉવજાયાવર શ્રી રાજસાગર જ્ઞાનધર્મ સુરાજતા,
સુર દીપચંદ્ર સુચરણ સેવક દેવચંદ્ર મુશોભતા. ૧

ઇતિ શ્રી દેવચંદ્રકૃત સ્તવના સમાપ્તા.

પૂજા ઢાળ.

જાણુંતા ત્રિહું જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ મુક્તિ જિણુંદ;
જેહ આદરે કર્મ ખપાવા, તે તપ શિવતરુકંદ રે. ભવિકા ૧

કર્મ નિકાચિત પણ ક્ષય જાયે, ક્ષમા સહિત જે કરતાં;
તે તપ નમીયે જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમંતાંરે. ભવિકા ૨

આમોસહિ પમુહા બહુલબ્ધિ, હોવે જાસ પ્રભાવે;
અષ્ટમહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમીયે તે તપ ભાવે રે. ભવિકા ૩

ફળ શિવસુખ મહોટું સુરનરવર-સંપત્તિ જેહનું ફૂલ;
તે તપ સુરતરુ સરિખું વંદું, શમમકરંદ અમૂલ રે. ભવિકા ૪

સર્વ મંગલમાં પહેલું મંગલ, વરણવીરું જે થયે;
તે તપપદ ત્રિહું કાળ નમીજે, વર સહાય શિવપંથેરે. ભવિકાં ૫
ઇમ નવપદ થુણુતો તિહાં લીનો, હુઓ તન્મય શ્રીપાળ;
સુજસવિલાસે ચોથે ખંડે, એહ અગ્યારમી ઢાળ રે. ભવિકાં ૬

ઢાળ

ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણુતિ સમતા યોગે રે;
તપ તે એહિ જ આતમા, વર્તે નિજગુણુ લોગે રે. વીરં ૧
આગમ નોઆગમતણો, ભાવ તે જાણો સાચો રે;
આતમભાવે ધિર હોજો, પરભાવે મત રાચો રે. વીરં ૨
અષ્ટ સકળ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંડે ઋદ્ધિ દાખી રે;
તિમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણુજો, આતમરામ છે સાખી રે. વીરં ૩
યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણો રે;
એહતણે અવલંબને, આતમધ્યાન પ્રમાણો રે. વીરં ૪
ઢાળ બારમી એહવી, ચોથે ખંડે પૂરી રે;
વાણી વાચક જશતણી, કોઇ નયે ન અધૂરી રે. વીરં ૫

કાવ્ય

વિમલકેવલભાસનભાસ્કરં, જગતિ જંતુમહોદયકારણમ્ ;
જિનવરં બહુમાનજલૌઘતઃ, શુચિમનાઃ સ્તપયામિ વિશુદ્ધયે. ૧
સ્નાત્ર કરતાં જગદ્ગુરુ શરીરે, સંકલ દેવે વિમલ કલશનીરે;
આપણાં કર્મમલ દૂર કીધાં, તેણે તે વિબુધ થયે પ્રસિધ્ધા. ૨
હર્ષ ધરી અપ્સરા વૃંદ આવે, સ્નાત્ર કરી એમ આશિષ પાવે;
જિહાં લગે સુરગિરિ જંખૂ દીવો, અમતણા નાથ દેવાધિદેવો,
અમતણા નાથ જીવાનુજીવો. ૩

ઓં હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમાત્મને પરમેશ્વરાય જન્મ-
જરામૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે સિદ્ધચક્રાય શ્રીતપઃપદાય જલં
ચંદનં પુષ્પં ધૂપં દીપં અક્ષતં નૈવેદ્યં ફલં યજ્ઞમહે સ્વાહા,
ઓં હ્રીં નમો તવસ્સ કહી તપઃપદની પૂજા કરવી.

પં. શ્રી પદ્મવિજયકૃત તપપદની પૂજામાંથી શ્રી તપપદની પૂજા.

હુહા.

હઠપ્રહારી હત્યા કરો, કીધાં કર્મ અઘોર;
તોપણ તપના પ્રભાવથી, કાઢયાં કર્મ કઠોર. ૧

ઢાળ

પુરુષોત્તમ સમતા છે તાહરા ઘટમાં-એ દેશી

તપ કરીયે સમતા રાખી ઘટમાં-તપ કરીયે૦

તપ કરવાલ કરાલ લે કરમાં, અડીયે કર્મ અરિભટમાં. તપ૦ ૧
ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને, તે શિરદાર ખહુ જટમાં. તપ૦ ૨
એક અચરજ પ્રતિસ્રોતે તરતાં, આવે લવસાયર તટમાં. તપ૦ ૩
કાલઅનાદિકો કર્મ સંગતિયે, જીવ પડિયો જ્યું ખટપટમાં. તપ૦ ૪
તાસ વિયોગ કરણ એ કરણું, જેણે નવિ ભમીયે લવતટમાં. તપ૦ ૫
હોય પુરાણ તે કર્મ નિર્જરે, એ સમ નહિ સાધન ઘટમાં. તપ૦ ૬
ધ્યાન તપે સવિ કર્મ જલાઈ, શિવવધ વરિયે ઝટપટમાં. તપ૦ ૭

હુહા.

વિદ્ધ ટળે તપ ગુણથકી, તપથી જાય વિકાર;
પ્રશંસ્યો તપ ગુણથકી, વીરે ધન્નો અણગાર. ૧

હાળ અઢારમી

સમ્યા સાંછ હો, ડંકા જોર બળયા હો-એ દેશી.

તપસ્યા કરતાં ૨ હો કે ડંકા જોર બળયા હો. એ આંકણીં
ઉજમણા તપકેરા કરતાં, શાસન સોહ ચઢાયા હો;
વીર્યોદ્ધાસ વધે તિણે કારણ, કર્મ નિર્જરા પાયા. તપ૦ ૧
અડસિદ્ધિ અણિમા લઘિમાદિક, તિમ લદ્ધિ અડવીસા હો;
વિષ્ણુકુમારાદિક પરે જગમાં, પામત જયંત જગીસા. તપ૦ ૨
જોતમ અષ્ટાપદગિરિ ચઢીયા, તાપસ આહાર કરાયા હો;
જે કર્મ નિકાચિત તપવે, ક્ષમા સહિત મુનિરાયા. તપ૦ ૩
સાડાબાર વર્ષ જિન ઉત્તમ, વીરજી ભૂમિ ન ઠાયા હો;
ધોર તપે કેવળ લહ્યા તેહના, પદ્મવિજય નમે પાયા. તપ૦ ૪

શ્રી વિજયાનન્દસૂરિ(આત્મારામજી)કૃત શ્રીનવપદની
પૂજામાંથી શ્રીતપપદની પૂજા.

ફહા.

કર્મદ્રુમ ઉન્મૂલને, વર કુંજર અતિ રંગ;
તપ સમૂહ જયવંત હી, નમો નમો મન ચંગ. ૧

રામ રામકલી-તેરો દરસ ભલે પાયો-યહ આલ.

શ્રી તપ મુજ મન ભાયો આનંદ કર-શ્રી તપ મુજ૦ અંચલીં
ધ્રુવ રહિત કષાય નિવારી, દુર્ધ્યાન સજ હી મિટાયો;
બાહ્ય અભયંતર ભેદ સુહંકર, નિર્હેતુક ચિત્ત ઠાયો. આનંદ૦ ૧

સર્વ કર્મકા મૂલ ઉખારી, શિવરમણી ચિત્ત લાથો;
 અનાદિ સંતતિ કર્મ ઉચ્છેદી, મહાનંદ પદ પાથો. આનંદ ૦ ૨
 યોગ સંયોગ આહાર નિવારી, અક્રિયતાપદ આથો;
 અંતરમુહૂરત સર્વ સંવરી, નિજ સત્તા પ્રગટાથો. આનંદ ૦ ૩
 કર્મ નિકાચિત છિનકમેં બરે, ક્ષમા સહિત સુખદાથો;
 તિમ ભવ મુક્તિ બને જિનંદજી, આદર્યો તપ નિરમાથો. આ ૦ ૪
 આમોસહિ આદિ સખ લખિધ, હોવે બસ પસાથો;
 અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, સો તપ જિન મત ગાથો. આ ૦ ૫
 શિવ-સુખ ફલ સુરતરુ વર સંપદ, પુખ્ત સમાન સુભાથો;
 સો તપ સુરતરુ સમ નિત્ય વંદું, મનવંછિત ફળ દાથો. આ ૦ ૬
 સર્વ-મંગલમેં પહિલા મંગલ, જિનવર તંત્ર સુગાથો;
 સો તપપદ ત્રિહું કાલમેં નમિયે, આતમરામ સહાથો. આ ૦ ૭

દુહા.

ઈચ્છારોધન સંવરી, પરિણતિ સમતા ભેગ;
 તપ હૈ સૌર્ધજ આતમા, વરતે નિજ ગુણ ભોગ.

રાગ સૌરઠ.

જિનજીને દીની માને એક જરી,
 એક ભુજંગ પંચવીશ નાગન, સૂંઘત તુરત મરી. જિન ૦ અંચલી.
 સમતા સંવર પર ગુણ છારી, શમરસ રંગ ભરી;
 અચલ સમાધિ તપપદ રમતાં, મમતા મૂર જરી. જિન ૦ ૧
 યોગ અસંખ હી જિનવર ભાષિત, નવપદ મુખ્ય કરી;
 કર અવલંબન ભવિ મન શુદ્ધે, કર્મ જંજીર જરી. જિન ૦ ૨

આગમ નોઆગમ કરી લેટે, આતમરમણ કરી;
 સમનય સતભંગી અનધવર, ઘટમેં હી ઋદ્ધિ ધરી. જિન૦ ૩
 એ નવપદ શુદ્ધ અર્ચન કરકે, જિન ઘટમાંહે ધરી;
 ચિદાનંદધન સહજ વિલાસી, ભવવન દાહ કરી. જિન૦ ૪
 સિરીપાલ સિદ્ધચક્ર આરાધી, મન તન રાગ હરી;
 નવ ભવાંતર શિવકમલા લે, આતમાનંદ ભરી. જિન૦ ૫

वीरमईए तह कहवि, तवपयमाराहियं सुरतरुण्व ।

जह दमयंतीइ भवे, फलियं तं तारिसफलेहिं ॥ १ ॥

ભાવાર્થ:—કદપવૃક્ષ સમાન શ્રી તપપદની આરાધના કરીને
 વીરમતીએ દમયંતીના ભવમાં તે તપોધર્મસેવનનું ઉત્કૃષ્ટ ફલ
 સંપાદન કર્યું.

॥ શ્રીતપઃકુલકમ્ ॥

સો જયતુ જુગાદિજિનો, જસ્સંસે સોહૃદ જડામરુડો ।

તવજ્ઞાણગિપજ્જલિઅ-કર્મિમધણધૂમલહરિવ [પંતિવ] ॥૧॥

ભાવાર્થ:—પ્રબલ તપ-ધ્યાનરૂપ નવા અગ્નિવડે બાળી નાંખેલા કર્મ-ઈન્દ્રિયોની ધૂમપંક્તિ જેવો જટારૂપ મુકુટ જેમના ખભા ઉપર શોભી રહ્યો છે તે યુગાદિ પ્રભુ જયવંતા વર્તો ॥ ૧ ॥

સંવચ્છરિઅ તવેણં, કાઉસ્સગ્ગમિ જો ઠિઓ મયવં ।

પૂરિઅ નિયયપહ્નો, હરતુ દુરિઆઈં બાહુવલી ॥ ૨ ॥ ✓

ભાવાર્થ:—એક વર્ષ પર્યંત તપવડે કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રાએ બેસા રહી જે મહાત્માએ સ્વપ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી છે, તે બાહુબલી મહારાજ (અમારા) દુરિત-પાપ દૂર કરે ॥ ૨ ॥

અથિરંપિ થિરં વંકંપિ ઉજુઅં દુલ્લહંપિ તહ સુલહં ।

દુસ્સજ્જંપિ સુસજ્જં, તવેણ સંપજ્જે કજં ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—તપના પ્રભાવથી અસ્થિર કાર્ય હોય તે સ્થિર થાય છે, વાંકું હોય તે સરલ થાય છે, દુર્લભ હોય તે પણ સુલભ થાય છે અને દુસાધ્ય હોય તે પણ સુસાધ્ય થાય છે ॥૩॥

છટ્ટં છટ્ટેણ તવં, કુણમાણો પઢમગણહરો મયવં ।

અવસ્ત્રીણમહાણસીઓ, સિરિગોઅમસામિઓ જયતુ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ :—છઠ્ઠી છઠ્ઠી તપસ્યાને કરનારા, અક્ષીણ મહાનસ લગ્નિના ભંડાર પ્રથમ ગણધર ભગવંત શ્રી ગોતમ-સ્વામી જયવંત વર્તો ॥ ૪ ॥

સોહઠ સળકુમારો, તવબલખેલાઇલદ્વિસંપન્નો ।

નિદ્દુઅ સ્વલ્લિયંગુલિં, સુવન્નસોહં (કંતિં) પયાસંતો ॥૫॥

ભાવાર્થ :—થુંકવડે ખરડેલી આંગલીને સુવર્ણ જેવી શોભીતી કરનાર, તપોબલથી ખેલાદિક લગ્નિ પામેલા એવા સનતકુમાર રાજર્ષિ શોભે છે. ॥ ૫ ॥

ગો-બંમ-ગમ્મ-ગમ્મિણી, બંમિણી ધાયાઈ ગુરુ અ પાવાઈ ।

કારુણ વિ કળયંપિવ, તવેણ સુદ્ધો દ્વલ્પહારી ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ :—ગાય, બ્રાહ્મણ, ગર્ભ અને ગર્ભવતી બ્રાહ્મણી ઇત્યાદિક ચાર મહાઉચ પાપને કર્યા છતાં દ્વલ્પહારી તપ-સેવનવડે સુવર્ણની પેરે શુદ્ધ થયા ॥ ૬ ॥

પુલ્લભવે તિવ્વ તવો, તવિઓ જં નંદિસેણમહરિસિણા ॥

વસુદેવો તેણ પિઓ, જાઓ સ્વયરી-સહસ્સાણં ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ :—પૂર્વજન્મમાં નંદિષેણ મહર્ષિએ જે તીવ્ર તપ કર્યો હતો, તેના પ્રભાવથી વસુદેવ (શ્રી કૃષ્ણના પિતા) હજારો વિદ્યાધરીયોના પ્રિય પતિ થયા ॥ ૭ ॥

દેવાવિ કિં કરતં કુળંતિ કુલજાઈ વિરહિઆણંપિ ॥

તવ-મંત-પભાવેણં, હરિકેસબલસ્સ વ રિસિસ્સ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ :—તીવ્ર તપ મંત્રના પ્રભાવથી હરિકેશબલ ઋષિની પેઠે કુલ અને બાતિહીન હોય તો પણ (તેમની) દેવતાઓ સેવા ઉઠાવે છે ॥ ૮ ॥

પહસયમેગપટેણં, एगेण घडेण घडसहस्साई ॥

જં કિર કુણંતિ મુણિણો, તવકપ્પતરુસ્સ તં સુ ફલં ॥૯॥

ભાવાર્થ:—મુનિજનો જે એક પટ(વસ્ત્ર)વડે સેંકડો પટ-વસ્ત્રો કરે છે. અને એક ઘટ-ભાજનવડે હજારો ઘટ-ભાજનો કરે છે તે નિશ્ચે તપ-રૂપ કદપવૃક્ષનું જ ફલ છે ॥૯॥

अनिआणस्स विहिण, तवस्स तविअस्स किं पसंसाમो ॥

किज्झ जेण विणासो, निकाइयाणं पि कम्माणं ॥ १० ॥

ભાવાર્થ:—જેનાવડે નિકાચિત કર્મેનો પણ ધ્વંસ કરી શકાય છે એવા યથાવિધ નિયાણા રહિત વિધિપૂર્વક કરેલા તપની અમે કેટલી પ્રશંસા કરીએ ? ॥ ૧૦ ॥

अइदुकर-तवकारी, जगगुरुणा कन्हपुच्छिण तया ॥

वाहरिओ सो महप्पा, समरिज्जओ ढंढणकुमारो ॥ ११ ॥

ભાવાર્થ:—અઢાર હજાર મુનિઓમાં અતિ દુષ્કર તપ કરનાર કયા સાધુ છે ? એમ કૃષ્ણ એકદા પૂછ્યે છતે શ્રી નેમિ-પ્રભુએ જે મહાશયને વળાણ્યા તે મહાત્મા ઢંઢણમુનિ (સદાય) સ્મરણીય છે ॥ ૧૧ ॥

पइदिवसं सत्तजणे, हणिऊण[वहिऊण]गहियवीरजिणदिख्खा ॥

दुग्गाभिग्गह निरओ, अज्जुणओ मालिओ सिद्धो ॥ १२ ॥

ભાવાર્થ:—પ્રતિદિવસ (ભૂતાવેશથી) સાત સાત જણનો વધ કરીને છેવટે વીર પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી. અને જે ઘોર-દુષ્કર અભિગ્રહ પાળવામાં ઉજમાલ થયો તે અર્જુનમાલી મુનિ સિદ્ધિપદ પામ્યા ॥ ૧૨ ॥

નંદિસરરુઅગેસુ વિ, સુરગિરિસિહરેવિ ઇગફાલાણ ॥

જંઘાચારણમુણિણો, ગચ્છન્તિ તવપ્પભાવેણ ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ:—નંદીશ્વર નામના આઠમા દ્વીપે તથા રુચક નામના તેરમા દ્વીપે તેમજ મેરુપર્વતના શિખરે ઉપર એક ફાલે કરી જંઘાચારણ અને વિદ્યાચારણ મુનિઓ તપના પ્રભાવે જઈ શકે છે ॥ ૧૩ ॥

સેણિયપુરઓ જેસિં, પસંસિઅં સામિણા તવોરુવં ॥

તે ધન્નાધન્ન મુણી, દુન્હવિ પંચુત્તરે પત્તા ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રેણિક રાજાની પાસે વીર પરમાત્માએ જેમનું તપોબલ વખાણ્યું હતું તે ધન્નેા મુનિ (શાલિભદ્રના બનેવી) અને ધન્ના કાકંદી એ બંને મુનિઓ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયા ॥૧૪॥

સુણિઉણ તવ સુંદરીકુમરીણ અંબિલાણિ અણવચ્ચં ॥

સટ્ઠિ વાસ સહસ્સા, મણ કસ્સ ન કંપણ હિઅયં ॥૧૫॥

ભાવાર્થ:—ઋષભદેવસ્વામીની પુત્રી સુંદરીએ સાઠ હજાર વર્ષ પર્યંત કાયમ આંખિલ તપ કર્યો તે સાંભળી કહો કેનું હૃદય ન કંપે ? ॥ ૧૫ ॥

જં વિહિઅમંબિલતવં, બારસવરિસાઈં શિવકુમારેણ ॥

તં દદ્ધું જંબુરુવં, વિમ્હહો કોણિઓ રાયા ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ:—પૂર્વ ભવમાં શિવકુમારે બાર વર્ષ પર્યંત જે આંખિલ તપ કર્યો હતો તે જંબૂકુમારનું અફભુત રૂપ દેખીને શ્રેણિકરાજા વિસ્મય પામ્યા હતા ॥ ૧૬ ॥

જિણકપ્પિઅ પરિહારિઅ, પહિમાપહિવન્નલંદયાઈં ॥

સોરુણ તવસરુવં, કો અન્નો વહુ તવગવ્વં ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થ:—જ્ઞાનકદંપ, પરિહારવિશુદ્ધ, પ્રતિમાપ્રતિપક્ષ અને યથાલંઘી તપસ્વી સાધુઓનાં તપનું સ્વરૂપ સાંભળીને ખીજે કોણ તપનો ગર્વ કરે ? ॥ ૧૭ ॥

માસદ્ધ-માસસ્વઓ, બલમદો રુવં પિહુ વિરતો ॥

સો જયત રત્નવાસી, પડિબોહિઅ સાવયસહસ્સો ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ:—અતિ રૂપવંત છતાં વિરક્ત થઈ અરણ્યમાં વસી જેણે હજારો વનવાસી જાનવરોને (સિંહાદિ) પ્રતિ-બોધ્યા છે અને માસ, અર્ધમાસની તપસ્યા કરતા તે બલભદ્ર મુનિ જયવંતા વર્તે. ॥ ૧૮ ॥

થરહરિઅધરં જ્ઞલહલિઅ-સાયરં ચલિય સયલકુલસેલં ॥

જમકાસીવયં વિણ્હુ, સંઘક.૧ તં તવસ્સ ફલં ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રી સંઘનું કષ્ટ નિવારણ કરવા માટે (વિષ્ણુ-કુમારે લક્ષ યોજન પ્રમાણ રૂપ વિદુર્યુ) ત્યારે પૃથ્વી કંપાય-માન થઈ, સાગર જલ હલ્યા-કલોલ થયા, અને હિમવંતાદિક પર્વતો ચલાયમાન થયા (અને છેવટે શ્રી સંઘનું રક્ષણ કર્યું) તે સર્વ તપનું જ ફલ જાણવું ॥ ૧૯ ॥

કિં બહુણા મણિણં, જં કસ્સવિ કહવિ કથ્થવિ સુહાઈં ॥

દીસંતિ (તિહુઅણ) મવણ મજ્ઞે, તથ્થ તવોક્કારણં ચેવ ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ:—બહુ કહેવાથી શું ? જે કોઈને કોઈ પણ પ્રકારે કોઈ પણ ઠેકાણે ત્રિભુવન મધ્યે સુખ-સમાધિ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યાં સર્વત્ર (ખાદ્ય-અણ્યંતર) તપ જ કારણરૂપ છે, એમ ચોક્કસ સમજવું અને તેનું આરાધન કરવા યથાવિધ ઉદ્યમ સેવવો ॥ ૨૦ ॥

॥ શ્રીતપોઽષ્ટકમ્ ॥

(જ્ઞાનસાર અષ્ટક-૩૧ મું.)

પરમ લિપગારી મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ-
કૃત શ્રી જ્ઞાનસાર અષ્ટકો પૈકી શ્રી તપ નામનું અષ્ટક આ-
રીતે જણાવે છે:—

જ્ઞાનમેવ બુધાઃ ગ્રાહુઃ કર્મણાં તાપનાત્તપઃ ॥

તદાભ્યન્તરમેવેષ્ટં બાહ્યં તદુપબૃંહકમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—કર્મને તપાવનાર હોવાથી પડિત પુરુષો
જ્ઞાનને જ તપ કહે છે. અને અભ્યંતર તથા બાહ્ય બે ભેદ
છે, અને બાહ્ય તપ તે અભ્યંતર તપને વધારનાર છે. ॥૧॥

આનુશ્રોતસિકી વૃત્તિર્બાલાનાં સુખશીલતા ॥

પ્રાતિશ્રોતસિકી વૃત્તિર્જ્ઞાનિનાં પરમં તપઃ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—બાલકોની આનુશ્રોતસિકી (જેમ પ્રવાહ ચાલે
તેમ) વૃત્તિ-સુખશીલતાવાળી છે અને જ્ઞાનિઓની પ્રાતિશ્રોત-
સિકી-વૃત્તિ (પ્રવાહની સામે જવું તે) તે પરમ તપ છે. ॥૨॥

ધનાર્થિનાં યથા નાસ્તિ, શીતાતપાદિદુઃસહમ્ ॥

તથા ભવવિરક્તાનાં, તત્ત્વજ્ઞાનાર્થિનામપિ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—ધનના અર્થિઓને જેમ ઠંડી, તાપાદિ સહન

કરવું એ ભારી નથી તેમ સંસારથી વિરક્ત તત્ત્વજ્ઞાનીઓને
તપ કરવો દુઃસહ્ય નથી ॥ ૩ ॥

સદુપાયપ્રવૃત્તાનામુપેયમધુરત્વતઃ ॥

જ્ઞાનિનાં નિત્યમાનન્દવૃદ્ધિરેવ તપસ્વિનામ્ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—સદ્ઉપાયની પ્રવૃત્તિવાળા જ્ઞાની તપસ્વીઓને
મેળવવા લાયક વસ્તુનું મધુરપણું હોવાથી નિત્ય તપમાં
આનંદની વૃદ્ધિ થાય છે. ॥ ૪ ॥

इत्थं च दुःस्वरूपत्वात्तपो व्यर्थमितीच्छताम् ॥

बौद्धानां निहता बुद्धिर्बौद्धानन्दापरिक्षयात् ॥ ५ ॥

ભાવાર્થ:—‘ તપ એ દુઃખરૂપ હોવાથી ફેાગટ છે. ’ એ
પ્રમાણે ઈચ્છતા જ્ઞાનરૂપી આનંદ નાશ થવાથી બૌદ્ધોની બુદ્ધિ
હણાઈ ગઈ ॥ ૫ ॥

यत्र ब्रह्म जिनार्चा च कषायाणां तथा हतिः ॥

सानुबन्धा जिनाज्ञा च तत्तपः शुद्धमिष्यते ॥ ६ ॥

ભાવાર્થ:—જ્ઞાન તથા જિનપૂજા કષાયોના નાશ માટે
છે. સાનુબંધ (પરંપરા અનુબંધને કરવાવાળા) જિનઆજ્ઞા
તપ કહેવાય છે ॥ ૬ ॥

तदेव हि तपः कार्यं दुर्घ्यानिं यत्र नो भवेत् ॥

येन योगा न हीयन्ते क्षीयन्ते नेन्द्रियाणि च वा ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ:—તેજ તપ કરવા કે જેમાં દુર્ઘ્યાન ન થાય
અને જે તપ કરવાવડે મન-વચન-ક્રયાના યોગો તથા ઈન્દ્રિયો
હણાય નહિ ॥ ૭ ॥

મૂલોત્તરગુણશ્રેણિપ્રાજ્યસામ્રાજ્યસિદ્ધયે ॥

બાહ્યમામ્યન્તરં ચેત્યં તપઃ કુર્યાન્મહામુનિઃ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ:—મૂલ ગુણ તથા ઉત્તર ગુણના સમૂહરૂપ મોટા સામ્રાજ્યની સિદ્ધિ માટે આવા પ્રકારનું બાહ્ય તથા અભ્યંતર તપ મુનિઓએ કરવું ॥ ૮ ॥

ક્ષમા સહિત જે આહાર ઉપર નિરીચ્છપણું તે તપ કહેવાય છે. તેવો તપ કરવાથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

પરમ ઉપગારી મહોધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ તપ કેને કહેવો તેને માટે કહે છે કે.—

તપસ્યાનું મુખ્ય પ્રયોજન માત્ર એક ચિત્તની સમાધિ થાય અને સમસ્ત કર્મનો નાશ કરી, આત્માના ગુણો પ્રગટ કરી નિર્વિઘ્ન એવું સ્થાન પ્રાપ્ત કરવું તે છે.

શ્રી વીરભદ્ર મુનીશના વીર્યેદ્ધિસવર્ધક વિચારો.

સંસારમા ભ્રમતાં આ જીવે સર્વ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા છતાં શાંત થયો નહિ માટે તપની જાસ આવશ્યકતા છે તે માટે શ્રીવીર-ભગવાનના ગુરુ શિષ્ય શ્રીવીરભદ્ર-મુનિ આઉરપચ્ચખાણુ મધ્યે ગાથા ૪૯-૫૦-૫૧ માં કહે છે કે:-

સંસાર-ચક્રવાલે, સંઘેત્રિય પુગલા મળે બહુસો ॥

આહારિયા ચ પરિણામિઆ ય ન યહ ગઓ તર્તિ ॥૪૯॥

ભાવાર્થ:—આ સંસારચક્રમાં ભ્રમતાં મેં ઘણી વખત સર્વ પુદ્ગલો લોગળ્યા, તેમજ આહારપણે પરિણમ્યા છતાં પણ તેનાથી તૃપ્તિ પામ્યો નહિ માટે જ તપની આવશ્યકતા છે ॥ ૪૯ ॥

તળ કેટુહિ વ અગ્ની, લવણજલો વા નર્મહસ્સેર્હિ ॥

ન હમો જીવો સક્ષો, તિષ્ણેઽં કામભોગેર્હિ ॥ ૫૦ ॥

ભાવાર્થ:—ઘાસ તથા લાકડાંવડે જેમ અગ્નિ, હજારો નદીઓવડે જેમ સમુદ્ર તૃપ્તિ પામતો નથી તેમ આહારવિષયાદિક ભોગોવડે પણ આ જીવ તૃપ્ત થયો નહિં માટે જ તપ કરવો જરૂરી છે ॥ ૫૦ ॥

આહારનિમિત્તેણં, મચ્છા ગચ્છંતિ સત્તંમિ પુઢવિં ॥

સચ્ચિતો આહારો, ન સ્વમો મણસાવિ પત્થેઽં ॥ ૫૧ ॥

ભાવાર્થ:—આહારના કારણે કરી તાંદુલીઓ મચ્છ સાતમી નારકીએ જાય છે, માટે સચિત્ત આહાર મને કરી પણ પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય નથી તેથી સચિત્તના ત્યાગી મહાત્માઓને તપસ્વી તરીકે ગણવામાં આવે છે ॥ ૫૧ ॥

સહસ્રાવધાનિ-શ્રી મુનિસુંદરસૂરીશ્વરજીનો હિતોપદેશ:-

સાચી ક્રિયા, સાચું સંયમ, નિર્મલ તપ કેને કહેવાય તેને માટે શ્રીમુનિસુંદરસૂરીશ્વરજી મહારાજ અધ્યાત્મકદંપ-દુઃખમાં ચૌદમા મિથ્યાત્વાદિનિરોધ અધિકારમાં દૂરમાવે છે કે—

કાયસ્તંમાન કે કે સ્યુસ્તરુસ્તંમાદયો યતાઃ ॥

શિવહેતુક્રિયો યેષાં, કાયસ્તાંસ્તુ સ્તુવે યતીન્ ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ:—એક માત્ર કાયને રોકવાથી વૃક્ષસ્તંભ આદિ કોણ કોણ સંયમી નથી?, પરંતુ જેઓની કાયા મોક્ષપ્રાપ્તિની ક્રિયાના કારણમાં ઉદ્યમવંત છે, એવા મુનિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ॥ ૧૧ ॥

શ્રુતિ-સંયમ-માત્રેણ, શબ્દાન્ કાન્ કે ત્યજન્તિ ન ॥
 ઇષ્ટાનિષ્ટેષુ ચૈતેષુ, રાગદ્વેષૌ ત્યજન્મુનિઃ ॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ:—કાનના સંયમ માત્રથી કોણ શબ્દોને સાંભલવાનું છોડતાં નથી ! પણ ઇષ્ટ અથવા અનિષ્ટ શબ્દો પર થતા રાગદ્વેષને છોડે છે તે જ મુનિ છે. ॥ ૧૨ ॥

ચક્ષુઃસંયમમાત્રાત્કે, રૂપાલોકાંસ્યજન્તિ ન ॥
 ઇષ્ટાનિષ્ટેષુ ચૈતેષુ, રાગદ્વેષૌ ત્યજન્મુનિઃ ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ:—તેઈન્દ્રિય માત્ર જીવે ચક્ષુના સંયમ માત્રથી રૂપને કોણ તજતું નથી ? પરંતુ ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ રૂપોમાં થતાં રાગ-દ્વેષને ત્યાગ કરે છે તે જ સાચા મુનિ છે. ॥ ૧૩ ॥

ઘ્રાણસંયમમાત્રેણ, ગંધાન્ કાન્ કે ત્યજન્તિ ન ॥
 ઇષ્ટાનિષ્ટેષુ ચૈતેષુ, રાગદ્વેષૌ ત્યજન્મુનિઃ ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ:—નાશિકાના સંયમ માત્રથી (જેને નાશિકા નથી અથવા જેને 'સારી નરસી વાસ આવતી નથી) કોણ ગંધોનો ત્યાગ કરતું નથી ? પણ ઇષ્ટ અથવા અનિષ્ટ ગંધમાં રાગ-દ્વેષને છોડે તે મુનિ છે. ॥ ૧૪ ॥

જિહ્વાસંયમમાત્રેણ, રસાન્ કાન્ કે ત્યજન્તિ ન ॥
 મનસા ત્યજ તાનિષ્ટાન્, યદીચ્છસિ તપઃફલમ્ ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ:—જીભના સંયમ માત્રથી (જીભ ઝેરી તો જગત્ વૈરી) રસોને કોણ છોડતું નથી, ખરેખર તપનું ફલ ઇચ્છતા હોય તો તે ઇષ્ટ રસોનો મનથી ત્યાગ કરે. ॥ ૧૫ ॥

સ્વચઃ સંયમમાત્રેણ, સ્પર્શાન્ કાન્ કે ત્યજન્તિ ન ॥

મનસા ત્યજ તાનિષ્ટાન્, યદીચ્છસિ તપઃફલમ્॥૧૬॥

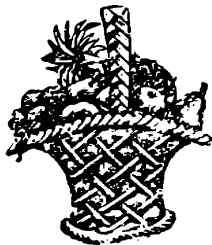
ભાવાર્થઃ—ચામડીના સંયમ માત્રથી સ્પર્શોને કોણ છોડતું નથી ? ખરેખર તપના ફલને ઇચ્છતો હોય તો ઇષ્ટ સ્પર્શોનો મનવડે ત્યાગ કર. ॥ ૧૬ ॥

વસ્તિસંયમમાત્રેણ, બ્રહ્મ કે કે ન વિમ્રતે ॥

મનસંયમતો ધેહિ, ધીર ! ચેત્તત્ફલાર્થ્યસિ ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થઃ—મુત્રાશયના સંયમ માત્રથી કોણ બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરતું નથી. હે ધીર ! બ્રહ્મચર્યના ફલની અભિલાષા હોય તો મનનો સંયમ કરી તેનું પાલન કર. ॥ ૧૭ ॥

આ રીતે વધુ જાણવાની ઇચ્છાવાળાએ શ્રી અધ્યાત્મ-કલ્પદ્રુમનો ચૌદમો અધિકાર વિચારવો જરૂરી છે.

“ તપો ધર્મની જરૂર છે.”

૧ આ આત્માને અનાદિ અનંતકાળથી લાગેલ કિલ્લ કર્મોને દૂર કરવા માટે તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨ આશારૂપી તૃષ્ણાને છેદવા માટે તપો ધર્મની જરૂર છે.

૩ ઇન્દ્રિયોરૂપી સર્પિણીને વશ કરવા તપો ધર્મની જરૂર છે.

૪ રસનારૂપી દલાલણને દલાલી કરતાં અટકાવવાને તપો ધર્મની જરૂર છે.

૫ મનરૂપી મર્કટને કળજે કરવા તપો ધર્મની જરૂર છે.

૬ ચતુર્થતિથી ત્રાસ પામેલા લબ્ય આત્માઓને બે પંચમ અતિમાં જવું હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૭ નારકીના અસદ્ય દુઃખો બે ન ભોગવવાં હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૮ તિર્યચપણામાં પરવશથી ભૂખ-તૃષ્ણા-તાપાદિ સહન ન કરવા હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૯ મનુષ્ય ભવમાં મહર્દિક કે શ્રેષ્ઠિ-ચક્રવર્તિ, રાજ-રાજેશ્વરાદિની સંપત્તિ બેઈતી હોય તો પણ તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૦ ઇન્દ્ર-લોકાંતિક દેવાદિક યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનનું સુખ ભોધતું હોય તો પણ તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૧ નિગોદાદિ નીચ અવસ્થાની પ્રાપ્તિને રોકવા માટે પણ તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૨ જન્મ અને મરણનું દુઃખ ન લાવવું હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૩ આ ભવચટવીને ઉલંઘીને મોક્ષરૂપી બગીચામાં પહોંચવું હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૪ આ સંસારરૂપ સમુદ્રથી તરવું હોય તો જહાજ સમાન તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૫ શરીર અને આત્માને બુદ્ધ કરવાં હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૬ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની વિશુદ્ધિ કરવી હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૭ ક્રોધાદિક શત્રુઓને નાશ કરવાં શસ્ત્ર-સમાન તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૮ ભવરૂપી કૂવામાંથી નીકળવું હોય તો રજબું સમાન તપો ધર્મની જરૂર છે.

૧૯ કાલરૂપી રાક્ષસથી બચીને અવિઘ્નસ્થાને પહોંચવું હોય તો તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨૦ સત્તર પ્રકારે સંયમ માર્ગની આરાધના કરનારને તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨૧ આ જીવે અનાદિ સંસારમાં બાલમરણો ઘણાં કર્યાં. હવે પંડિતાદિ મરણ માટે પણ તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨૨ તપરૂપી તરવાર હાથમાં લીધા સિવાય કર્મરૂપી શત્રુ વશ થતા નથી માટે તપો ધર્મની જરૂર છે.

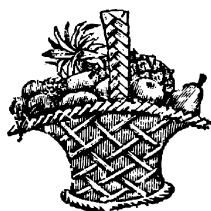
૨૩ જેઓ ખાવા-પીવામાં મોક્ષ માને તે મૂર્ખોના સર-દાર છે માટે બુદ્ધિમાનમાં ગણાવા માટે તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨૪ કેઈ ભવોના કર્મની નિર્જર્જરા કરીને શાશ્વતસ્થાને પહોંચવા માટે તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨૫ ભોગમાં રહેલ આપત્તિઓનો સાક્ષાત્કાર કરાવનાર તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨૬ આત્મિક શક્તિઓના આવિર્ભાવ માટે તપો ધર્મની જરૂર છે.

૨૭ જડવાદના જમાનામાં ત્યાગ ધર્મનું મહત્ત્વપૂર્ણ શિક્ષણ દેનાર તપો ધર્મની જરૂર છે.

તપોધર્મ સંબન્ધી પ્રકીર્ણ.

૧ સમતા સહિત કરવામાં આવતા તપથી નિકાચિત કર્મનો પણ ક્ષય થઈ શકે છે તો પછી બીજા કર્મોનો ક્ષય થાય તેમાં નવાઈ નથી.

૨ શરૂ કરેલા તપરૂપ અગ્નિવટે અશુદ્ધ એવું જીવ-સુવર્ણ વિશુદ્ધ થઈ શકે છે, અર્થાત્ તીવ્ર તપસેવનથી આત્મા ઉજ્જવલ થાય છે.

૩ તીર્થંકરોએ પોતે બાહ્ય તપ સેવ્યો છે, અને તેઓ અદ્ભુત લાભ બાણી ભવ્ય જનોના હિત માટે તીર્થંકરોએ જ તપનું સેવન કરવા ફરમાન કરેલું છે.

૪ તપથી દ્રવ્ય અને ભાવ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય છે, ભવ-સંતતિનો ક્ષય થાય છે, ભયંકર રોગનું નિર્મૂલન થાય છે, કર્મનો ભૂકો થાય છે, વિદ્ધનો વિસરાલ થઈ જાય છે, ઇન્દ્રિયોનું દમન થાય છે, મંગલની માલા વિસ્તરે છે, ઇષ્ટ અર્થની સિદ્ધિ થાય છે, દેવતાનું આકર્ષણ થાય છે, કામવિકાર કરમાઈ જાય છે; માટે મોક્ષના અર્થી જનોએ તપનું સેવન અવશ્ય કરવું જોઈએ.

૫ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને વર્ષ ઉપરાંતની અને શ્રી વર્દ્ધ-માનસ્વામીએ છ માસ પર્યંતની અશનાદિક નિર્બલ આહાર રહિત તપસ્યાનું સેવન કરેલ છે. આ બીના આવશ્યક સૂત્ર,

ઉપદેશમાલાદિક શાસ્ત્રથકી જાણી આત્માર્થી જનોએ એ રીતે તપનું યથાશક્તિ સેવન કરવામાં અધિક આદર કરવો જોઈએ.

૬ હુન્કર તપવડે ઘન-ઘાતી કર્મોનો ક્ષય કરી, નિર્મલ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તીર્થંકરોએ ભવ્ય જીવોના હિત માટે દ્વાદશવિધ (૧૧૨ પ્રકારના) તપનું પ્રતિપાદન કર્યું.

૭ બાહ્ય તપસેવન કરવાનું અભ્યંતર તપની પુષ્ટિ માટે ભગવાને કહેલું છે.

૮ વિનયાદિક તપો ગુણની વૃદ્ધિ થાય તેમ લક્ષપૂર્વક બાહ્યતપનું સેવન કરવું ત્યારે જ સાર્થકતા છે.

૯ બાહ્ય તપોધર્મ-સેવનપૂર્વકનો અભ્યંતર તપ હિતકારી છે.

૧૦ તપવડે અષ્ટ મહાસિદ્ધિ, રિદ્ધિ-સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૧ ચિલાતિપુત્રાદિકની પરે ભવસંતતિનો પણ ક્ષય થાય છે.

૧૨ આયંબિલ તપવડે શ્રી સિદ્ધચક્રનું આરાધન કરતાં શ્રી શ્રીપાલ મહારાજનો કુષ્ટ રોગ શાન્ત થયો અને કાયા સુવર્ણમયી થઈ, બીજા સાતશે કુષ્ટીઓના રોગ પણ તે તપથી દૂર ગયા છે.

૧૩ બ્રહ્મ-સ્રી-ગાલ-ગોહૃત્યાદિક હુન્કર્મ કરનાર દ્રઢપ્રહારી પણ તપવડે જ કઠણ કર્મોનો ક્ષય કરી સદ્ગતિને પામ્યા છે.

૧૪ દ્વારિકા નગરીમાં દ્વૈપાયન ઋષિના દેવકૃત ઉપસર્ગો આયંબિલાદિ તપના પ્રભાવથી દ્વાદશ વર્ષ પર્યંત સ્થંભિત થયા, અને તપ કરવામાં મંદ-શિથિલ થયા ત્યારે દ્વૈપાયને પોતાનું બલ અજમાવ્યું અને ઉપસર્ગો શરૂ થયા.

૧૫ ઇન્દ્રિયોરૂપી ભુજંગીનીને ચિત્તરૂપ કરંડીયામાં કેદ કરી સર્વથા ભૂખ્યા રાખવામાં આવે તો થોડા જ વખતમાં નાશ પામે છે અને નહિં અનુભવેલું અદ્ભુત સુખ તપોધર્મથી પ્રગટે છે.

૧૬ તપવડે ઇન્દ્રિયદમન અને રાગાદિ દોષોનો પણ નિગ્રહ થાય છે.

૧૭ કુચ્છાદિકથી થતી પીડા અને દુર્નિમિત્તાદિકનો ક્ષય કરનાર અને સુખસંપદાને મેળવી આપનાર ખરેખર મંગલકારી તપ જ છે.

૧૮ અદ્ભુત તપના પ્રભાવવડે ચક્રવર્તીઓ પણ માગધ, વરદામ, ગંગા, સિંધુ અને પ્રભાસાધિપ દેવોના પણ માનનો જય કરી શકે છે.

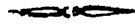
૧૯ હરિકેશી અને બલભદ્ર મુનિની પેઠે તપવડે દેવોનું આકર્ષણ થાય છે.

૨૦ તપના પ્રભાવે દેવતા પણ દાસ થઈ તપસ્વી જનોની સેવાભક્તિમાં હાજર રહે છે.

૨૧ રસનેન્દ્રિયદ્વારા પોષાતા અન્નાદિ પ્રાણીઓના ઉદ્દગ્ધ કર્મ દેહદુર્ગને તણને જતા નથી, એ રીતે તો રાગાદિક બિલટા મજબૂત બને છે. આ હેતુથી જ અનશન, બિનોદરી પ્રમુખ બાહ્ય તપનું નિર્માણ કરેલ છે.

ઉપસંહાર.

અન્યની પરિસમાપ્તિની સીમાને નિહાલે તે પહેલાં “શ્રી વર્ધ્ધમાન તપો મહાત્મ્ય” એ ગુણુનિષ્પન્ન નામને અનુસરતું પ્રકરણ પૃ. ૧૨૪ ઉપર વાચકની દૃષ્ટિપથમાં પડયું હશે, તે પ્રકરણનું નામ “શ્રી વર્ધ્ધમાન તપો ધર્મ” સ્મરણમાં હશે, તે પ્રકરણના પ્રસંગ ને પ્રકરણો એક સરમાં સાંકલતા અંકોડાની જેમ ચાલ્યા આવેલાં નિહાલ્યાં હશે, વાચનની એક સરખી ટેવમાં ટેવાયલાઓને પૂર્વપ્રસંગ સ્મૃતિપટ પરથી ખસે એ સંભવિત છે; માટે સ્મરણ કરવાની જરૂર છે કે તે પ્રકરણો અનુક્રમે “આયાંબિલ અને શ્રીવર્ધ્ધમાન તપો ધર્મ”ને અભેદભાવ ” “રસનાનું સામ્રાજ્ય” અને “શ્રી વર્ધ્ધમાન તપો ધર્મની વિશિષ્ટતાઓ” એ ત્રણ છે.

પૃ૦ ૧૨૪ થી પૃ૦ ૧૩૨ સુધી ચારે પ્રકરણોનું વિવેક-ચુરસ્સરતું અન્યવાંચન શ્રી વર્ધ્ધમાન તપો મહાત્મ્યના સાક્ષાત્કાર કરવા-કરાવવા માટે પૂરતું છે; એટલું જ નહિ પણ આ ચાર પ્રકરણો અન્યની ગુણુનિષ્પન્નતા પુરવાર કરે છે. આ વાતની સત્યતા સ્વીકારવા પહેલાં તમારા હૃદયપટ પર વિચારના વમળમાં અનેકવિધ કલ્પનાઓ ફૂદાફૂદ કરે એ સંભવિત છે અને તેથી જ દશ પાનામાં પૂરા કરી શકાય તેવા અન્યને વિશાલ કાયમાં યોજવાની જરૂર શી ?, શ્રી વર્ધ્ધમાન તપો ધર્મ સિવાયના દાનાદિ ત્રણ ધર્મની અત્ર જરૂર શી ?, તપો ધર્મના

વિવેચનમાં રતનત્રયીનું વિવેચન કેમ કર્યું?; એ પ્રાસંગિક મૈત્ર્યાદિ ચાર ભાવનાઓ, મનુષ્ય ભવની દુર્લભતા, સહકારી વિભાગો વિગેરેનું વિવેચન કરીને આડકતરી રીતિએ અન્યને ગહન બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો કેમ? આવી આવી અનેકવિધ કોરી કલ્પનાઓ તમારી નજર સન્મુખ નૃત્ય કરી કરીને રવાના થઈ ગઈ હશે. રવાના થઈ ગયેલ કલ્પનાઓ ફરી ફરી વાર બહુરૂપીના દેખાવમાં હાજરી પણ આપી ગઈ હશે, માટે જ આવી કલ્પનાઓના કોટડાને જમીનદોસ્ત કરવા યુક્તિયુક્ત સમાધાનને હૃદયમાં સ્થિર કરવું જરૂરી છે. તે પ્રમાણે “ગુણ ગુણી - વગર મળી શકતો નથી તેમ ધર્મી ધર્મ વગર રહી શકતો નથી. ” આ એક જ વાક્યના વિવેચન આગલ મનઃ-ઘડંત કલ્પનાઓના કોરા કોટડા ટકી શકતા નથી. હવે વિચારીએ કે લાલ-લીલા-પીલા ગુણના અર્થીને કેવલ લાલ રંગ-લીલો રંગ કે પીલો રંગ મલતો નથી અર્થાત્ તે તે રંગના ઉમેદવારને રંગવાલી ચીજો મલે છે. તેવી રીતે તપોધર્મની શોધમાં નિકળેલાં અર્થીઓને તે તપોધર્મના આરાધકો મળે છે, પણ કેવલ તપો ધર્મ કોઈ જગ્યાએ મળતો જ નથી. અનેકવિધ ગુણ-પ્રાપ્તિના ઉમેદવારને પણ તે ગુણીદ્વારા તે તે ગુણના નજરાણા ભેટ કરાય છે તેવી રીતે તપોધર્મના અર્થીને તપોધર્મના આરાધકદ્વારા તપોધર્મ ઓળખાવાય છે. ગુણના વ્યાખ્યાનમાં ગુણીનું વ્યાખ્યાન અવશ્યમેવ જરૂરનું છે. સાથે સાથે ગુણ-ગુણીનું એકમેકપણું અવલોકયું તેવી રીતે ગુણીના ગુણનો ઉત્કર્ષ કરનારા સાધનોની વિચારણાને પણ આ અન્યમાં જરૂર અવકાશ છે. અને તેથી જ વર્ધમાન તપોધર્મ નામના ગુણથી ગુણીને રંગી નાંખનારી, ગુણીના ગુણને પમાડનારી, આહારની

અંધાધુંધીમાં આત્મભાન કરાવનારી, ધનધાતી કર્મ તોડાવનારી, કેવલજ્ઞાન અપાવનારી, અને અંતમાં સિદ્ધિપદે પહોંચાડનારી જો કોઈ પણ શ્રેષ્ઠ સાધનરૂપ ગતિ જવાબદાર અને જોખમદાર હોય તો મનુષ્ય ગતિ છે. આ પ્રાથમિક સાધનને આ અન્યના પ્રારંભમાં વર્ણવ્યું છે.

‘ સકળ સૂક્ષ્મ-ખાદર એકેન્દ્રિયો, બેઘન્દ્રિયો, તેઘન્દ્રિયો, ચૌરેન્દ્રિયો, પંચેન્દ્રિય-નારકી, તિર્યંચો, ચાર નિકાયના દેવો, અકર્મભૂમિના મનુષ્યો કરતાં કર્મભૂમિમાં ‘સહકારિ સફળ સંજોગોપૂર્વક જન્મેલા મનુષ્યની કિંમત અધિકાઅધિક છે’ આવી આવી યશોગાથાઓને શાસ્ત્રકારોએ ઠામ ઠામ વર્ણવેલી છે. માનવ જીવન અને સ્વાધ્યાય એ બેનો પરસ્પર સંબંધ હોહ-પારસ જેવો સંબંધ છે. માનવજીવનને સફળ બનાવવામાં સ્વાધ્યાય કેટલું હિતકારી છે તે અનુભવવા યોગ્ય છે. અને તેથી જ સ્વાધ્યાયલીન આત્માઓ પ્રાતઃસ્મરણીય મહોપાધ્યાય શ્રીમદ્દશોધિજયજી મહારાજવિરચિત ગાથાઓથી ગુન્ધિત રહ-સ્વથી પોતાના જીવનને જો રંગશે તો પરમપદને હસ્ત-કમળવત્ દૃષ્ટિગોચર કરશે—

“ રસર્વ આચારમય પ્રવચને, લણ્યો અનુભવયોગ;
તેહથી મુની વમે મોહને, વળી અરતિ-રતિ શોગ. ”

શુદ્ધનય૦ ગા. ૧૩

૧. જીઓ. ચાલુ ગ્રન્થ પ્રકરણ ખીજું.

૨. ,, સવાસો ગાથાનું સ્તવન ઢાળ ૪ થી.

“ સૂત્ર અક્ષર પરાવર્તના, અરસ શેલડી દાખી;
તાસ રસ અનુભવ ચાખીએ, જિહાં એક છે શિવશાખી. ”

શુદ્ધનયન ગા. ૧૪

‘ માનવજીવનની દુર્લભતા ’ નામના પ્રથમ પ્રકરણથી પ્રારંભ કરીને અંતિમ વિભાગના સ્વાધ્યાય વિભાગ સ્થિત પૂજા, પદ, વાક્યો, વચનામૃતો આદિથી નવપદ્ધિવિત થનાર આત્મા શ્રી વર્ધમાન તપોધર્મના સેવનમાં ઓતપ્રોત બનીને અદ્વયકાળમાં સકળ સંજોગ સામગ્રીઓ મેળવી, ઘનઘાતી કર્મોને તોડી, કૈવલ્ય દશાને અનુભવી પરમાનન્દપદના લોકતા બનો એવી હાર્દિક અભિલાષાપૂર્વક અત્ર વિરમું છું.

શ્રી જિનકલ્યાણક યંત્ર.

કલ્યાણકના નામ તથા મંત્રાક્ષર.			
			
નામ	મંત્ર	જાપ.	૨૦૦૦
૧ અવન.	ૐ હ્રીં શ્રીં પરમેષ્ઠિને	નમઃ	„
૨ જન્મ.	ૐ હ્રીં શ્રીં અર્હતે	નમઃ	„
૩ દીક્ષા.	„ નાથાય	નમઃ	„
૪ કેવળજ્ઞાન.	„ સર્વજ્ઞાય	નમઃ	„
૫ મોક્ષ.	„ પારંગતાય	નમઃ	„

આ યંત્ર ગુજરાતી ચાલુ મહિના
પ્રમાણે છે.

એક અથવા તેથી વધારે કલ્યાણુક હોય
ત્યારે કેવી રીતે તપ કરવો તેનો કોઠો.

૧ એક કલ્યાણુક હોય ત્યારે એકાસણનો તપ કરવો

૨ બે કલ્યાણુક હોય ત્યારે આયંબીલનો તપ કરવો

૩ ત્રણ કલ્યાણુક હોય ત્યારે ઉપવાસનો તપ કરવો

૪ ચાર કલ્યાણુક હોય ત્યારે ઉપવાસ ને એકાસણનો
તપ કરવો.

૫ પાંચ કલ્યાણુક હોય ત્યારે ઉપવાસ ને આયંબીલનો
તપ કરવો.

નોટ:—જ્યાં વદ તીથી આપેલ છે ત્યાં હિંદી તથા મારવાડી
લોકોએ એક મહિનો આંગળ વધારીને તીથી સમજવી. જેમ કે
ગુજરાતીમાં કારતક વદ હોય, તો હિંદી-મારવાડીમાં માગશ્વર વદ
સમજવો. એવી રીતે દરેક મહિનામાં સમજી લેવું.

વિશ્વિ:—૧૨ લોગસનો કાયોતસર્ગ

૧૨ ખમાસમણ

દુહો:—(ખમાસમણ આપવાનો)

પરંમ પંચ પરમેષીમાં, પરમેશ્વર ભગવાન ।

ચાર નિક્ષેપે ધ્યાનએ, નમો નમો જિનભાણુ ॥ ૧ ॥

કારતક માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક

નં. તીથીનું નામ

કલ્યાણકનું નામ

- ૧ કારતક સુદ ૩ શ્રી સુવિધિનાથસર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૨ કારતક સુદ ૧૨ શ્રી અરનાથસર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૩ કારતક વદ ૫ શ્રી સુવિધિનાથ અર્હતે નમઃ
- ૪ કારતક વદ ૬ શ્રી સુવિધિનાથનાથાય નમઃ
- ૫ કારતક વદ ૧૦ શ્રી મહાવીરસ્વામીનાથાય નમઃ
- ૬ કારતક વદ ૧૧ શ્રી પદ્મપ્રભુ પારંગતાય નમઃ

માગશર માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક

- ૭ માગશર સુદ ૧૦ શ્રી અરનાથ અર્હતે નમઃ
- ૮ માગશર સુદ ૧૦ શ્રી અરનાથ પારંગતાય નમઃ
- ૯ માગશર સુદ ૧૧ શ્રી અરનાથ નાથાય નમઃ
- ૧૦ માગશર સુદ ૧૧ શ્રી મલ્લિનાથ અર્હતે નમઃ
- ૧૧ માગશર સુદ ૧૧ શ્રી મલ્લિનાથ નાથાય નમઃ
- ૧૨ માગશર સુદ ૧૧ શ્રી મલ્લિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૧૩ માગશર સુદ ૧૧ શ્રી નમિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૧૪ માગશર સુદ ૧૪ શ્રી સંભવનાથ અર્હતે નમઃ
- ૧૫ માગશર સુદ ૧૫ શ્રી સંભવનાથ નાથાય નમઃ
- ૧૬ માગશર વદ ૧૦ શ્રી પાર્શ્વનાથ અર્હતે નમઃ
- ૧૭ માગશર વદ ૧૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ નાથાય નમઃ
- ૧૮ માગશર વદ ૧૨ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ અર્હતે નમઃ
- ૧૯ માગશર વદ ૧૩ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ નાથાય નમઃ
- ૨૦ માગશર વદ ૧૪ શ્રી શીતળનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

પોશ માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણુક

- ૨૧ પોશ સુદ ૬ શ્રી વિમળનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૨૨ પોશ સુદ ૯ શ્રી શાંતિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૨૩ પોશ સુદ ૧૧ શ્રી અજિતનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૨૪ પોશ સુદ ૧૪ શ્રી અભિનંદન સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૨૫ પોશ સુદ ૧૫ શ્રી ધર્મનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૨૬ પોશ વદ ૬ શ્રી પદ્મપ્રભુ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૨૭ પોશ વદ ૧૨ શ્રી શીતળનાથ અર્હતે નમઃ
 ૨૮ પોશ વદ ૧૨ શ્રી શીતળનાથ નાથાય નમઃ
 ૨૯ પોશ વદ ૧૩ શ્રી રીખવદેવ પારંગતાય નમઃ
 ૩૦ પોશ વદી ૦)) શ્રી શ્રેયાંસનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

મહા માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણુક

- ૩૧ મહા સુદ ૨ શ્રી અભિનંદન અર્હતે નમઃ
 ૩૨ મહા સુદ ૨ શ્રી વાસુપૂજ્ય સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૩૩ મહા સુદ ૩ શ્રી ધર્મનાથ અર્હતે નમઃ
 ૩૪ મહા સુદ ૩ શ્રી વિમળનાથ અર્હતે નમઃ
 ૩૫ મહા સુદ ૪ શ્રી વિમળનાથ નાથાય નમઃ
 ૩૬ મહા સુદ ૮ શ્રી અજિતનાથ અર્હતે નમઃ
 ૩૭ મહા સુદ ૯ શ્રી અજિતનાથ નાથાય નમઃ
 ૩૮ મહા સુદ ૧૨ શ્રી અભિનંદન નાથાય નમઃ
 ૩૯ મહા સુદ ૧૩ શ્રી ધર્મનાથ નાથાય નમઃ
 ૪૦ મહા વદ ૬ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૪૧ મહા વદ ૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૪૨ મહા વદ ૭ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૪૩ મહા વદ ૯ શ્રી સુવિધિનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૪૪ મહા વદ ૧૧ શ્રી રીખવદેવ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૪૫ મહા વદ ૧૨ શ્રી મુનિસુમત સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૪૬ મહા વદ ૧૨ શ્રી શ્રેયાંસનાથ અર્હતે નમઃ
 ૪૭ મહા વદ ૧૩ શ્રી શ્રેયાંસનાથ નાથાય નમઃ
 ૪૮ મહા વદ ૧૪ શ્રી વાસુપૂજ્ય અર્હતે નમઃ
 ૪૯ મહા વદ ૦)) શ્રી વાસુપૂજ્ય નાથાય નમઃ

ફાગણ માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક

૫૦ ફાગણ સુદ ૨ શ્રી અરનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૫૧ ફાગણ સુદ ૪ શ્રી મલ્લિનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૫૨ ફાગણ સુદ ૮ શ્રી સંભવનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૫૩ ફાગણ સુદ ૧૨ શ્રી મુનિસુમત નાથાય નમઃ
 ૫૪ ફાગણ સુદ ૧૨ શ્રી મલ્લિનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૫૫ ફાગણ વદ ૪ શ્રી પાર્શ્વનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૫૬ ફાગણ વદ ૪ શ્રી પાર્શ્વનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૫૭ ફાગણ વદ ૫ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૫૮ ફાગણ વદ ૮ શ્રી રીખવદેવ અર્હતે નમઃ
 ૫૯ ફાગણ વદ ૮ શ્રી રીખવદેવ નાથાય નમઃ

ચૈત્ર માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક

૬૦ ચૈત્ર સુદ ૩ શ્રી કુંથુનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૬૧ ચૈત્ર સુદ ૫ શ્રી અનંતનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૬૨ ચૈત્ર સુદ ૫ શ્રી અજિતનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૬૩ ચૈત્ર સુદ ૫ શ્રી સંભવનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૬૪ ચૈત્ર સુદ ૬ શ્રી સુભતિનાથ પારંગતાય નમઃ

- ૬૫ ચૈત્ર સુદ ૧૧ શ્રી સુમતિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૬૬ ચૈત્ર સુદ ૧૩ શ્રી મહાવીરસ્વામી અર્હતે નમઃ
 ૬૭ ચૈત્ર સુદ ૧૫ શ્રી પદ્મપ્રભુ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૬૮ ચૈત્ર વદ ૧ શ્રી કુંથુનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૬૯ ચૈત્ર વદ ૨ શ્રી શીતળનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૭૦ ચૈત્ર વદ ૫ શ્રી કુંથુનાથ નાથાય નમઃ
 ૭૧ ચૈત્ર વદ ૬ શ્રી શીતળનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૭૨ ચૈત્ર વદ ૧૦ શ્રી નમિનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૭૩ ચૈત્ર વદ ૧૩ શ્રી અનંતનાથ અર્હતે નમઃ
 ૭૪ ચૈત્ર વદ ૧૪ શ્રી અનંતનાથ નાથાય નમઃ
 ૭૫ ચૈત્ર વદ ૧૪ શ્રી અનંતનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૭૬ ચૈત્ર વદ ૧૪ શ્રી કુંથુનાથ અર્હતે નમઃ

વૈશાખ માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક

- ૭૭ વૈશાખ સુદ ૪ શ્રી અભિનંદન પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૭૮ વૈશાખ સુદ ૭ શ્રી ધર્મનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૭૯ વૈશાખ સુદ ૮ શ્રી અભિનંદન પારંગતાય નમઃ
 ૮૦ વૈશાખ સુદ ૮ શ્રી સુમતિનાથ અર્હતે નમઃ
 ૮૧ વૈશાખ સુદ ૯ શ્રી સુમતિનાથ નાથાય નમઃ
 ૮૨ વૈશાખ સુદ ૧૦ શ્રી મહાવીરસ્વામી સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૮૩ વૈશાખ સુદ ૧૨ શ્રી વિમળનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૮૪ વૈશાખ સુદ ૧૩ શ્રી અજિતનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૮૫ વૈશાખ વદ ૬ શ્રી શ્રેયાંસનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૮૬ વૈશાખ વદ ૮ શ્રી મુનિસુવ્રત અર્હતે નમઃ
 ૮૭ વૈશાખ વદ ૯ શ્રી મુનિસુવ્રત પારંગતાય નમઃ

૮૮ વૈશાખ વદ ૧૩ શ્રી શાંતિનાથ અર્હતે નમઃ
 ૮૯ વૈશાખ વદ ૧૩ શ્રી શાંતિનાથપારંગતાય નમઃ
 ૯૦ વૈશાખ વદ ૧૪ શ્રી શાંતિનાથ નાથાય નમઃ
જ્યેષ્ઠ માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક
 ૯૧ જેઠ સુદ ૫ શ્રી ધર્મનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૯૨ જેઠ સુદ ૬ શ્રી વાસુપૂજ્ય પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૯૩ જેઠ સુદ ૧૨ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ અર્હતે નમઃ
 ૯૪ જેઠ સુદ ૧૩ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ નાથાય નમઃ
 ૯૫ જેઠ વદ ૪ શ્રી રીખવદેવ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૯૬ જેઠ વદ ૭ શ્રી વિમળનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૯૭ જેઠ વદ ૯ શ્રી નમિનાથ નાથાય નમઃ

અશાઠ માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક
 ૯૮ અશાઠ સુદ ૬ શ્રી મહાવીરસ્વામીપરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૯૯ અશાઠ સુદ ૮ શ્રી નેમનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૧૦૦ અશાઠ સુદ ૧૪ શ્રી વાસુપૂજ્ય પારંગતાય નમઃ
 ૧૦૧ અશાઠ વદ ૩ શ્રી શ્રેયાંસનાથ પારંગતાય નમઃ
 ૧૦૨ અશાઠ વદ ૭ શ્રી અનંતનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૧૦૩ અશાઠ વદ ૮ શ્રી નમિનાથ અર્હતે નમઃ
 ૧૦૪ અશાઠ વદ ૯ શ્રી કુંથુનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ

શ્રાવણ માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણક
 ૧૦૫ શ્રાવણ સુદ ૨ શ્રી સુમતિનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ
 ૧૦૬ શ્રાવણ સુદ ૫ શ્રી નેમનાથ અર્હતે નમઃ
 ૧૦૭ શ્રાવણ સુદ ૬ શ્રી નેમનાથ નાથાય નમઃ
 ૧૦૮ શ્રાવણ સુદ ૮ શ્રી પાર્શ્વનાથ પારંગતાય નમઃ

૧૦૯ શ્રાવણ સુદ ૧૫ શ્રી મુનિસુવ્રત પરમેષ્ઠિને નમઃ

૧૧૦ શ્રાવણ વદ ૭ શ્રી શાંતિનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ

૧૧૧ શ્રાવણ વદ ૭ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ પારંગતાય નમઃ

૧૧૨ શ્રાવણ વદ ૮ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ

ભાદરવા માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણુક

૧૧૩ ભાદરવા સુદ ૯ શ્રી સુવિધિનાથ પારંગતાય નમઃ

૧૧૪ ભાદરવા વદ ૦)) શ્રી નેમનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

આસો માસના સુદી તથા વદીના કલ્યાણુક

૧૧૫ આસો સુદ ૧૫ શ્રી નમિનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ

૧૧૬ આસો વદ ૫ શ્રી સંભવનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૧૭ આસો વદ ૧૨ શ્રી નેમનાથ પરમેષ્ઠિને નમઃ

૧૧૮ આસો વદ ૧૨ શ્રી પદ્મપ્રભુ અર્હતે નમઃ

૧૧૯ આસો વદ ૧૩ શ્રી પદ્મપ્રભુ નાથાય નમઃ

૧૨૦ આસો વદ ૦)) શ્રી મહાવીરસ્વામી પારંગતાય નમઃ

॥ ઈતિશ્રી જિનકલ્યાણુકાનિ સમાપ્તાનિ ॥

શ્રી મૌન એકાદશીનું ગણાણું

૧ જંબૂદ્વીપે ભરતક્ષેત્રે અતીત ચોવીશી

૪ શ્રી મહાયશઃ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ સર્વાનુભૂતિ અર્હતે નમઃ

૬ „ સર્વાનુભૂતિ નાથાય નમઃ

૬ „ સર્વાનુભૂતિ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ શ્રીધરનાથાય નમઃ

૨ જંબૂદ્વીપે ભરતક્ષેત્રે વર્તમાન ચોવીશી

૨૧ શ્રી નમિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ મહિલનાથ અર્હતે નમઃ

૧૯ „ મહિલનાથ નાથાય નમઃ

૧૯ „ મહિલનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૮ „ અરનાથ નાથાય નમઃ

૩ જંબૂદ્વીપે ભરતે અનાગત ચોવીશી

૪ શ્રી સ્વયંભૂ સર્વજ્ઞાય નમઃ

- ૬ શ્રી દેવશ્રુત અર્હતે નમઃ
 ૬ „ દેવશ્રુત નાથાય નમઃ
 ૬ „ દેવશ્રુત સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૭ „ ઉદયનાથ નાથાય નમઃ

૪ ધાતકીખંડે પૂર્વભરતે અતીત ચોવીશી

- ૪ શ્રી અકલંક સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૬ „ શુભંકરનાથ અર્હતે નમઃ
 ૬ „ શુભંકરનાથ નાથાય નમઃ
 ૬ „ શુભંકરનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૭ „ સમનાથ નાથાય નમઃ

૫ ધાતકીખંડે પૂર્વભરતે વર્તમાન ચોવીશી

- ૨૧ શ્રી બ્રહ્મેન્દ્રનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૧૯ „ ગુણુનાથ અર્હતે નમઃ
 ૧૯ „ ગુણુનાથ નાથાય નમઃ
 ૧૯ „ ગુણુનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૧૮ „ ગાંગિકનાથ નાથાય નમઃ

૬ ધાતકીખંડે પૂર્વભરતે અનાગત ચોવીશી

- ૪ શ્રી સંપ્રતિ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૬ „ મુનિનાથ અર્હતે નમઃ

૬ શ્રી મુનિનાથ નાથાય નમઃ

૬ „ મુનિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ વિશિષ્ટનાથ નાથાય નમઃ

૭ પુષ્કરવરદ્વીપે પૂર્વભરતે અતીત ચોવીશી

૪ શ્રી સુમૃદ્ધનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ વ્યક્તનાથ અર્હતે નમઃ

૬ „ વ્યક્તનાથ નાથાય નમઃ

૬ „ વ્યક્તનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ કલાશત નાથાય નમઃ

૮ પુષ્કરવરદ્વીપે પૂર્વભરતે વર્તમાન ચોવીશી

૨૧ શ્રી અરણ્યવાસ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ યોગનાથ અર્હતે નમઃ

૧૯ „ યોગનાથ નાથાય નમઃ

૧૯ „ યોગનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૮ „ અયોગનાથ નાથાય નમઃ

૯ પુષ્કરવરદ્વીપે પૂર્વભરતે અનાગત ચોવીશી

૪ શ્રી પરમ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ શુદ્ધાર્તિનાથ અર્હતે નમઃ

૬ „ શુદ્ધાર્તિનાથ નાથાય નમઃ

૬ „ શુદ્ધાર્તિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ શ્રી નિઃકેશનાથ નાથાય નમઃ

૧૦ ધાતકી ખંડે પશ્ચિમ ભરતે અતીત ચોવીશી

૪ શ્રી સર્વાર્થ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ હરિભદ્ર અર્હતે નમઃ

૬ „ હરિભદ્ર નાથાય નમઃ

૬ „ હરિભદ્ર સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ મગધાધિપ નાથાય નમઃ

૧૧ ધાતકી૦ પશ્ચિમ ભરતે વર્તમાન ચો૦

૨૧ શ્રી પ્રયત્ન સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ અક્ષોભનાથ અર્હતે નમઃ

૧૯ „ અક્ષોભનાથ નાથાય નમઃ

૧૯ „ અક્ષોભનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ મલયસિંહ નાથાય નમઃ

૧૨ ધાતકી૦ પશ્ચિમ ભરતે અનાગત ચો૦

૪ શ્રી દ્વિનૃક્ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ ધનદનાથ અર્હતે નમઃ

૬ „ ધનદનાથ નાથાય નમઃ

૬ „ ધનદનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ પૌષ્ઠનાથ નાથાય નમઃ

૧૩ પુષ્કરવરદ્વીપે પશ્ચિમભરતે અતીત ચો.

- ૪ શ્રી પ્રલંબ સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૬ „ ચારિત્રનિધિ અર્હતે નમઃ
- ૬ „ ચારિત્રનિધિ નાથાય નમઃ
- ૬ „ ચારિત્રનિધિ સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૭ „ પ્રશમરાજિત નાથાય નમઃ

૧૪ પુષ્કરવરદ્વીપે પશ્ચિમભરતે વર્તમાન ચો.

- ૨૧ શ્રી સ્વામી સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૧૯ „ વિપરીતનાથ અર્હતે નમઃ
- ૧૯ „ વિપરીતનાથ નાથાય નમઃ
- ૧૯ „ વિપરીતનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૧૮ „ પ્રસાદનાથ નાથાય નમઃ

૧૫ પુષ્કરવરદ્વીપે પશ્ચિમભરતે અનાગત ચો.

- ૪ શ્રી અઘટિતનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૬ „ ભ્રમણેન્દ્રનાથ અર્હતે નમઃ
- ૬ „ ભ્રમણેન્દ્રનાથ નાથાય નમઃ
- ૬ „ ભ્રમણેન્દ્રનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
- ૭ „ ઋષભચંદ્ર નાથાય નમઃ

૧૬ જંબૂદ્વીપે ઐરવતે અતીત ચોવીશી

- ૪ શ્રી દયાંત સર્વજ્ઞાય નમઃ

- ૬ શ્રી અભિનંદનનાથ અર્હતે નમઃ
 ૬ „ અભિનંદનનાથ નાથાય નમઃ
 ૬ „ અભિનંદનનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૭ „ રત્નેશનાથ નાથાય નમઃ

૧૭ જંબૂદ્વીપે ઐરવતે વર્તમાન ચોવીશી

- ૨૧ શ્રી શ્યામકોષ્ટ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૧૯ „ મરુદેવનાથ અર્હતે નમઃ
 ૧૯ „ મરુદેવનાથ નાથાય નમઃ
 ૧૯ „ મરુદેવનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૧૮ „ અતિપાર્શ્વ નાથાય નમઃ

૧૮ જંબૂદ્વીપે ઐરવતે અનાગત ચોવીશી

- ૪ શ્રી નંદિષેણ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૬ „ વ્રતધરનાથ અર્હતે નમઃ
 ૬ „ વ્રતધરનાથ નાથાય નમઃ
 ૬ „ વ્રતધરનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૭ „ નિર્વાણનાથ નાથાય નમઃ

૧૯ ધાતકીખંડે પૂર્વ ઐરવતે અતીત ચોવીશી

- ૪ શ્રી સૌદર્ય સર્વજ્ઞાય નમઃ
 ૬ „ ત્રિવિક્રમનાથ અર્હતે નમઃ
 ૬ „ ત્રિવિક્રમનાથ નાથાય નમઃ

૬ શ્રી ત્રિવિક્રમનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ નરસિંહનાથ નાથાય નમઃ

૨૦ ધાતકીખંડે પૂર્વઐરવતેવર્તમાન ચો.

૨૧ શ્રી ખેમંત સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ સંતોષિતનાથ અર્હતે નમઃ

૧૯ „ સંતોષિતનાથ નાથાય નમઃ

૧૯ „ સંતોષિતનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ કામનાથ નાથાય નમઃ

૨૧ ધાતકીખંડે પૂર્વઐરવતેઅનાગત ચો.

૪ શ્રી મુનિનાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ ચંદ્રદાહ નાથાય નમઃ

૬ „ ચંદ્રદાહ અર્હતે નમઃ

૬ „ ચંદ્રદાહ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ દિલાદિત્ય નાથાય નમઃ

૨૨ પુષ્કરાર્દ્ધે પૂર્વઐરવતેઅતીત ચોવીશી

૪ શ્રી અષ્ટાહિક સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ વણિક્નાથ અર્હતે નમઃ

૬ „ વણિક્નાથ નાથાય નમઃ

૬ „ વણિક્નાથ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ ઉદયનાથ નાથાય નમઃ

૨૩ પુષ્કરાર્ધે પૂર્વઐરવતેવર્તમાન ચોવીશી

૨૧ શ્રી તમોકંઠ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ સાયકાક્ષ અર્હતે નમઃ

૧૯ „ સાયકાક્ષ નાથાય નમઃ

૧૯ „ સાયકાક્ષ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૮ „ ક્ષેમંતનાથ નાથાય નમઃ

૨૪ પુષ્કરાર્ધે પૂર્વઐરવતેઅનાગત ચોવીશી

૪ શ્રી નૈર્વાણિક સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ રવિરાજ અર્હતે નમઃ

૬ „ રવિરાજ નાથાય નમઃ

૬ „ રવિરાજ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ પ્રથમનાથ નાથાય નમઃ

૨૫ ધાતકી૦ પશ્ચિમઐરવતે અતીત ચો.

૪ શ્રી પુરૂરવા સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ અવબોધ અર્હતે નમઃ

૬ „ અવબોધ નાથાય નમઃ

૬ „ અવબોધ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ વિક્રમેન્દ્ર નાથાય નમઃ

૨૬ ધાતકીખંડેપશ્ચિમઐરવતેવર્તમાન ચો.

૨૧ શ્રી સુશાંતિ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ શ્રી હરદેવ અર્હતે નમઃ

૧૯ „ હરદેવ નાથાય નમઃ

૧૯ „ હરદેવ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૮ „ નંદિકેશ નાથાય નમઃ

૨૭ ધાતકીખંડે પશ્ચિમઐરવતે અનાગત ચોવીશી

૪ શ્રી મહામૃગેન્દ્ર સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ અશોચિત અર્હતે નમઃ

૬ „ અશોચિત નાથાય નમઃ

૬ „ અશોચિત સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ ધર્મેન્દ્રનાથ નાથાય નમઃ

૨૮ પુષ્કરવરદ્વીપે પશ્ચિમ ઐરવતે અતીત ચોવીશી

૪ શ્રી અશ્વવૃંદ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ કુટિલક અર્હતે નમઃ

૬ „ કુટિલક નાથાય નમઃ

૬ „ કુટિલક સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ વર્દ્ધમાન નાથાય નમઃ

૨૯ પુષ્કરવરદ્વીપે પશ્ચિમ ઐરવતે વર્તમાન ચોવીશી

૨૧ શ્રી નંદિકેશ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૯ „ ધર્મચંદ્ર અર્હતે નમઃ

૧૯ „ ધર્મચંદ્ર નાથાય નમઃ

૧૯ „ ધર્મચંદ્ર સર્વજ્ઞાય નમઃ

૧૮ „ વિવેકનાથ નાથાય નમઃ

૩૦ પુષ્કરવરદ્વીપે પશ્ચિમ ઐરવતે અનાગત ચોવીશી

૪ શ્રી કલાપક સર્વજ્ઞાય નમઃ

૬ „ વિસોમ અર્હતે નમઃ

૬ „ વિસોમ નાથાય નમઃ

૬ „ વિસોમ સર્વજ્ઞાય નમઃ

૭ „ અરણ્યનાથ નાથાય નમઃ

વિધિ:—માગશર સુદ ૧૧ ના દિવસે પૌષધ કરી સાવધ ભાષા નહીં બોલવા માટે મૌન ધારણ કરવું. ત્રણ ટંક દેવ-વંદન કરવા. બે વખત પ્રતિક્રમણ અથવા સામાયિક કરવા. પૂજા સ્નાત્રપૂજા તથા ખમાસમણાદિ વિધિવિધાન કરી સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ કરવી.

॥ ઇતિ મૌન એકાદશી વ્રત વિધિ સમાપ્તઃ ॥

શ્રી આનન્દ-ચન્દ્ર-કિરણાવલી.

:સ્મરણીય પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ શ્રી
માનન્દસાગરસૂરીશ્વર અને પરમોપકારી પંચાસપ્રવર શ્રી
ચન્દ્રસાગરજી ગણિવરના શુભ નામથી શરૂ થતી

ગ્રંથમાત્રાની શરૂઆત વી. સં. ૨૪૯૯, વિ. સં. ૧૯૯૯, ઈ. સ.
ના રોજ ખગ્લત મુકામે થઈ. આ ગ્રંથમાત્રાનું પ્રથમ કિરણ
હૃદ યોગવિધિ નામનો ગ્રંથ કાવિન સાહજમા બહાર પડેલ
ગ્રંથનો સદુપયોગ શ્રમણ ભગવન્તો વિશેષ પ્રમાણમાં કરતાં હોવાથી
હૃમસાગરજી, મુનિશ્રી દેવેન્દ્રસાગરજી તથા મુનિશ્રી હીરસાગરજી
ના ગણિપદ તથા પંચાસપદ સમર્પણ નિમિત્તે ભેટ આપવા નિર્ધાર્યું
॥ ગ્રંથ શ્રી સ્થંભન તીર્થ તપાગચ્છ જૈન સંઘના મુખ્ય આગે-
આર્થિક સહાયથી પ્રકાશન કરેલો છે. અઢી વર્ષ લગભગના અસ્તામાં
માળાના દ્વિતીય કિરણ તરીકે “ શ્રી વંદ્યમાન તપોમહાત્મ્ય ”
ગ્રંથ બહાર પડે છે

સાંધ્વીશ્રી નિલકમ્પીજની પ્રશિષ્યા તપોધર્માનુરક્તા શ્રી તીર્થશ્રીજની
માનતપો ધર્મની ૧૦૦ મી આળીના પારણા નિમિત્તે ભેટ આપવા
ની આડસો નક્ક નીચેના માનવંતા ગૃહસ્થોએ ખરીદીને અમારા
માં પ્રોત્સાહન આપ્યું છે. શ્રી ૧૦ તપો મહાત્મ્ય ગ્રંથમાં અથાક
પનાર શ્રેષ્ઠ માણેકલાલ મનસુખલાલ સંઘવીના ધર્મપત્ની સૌમાગ્ય
મહાવાદ તથા સ્વ. શ્રેષ્ઠ જમનાદાસ બગુલાઈના ધર્મપત્ની માણેક-
દાવાદ.

રતિકલાવ નગીનદાસના પુત્ર્ય સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની સુબદ્રા
સંઘવી નગીનદાસ કરમચંદ અગ્રેરી.

દેવોનીચંદ કસુંગ (તપસ્વી સાંધ્વી તાર્થશ્રીજના સંસારી શ્વસુરપક્ષ)
હરીલાલ નાણાદાસ („ „ „ „ પિતૃપક્ષ.)

૧. ગૃહસ્થોનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માની આ ગ્રંથનો વાંચન-
અ લેનારાઓ તે તપોધર્મના આરાધક બની કલ્યાણની પરપરા
એક જ શુભેચ્છા.

-૧ બૃહદ્ યોગવિદિ ૦-૪-૦ ની ટીકીટ ખીડનારને ભેટ મોકલાય છે.

૨ શ્રી વંદ્યમાન તપો મહાત્મ્ય. કિં. રૂ. ૩-૦-૦

ઋષભદેવજી છગનીરામજીની પેઢીના પ્રધાન સંન્યાસક
શ્રેષ્ઠ છગનીરામજી અમરચંદ શીરોત્તીઆ,
„ મગનારામજી માંગીલાલ શીરોત્તીઆ.

